

Tallinn

ÄNDMERE KOGUMIK

A-20808

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI TALLINNA
LINNAKOMITEE PROPAGANDA- JA
AGITATSIOONIOSAKOND

Tallinn

ANDMETE KOGUMIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

LÄHENDADA POLIITILIST AGITATSIOONI JA PROPAGANDAT KOMMUNISMI ÜLESEHITUSTÖÖ PRAKTIKALE

NLKP XX kongress on märkimisväärseks tähiseks kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel meie maal.

Kongress määras kindlaks kõigi rahvamajandusharude edasise arenemise peaülesanded, meie partei sise- ja välispoliitika peasuunad ja arendas edasi marksismi-leninismi teoreetilisi seisukohti.

Partei XX kongressi töö loov iseloom levis üle kogu meie maa ja ka väljapoole selle piire. Nõukogude inimeste tänapäeva iseloomustab loomispäatos, soov töötada paremini, kiiremini, kvaliteetsemalt, selleks et meie riik muutuks iga päevaga võimsamaks ja tugevamaks.

See loomispäatos väljendub üha hoogsamalt arenevas sotsialistlikus võistluses, millest võtavad osa mitte ainult üksikud töölised, brigaadid, lülid, vaid omavahel võistlevad terved vabrikute ja tehaste kollektiivid, linnade, oblastite ja vabariikide töötajate hulgad. Sotsialistlik võistlus aitab paremini ära kasutada eesrindlike kogemusi, arendab initsiatiivi ja tekitab soovi töötada viljakamalt.

NLKP Keskkomitee detsembripleenum märkis, et leninliku poliitika ja partei XX kongressi otsuste järjekindla elluviimise tulemusena saavutati 1956. aastal uusi suuri edusamme sotsialistliku tööstuse ja eelkõige rasketööstuse arendamises.

On saavutatud edu tehnilise progressi alal, kiirenes teaduse ja tehnika uusimate saavutuste, eesrindlike kogemuste tootmisse juurutamise tempo. Tunduvalt tugevnes maa energeetikabaas. Edukalt areneb ka põllumajandus.

Koos kogu nõukogude rahvaga, vennasrahvaste sõbralikus peres töötavad edukalt Eesti, sealhulgas ka vabariigi pealinna Tallinna töötajad. Meie edusammudes on suur tähtsus sotsialistlikul võistlusel Riia linna töötajatega. See võistlus rikastas meie linnade töötajaid eesrindlike töökogemustega, aitas kaasa riiklike plaanide ennetähtaegsele täitmisele.

Tallinna tööstus täitis 1956. a. plaani tootmismahu alal ennetähtaegselt, s. o. 10. detsembriks, mis võimaldas täita tööstusliku toodangu aastaplaani tervikuna 106-protsendiliselt ja töötotlikkuse plaani 104,4-protsendiliselt (vastu võetud sotsialistlik kohustus oli 104%). Tööstusliku toodangu kasv, võrreldes 1955. aastaga, moodustas 13 protsenti.

Täideti ka Tallinna sadama ja raudteesõlme kohustused ning aastaplaanid kaupade laadimise ja lossimise alal.

Eriti märkimisväärsed edu saavutasid linna ehitajad, kes täitsid oma sotsialistlikud kohustused ja andsid 1956. aastal eksploatatsiooni üle 52 000 ruutmeetri uut elamispinda. Nii palju elamispinda aastas pole kogu Tallinna olemasolu vältel kunagi varem eksploatatsiooni antud, mis näitab, et selline töötempo on omane ainult sotsialistlikule tootmisviisile.

Sotsialistliku korra tingimustes on loodud kõik võimalused eesti rahva kultuuri õitsenguks. 1956. a. detsembris Moskvas toimunud eesti kunsti ja kirjanduse dekaad demonstreeris, et eesti rahva sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur on saavutanud kõrge taseme.

Täites NLKP XX kongressi otsuseid, hakkasid parteiorganisatsioonid konkreetsemalt juhtima majanduslikku ülesehitustööd, sügavamalt tungima tootmise tehnikasse ja ökonoomikasse, kõvendasid kontrolli administratsiooni majandusliku tegevuse üle.

Parteioranisatsioonid tõhustasid organisatoorset ja poliitilist tööd rahvahulkades.

Massiline agitatsioonitöö linna ettevõtetes on märgatavalt elavnenud; ta on vabanemas dogmatismist, on muutunud konkreetsemaks, elavamaks ja on tihedamalt seotud konkreetsete tootmisülesannetega.

Oma vestluste ja isikliku eeskujuga võitlevad agitaatorid töödistsipliini tugevdamise ja tööviljakuse tõstmise eest.

Meie ettevõtete kollektiivides on propagandistid ja agitaatorid suures lugupidamises. See seletub asjaoluga, et töölised saavad neilt alati vastused neid huvitavaile küsimustele, et nad kõnelevad elavalt ja konkreetselt suurtest ja tähtsatest üritustest, oskavad näidata lihtsate, esimesel pilgul igapäevastena näivate näidete varal meie päevade heroilisust. Nad oskavad näidata, millised raskused meil veel esinevad ja kuidas meie partei ja rahvas neist üle saavad.

Võib tuua loendamatu näiteid agitaatorite, propagandistide, lektorite, konsultantide suurest viljakast tööst, see tähendab nende kommunistide ja parteitute aktivistide tegevusest, kes teevad rahvahulkades poliitilist tööd ja keda sageli nimetatakse meie partei poliitilisteks sõduriteks.

Kuid poliitilisel töö on veel tõsiseid puudusi, millele juhiti tähelepanu ka EKP Keskkomitee III pleenumil, kus arutati ideoloogilise töö olukorda meie vabariigis.

Pleenum juhtis tähelepanu sellele, et majandusliku tegevuse tulemused võiksid olla tunduvalt paremad, kui ei esineks tõsiseid puudusi poliitilises töös. Pleenumil kritiseeriti poliitilise töö olukorda Tallinna linnas, juhiti tähelepanu asjaolule, et mitmetes tehastes ja asutustes viiakse poliitilist tööd tihti läbi deklaratiivselt, ebakonkreetselt, korrapäratult.

Agitaatorid ja propagandistid peavad aktiivsemalt võitlema kapitalismi igandite vastu inimeste teadvuses, mis avalduvad hooletus suhtumises töösse ja sotsialistlikku omandisse, meil sallitakse veel omavolilisi töölt puudumisi, praaktööd jne., see tähendab mitmeid niisuguseid asjaolusid, millede kõrvaldamine parandaks veelgi meie töönäitajaid.

On vaja ka laialdasemalt demonstreerida ja populariseerida tootmise novaatorite ja ratsionaliseerijate eesrindlikke kogemusi.

Rahvahulkades tehtava poliitilise töö käigus tuleb suuremat tähelepanu osutada rahva kasvatamisele internationalismi ja rahvaste sõpruse vaimus, on vaja näidata vennalike nõukogude rahvaste, eelkõige suure vene rahva omakasupüüdmatut abi eesti rahva majanduse ja kultuuri arendamisel.

Poliitilise töö läbiviimisel on propagandistidel ja agitaatoritel mõningaid raskusi, nagu näiteks süstematisee-

ritud kohaliku materjali, arvude ja näidete puudumine oma kodulinna töötajate elust.

Tulles vastu Tallinna linna propagandistide ja agitaatorite soovidele, koostas EKP Tallinna Linnakomitee käesoleva kogumiku abiks propagandistile ja agitaatorile.

Kogumiku eesmärk on näidata Tallinna linna, meie vabariigi tööstus- ja kultuurikeskust, kuuendal viisaastakul. Võimaluste piires on kogumikus esitatud materjalide autorid toonud võrdlusandmeid kodanliku perioodiga. See lühike võrdlus demonstreerib ilmekalt Tallinna töötajate suuri saavutusi nõukogude korra tingimustes. On esitatud ka mõningaid andmeid Eesti tööliklassi revolutsioonilise võitluse ajaloost.

Käesoleva kogumiku koostamisele tõmmati kaasa rida vabariigi ja linna juhtivaid töötajaid. Eriti tuleb tänada tehtud töö eest autoreid ja osade koostajaid H. Allikut, E. Jaanimäge, V. Tarmistot, A. Veimerit ja E. Schmidt.

Käesolev kogumik on meie esimeseks sellelaadiliseks katseks ja seetõttu pole ta ka ilma puudusteta. Peale selle ei suutnud kogumik oma piiratud mahu tõttu haarata küllalt sügavalt ja igakülgset meie linna minevikku ja kaasaega.

Partei linnakomitee palub agitaatoreid, propagandiste ja kõiki lugejaid saata oma arvamused ja märkused kogumiku kohta EKP Tallinna Linnakomiteele (Tallinn, Vana-Viru 12, propaganda- ja agitatsiooniosakond), selleks et neid arvesse võtta analoogiliste kogumikkude järgmiste väljaannete puhul.

EKP Tallinna Linnakomitee sekretär

A. Vader

LÜHIÜLEVAADE TALLINNA AJALOOST, REVOLUTSIOONILISEST VÕITLUSEST JA MAJANDUSGEOGRAAFIAST

TALLINNA TEKKEST JA AJALOOListEST ARENGUST

Vanim kirjalik teade Tallinna kohta pärineb aastast 1154. Sel aastal valmis Sitsiilias eluneval araabia geograafil Idrisil temal teada olevate maade kirjeldus ühes kaartidega, kus muuseas on toodud ka Koluvani-nimeline linn.¹ Idrisi kirjutab: „Astlanda (s. o. Eestimaa) linnade hulka kuulub ka Koluvan. See on väike, suure kindluse taoline linn. Ta elanikud on maaharijad ja nende tulu on kasin, kuid neil on palju karja.“ Kirjelduses on antud vahemaad mitmete väljaspool Eesti ala asuvate linnadeni, sealhulgas Novgorodini. Kõik see osutab sellele, et tol ajal oli Tallinn juba tähtis keskus ja sadamapaik, millest teated ulatusid kaugemale Vahemere piirkonda ja et ta oli otseses suhtlemises vana vene linna Novgorodiga. Tähendab, Tallinna tekkimine peab kuuluma hoopis varasemasse ajajärku. Selle kohta pakub meile andmeid arheoloogiline materjal.

Seni teada olevad varasemad asustuse jäljed Tallinna ümbruskonnas kuuluvad II—I aastatuhandesse enne meie ajaarvamist. Siin, Tallinna lahe ja Ülemiste järve vahelisel alal on tõenäoliselt asunud mitu noorema kiviaja

¹ Vana-vene kroonikais esineb Tallinn 1223. a. alates Kolõvani nime all, kusjuures see uurijate arvates eesti keelest, eesti rahvuskeelse Kalevi nimega seotud kohanimest tuletatud nimekuju jääb vene keeles kasutusele XVIII sajandini.

asulat, mille elanike elatusalaks oli kalastus ja kütmine. Tootmisvahendite täiustumisel, ühiskondliku arengu protsessis, hakkab Eesti alal umbes meie ajaarvamise algul põhiliseks elatusalaks kujunema põlluharimine ja karjakasvatus. Seoses sellega tiheneb maa asustus — seda ka Tallinna lähimas ümbruskonnas. Tuleb arvata, et väheviljakatest maadest tingituna arenes siin viljakasvatuse kõrval eeskätt karjakasvatus. Samal ajal täiustus pidevalt kalastus ning sellest tulenevalt arenes rannikuäärne meresõit.

I aastatuhandel meie ajaarvamise järgi algas Eesti alal sugukondliku korra lagunemine, tekkisid territoriaalsed kogukonnad, ning edasises arengus teiste seas põhjarrannikul kolme kihelkonna liiduna Rävalla maakond. X sajandiks oli majanduslik ja ühiskondlik areng saavutanud taseme, kus teatavad suuremaid erioskusi nõudvad käsitööharud hakkasid eralduma põlluharimisest, samal ajal hoogustusid tunduvalt kaubitsemine ja ka meresõit. Käsitöö ja kaubitsemine hakkasid koonduma liiklusteede sõlmpunktidesse, teatavasse keskseisse asulaisse. Tavaliselt oli selleks mõni varafeodaalne linnus või selle vahetu naabus. Nii algas linnaliste asulate tekkimise protsess, kusjuures ühe või teise asula arengu määrasid eeskätt head mere- või maismaaühendused. Käsitöö ja kaubitsemise peamiseks keskuseks Rävallas kujunes Tallinna laheäärde kõrgele paelavale hiljemalt XI sajandil rajatud linnus (praegune Toompea). Arheoloogilised kaevamised tõendasid, et linnus polnud ajutiseks pelgupaigaks, vaid oli pidevalt asustatud. Samuti näitasid kaevamised, et Toompea jalamil, praeguse Raekoja platsi kohal, asus XI sajandist peale kaubitsemiskoht, turg, kus müüdi ja mille ümbruses nähtavasti ka valmistati mitmesuguseid käsitöötooteid. Tallinnast ja sisemaalt siia suubuvate iidsete teede piirkonnast on leitud hulgaliselt aardeid araabia ja lääne-euroopa X—XII sajandi müntidega, millest järeldub, et Tallinn oli oluliseks sadamapaigaks Soome lahe kaudu kulgeval suurel mere-kaubateel, mida vene kroonikad nimetavad „teeks varjaagide juurest kreeklaste juurde“, ja et siin asus Eesti ala tähtsamaid sisekaubanduse keskusi.

Tolle aja linnalisest asulast puudub praegu veel üksikasjaline ülevaade. Linnuse pindala ulatus 6—7 hektarini, olles seega eestlaste suurimaks kindlustatud kohaks.

Asula kujunemisele oli erilise tähtsusega kaubaühendus Pihkva ja Novgorodiga. Teadlased oletavad, et vene kaupmeestel pidi siin olema alaline peatuskoht, võib olla, et ka meretagustel kaupmeestel.

Kõik eelöeldu tõendab, et Tallinn tekkis eesti ala sise-arenemise tulemusena, et selle asutajaks oli eesti rahvas, kusjuures olulist tähtsust etendasid tihedad suhted vene maadega, eriti kaubandus Novgorodiga.

XIII sajandil algas eesti rahva vabadusvõitlus lõunast sissetungivate saksa rööv vallutajate — feodaalidega, kes tegutsesid rooma-katoliku kiriku otsesel toetusel ja organiseerimisel „ristisõja“ lipu all. Tegelikult aga oli nende eesmärgiks uute maade anastamine ja elanike orjastamine. Kui 1217. aastaks kujunes välja eestlaste ja venelaste võitlusliit agressorite vastu, olid viimased sunnitud pöörduma Taani poole, et see sissetungiga Põhja-Eestisse aitaks kaasa maa vallutamisele. Taani, kes juba varem oli Eesti alale mitmeid röövretki sooritanud, kasutas ära soodsa olukorra ja tegi pärast põhjalikku ettevalmistust 1219. a. suvel suurte jõududega vallutusretke põhja-eestlaste tähtsaimasse keskusesse¹, praegusesse Tallinnasse. Ootamatust kasutades läks taanlastel korda linnus vallutada. Kolm päeva hiljem teostatud eestlaste maleva vastupealetung ei andnud esialgsest edust hoolimata tulemusi, linnus² jäi taanlaste valdusse ning muudeti tugipunktiks Põhja-Eesti alistamisel. 1221. ja 1223. aastal üritasid eestlased veel mitmel korral Tallinna vabastada, viimane kord koos vene liitlasvägedega, kuid selleks ajaks oli linnus juba tugevasti kindlustunud ja seda ei õnnestunud vallutada.

Samal ajal teravnesid üha vahekorrad feodaalsete anastajate — ühelt poolt taanlaste, teiselt poolt saksa Mõõgavendade ordu — vahel maavalduste pärast Eesti alal. Kasutades ajutist kesk võimu nõrgenemist Taanis, vallutas Mõõgavendade ordu 1227. a. Tallinna ning taanlaste maavaldused Põhja-Eestis. 1238. aastal tuli aga ordul järele

¹ Neid sündmusi kirjeldav Läti Hendriku kroonika nimetab siinset eestlaste linnust Lindaniseks. Seda nimetust kasutasid eeskätt skandinaavlaste, kuid teisendatud kujul (Ledenets, Lidenes jt.) esineb see ka vene kroonikais.

² Muistse eesti maakonna Rävåla järgi hakati edaspidi kirjalikes ürikutes seda nimetama Reval. Eesti kõnekeelde aga juurdus siitpeale Tallinn (lühenenud „Taanilinn“).

anda Taani ähvardustele, mida toetas paavst, ja linn ning maavaldused jälle Taanile tagastada. Seekord jäi Tallinn Taani valdusse kauemaks ajaks — 1346. aastani. Siis aga oli Taani sunnitud oma siinsetest valdustest lõplikult loobuma ja müüs Tallinna ning Harju-Viru 19 000 hõbemarga eest Saksa ordule, kes omakorda need järgmisel aastal Liivi ordule edasi müüs, seekord aga juba 20 000 hõbemarga eest.

Taani võimu lõppu oli põhjustanud eestlaste võimas ülestõus, mis algas jüriööl 1343. aastal ning mille käigus suur osa Põhja- ja Lääne-Eestist puhastati saksa-taani vasallidest. Ülestõusnute 10 000-meheline malev asus ka Tallinna piiramisele. Taani kohalikud võimud ning linnas varju otsinud vasallid olid sunnitud abi saamiseks pöörduma Liivi ordu poole, kelle väed pettust ja reetmist kasutades ülestõusu julmalt maha surusid. Koos sellega said nad aga ka faktiliselt seniste Taani valduste peremeesteks.

*

Saksa-taani anastajate sissetung oli ajutiselt katkestanud Tallinna loomuliku arengu. Kujundades linna oma ekspluataatorliku võimu tugipunktiks, soodustasid nad igati saksa kaupmeeste ja käsitööliste sisserändamist ning kindlustasid nendele privilegeeritud seisundi. Kuid Tallinn ei muutunud selle tõttu veel saksa linnaks. Võõramaised feodaalid, kaupmehed, käsitöölised ja vaimulikond moodustasid vaid suhteliselt väikese osa eestlastest elanike põhimassi hulgas. Materiaalsete hüvede tootjaiks olid eeskätt eestlased. Ehitused linnas: kindlustused, kloostrid, kirikud, ühiskondlikud ja erahooned rajati eestlastest töömeeste kätega. Uuesti elustuv ja kiiresti arenev kaubandus, milles erilist tähtsust omas vahendus Vene linnade Novgorodi ja Pihkva ning Lääne-Euroopa maade vahel, vajas pidevalt uut tööjõudu. See täienes alataas maalt linna siirduvate eestlaste arvel. Selle tulemusena muutus Tallinn XIII—XIV sajandil üheks suurimaks linnaks Baltimaadel, tema elanike arv XIV sajandi teisel poolel ulatus umbes 4000-ni, kaitsemüüri ümbritsetud ala aga koos Toompeaga 35,3 hektarini.

Halduslikult jagunes linn kaheks osaks: Toompeaks ja nn. all-linnaks. Toompea oli kujunenud feodaalvõimu keskuseks ning vasallide elupaigaks. Siin ei kehtinud

1248. a. Taani kuninga poolt kinnitatud nn. linnaõigus, mis määras aga kindlaks kogu elukorralduse all-linnas. Valitsemine ja kohtuvõim olid selle kohaselt kindlustatud väikesearvulisele saksa suurkaupmeestest ja muudest liigkasuvõtjatest patriitskonnale, kelle hulgast moodustati linnanõukogu ehk raad — linnavalitsemise kõrgem organ. XIV sajandil koosnes raad 24 raeliikmest ja 4 bürgermeistrist, kes jäid ametisse eluajaks. Pooled neist olid vaheldumisi ametis ühel aastal, pooled järgneval aastal. Mõne liikme väljalangemise korral täiendas raad end ise koopteerimise teel.

Linna elanikkond jagunes reaks sotsiaalseteks klassideks ja kihtideks, milliste õigused ja kohustused olid rae poolt rangelt reglementeeritud.

Saksa suurkaupmeeste, rikaste kinnisvara- ja majajomanike seisuslikuks organisatsiooniks oli Suurgild, kuhu kuulusid ka rae liikmed.

Käsitöölised ja väikekaupmehed koondusid kutsealade järgi tsunftideks (ametkondadeks), mille põhimäärused kinnitas raad. Tsunftisüsteem kindlustas eeskätt saksa tsunftimeistrite võimutsemise ning rae toetusel toimus pidev eestlastest käsitöölise tõrjumine vähemtasuvatele ning suuremat jõukulu nõudvatele tööaladele. Nii töötasid eestlased müürseppadena, kiviraiduritena, seppadena, paadimeestena sadamas, voo- ja kärumeestena jne.

Täielikult linnakodaniku õigusteta oli aga elanikkonna põhimass, mis koosnes eeskätt maalt põgenenud talupoegadest, kes töötasid liht- ja päevatöölisena, kaluritena, majateenijatena jne.

Kogu see seisuslik süsteem, mis feodalismi arenedes üha süvenes, oli suunatud majanduslikult nõrgemate kihide järjest julmemale ekspluateerimisele. Loomulikult tõi see kaasa alamkihtide võitluse, mis mõnel juhul viis stiihiliste väljaastumiseni, nagu see toimus nn. reformatsooniliikumise käigus 1524. aastal, kui rahva poolt rüüstatati osa kirikuid ja mungad minema kihutati.

Tallinna arengule oli eriti suur tähtsus väliskaubandusel, Vene maade ja Lääne-Euroopa vahelise kaubanduse vahendamises. Siit tulenesid Tallinna suurkaupmeeste rikkused, mille varal toimusid linnas suured ehitustööd. Kuid siit tulenesid ka rohked konfliktid Tallinnas tegutsevate vene kaupmeestega, keda takistati otseselt kauplemast Läänest siia saabuvate kaupmeestega.

Liivi ordu poliitika, mis oli suunatud Vene riigi isoleerimisele Läänest, samuti Rootsi feodaalide agressiivne tegevus viis lõpuks sõja puhkemiseni. Liivi sõja (1558—1583) käigus purustati ordu ja piiskoppide võim Liivimaal. Tallinna patriitsid, hoolimata sellest, et nad said kaubandusest Venemaaga suurt kasu, alistusid 1561. aastal Rootsile. Algas majandusliku languse ajajärk Tallinna ajaloo. Suurte feodaalriikide kestvad sõjad Eesti alal laastasid maa, kus Tallinn oli omanud juba laiemaid kaubanduslikke sidemeid kui ükski teine Eesti linn. Peamiseks põhjuseks aga oli kauplemise katkemine Venemaaga. „Tallinnast sai tühi ja toiduseta linn... Kõik kauplemine oli selles toredas ja rikkas kaubalinnas lõpule jõudnud,“ kirjutab toleegne kroonik B. Russov.

Alles XVII sajandi keskpaigast peale algas Tallinna majanduslik elustumine ja linna mõningane kasv. Kuid ühtlasi langesid linna elanikkonnale rasked koormused seoses Tallinna kui Rootsi koloniaalprovintsi administratiiv-sõjalise keskuse kindlustuste väljaehitamise. Nimelt alustati siin endise kindlustusvööndi ümber uue, muldvallide ja kivibastionidega kindlustussüsteemi rajamist, mida ei jõutudki lõpule viia.

Linna siseelu korralduses ja klassivahekordades ei toimunud sel perioodil olulisi muudatusi. Saksa suurkaupmeestest rae võim säilis endiselt, olles piiratud ainult välissuhete pidamises Rootsi riigi keskvalduse poolt. Käsitöö alal, mille tsunftide arv XVII s. lõpul ulatus 40-le ja kus töötas umbes 400 meistrit, toimus tsunftisunduse süvenemine. Saksa käsitöömeistrid saavutasid Oleviste gildi, kuhu kuulusid ka eestlastest käsitöölise tsunftid, liitmise Kanuti gildiga, kusjuures eestlastest käsitöölisi gildi vastu ei võetud.

1700. aastal alanud Põhjasõja käigus ühendati Eesti ala Venemaaga. Tallinn kapituleerus piiravaile Vene vägedele 29. septembril 1710. a. Eesti ühendamise Venemaaga lõi vajalikud tingimused tootlike jõudude ja majanduse edasiseks arenguks. Tallinna ajaloo algas kestev rahuliku arengu ja majandusliku tõusu ajajärk.

Põhjasõja aastad olid Tallinnale toonud raskeid kannatusi: Rootsi garnisoni poolt olid eeslinnade ehitused lammutatud või põletatud, ülerahvastatud linnas oli möllanud katk, mis hävitas 5687 elanikku. 1710. a. lõpul ulatus

elanike arv vaid 1962 inimeseni. Linna majandus oli täielikult laostunud.

Pärast sõjategevuse lõppu algas kohe linna taastamine. Vene valitsuse poolt alustati uue sadama ehitamist. Samuti algas eeslinnade ülesehitamine. Tallinn kui Vene impeeriumi sõjalaevastiku baas muudeti võimsaks merekindluseks. Peeter I korraldusel rajati Lasnamäe jalamile suur skulptuuridega park — Kadriorg — ning ehitati Kadrioru loss. Ulatuslike ehitustööde läbiviimiseks oli linna koondunud hulgaliselt töölisi. Sajandi I veerandi lõpul ületas elanike arv juba 10 000 piiri. Linna kasv toimus eeskätt eeslinnade arvel, mis tekkisid väljapoole kindlustuste vööndit põhiliste magistraalteede lähedusse, samuti mereranna lähedusse. Järgneval sajandil kujunesid eeslinnad juba omaette linnajagudeks.

Kuigi Tallinn jäi kuni raudteeühenduse loomiseni Peterburiga 1870. aastal eeskätt kohaliku tähtsusega sadamaks, hakkas mõnevõrra elavnema ka laevaliiklus, eriti seetõttu, et sinne sadam oli kauem jäävaba kui Peterburis.

Tallinn oli Põhja-Eesti administratiivseks keskuseks (kubermangu linnaks), kuid linna haldussüsteemi see suu-remaid muudatusi ei toonud. Kapituleerumise tingimuste kohaselt säilisid kõik vanad privileegid ja saksa suurkaupmeestest koosnev raad säilitas võimu. Rangelt reglementeeritaks jäi esialgu käsitöö, kuigi tsunftisüsteem hakkas takistama tootlike jõudude arengut.

XVIII sajandi teisel poolel hakkavad aga Tallinnas tekkima uut laadi tööstuslikud ettevõtted — manufaktuurid (telliselööv Kopli poolsaarel, peegli-, naha-, vasksepa- ja ketramistökojad), kus töö organisatsioon toimub uutal alustel. Algas kapitalistliku tootmise tekkimine. XIX sajandi I veerandil võtavad manufaktuurid veelgi ulatuslikuma arengu. Suurimaks nendest kujunes 1812.—1837. aastani töötanud pilliroosuhkru rafineerimise ettevõtte Maarjamäel. Üheaegselt manufaktuuride tekkimisega algab iganenud tsunftisüsteemi lagunemine.

Ent sajandi II veerandil toimus tööstuses uus pööre — manufaktuuritööstuse taandumine vabrikutööstuse eest. Nii alustas 1839. aastal tööd Ulemiste paberivabrik — praeguse V. Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi eelkäija, kus algusest peale kasutati aurujõudu ja kus töötas üle 100 tööliste. 1842. a. asutati

ettevõtte metallesemete valmistamiseks, mis peatselt hakkas tootma põllutööriistu.

Tallinn hakkas muutuma tööstuslinnaks. Koos töönduse arenguga kasvas pidevalt ka tsiviilelanikkond, mille arv 1863. aastaks ulatus 20 680-ni. Elanikkonna kasvu peamiseks allikaks oli maal toimivas kihistumisprotsessis väljatõrjutud vaesem talurahvas. Linna rahvuslikus koosseisus suurenes eestlaste osatähtsus, sotsiaalses koosseisus — lihttööliste arv.

Kuigi linna pilti oli uute elementidena lisandunud üksikuid vabrikukorstnaid, kuigi asuti elamute kõrgetel pööningukordadel asuvaid kaubaladusid ümber ehitama eluruumideks ning kärbiti teravaid viile, kuigi vanalinna tänavate avardamiseks nõuti esileulatuvate treppide ja teiste lisaehitiste kõrvaldamist ning lammutati ajaloolisi linnavärvaid ning murti läbikäike linnamüüri, jäi Tallinn XIX sajandi I poolel siiski veel vaikse elutempoga linnaks. Isegi nii vaikselt, et ta neljakümnendatest aastatest alates hakkas kujunema suvituskohaks Peterburi valitsevatele ja varakatele ringkondadele. Linnas hakati ehitama supelhooneid ja suvilaid, eriti Kadrioru lähikonnas.

1857. aastal kustutati linn maakindluste, kümme aastat hiljem merekindluste nimestikust.

Tihenenud sidemed poliitilise ja kultuurilise keskuse Peterburiga, mida eriti soodustas pideva laevauhenduse loomine, tõid kaasa värskeid tuuli siinsesse vaimsesse ellu. Linna vaikelu elas üle oma viimaseid aastaid: kapitalistliku tootmise rüpes võrsus uus klass — revolutsiooniline tööstusproletariaat.

TALLINNA TÖOLISKLASSI REVOLUTSIOONILISE VÕITLUSE AJALOOST

Juba enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli Baltimaade, sealhulgas ka Eestimaa majanduse areng tihedalt seotud Venemaa majandusega. Venemaa laialt ulatuslik siseturg, suure tööstusliku ja kultuurilise keskuse — Peterburi lähedus, Läänemeremaade soodus geograafiline asend tähtsa transiitsõlmena Venemaa ja Lääne-Euroopa maade kaubanduslikus läbikäimises soodustasid kapitalistliku tööstuse ja raudtee-ehituse kiiret arengut Baltimaadel.

Seoses monopolistliku kapitali kiire sissetungimisega Eestisse XX sajandi algul oli tööliste kontsentratsioon siin isegi kõrgem kui tsaari-Venemaal, kuna 65 protsenti kõigist Eesti töölistest töötas sel ajal suurettevõtetes, kus tööliste arv ulatus üle 500. See oli üheks tähtsaks asjaluks, mis soodustas tööliklassi organiseeritust ja mono-liitsust revolutsioonilises võitluses.

Tööliklass kannatas halastamatu ekspluateerimise all. Kapitalistid lõikasid suuri kasumeid tööliste tööpäeva pikendamisega (vabrikuinspeksiooni andmeil töötas Eesti maal 1896. a. ainult 20 protsenti töölistest alla 12 tunni; üle poole töölistest pidid töötama 13—14 tundi päevas), surusid töölistele peale madalad palgad ja ränga trahvisüsteemi, ekspluateerisid jõhkralt naiste ja laste tööd. Vabriku administratsioon, kelle hulgas oli palju sakslasi ja inglasi, käitus töölistega väga toorelt.

Ränk ekspluateerimine oma ja välismaiste kapitalistide poolt, töörahva poliitiline õigusetus, rahvuslik rõhumine — see kõik tingis massilise revolutsioonilise liikumise arengu Eestis.

Tööliklassi liitlasena tema revolutsioonilises vabadusvõitluses sotsiaalse ja rahvusliku rõhumise vastu esinesid laiad talurahvahulgad. Poolfeodaalse ekspluateerimise vormid eesti külas, põimudes läbi rahvusliku survega saksa parunite ja tsaarivalitsuse poolt, olid kasvavate sotsiaalsete vapustuste ja revolutsiooniliste kriiside allikaks.

Eesti töörahva revolutsiooniline võitlus kui ülevene-maalise revolutsioonilise liikumise koostisosa arenes ja karastus tihedas koostöös selle liikumise eesrindliku jõuga — vene proletariaadiga ja tema kangelasliku eel-väe — kommunistliku parteiga. Proletaarne liikumine Eestis sai erilise hoo ja sihikindluse tänu vene revolutsioonilise liikumise juhtiva keskuse — Peterburi lähedusele. Tihe proletaarne koostöö võitluses rõhujate ja ekspluateerijate vastu on iseloomustavaid jooni eesti ja vene tööliste revolutsiooniliste võitlustraditsioonide väljakujunemisel.

V. I. Lenini poolt 1895. a. loodud Peterburi „Tööliklassi Vabastusvõitluse Liit“ avaldas suurt mõju proletaarse liikumise arengule Eestis, aidates kaasa revolutsiooniliste ringide tekkimisele, marksistlike ideede kandumisele tööliste hulka.

Sotsiaaldemokraatlik töö Eesti, eriti Tallinna tööliste hulgas hoogustus seoses võimsa revolutsioonilise võitluse tõusuga Venemaal XX sajandi algul. Paljud kangelaslikust Obuhhovi tööliste revolutsioonilisest väljaastumisest osavõtjad (1901. a.) saadeti Peterburist välja Tallinnasse. Siia saabus ka rida Moskva üliõpilasi, kes saadeti pealinnast välja revolutsioonilistest demonstratsioonidest osavõtmise pärast.

Sotsiaaldemokraatliku liikumise organiseerimisel Eestis etendas väljapaistvat osa V. I. Lenini ustav võitluskaaslane M. I. Kalinin, kes tsaarivõimude poolt väljasaadetuna elas aastail 1901—1904 Tallinnas. Töötades algul treialina „Voltas“, hiljem Raudteetehastes, organiseeris ta Tallinna suuremates tehastes pörandaaluseid marksistlikke töölisringe, mis 1902. a. ühinesid ühiseks Tööliste Keskringiks. See oli tegelikult VSDTP Tallinna organisatsiooni alguseks. Nende revolutsiooniliste töölisringide algatusel loodi 1904. aastal VSDTP Tallinna Komitee. M. I. Kalinini juhtimisel asutasid Tallinna sotsiaaldemokraadid pörandaaluse trükikoja, andes välja „Iskra“ materjale eestikeelses tõlkes ja levitades revolutsioonilisi lendlehti tööliste ja soldatite hulgas. Nii hakati ka Eestis ellu viima leninlikku ideed marksismi ühendamisest tööliikumisega.

Pärast Vene-Jaapani sõja puhkemist 1904. aasta jaanuaris andis VSDTP Tallinna Komitee välja rea lendlehti, milles paljastati sõja imperialistlikku iseloomu ja kutsuti töölisi ning soldateid üles võitlusele isevalitsuse vastu.

1905.—1907. a. revolutsiooni päevil pidas eesti töörahvas õlg õla kõrval vene töölistega revolutsioonilisi lahinguid tsarismi kukutamiseks. „Verise pühapäeva“ sündmustele Piiteris reageeris Tallinna proletariaat massilise jaanuari üldstreigiga, millest võttis osa ligi 12 tuhat töolist. 1905. a. jaanuaris kogunes Lausmani heinamaale protestimiitinguteks tuhandeid Tallinna töölisi. Tööliste väljaastumisi juhtis VSDTP Tallinna Komitee, kes andis enne välja rea lendlehti. Jaanuari üldstreik, mis kestis ligi 2 nädalat, näitas, et Tallinn oli muutunud revolutsioonilise liikumise juhtivaks keskuseks Eestis, kelle eeskujule hakkasid järgnema ka teiste linnade töölisel ja samuti töötava talurahva hulgas.

Veebruaris puhkes Tallinna parteikomitee juhtimisel 10-päevane üldstreik. Selle streigi käigus andsid bolševi-

kud välja lendlehe, esitades järgmised tööliste põhinõudmised: tsaarivalitsuse kukutamine ja Rahvaesindajate kogu kokkukutsumine, sõja lõpetamine, 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine, tööliste majandusliku olukorra põhjalik parandamine.

VSDTP Tallinna Komitee juurde loodud nn. „Maa-rajoon“ tegi suurt tööd talurahva hulgas, saates valdadesse agitaatoreid, organiseerides illegaalseid ringe maal ja levitades külas revolutsioonilisi lendlehti.

VSDTP III kongressi otsuste põhjal valmistasid Tallinna bolševikud töölisi ja talupoegi ette relvastatud ülestõusule tsarismi kukutamiseks. 29. aprillil 1905. a. võttis Tallinna parteikomitee vastu otsuse tähistada 1. maid poliitilise üldstreigiga, ühtlasi otsustati nurja ajada tööliisdemonstratsioonide mahasurumiseks ettenähtud sõjavägede saatmine Peterburi. Partei III kongressi otsuste tutvustamiseks korraldasid bolševikud 24. juunil suure töölistiitingu Nõmmel ligi 10 tuhande osavõtjaga. 1905. a. suvel oli rohkesti Tallinna tööliste streike; üksnes „Dvigateli“ tööliised streikisid 1905. a. jooksul 12 korda. Tallinna tööliklassi visa streigivõitlus kinnitas Lenini õpetust massistreigist kui proletariaadi spetsiifilisest klassivõitluse relvast.

1905. a. oktoobris saavutas töörahva revolutsiooniline liikumine Venemaal enneolematu hoo ja ulatuse. Moskva-Kaasani raudteelaste eeskujul kuulutasid ka Tallinna raudteelased välja üldstreigi. Bolševike juhtimisel kujunes streik poliitiliseks üldstreigiks. Erinevalt menševike oportunistlikule taktikale, kes soovitasid piirduda „rahuliku streigiga“, suunasid bolševikud rahvahulki järjekindla revolutsioonilise võitluse teed.

Tsaarivõimud otsustasid massilise verevalamise teel töölishulki ohjeldada, revolutsioonilist liikumist relvadega maha suruda. 1905. a. 16. oktoobril korraldasid reaktiooniväed Tallinna Uuel Turul julma veretöö rahuliku tööliisdemonstratsiooni kallal, mille tulemusena 90 inimest sai surma ja üle 200 haavata.

Võimas revolutsioonihoo ulatus üle kogu Venemaa. „Ülestõus löi lõkkele,“ iseloomustas tekkinud olukorda V. I. Lenin. „Veri voolas juba kõigis Venemaa nurkades. Rahvas võitles barrikaadidel Tallinnast Odessani, Poolast Siberini.“¹

¹ V. I. Lenin, Teosed, 9. kd., lk. 391.

Kogu Tallinna proletariaat võttis osa ennenägematust protestidemonstratsioonist, milleks kujunesid mõrvatutematused 20. oktoobril Rahumäel. Punaste lintide ja leinalippudega tuli rongkäiku ligi 40 tuhat Tallinna töötajat, kes langenud seltsimeeste haul töötasid pühalikult jätkata revolutsioonilist võitlust võiduka lõpuni.

Oktoobri poliitilisest streigist Eestis võttis osa ligi 20 tuhat tööstustöölist ja raudteelast. Tallinna proletariaat valmistus relvastatud ülestõusuks. Toimus võitlussalkade ettevalmistamine, relvi valmistati salaja „Dvigatelis“, vallutati jõuga mõisatest ja püüti hankida välismaalt.

Revolutsiooniliste hulkade etteotsa Eestis asusid 1905. a. suvel tööliklassi ennastalgavad võitlejad Hans Pöögelmann, Jaan Sihver, Mihkel Aitsam ja teised. Sel perioodil astusid esmakordselt revolutsioonilise võitluse areenile Eesti kommunistliku liikumise väljapaistvad tegelased Jaan Anvelt ja Viktor Kingissepp.

1905. a. novembris saabus maapaost tagasi Venemaale V. I. Lenin, et isiklikult osa võtta ülestõusu ettevalmistamisest. Detsembris 1905. a. puhkes Moskvas relvastatud ülestõus.

Peterburi proletariaadi eeskujul organiseeris ka Tallinna tööliklass novembris 1905. a. Linna Tööliste Saadikute Nõukogu, mida juhtis kohalik parteikomitee. Kuid Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu tegevusele mõjus takistavalt menševike liidrite lõhestav tegevus VSDTP Tallinna Komitees; Tallinna proletariaadil ja tema bolševistlikul eelväel polnud küllaldas poliitilise võitluse kogemusi, et anda otsustav vastulöök menševistlike liidrite oportunistlikule tegevusele Tallinna parteikomitees ja Tööliste Saadikute Nõukogus. Poliitilist olukorda raskendas sõjaseisukorra väljakuulutamise tsaarivõimude poolt (10. detsembril 1905. a.).

Kõige selle tõttu ei suutnud Tallinna parteiorganisatsioon viia proletariaati ülestõusule ning Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu ei saanud relvastatud ülestõusu organiks. Siiski „Volta“ tehase keldris 11. detsembril H. Pöögelmanni juhtimisel toimunud tööliste ja talurahva esindajate koosolek (üle 200 inimese) otsustas suunata kaks Tallinna tööliste relvastatud salka maale, et juhtida talurahva revolutsioonilist võitlust mõisnike ja tsaarivõimude

vastu. Hoolimata tööliste ja talupoegade kangelaslikust vastupanust purustati nad veristes kokkupõrgetes karistussalkade poolt.

Revolutsioonilised töölistes ja talupojad taandusid lahingutega reaktsiooni hambuni relvastatud jõudude eest. 1906. a. sügiseks organiseerisid Tallinna bolševikud kaks põrandaalust trükikoda, andes välja illegaalset ajalehte „Sotsiaaldemokraat“. Tallinna tööliklass jätkas bolševike juhtimisel ka 1906. ja 1907. a. streigivõitlust, kusjuures tunduvalt kasvas poliitiliste streikide erikaal, mis näitas tööliste teadlikkuse ja bolševike juhtiva osa kasvu Tallinna proletariaadi klassivõitluses.

1906. a. suvel puhkesid Balti mere madruste ülestõusud Sveaborgis, Kroonlinnas ja Tallinnas. Ülestõus ristlajal „Pamjat Azova“ oli üheks väljapaistvaks näiteks Tallinna tööliste proletaarsetest sidemetest Balti laevastiku ja Piiteri revolutsiooniliste jõududega. VSDTP Tallinna Komitee lõi bolševistliku organisaatori, Musta mere laevastiku ülestõusust osavõtja — Arseni Koptjuhhi kaudu tiheda koostöö sõjalaevade illegaalsete parteiorganisatsioonidega, kelle eesotsas seisis kahurväe allohvitser bolševik N. Lobadin. Tsaarivõimudel läks korda maha suruda „Pamjat Azova“ kangelasliku meeskonna ülestõus, areteerides laeval üle 200 madruste ja lastes 5. augustil 1906. a. Toompea aias maha 18 väljapaistvat ülestõusu juhti. Kogu Tallinna proletariaat protesteeris selle metsiku veretöö vastu üksmeelse poliitilise streigiga.

Revolutsioonilise võitluse kogemused karastasid ja õpetasid Tallinna bolševikke. Uha enam kasvas bolševike mõju rahvahulkades. 1905.—1907. a. revolutsiooni perioodil tekkisid Eestis esimesed ametiühingud. 1907. a. sügiseks oli Tallinnas 13 ametiühingut 2500 liikmega.

Oma saadikuks II Riigiduumasse valisid Tallinna töölistes 1907. a. algul „Dvigateli“ tööliste P. Pärna, kes võttis omaks sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni seisukohad. 1907. a. veebruaris toimus Terijoel (Soomes) VSDTP Eesti organisatsioonide konverents, millest võttis osa 21 delegaati, kes esindasid 950 partei liiget. Tallinna organisatsioon saatis 11 delegaati — 550 partei liikme nimel. Konverentsil puhkenud teravas võitluses bolševike ja menševike vahel saavutasid võidu bolševikud. Konverentsi poolt vastuvõetud resolutsiooni, mis väljendas suhtumist

Riigiduumasse (resolutsiooni koostas H. Pöögelmann), hindas V. I. Lenin kõrgelt.¹

Revolutsiooniliste tööliste areteerimised ja väljasaatmised reaktsiooni aastail laastasid tunduvalt ka Tallinna parteiorganisatsiooni ridu. Politseivõimud areteerisid 1908. a. algul ligi 50 sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni liiget Tallinnas, sealhulgas peaaegu kogu linna parteikomitee koosseisu. Hoolimata tagakiusamisest jätkasid bolševikud visalt põranda all jõudude koondamist, lõhutud parteiorganisatsioonide taastamist, kasutades sidemete tugevdamiseks rahvahulkadega mitmesuguseid legaalse töö vorme.

Eesti bolševikele andis pidevalt toetust ja abi Peterburi parteiorganisatsioon, saates siia kogenud parteitöötajaid ja varustades eesti seltsimehi bolševistliku kirjanudusega. 1907. a. saabus Tallinnasse Peterburi bolševike ülesandel väljapaistev parteiorganisaator ja propagandist Viktor Kingissepp.

1911. a. algas töölisliikumise uus tõus ka Eestis. Revolutsioonilise liikumise tõusu tingimustes alustasid eesti bolševikud 1912. a. juunis proletaarse häälekandja — ajalehe „Kiir“ väljaandmist. Jaan Anvelt, kes oli „Kiire“ tegelikuks toimetajaks, kirjutab ajalehe loomise kohta järgmist: „Ajaleht „Kiir“ oli tol ajajärgul Eestimaa tööliste ja külakehvikute ühisrinde häälekandjaks. Me seadsime endale ülesandeks koondada paremad ja aktiivsemad linna proletariaadi ja küla poolproletaarsed elemendid, kasvatada neid poliitiliselt ja tõmmata parimad kaasa bolševistlikku parteiorganisatsiooni. Põhiliselt läks see korda. Eesti töölistele oli „Kiir“, hoolimata oma puudustest, sama, mis „Pravda“ kogu Venemaa proletariaadile.“

Aktiivselt võtsid „Kiire“ väljaandmisest osa Viktor Kingissepp, Hans Pöögelmann, Johannes Käspert, Hendrik Suuder, Villem Buk jt.

„Kiire“ ideoloogilist tööd läbib punase joonena võitlus eesti kodanlike natsionalistide ja menševike vastu, võitlus tööliste kasvatamise eest proletaarse internatsionalismi vaimus. V. I. Lenin andis kõrge hinnangu „Kiirele“ kui pravdistlikule ajalehele.

„Kiiremehed“, nii nimetati eesti pravdiste, moodustasid Tallinnas parteilise rühma, kes pidas visa võitlust

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 12. kd., lk. 211—213.

töölisorganisatsioonide juhtimise eest bolševistlikelt seisukohtadelt. 1913. aastal kasvas tunduvalt bolševike mõju Tallinna proletariaadi hulgas. Bolševike juhtimisel asus Tallinna töölisklass massiliste poliitiliste streikide ja meelevalduste läbiviimisele. Poliitilised streigid toimusid 1. mai, 16. oktoobri, 9. jaanuari ja teiste revolutsioonilise võitluse tähtpäevade puhul. Üksnes 1. mai streigist 1914. aastal võttis osa üle 16 tuhande Tallinna tööliste. Tallinna bolševikud asutasid uuesti põrandaaluse trüki-koja, andes välja hulgaliselt revolutsioonilisi lendlehti, suurem osa neist ilmus nii eesti kui vene keeles. Uhtlasi tugevnesid Tallinna bolševike sidemed Piiteri parteiorganisatsiooni ning Riigiduumi bolševistliku fraktsiooniga.

Märtsi lõpul 1914. aastal toimus Tallinnas Eestimaa sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide nõupidamine, mis määras kindlaks eesti bolševike ülesanded töölisklassi juhtimisel uue revolutsioonilise tõusu tingimustes. Nõupidamisest, kus olid esindatud Tallinna, Tartu, Narva, Peterburi ja Helsingi organisatsioonid, võttis osa VSDT(b)P Keskkomitee Vene büroo esindajana G. I. Petrovski. Nõupidamine tunnistas „Kiire“ partei häälekandjaks ja kinnitas lõplikult bolševike lahkulöömise menševikest.

1914. a. juunis võtsid Tallinna bolševikud koos Narva, Tartu ja Peterburi organisatsiooni esindajatega osa Narva lähedal Paemurru külas toimunud parteikonverentsist. Tallinnas oli sel ajal ligi 125 partei liiget, neist üle 25 „Dvigatelis“.

Pärast I maailmasõja puhkemist tugevnesid politsei repressioonid tööliste vastu, paljud kommunistid saadeti asumisele, nagu V. Kingissepp, R. Vakman, H. Suuder, O. Rästas jt.

Kuid tsaarivõimudel ei läinud korda revolutsioonilist töölisklassi maha murda. Tallinna bolševike võitlust sel perioodil iseloomustas J. Anvelt järgmiselt: „Laialdane tegevus oli ränkade sissekukkumiste ja vangistuste tagajärjel raske, kuna kõik aktiivsem osa reast välja löödi. Peab imestama Tallinna seltsimeeste visadust, millega nad mitu korda rüüstatud organisatsiooni ikka ja ikka uuesti üles ehtasid.“

1915.—1916. aastal arenes revolutsiooniline liikumine Tallinnas uue hooga. Bolševike poolt levitati järjekindlalt

sõjavastaseid lendlehti. „Dvigateli“, „Volta“ ja Vene-Balti tehaste töölisel astusid välja massiliste poliitiliste streikide algatajaina.

*

Veebruarirevolutsioon Piiteris ja Moskvast leidis aktiivset toetust Tallinna töölisklassi poolt. Tsaarirežiim kukutati Tallinnas 2. märtsil 1917. aastal. Revolutsioonilised töölisel, soldatid ja madrused vabastasid poliitilised vangid Paksu Margareta müüride vahelt. 3. märtsil valiti Tallinna Tööliliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu. Asuti energiliselt looma bolševistlikke parteiorganisatsioone Tallinna tehastes ja vabrikutes.

16.—17. aprillil toimus Tallinnas Põhja-Balti (Eestimaa) parteiorganisatsiooni I konverents, mis võttis V. I. Lenini Aprilliteesid eesti bolševike tegevuse aluseks revolutsiooni edasisel arendamisel. Tallinna bolševikud, eesotsas Jaan Anveldi, Viktor Kingissepa, Hans Pöögelmanni ja teistega, tegid laialdast poliitilist ja organisatsioonilist tööd rahvahulkades, eriti vabrikutes ja töölisrajoonides, samuti kohalikes sõjaväeosades, selleks et vabastada töörahvahulgad väikekodanlike kokkuleppeparteide (menševikud, esseerid, tööerakond) mõju alt ja saavutada enamus Nõukogudes. Tallinna parteiorganisatsioon pidas ägedat ideoloogilist võitlust eesti kodanlike natsionalistide reaktsioonilise, sotsialismile vaenuliku programmi ja taktika paljastamiseks. Bolševikud näitasid, et eesti kodanlus püüdis natsionalistlike loosungitega kiskuda eesti töölisklassi eemale revolutsioonilise võitluse eesmärkidest. „Rahvuslik uduloor peab tööliste silmade eest ära varjama,“ kirjutas V. Kingissepp bolševistlikus ajalehes „Kiir“, „et vene, läti, leedu tööline tema vend on ja et eesti kapitalist samasugune väljakurnaja on kui vene, läti, leedu kapitalist. Rahvuslik ving peab tumestama sulase ja rentniku mõistust, et see ei saaks aru, et eesti ja saksa mõisnik teda ühte viisi kurnavad.“ Palju Tallinna proletariaadi esindajaid suunati maale, et kindlustada töölisklassi liitu laiade maata ja vähese maaga talurahvahulkadega.

Bolševike väsimatu poliitiline töö ja praktilised kogemused, mida saavutasid rahvahulgad võitluses oma kõige hädavajalikumate nõudmiste — rahu, leiva ja maa eest, aitasid selgitada klassivahekordi, vabaneda rahvahulka-

del väikekodanlikest illusioonidest, jõuda üha lähemale bolševistlikele positsioonidele klassivõitluse küsimustes. Sellest annab tunnistust ka parteiorganisatsioonide ridade kiire kasv Eestis ja eriti Tallinnas. Kommunistliku organisatsiooni liikmete arv Eestis kasvas 1917. a. suveks ligi 7 tuhandele. 1917. a. märtsis kuulus Tallinna parteiorganisatsiooni 500 partei liiget, aprillis — 1300, mais — 1600, juunis — 2133. Augustis 1917 oli Tallinnas juba 3182 kommunisti, neist töölisi — 2926, sõjaväelasi — 209, intelligentsi esindajaid — 47. Tallinna töölisklassi suurest poliitilisest aktiivsusest sel perioodil tunnistab samuti ametiühingute laialdane loomine tööstusharudes. Juba 1917. a. maikuul kuulus Tallinna ametiühingutesse üle 12 tuhande töölise. Juuli alguseks oli aga Tallinnas 19 200 ametiühingu liiget, neist 10 748 metallisti, 1600 puu-, 1235 ehitus-, 750 keemia- ja paberitöölisi jne. Septembris oli metallitöölise ametiühingu liikmete arv tõusnud juba ligi 14 tuhandele. Ametiühingud võtsid omaks bolševistlikud seisukohad. Kommunistide juhtimisel reas suuremates ettevõtetes (Peetri tehased, „Dvigatel“, „Bekker“) seadsid töölisorganisatsioonid sisse tööliskontrolli ning võtsid vastu otsuse töölisele vastuvõtmatu administratsiooni kõrvaldamiseks. Partei juhtimisel arenes edukalt töölisnoorte organiseerimine.

Pärast juulisündmusi, kui kontrrevolutsioon likvideeris kaksikvõimu ja asus avalikule pealetungile revolutsiooniliste hulkade mahasurumiseks, jätkasid bolševikud uutes tingimustes võitlust nõukogude võimu eest. Juhindudes partei VI kongressi otsustest, asusid eesti bolševikud relativastatud ülestõusu ettevalmistamisele. Kornilovi mässu mahasurumine kujunes ka eesti töörahvale tähtsaks poliitiliseks õppetunniks, paljastades eesti kodanluse nimehi kui „korniilovlasi“ ja iseloomustades väikekodanlike liidreid kui kodanluse armetuid sabassõrkijaid.

Septembri algul läheb Tallinna Nõukogu kindlalt üle bolševistlikele positsioonidele. Üha võimsamalt kõlab revolutsiooniliste hulkade hääl, kes nõuavad võimu üleminekut Nõukogude kätte. Iseloomustades Tallinna proletariaadi ja revolutsiooniliste soldatite ning madruste esindajate ühise nõupidamise tulemusi 27. septembrist (10. oktoobrist) 1917, kirjutab bolševistlik ajaleht „Tööline“ (hakkas ilmuma pärast juulisündmusi suletud „Kiire“ asemel): „... Selle üleüldise ühise koosoleku tagajärjeks

on, et terve revolutsiooniline sõjavägi ja töölistehulk, Peterburist alates läbi Soomemaa ja Eestimaa ühise revolutsioonilise väehulga sünnitab, kes iga silmapilk valmis on ühist tegevust avaldama revolutsiooni äraandjate vastu."

Tallinnas 12.—14. oktoobril toimunud Eestimaa Nõukogude II kongress võttis vastu bolševistlikud resolutsioonid rahu ja võimu põhiküsimustes, mobiliseerides rahvahulkade jõud relvastatud ülestõusu läbiviimisele. Ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel pidas Tallinna parteiorganisatsioon kogu aeg tihedat sidet Petrogradi bolševikega, kommunistliku partei Keskkomiteega. Tallinna kommunistid võtsid täie vastutustundega arvesse seda tähtsat osa, mida V. I. Lenin omistas Petrogradi lähistel asuvatele Soomele ja Eestile sotsialistliku revolutsiooni läbiviimisel.

22. oktoobril (4. novembril) moodustati Tallinnas 40-liikmeline Revolutsiooniline Sõjakomitee eesotsas I. Rabtšinski ja V. Kingissepaga. Järgneval päeval, kooskõlas Piiteri Parteikeskuse poolt väljatöötatud plaaniga, asus Komitee Punakaardi ja revolutsiooniliste väeosade abil kõiki tähtsamaid strateegilisi punkte oma kontrolli alla võtma. Väeosadesse saadeti komissarid — revolutsioonilise võimu esindajad. Eestis läks võim revolutsiooniliste hulkade kätte rahulikul teel.

Kui 26. oktoobril saabus Tallinnasse teade Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidust Petrogradis, avaldas Revolutsiooniline Sõjakomitee otsekohe läkituse töörahvale nõukogude võimu kehtestamisest Eestis. Samal päeval võttis Viktor Kingissepp Toompeal töörahva esindajana võimu üle Ajutise Valitsuse komissarilt J. Poskalt. Tallinna töötavad hulgad tervitasid palavalt proletaarse revolutsiooni võitu, mis tõi eesti rahvale tõelise vabaduse, kindlustas tema rahvusliku suveräänsuse, päästis valla loovaks tööks rahvahulkade jõud ja anded.

Tallinna tööliklass täitis bolševike juhtimisel Lenini poolt antud ülesande: mitte lasta Eestist kontrrevolutsioonilisi väeosasid Punase Piiteri vastu. 29. oktoobril saatis kindral Duhhonin Kerenskile telegrammi, teatades, et Kerenski ei saa loota abivägede saabumisele Lätist ja Eestist. Selles, et Tallinnas asunud 13. ja 15. Doni kasakate polgud ei sõitnud Petrogradi, jättes täitmata Kerenski sellekohase käsu, süüdistas Duhhonin eesti bolševikke.

Bolševike juhtimisel asus Tallinna töölisklass aktiivselt elu ümberkorraldamisele uutel sotsialistlikel alustel. Panga- ja natsionaliseeriti. Vabrikutes ja tehastes seati sisse tööliskontroll. Vana kodanlik riigimasin lammutati ning selle asemele hakati looma nõukogude riigiaparaati. Endise kohtu asemele loodi Tallinnas Revolutsiooniline Tribunal. Õppeasutustes, kohtupidamises jne. viidi sisse emakeele tarvitamine.

Tallinna töölised osutasid suurt abi töötava talurahva hulkadele, saates maale töölisaktiviste, kes abistasid kehvikuid ja sulaseid mõisate ülevõtmisel, vallanõukogude ja maatameeste komiteede loomisel. Tallinna parteikomitee organiseeris maale sõitvatele aktivistidele „lühiajalised kursused mõisate ülevõtmise alal“.

Ekspluataatorlike klasside kukutamine tõi kaasa klassivõitluse järsu teravnemise. Real juhtudel sõitsid Tallinna bolševikud Punakaardi salkade eesotsas kohtadele (Tartu-, Viljandi-, Virumaale jne.), et anda vastulööki eesti valgekaartlaste ja saksa parunite kontrrevolutsioonilistele väljaastumistele. 22. detsembril 1917. a. mattis kogu Tallinna proletariaat Kadriorus klassivõitluse ohvreid — Mihkel Aitsamit, Jüri Kalmust, Rudolf Imbergi, kes Tallinna tööliste esindajatena abistasid maakehvikuid ja sulaseid Püssi mõisa ülevõtmisel (Virumaal) ja langesid valgekaartliku jõugu kallaletungi tagajärjel. „See mõrtsukatöö oli esimene vennastumine saksa parunite ja kodanliku Eesti vahel,“ märkis V. Kingissepp.

Kui eesti kodanluse kontrrevolutsiooniline kants — nn. „Maapäev“ tegi 15. (28.) novembril 1917 katset pidada oma istungit Toompeal, puhkesid Tallinna vabrikutes protestimiitingud ja -koosolekud kodanluse selle poliitilise diversiooni vastu. Bolševike juhtimisel kogunes tuhaneid Tallinna töölisi võimsaks poliitiliseks demonstratsiooniks, kes sammusid punaste lippude ja loosungitega Toompeale ja ajasid eesti kodanluse kontrrevolutsioonilise kogu laiali.

*

Samal ajal arendas rahvusvaheline imperialism agressiivset tegevust noore Nõukogude vabariigi hävitamiseks. Rikkudes Bresti vahele tungisid saksa imperialistide väed 18. veebruaril 1918 kallale Nõukogude Venemaale, sealhulgas ka Eestile. Eesti kodanlus tegi kõik mis võima-

lik, et tasandada teed saksa okupantidele. 23. veebruaril toimus Keila all äge lahing Tallinna punakaartlaste ja Balti laevastiku madruste salga ning pealetungivate saksa regulaarvägede vahel. Saksa imperialistide ülekaalukail jõududel läks korda kägistada noor nõukogude võim Eestis.

Kommunistide Rudolf Eige, Juhan Tippo, Mihkel Peterkopi jt. juhtimisel alustati 1918. a. kevadel parteiorganisatsioonide võrgu taastamist okupeeritud Eesti territooriumil. Oma elu kaalule pannes töötasid „Dvigateli“ vabriku karastatud kommunistid Johannes Kuppar ja Julius Schüts põrandaaluse parteiorganisatsiooni loomisel Tallinnas. Tallinna proletariaat oli eesti töörahva eesmiseks väesalgaks raskes võitluses saksa okupantide vastu. Põrandaalune linna parteikomitee organiseeris kommunistliku kirjanduse levitamist, juhtis tööliste streike ja demonstratsioone. Tallinna bolševikud tegid suurt poliitilist tööd mitte ainult tööliste, vaid ka saksa sõdurite hulgas, tegutsedes kontaktis saksa sõjaväelaste illegaalse kommunistliku grupiga ja andes ühiselt välja eesti- ja saksakeelseid lendlehti.

9. novembril 1918 puhkes Saksamaal revolutsioon. Keiserlik Saksamaa varises kokku. Samal ajal astus Tallinna tööliklass välja võimsa üldstreigiga, mis leidis elavat vastukaja kogu maal ning suurendas veelgi revolutsioonilist käärimist saksa väeosades.

Et ära hoida nõukogude võimu taastamist revolutsiooniliste hulkade poolt, upitasid Saksa okupatsioonivõimud pukki Eesti kodanlik-natsionalistliku valitsuse ja vastava lepingu alusel panid ta ametisse „ajutise valitsuse“ nime all.

Eesti töörahvas ei võinud leppida kapitalistliku korra taastamisega, Oktoobrirevolutsiooni võitudest loobumise-ga ükskõik kui kireva „demokraatliku“ sildi all. Kommunistliku partei juhtimisel moodustas Tallinna tööliklass kodanluse vastuseisust hoolimata uuesti vabrikute ja tehaste töölisnõukogud ja ametiühingu komiteed. Hakkas ilmuma proletariaadi häälekandja „Kommunist“. Novembris toimunud Tallinna Linna Tööliste Saadikute Nõukogu valimised näitasid, et töölishulgad toetasid kindlalt bolševikke, valides 58 Linna Nõukogu saadikust 37 kommunisti (61 protsenti Nõukogu koosseisust). Tallinna Nõukogu esimeheks valiti „Dvigateli“ tööline kommunist

Richard Vennikas. 1918. a. novembri keskpaiku jõudis Tallinnasse tagasi Viktor Kingissepp, kelle juhtimisel elavnes tunduvalt parteiorganisatsioonide töö Tallinnas ja kogu maal. 19. novembril pöördus Tallinna Linna Töölise Saadikute Nõukogu eesti rahva nimel tervitusega Vene tööliklassi kui sotsialistliku revolutsiooni avangardi poole ja palus Nõukogude Venemaa töörahvalt abi võitluses oma ja välismaiste rõhujate vastu.

Punaarmee väeosad, Eesti punaste kütipolkudega eesotsas, alustasid lahingutegevust Eesti territooriumi vabastamiseks ja töörahva võimu taaskehtestamiseks Eestis. 28. novembril 1918 vabastati Narva. 29. novembril 1918 kuulutati välja Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Eesti töörahva kommuuni nime all.

1918. a. lõpuks vabastasid Punaarmee väeosad, kelle hulgas võitles edukalt Tallinna kommunistlik kütipolk, suurema osa Eesti territooriumist ning lähenesid Tallinnale. Eesti kodanlik ladvik asus katastroofi lävel. Pätsi poolt väljakuulutatud mobilisatsioon kukkus haledasti läbi. „Ajutine valitsus“ oli jäänud ilma rahva toetuseta, sõjaväeta, preisi sandarmite täakide abita.

Eesti kodanlus kutsus meeleehtlikult endale appi lääne imperialiste, olles valmis pakkuma neile orjusesse oma maad ja rahvast tasuks interventsiooni eest.

Inglise-ameerika imperialistid reageerisid aktiivselt sellele pakkumisele, kuna neid huvitas Läänemere rannik eelkõige kui tähtis strateegiline platsdarm Nõukogudevastase interventsiooni organiseerimiseks. 12. detsembril 1918 saabus Inglise sõjalaevastik Tallinna reidile. Inglise sandarmid tõid esimese relvalaadungi oma sõjasulastele: 5 tuhat vintpüssi, 150 kuulipildujat. Inglise naelte ja ameerika dollarite eest palkas eesti kodanlus mitu tuhat soome, rootsi ja taani „vabatahtlikku“ kodusõjaks revolutsioonilise tööliklassi vastu.

Tallinna tööliste protestimeeleavaldused interventide vastu suruti Kaitseliidu relvastatud jõududega veriselt maha. Jaanuari algul 1919 asusid kontrrevolutsiooni ülekaalukad jõud pealetungile ja veebruari alguseks uputasid verre tööliste ja talurahva võimu peaaegu kogu Eesti territooriumil.

Hoolimata metsikust valgest terrorist jätkas Eestimaa Kommunistlik Partei kangelaslikku võitlust kodanliku valitsuse ja imperialistide vastu. EKP Keskkomitee ja

Tallinna linna parteikomitee organiseerisid parteikollektiivid kõigis suuremates Tallinna tööstusettevõtetes. Parteitöö paremaks korraldamiseks jaotati Tallinna parteiorganisatsioon kolme rajooni. Uhtlasi loodi eesti valges sõjaväes illegaalne parteiorganisatsioon, kelle esindaja võeti 1919. a. juulis Tallinna Linna Parteikomitee koosseisu.

Tallinna kommunistid tegid Viktor Kingissepa juhtimisel määratu suure töö illegaalse parteilise kirjanduse väljaandmisel ja levitamisel nii tagalas kui valges armees. Kolme ja poole aasta jooksul, 1918. a. lõpust alates, lasti Eestimaa Kommunistliku Partei poolt välja ligi 200 eri nimetusega illegaalset trükist (lendlehti, üleskutseid, brošüüre, suure formaadiga ajalehti jne.), kogutiraažiga umbes poolteist miljonit eksemplari. Sellest ligi pool miljonit eksemplari trükiti ja levitati kodusõja ja interventsiiooni perioodil.

Kommunistliku partei juhtimisel kujunesid eesti ametiühingud proletariaadi revolutsioonilise klassivõitluse massilisteks organisatsioonideks. Ametiühingute Kesk-nõukogu häälekandja „Töö Hää!“ (hakkas ilmuma 1919. a. veebruaris, suleti kodanluse poolt 1919. a. suvel) võitis suure autoriteedi töölishulkades oma võitlevate artiklitega, mis paljastasid kodanlike natsionalistide ja sotside äraandlikku poliitikat. Kõik ametiühingute klassivõitluse vahendid ja vormid antud etapil: streigid, demonstratsioonid, sabotaaž, tööliiskoosolekud jne., olid allutatud peamisele eesmärgile: võitlusele välismaa interventide ja nende käsilaste vastu Eestis.

Eesti tööliste revolutsioonilist protesti kodanluse interventsiiooni-poliitika vastu väljendas eredalt Tallinna tööliisklassi 1. mai poliitiline demonstratsioon ja sellele järgnenud tööliste üldstreik. Tallinna proletariaadi väljaastumised segasid tunduvalt interventide ettevalmistusi. Judenitši esimeseks sõjakäiguks punase Petrogradi vastu. Korduvalt astusid välja streikidega Tallinna raudteelased, „Dvigateli“, „Tselluloosi“, „Wiegandi“, Sadamatehaste ja teiste vabrikute tööliised, nõrgestades suurel määral valgete tagalat. Revolutsioonilised meeled ulatusid ka eesti valgetesse väeosadesse. Vaid jõhkrate repressioonide, provokatsioonide ja sotside ääretu demagoogia abil ning interventide sõjajõudude toetusel läks kodanlusel korda Tallinna proletariaadi väljaastumised maha suruda.

19. juulil 1919 ilmus EKP rahumanifest Eesti töörahvale, mis kutsus üles kõige laiemaid rahvahulki aktiivsele võitlusele kodanliku Eesti väljalülitamise eest Nõukogudevastase interventsiooni rindest. Lähtudes rahumanifesti seisukohtadest töötas Tallinna parteiorganisatsioon välja konkreetse plaani poliitilise töö läbiviimiseks vabriku- ja tehaste tööliste hulgas ja legaalsete töölisorganisatsioonide kaasatõmbamiseks sellele tööle.

Väljapaistvaks näiteks Eesti tööliklassi ja Tallinna proletariaadi revolutsioonilisest võitlusest nõukogude võimu eest, rahu eest sotsialistliku Venemaaga oli Eesti Ametiühingute I kongress, mis tuli kokku Tallinnas 30.—31. augustil 1919. aastal. Kongress, mis esindas üle 40 tuhande organiseeritud tööliste, astus mehiselt välja Nõukogude Venemaa kaitseks, nõudes kodanlikult valitsuselt interventsiooni lõpetamist ning kohest rahu läbirääkimiste alustamist Nõukogude valitsusega. Kodanlik valitsus ajas kongressi laiali. Suur osa kongressi delegaate ja samuti rida töölisorganisatsioonide juhtivaid tegelasi — kokku 102 töölisliikumise aktivisti — areteeriti siseminister „sotsialist“ Hellati otsesel juhtimisel ja saadeti erirongiga rindejoonele Irboska alla. 6. septembril 1919. aastal tapsid valged timukad Irboska rabas mõrtsukalikult, ilma kohtuta 25 kongressi delegaati. Langenute hulgas olid Ametiühingute Kesknõukogu esimees Aleksander Annus, Kesknõukogu sekretär Eduard Hammer, vana bolševik, „Dvigateli“ esindaja 1907. a. Tallinna parteikomitees — Juhan Tippo, Tallinna tööliste silmapais-
tev organisaator Mihkel Koolmeister, raudteelaste juht August Tuuder ja palju teisi proletaarseid võitlejaid.

V. I. Lenin andis kõrge tunnustuse Eesti töörahva esindajate mehisele käitumisele ja proletaarsele solidaarsusele, kes astusid kindlalt välja Nõukogude vabariigi kaitseks.¹

Kodanluse verine terror ei suutnud maha suruda Tallinna proletariaadi revolutsioonilist võitlusvaimu. 1. oktoobril 1919 toimunud ametiühingute juhataste üldkoosolek Tallinnas kiitis üksmeelselt heaks Ametiühingute I kongressi bolševistlikud resolutsioonid sõja, rahu ja revolutsiooni küsimustes.

Judenitši teise sõjakäigu ajal oktoobris 1919 tegid

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 7.

eesti kommunistid suurt tööd rahvahulkades kodanliku valitsuse interventsioonipoliitika paljastamisel, kutsudes töölisklassi üles aktiivsele väljaastumisele Punase Piiteri kaitseks. 13. novembril 1919 alustasid Tallinna töölised massilist üldstreiki, mis oma ulatuselt ületas kõik eelmissed streigid. 15. novembril oli kodanlik valitsus sunnitud töölishulkade survele tegema otsuse relvade äravõtmise kohta purustatud Judenitši armeelt, kes taganes Eestisse Punaarmee löökide all. 19. novembril 1919 eesti kodanlik ladvik, nähes nõukogude valitsuse rahuettepanekute määratu suurt mõju laiadele rahvahulkadele, arvestades interventide lüüasaamist ka teistel rinnetel ning kartes revolutsioonilist plahvatust oma tagalas ja sõjaväes, oli sunnitud astuma rahuläbirääkimistesse Nõukogude Venemaaga.

2. veebruaril 1920 kirjutati alla Tartu rahuleping Nõukogude Venemaa ja Eesti vahel. See oli rahu- ja sotsialismijõudude tähtis võit rahvusvahelise imperialismi ja tema kannupoiste üle.

*

Kodanliku diktatuuri süngel perioodil jätkas eesti töölisklass kommunistliku partei juhtimisel ennastalgavat võitlust kodanluse kukutamiseks ja nõukogude võimu taastamiseks omal maal. Eesti kommunistidel tuli organiseerida parteitööd sügaval põranda all väga rasketes klassivõitluse tingimustes. Uheks põhjuseks, mis komplitseeris partei revolutsioonilist tegevust, oli asjaolu, et kodanliku Eesti majanduse kunstliku eemalekiskumisega Venemaa majandusest kängus ja suri välja rida suurtööstuse harusid Tallinnas (laeva-, vaguni-, elektrimootorihitus jne.) ja mujal. Sellele protsessile kaasnes Eesti tööstustöölise kontsentratsiooni tunduv langemine, paljude töölise siirdumine arvukaisse kääbusettevõttesse, õppinud ja kvalifitseerimata töölise krooniline tööpuudus. Suur hulk töölisi linnas ja maal kiratses juhuslikel töödel, tunduv osa proletariaadist deklasseerus.

See kõik nõudis Eestimaa Kommunistlikult Parteilt painduva taktikalise joone väljatöötamist, oskust diferentseeritult läbi viia poliitilist tööd töörahva mitmesuguste kihtide hulgas linnas ja maal, illegaalse ja legaalse töö vormide oskuslikku ühendamist, et võita töölise

massiorganisatsioonid kommunistliku partei mõju alla, koondada proletariaadi ümber laialdane tööraha rinne võitluseks reaktsioonilise kodanlik-natsionalistliku ladviku vastu.

7. novembril 1920. aastal toimus Tallinna lähedal EKP I kongress, mis määras kindlaks eesti kommunistide põhiülesanded ja edaspidise taktika võitluses kodanluse kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest. Lähitudes Kominterni II kongressi otsustest, pööras kongress suurt tähelepanu kommunistliku partei mõju tugevdamisele rahvahulkades, illegaalse töö kõige energilisemale ühendamisele legaalse töö mitmesuguste vormidega, kommunistlike gruppide loomisele ametiühingutes, parlamendis, sõjaväeosades jne. Kongress valis 9-liikmelise Keskkomitee eesotsas Viktor Kingissepa, Jaan Anveldi, Jaan Kreuksi, Rudolf Vakmani ja teistega. „Eestimaal on kommunistid näidanud, et nad oskavad võidelda ja surra. Aga nad saavad näitama, et nad tööraha eesotsas ka võita oskavad,“ öeldi EKP I kongressi manifestis eesti töörahvale.

Revolutsioonilise liikumise juhtivaks keskuseks Eestis oli Tallinna proletariaat. Väsimatu organiseerimistöe tulemusena suurenes tunduvalt Tallinna parteiorganisatsiooni koosseis, kasvas kommunistide autoriteet ja juhtiv osa legaalsetes töölisorganisatsioonides. 1920. a. jooksul kasvas parteikollektiivide (algorganisatsioonide) arv Tallinna töölisrajoonides kahekordseks: 12-lt — 24-le. Kui 1920. a. novembris oli Tallinnas ligi 250 partei liiget (parteitute aktivistide arv, kes töötasid tihedas kontaktis kommunistidega, oli 3—4 korda suurem), siis 1921. a. oktoobris oli neid 365. Tallinna pörandaaluse parteiorganisatsiooni käsutuses oli sel ajal ligi 300 konspiratiivkorterit. Illegaalse parteikirjanduse (sealhulgas EKP Keskkomitee häälekandja „Kommunist“) väljaandmiseks, mis ilmus massilises tiraažis 5—10 tuhat eksemplari, töötas Eestis 1921. aastal 5 pörandaalust trükikoda. EKP Keskkomitee ja Tallinna Linnakomitee olid tihedas kontaktis vabrikutöölistega, tundsid põhjalikult nende olukorda, suunasid töölisorganisatsioone revolutsioonilise klassivõitluse positsioonidelt. Tallinna ametiühingud andsid vastulöögi sotside katsetele juhtida töölisorganisatsioone oportunistlikus suunas. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu oli kujunenud EKP Keskkomitee juhtimisel mitte

ainult Tallinna, vaid kogu Eesti töölisliikumise autoriteetseks juhtivaks organiks.

1920. aastal toimus Tallinnas 16 streiki, mis moodustas ligi $\frac{2}{3}$ sel perioodil Eestis toimunud streikidest (27). Tallinna raudtee depoo üldstreik lõppes edukalt tänu tööliste organiseeritusele. Sadamatehaste streikijaile organiseeris Ametiühingute Kesknõukogu ainelist ja moraalset toetust ja kaasabi teiste töölisorganisatsioonide poolt.

Tallinna proletariaadi majanduslik võitlus põimus tihedalt läbi tööliklassi poliitilise võitluse ülesannetega. „... Meile ei ole töörahva klassivõitlust mitte sellepärast tarvis, et ühingute ja liitude eesotsas ilusaid paraade pidada,“ kirjutas V. Kingissepp juhendis partei ja ametiühingu aktivistidele, „vaid et need ühingud, liidud jne. tegelikult käed külge paneksid töörahva vabastamiseks.“

Tallinna tööliklassi revolutsioonilisest aktiivsuset andis kinnitust 1920. a. 1. mai demonstratsioon, millest võttis osa üle 10 tuhande töölise ja mis avaldas suurt mõju töölisliikumisele kogu Eestis.

30. juunil 1920. aastal lavastas kodanlus esimese massilise poliitilise protsessi kommunistliku liikumise ohjeldamiseks ja hävitamiseks Eestis. See oli nn. „35 protsess“, kus olid kohtu alla antud revolutsioonilised tööliselised reast Tallinna vabrikutest: Sadamatehastest, „Dvigatelist“, Noblessnerist, Raudteetehastest, „Wiegandist“ (praegune „Ilmarine“), Lutherist (praegune Tallinna Mööbli- ja Vineerivabrik), „Balti Manufaktuurist“ jne. Georg Kreuks anti sõjakohtu alla kui EKP Keskkomitee liige ja Tallinna linnakomitee sekretär. Sõjakohus mõistis „peasüüdlased“ Georg Kreuksi ja Vladimir Bogdanovi — Tallinna linnakomitee liikme ja Sadamatehaste parteiorganisatsiooni sekretäri — surma mahalaskmise läbi, kaks kaebelust mõisteti eluajaks, viis — 10 aastaks sunnitööle jne. Kommunistliku partei juhtimisel organiseerisid Tallinna tööliselised massilise protestistreiigi, millest võttis osa ligi 7 tuhat töölist. Streikijate üksmeelne nõudmine oli: süüdimõistetute õigeksmõistmine, amnestia poliitvangidele ja sõjaseisukorra kaotamine. Masside surve ei julgenud kodanlikud timukad surmaotsust täide viia, see asendati 10-aastase sunnitööga.

Järjekordse poliitilise võitluse tuleproovi tegid Tallinna ametiühingud läbi I Riigikogu valimiste puhul 1920. a. novembris. Parlamendivalimistel „demokraatlikus“ Eestis

ei saanud kommunistlik partei oma kandidaate avalikult esitada. Selle ülesande võttis enda peale Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu. Ta esitas kandidaatidena viies valimisringkonnas proletaarse liikumise aktiivseid tegelasi, kutsudes üles töörahvahulki valima kodanliku Eesti parlamenti revolutsioonilise töölisklassi esindajaid.

Valimiste tulemused kinnitasid kommunistliku partei suurt autoriteeti töölisklassis. Hoolimata jõhkrast politseiterrorist said Kesknõukogu kandidaadid Tallinnas kõige rohkem häält: 14 278 häält. Kodanlikud ja kokkuleppeparteid said Tallinnas haledalt lüüa: sotsid kogusid kõigest 2756, poolmenševistlik Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei 2341, kulaklik põllumeeste kogu 3365, kodanlik rahvaerakond 3104 häält jne. „Tallinna töölise võit valimistel,“ kirjutas V. Kingissepp, „on kaugeleulatuva tähtsusega sündmus. See on kõrgele tõstetud tõrvallont, mis näitab teed kogu eesti proletariaadile. Tehke, nagu tegid Tallinna töölised! — hüüame meie kogu eesti töörahvale!“

1921. a. veebruaris toimunud Tallinna linnavolikogu valimistel võitsid Ametiühingute Kesknõukogu (EKP) kandidaadid taas esikoha, saades 12 684 häält (26,4%) 48 067 äraantud häältest. Teisele kohale jäänud väikekodanlik tööerakond sai 8505 (17,7%), sotsid 2101 häält (4,3%). Eesti menševikud said oma reeturliku töö eest tugeva vastulöögi revolutsioonilise proletariaadi poolt. Ametiühingute Kesknõukogu nimel valitud saadikud moodustasid avalikult Riigikogus ja Tallinna linnavolikogus kommunistliku partei fraktsiooni.

5. ja 6. oktoobril 1921. a. tuli Sael Jõgisoo külas kokku EKP II kongress, mis töötas välja taktikalise plaani kõige laiemate töörahvakihtide koondamiseks revolutsioonilise proletariaadi ümber, kõigi töölisorganisatsioonide aktiivseks kaasatõmbamiseks sellele tööle. Kongress rõhutas, et töölise ja kehvikute revolutsioonilise armee loomiseks on vaja tugevdada igapäevast võitlust töörahva eluliste majanduslike huvide eest palgamiinumi, sotsiaalkindlustuse, korteri-, haridusolude jne. küsimustes, sidudes seda aktuaalsete poliitiliste nõudmistega nagu töörahva demokraatlike vabaduste kättevõitmine, valge terrori hävitamine, Nõukogude vabariigiga sõbralike suhete loomine jne. Jaan Anvelt, kes oli 1921. a. augustis saabunud Eestisse põrandaalusele tööle, asus koos

Viktor Kingissepa, Jaan Kreuksi, Johannes Lauristini, Jaan Tombi ja teiste kommunistliku liikumise aktiivsete tege-
lastega organiseerima EKP II kongressi otsuste elluviimist.

1922. aasta jaanuaris avaldasid Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ja Tallinna rajooni vabrikutööliste vanemate Nõukogu üleskutse Tööraha Ühise Väerinde (TUV) loomiseks. TUV tegevusprogramm avaldati 12 nõudmise kujul, mis kajastasid linna ja maa tööraha kõige aktuaalsemaid poliitilisi ja majanduslikke nõudeid. Need „12 seaduslikku nõudmist demokraatliku vabariigi valitsejatele“ olid selleks poliitiliseks platvormiks, mille alusel kommunistlik partei mobiliseeris laiad rahvahulgad võitlusele kodanliku reaktsioonilise ladviku vastu, koondas ühise eesmärgi ümber peaaegu kõik linna ja maa ametiühingud, tööliste kultuurhariduslikud organisatsioonid, haigekassad jne. Töölisklassi koondamine ühise võitluse lipu alla võimaldas 1922. a. aprillis kõikuvate oportunistlike elementide eemaldamise Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei juhtimisest. EISTP kujunes tegelikult kommunistliku partei legaalseks vormiks, pidades aktiivset poliitilist võitlust Eestimaa Tööraha Partei nime all, kuni ta suleti kodanluse poolt 1924. aastal.

Proletariaadi revolutsioonilise aktiivsuse ohjeldamiseks kõvendas kodanlus politseiterrorit. 1922. a. aprillis vangistati rohkem kui 150 töölisliikumise tegelast. Suleti rida töölisorganisatsioone. Keelati Tööraha Ühise Väerinde häälkandja „Tallinna Tööline“ väljaandmine. Vangistatud töölisaktivistid, nende hulgas Jaan Tomp, Arnold Sommerling, Adolf Leevald, Johannes Vanja ja paljud teised, anti Sõjaringkonnakohtu kätte, kes hakkas ette valmistama massilist „115 kommunisti protsessi“. (Üldse toimus Eestis aastail 1920—1928 ligi 80 suuremat kommunistide kohtuprotsessi.)

Tallinna töölisklass avaldas mehiselt protesti kodanluse vägivalla vastu. 1922. a. 1. mai demonstratsioon Tallinnas kujunes Tööraha Ühise Väerinde jõudude võimsaks ülevaatuses, koondades punaste lippude ja loosungite alla üle 20 tuhande töötaja.

Raevunud kodanlus suunas kogu politseiaparaadi kommunistliku organisatsiooni hävitamisele. 3. mail 1922. aastal läks nuhkidel provokaatori abil korda vangistada eesti töölisklassi kangelaslik juht — Viktor Kingissepp. Pärast

metsikut piinamist tapeti ta samal ööl kodanlike timukate poolt.

Jaan Anveldi energilisel juhtimisel taastasid Tallinna kommunistid peagi rüüstatud töölisorganisatsioonid. Hakati uuesti välja andma legaalselt töölislehte, mis sagedasti suleti, kuid uue nime all jätkas taas ilmumist tänu kommunistliku partei väsimatule organiseerimistöole ja Tallinna proletariaadi aktiivsele toetusele. Asutati uus põrandaalune trükikoda, reorganiseeriti konspiratiivkorterite võrk.

1922. a. oktoobris toimus Aruküla lähedal EKP III kongress, mis suunas kommuniste ja töölisorganisatsioone veel aktiivsemale võitlusele kodanliku diktatuuri vastu.

27. novembril 1922. a. tuli Tallinnas kokku (tööliste karskusseltsi „Valvaja“ ruumes Pärnu mnt. 31) Ülemaaline Ametiühingute II kongress. 233 kongressi saadikut esindasid 120 töölisühingut, kuhu kuulus ligi 20 tuhat organiseeritud töolist. Uksnes Tallinnas oli 1922. a. algul 13 ametiühingut ligi 10 tuhande liikmega. Neist suuremad olid: metallistide ametiühing — 3386, kiutööliste — 680, keemia- ja paberitööliste — 665, meremeeste liit — 2500 liiget jne.

Kongressi põhiküsimuseks oli Töörahma Ühise Väerinde küsimus, mille kohta ettekandega esines Johannes Lauristin. Kongress kutsus üles kõiki töölisorganisatsioone tegema rahvahulkades aktiivselt selgitustööd Ühise Väerinde seisukohtade propageerimiseks ja elluviimiseks. Protesteerides kodanluse reaktsioonilise poliitika vastu, formuleeris kongress töörahma lähema poliitilise loosungina: „... Nõuda tsaariseaduste ärakaotamist, uue kaitseisukorra ja ühingute seaduste tagasilükkamist ja töörahma koosolekute, sõna-, trüki-, ühinemise- ja teiste poliitiliste vabaduste maksmapanekut; nõuda omavalitsuste valimisseadusest kõiksuguste kitsenduste ärakaotamist, mis on sihitud töörahma vastu.“

Kongressil loodi ülemaaline ametiühinguline keskus: Eestimaa Töölisühingute Üldliit, mille juhatusse valiti väljapaistvad töölisorganisaatorid kommunistid Jaan Tomp (esimees), Johannes Lauristin, Hans Heidemann, Paul Keerdo jt.

Hoolimata jõhkrast politseirežiimist näitasid revolutsioonilised ametiühingud üles suurt visadust ja energiat streigivõitluse juhtimisel, proletaarse ajakirjanduse välja-

andmisel, töölisklassi poliitilisel kasvatamisel ja organi-
seerimisel, linna- ja maatööraha ühisrindede loomisel.
Ametiühingute juurde loodi noorte- ja naiskomisjonid,
kultuuri- ja spordiringid. 1922. a. lõpuks koondus ameti-
ühingute noorsookomisjonidesse ainuüksi Tallinnas ligi
3 tuhat noortöölist. Töölisspordiseltsi „Herkules“ kuulus
üle maa ligi 500 töölisspordilast. Proletaarse noorsoo orga-
niseerimist juhtisid sel perioodil Jaan Kreuks, Johannes
Lauristin, Aleksander Resev jt.

Revolutsiooniliste ametiühingute võitlusstaabiks kuju-
nes neil aastail nn. Töölise Kelder Gogoli t. 4 (praegu
Estonia pst. 8, M. Gorki nimelise Keskraamatukogu all).
Siin rõsketes võlvialustes, peaaegu maa all, suures ruumi-
kitsikuses (nii näiteks pidid ära mahtuma ühte 35-ruut-
meetrilisse tuppa 1 ajalehe ja 4 ajakirja toimetused, 6 töö-
lisringi, mitu ametiühingu komisjoni) asusid ametiühin-
gute juhtivad organid, töölislehtede toimetused jne.

Tallinna ametiühingud juhtisid töölise klassivõitlust
proletaarse solidaarsuse ja teadlikkuse vaimus. „Krulli“
masinaehitustehase visa 6-kuuline streik 1923. aastal saa-
vutas hoolimata vabrikantide ja politseivõimude rängast
survest osalise võidu tänu ametiühingute abile, kes mu-
retsesid streikijaile tööd mujalt, andsid materiaalset abi
nende perekondadele ja astusid samme streigimurdmise
vastu. Ametiühingud astusid välja energiliste protestidega
töölislehtede sulgemiste ja konfiskeerimiste, proletaarsete
aktivistide areteerimiste, töölisorganisatsioonide ruumi-
dest väljatõstmiste ja teiste valitsuse vägivallaaktide
vastu. Tallinna töölisorganisatsioonid andsid abi seltsi-
meestele ja nende perekondadele, kes said kannatada
valge terrori läbi.

II Riigikogu valimistele 1923. aasta mais mobiliseeris
kommunistlik partei laiu rahvahulki Tööraha Ühise Väe-
rindede loosungi all. Tundes metsikut viha ja hirmu revol-
utsioonilise töölisklassi ees, kõvendas kodanlus terrori-
vahendeid proletaarse liikumise vastu, kohkumata tagasi
revolutsiooniliste võitlejate vastu suunatud alatuist
mõrvaaktidest. 28. märtsil 1923. aastal tapsid politseinahid
Tallinna tänaval revolvrilasuga selja tagant tööraha
ustava poja, väljapaistva Eesti komsomoli organisaatori
Jaan Kreuksi. Üheaegselt selle mõrtsukatööga areteeriti
rida teisi eesti töölisliikumise aktiivseid tegelasi, nende
hulgas selle perioodi proletaarse liikumise ja ajakirjan-

duse silmapaistvaid juhtijaid Johannes Lauristin. Välja arvatud 19-päevane vaheaeg (1931. aastal), jäi J. Lauristin vanglamüüride vahele enam kui 15 aastaks.

Vaatamata julmale tagakiusamisele, sealhulgas Töörahva Ühise Väerinde valimisnimekirjade ebaseaduslikule tühistamisele (Tallinnas ja Virumaal kui tähtsamais töölisrajoonides), saavutasid TÜV kandidaadid suure võidu. Riigikogusse valiti 10 kommunisti, nende hulgas Jaan Tomp, Hans Heidemann, Paul Keerdo, Hendrik Allik, Rudolf Pälson jt.

1923. a. detsembris toimusid Tallinna linnavolikogu valimised, mis näitasid, et kommunistide mõju tööliskadepool oli üha suurenenud. TÜV kandidaadid saavutasid neil valimistel 16 752 häält ehk 36 protsenti kõigist äraantud häältest. Sotsid said kõikjal armetult lüüa, eriti töölisrajoonides.

Tekkinud olukorras võttis kodanlus tarvitusele massilised terroriabinõud töölisliikumise mahasurumiseks ja revolutsioonilise aktiivi likvideerimiseks. 21. jaanuaril 1924. aastal teostas politsei üle maa töölisorganisatsioonide massilise rüüstamise. Võimud sulgesid üle 300 töölisorganisatsiooni, areteerisid üle 250 Töörahva Ühise Väerinde juhtiva tegelase, tallates seejuures jalge alla „põhiseaduses“ ettenähtud parlamendi saadiku puutumatus. Töölise Keldri sisustus tuhniti metsikult segi, rüüstati ja purustati politseijõukude rünnaku tulemusena.

Kõik see näitas, et eesti kodanlus ei tulnud enam üha süveneva majandusliku ja poliitilise kriisi olukorras toime tööliskadepool ohjeldamisega endisel „demokraatlikul“ viisil. Analüüsides 1924. a. alguses tekkinud sisepoliitilist olukorda Eestis, märkis Jaan Anvelt, et kogu maal teravneva kriisi, rahulolematuse järsu kasvu ja revolutsioonilise tõusu tingimustes nii töölise kui ka maakehvikute hulgas asus kommunistlik partei relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele.

Kommunistliku partei juhtimisel taastati 1924. a. mais ülemaaline ametiühinguline organisatsioon nimetuse all „Üleüldine Töölise ja Teenijate Ühisus“ eesotsas energilise proletaarse võitleja Johannes Jürnaga. Tallinna töölisklass organiseeris rea demonstratsioone ja koosolekuid protestiks kodanluse valge terrori ja näljapoliitika vastu. Tallinna proletariaadi poliitilisest aktiivsusest annab tunnistust samuti suur mitme tuhande osavõtjaga sõjavastane

demonstratsioon 3. augustil 1924. aastal, mis lõppes verise kokkupõrkega politsei ja tööliste vahel. Ligi 30 demonstratsioonist osavõtjat areteeriti.

1924. a. novembris organiseeris kodanlus Sõjaringkonnakohtus julma arveteõiendamise eesti proletaarse liikumise väljapaistvate tegelastega. 10.—27. novembrini toimus Tallinnas „149 kommunisti protsess“. 45 kaebelust, nende hulgas Georg Abels, Hendrik Allik, Olga Künnapuu (Lauristin), Aleksander Resev, Oskar Sepre, Joosep Saat jt. mõisteti eluajaks, 22 revolutsionääri — 15 aastaks, 6 — 12 aastaks, 19 — 10 aastaks, 6 — 8 aastaks, 15 — 6 aastaks sunnitööle jne. Kuna selgus, et tsaariaegne § 102, mille järgi Eesti „demokraatlik“ kaagikohus jagas karistusi revolutsioonilistele võitlejatele, ei näe ette eluaegse sunnitöö määramist alaealistele, oli Sõjaringkonnakohus sunnitud kuuele süüdimõistetule asendama eluaegse karistusmäära „kõigest“ 15-aastase sunnitööga... Kõik kommunistid pidasid end kohtu ees üleval kartmatute revolutsiooni sõduritena, teatades üksmeelselt, et nad ei tunnista end süüdi kodanliku klassikohtu ees, kandes vastutust vaid tööliklassi ees. Protsessi käigus anti sõjaväljakohtu kätte ja mõisteti kodanlike timukate poolt surma mehine töörahva poeg — Jaan Tomp, kes hüüdis kohtusaalis: „Elagu tööliste ja talurahva valitsus!“ Eesti valitsev kodanlik-natsionalistlik ladviķ trumpas töörahva vastu suunatud drakooniliste survevahenditega üle tsaariaegse reaktsiooni metsikused.

1. detsembril 1924. aastal puhkes Tallinnas proletariaadi relvastatud ülestõus. Kodanluse juhtivad tegelased olid sunnitud tunnistama, et sel päeval rippus kapitalistliku korra olemasolu Eestis juuksekarva otsas. Ülestõus lõppes lüüasaamisega, kuna julma valge terrori ja keerukais konspiratsiooni tingimustes ei osanud ega ei suutnud ülestõusu juhid seda organiseerida leninlike ülestõusu läbi viimise reeglite kohaselt. Kuid lüüasaamisest hoolimata jääb see ülestõus ajalukku püsima kui näide eesti tööliklassi kangelaslikkusest, tema vääramatust tahtest kehtestada töörahva võim.

Kodanlik valitsus, kelle koosseisu astusid ka sotsid, organiseeris verise klaperjahi revolutsiooniliste võitlejate vastu. Üle 500 tööliste, kelle peale langes kahtlus seoses 1. detsembri ülestõusuga ja keda tunti kui ustavaid revolutsioonilisi võitlejaid, tapeti ilma kohtuta kodanluse

verekoerte poolt. Timukate käe läbi hukkus rauku, naisi ja alaealisi. Lasti maha meditsiiniala töötajaid, kes täites oma kohust, andsid abi haavatud kommunistidele. Ule maa pandi toime läbiotsimisi, vangistamisi, areteeritute piinamisi. 1925. a. märtsiks oli vanglatrellide taha heidetud üle 2500 inimese. Korraldati järjekordseid poliitilisi protsesse töörahva eesrindlike võitlejate vastu. Kodanlikud võimud viisid järjekindlalt läbi bandiitlikke kallalente eesti proletaarse liikumise aktivistide hävitamiseks. Sel viisil mõrvasid politseinuhid rea Eestimaa Kommunistliku Partei juhtivaid tegelasi: 23. aprillil 1925. a. — August Riismanni, 3. augustil 1927. a. — Aleksander Leineri, 13. märtsil 1930. a. — Johannes Jürna. 1931. a. märtsis kaitsepolitsei agendid haavasid raskelt Tallinna kommunistliku organisatsiooni väljapaistvat tegelast Osvald Kivissoni.

Tuginedes kapitalismi osalisele, ajutisele stabiliseerumisele kindlustas kodanlus oma positsioone. Aga ka kõige verisema terroriga ei suutnud eesti kodanlus välja juurida kommunistlikku liikumist, samuti nagu ei seisnud ta võimuses hävitada töölisklassi. Eestimaa Kommunistlik Partei jätkas tööd sügaval põranda all, korraldas ümber oma ridu ning valmistus ette uuteks lahinguteks. Juba 1925. aasta sügisel hakkas Tallinnas ilmuma EKP põrandaalune häälekandja „Kommunist“. Aastail 1926—1927 andis põrandaalune eesti komsomoliorganisatsioon välja 15 numbrit illegaalset ajalehte „Noorproletaarlane“, üldtiraažiga 30 tuhat eksemplari, peale selle üle kahekümne lendlehe ja 4 brošüüri.

1929. a. veebruaris tuli üle 5 tuhande Tallinna proletaarlase tänavale, et saata viimsele puhkepaigale tulihingelist revolutsionääri, töölisnoorte kangelaslikku organisaatorit Vilhelmine Klementit, kes julma piinamise tagajärjel hukkus noorena kodanliku vangla müüride vahel.

Järk-järgult hakkas Tallinnas elavnema ametiühingute tegevus. 1925. aastal astusid Tallinna töölised 9 korda streigivõitlusse. (Vene-Balti, Maieri Keemiavabriku, „Balti Manufaktuuri“ jt. tööliste streigid.) 1928. a. märtsis puhkes suur trükitööliste streik, aprillis hakkasid streikima rätsepad.

Pahempoolsete ametiühingute keskuseks Tallinnas sai Tööliste Maja Vaksali puiesteel (praegu Toompuiestee 24). Hoolimata kodanluse püüetest laostada revolutsiooni-

lised ametiühingud metsikute politseiliste repressioonidega ja provokaatorite sissepoetamisega töölisorganisatsioonidesse, hoolimata sotside lõhestavast taktikast tegid pahempoolsed ametiühingud visa tööd Tallinna proletariaadi organiseerimisel ja kasvatamisel revolutsioonilise võitluse vaimus. Töölise Majas asuv Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, töötades kontaktis põrandaaluse kommunistliku organisatsiooniga, andis välja ränga poliitilise tsensuuri ja tagakiusamise peale vaatamata legaalselt proletaarset häälekandjat ja levitas seda laialdaselt vabrikutöölise hulgas; Kesknõukogu juhtis töölise streigivõitlust ja töötute väljaastumisi, organiseeris miitinguid ja demonstratsioone (1. mai miitingud Tallinnas 1927., 1929. ja 1931. aastal), viis läbi kultuurhariduslikku tööd töölise klassiteadvuse kasvatamisel, korraldas rea töölisdelegatsioonide sõitusid Nõukogude Liitu jne. 1928. aasta septembris võttis „Krulli“ tehase töölise üldkoosolek vastu resolutsiooni, milles nõudis kodanlikult valitsuselt kiiremas korras majandusliku lepingu sõlmimist Nõukogude Liiduga.

1929. aastal puhkenud ülemaailmne kapitalistlik majanduskriis jõudis peatselt ka Eestisse, halvendades veelgi enam töötavate hulkade rasket olukorda linnas ja maal. Järsult kasvas tööpuudus. 1932. a. talvel ulatus registreeritud töötute arv Eestis 47 tuhandeni, nende tegelik arv oli veelgi suurem; samal ajal aga jäi kogu suurja kesktööstusesse vaevalt 30 tuhat töölise. Olukorras, kus kasvas rahvahulkade rahulolematus, arenesid lahkeliid valitsevates kihtides, suurenes ilmselt fašismi oht. Ainukese parteina, kes asus töötajate laialdase ühisrindede organiseerimisele fašismi vastu, oli Eestimaa Kommunistlik Partei.

EKP Keskkomitee veebruaripleenum 1931. aastal püstitas tähtsama ülesandena töörahvahulkade mobiliseerimise võitluseks fašismi ja läheneva sõjaohu vastu. Sotside liidrid lükkasid tagasi kommunistide ettepaneku koostööloomiseks selles võitluses. 1934. aastal eesti kodanluse reaktsiooniline ladvik kehtestas fašistliku diktatuuri.

Ei julmad repressioonid ega kodanlik-natsionalistliku ideoloogia kõige rafineeritumad vahendid ei suutnud kustutada eesti tööliklassi teadvusest Oktoobrirevolutsiooni surematuid ideid. Hoolimata reaktsiooni võimutsemisest ja fašistlikust töölise-vastasest seadusandlusest astus

Tallinna proletariaat korduvalt streigivõitlusse. Ainuüksi 1936. a. esimese kaheksa kuu jooksul toimus Eestis üle 30 streigi, millest võttis osa ligi 18 tuhat töölisi. Pidevalt kasvas töötulide arv. Tallinna töölised avaldasid oma klassisolidaarsust Kiviõli põlevkivikaevanduste suurstreigile 1936. aastal, organiseerides toetussummasid streikivaile kaevureile. 1937. aastal toimus Eestis 54 streiki, neist suurem osa Tallinnas (tekstiili-, paberi- ja tselluloosi-, metallitööstuses jne.). 1938. a. jaanuaris-veebruaris alustasid „Krulli“ töölised kolm korda streiki; poliitiline politsei kuulutas streigi „ebaseaduslikuks“, andes 22 töölisi kohtu alla. Üle 100 töölise kanti „musta nimekirja“ ja heideti värava taha.

Tallinna kommunistide tegevus sai uut hoogu 1938. aastal, kui vanglast vabanes amnestia tõttu suur grupp kommuniste (Johannes Lauristin, Arnold Veimer, Paul Keerdo, Hermann Arbon, Aleksander Resev, Hendrik Allik jt.). Sel perioodil kujunes välja koostöö EKP ja Eesti Sotsialistliku Töölispartei pahempoolse tiiva vahel fašismivastase ühise rahvarinde loomisel. Reas suuremates Tallinna ametiühingutes (metalli-, ehitus-, sadamatöölise jt.) oli kindlustunud kommunistliku partei mõju.

EKP pörandaalune aprillikonverents 1940. aastal Tallinnas, arvestades Eesti sise- ja välispoliitilist olukorda, võttis päevakorda kodanlik-fašistliku diktatuuri kukutamise ja töörahva valitsuse loomise ülesande. Eestis oli küpsemas sügav revolutsiooniline kriis. Pätsi-Laidoneri fašistlik klikk oli end rahvahulkadest isoleerinud kui rahvusliku reetmise valitsus, kes ilmselt saboteeris Nõukogude Liiduga 1939. a. septembris sõlmitud vastastikuse abistamise pakti ausat täitmist ja tegi ettevalmistusi Eesti rakendamiseks hitlerliku Saksamaa sõjavankri ette. Selle reeturliku plaani elluviimine oleks tähendanud Eesti rahva rahvuslikku ja füüsilist hävingut saksa anastajate raudkontsa all.

Rahva kannatuse mõõt sai täis. Kommunistliku partei juhtimisel tõusis Tallinna proletariaat esimesena üles läbinisti pehkinud, majanduslikult ja poliitiliselt ummikusse jooksnud fašistliku ladviku vastu. 20. juunil 1940. aastal tulid Tallinnas kokku pealinna tööliste esindajad — üle 1000 inimese, kes võtsid üksmeelselt vastu resolutsiooni uue, tõeliselt demokraatliku korra loomise kohta Eestis.

21. juunil tuli Tallinna töörahvas organiseeritult, revolutsiooniliste lippude all tänavaile, võttis enda kätte tähtsamad poliitilised ja strateegilised keskused, vabastas poliitvangid, pühkis otsustavalt minema fašistliku režiimi. Algas võidukas sotsialistlik revolutsioon Eestis. 21. juulil 1941. aastal uus, demokraatlikul alusel valitud Riigivolikogu, väljendades rahvahulkade tahet, kuulutas välja nõukogude võimu Eestis.

Tallinna töölisklass asus innukalt sotsialistliku elu ülesehitamisele, saavutades lühikese aja jooksul suuri edusamme majanduse ja kultuuri alal.

Saksa fašistlike vallutajate kallaletung katkestas ajuti- selt rahuliku ehitustöö Nõukogudemaa. Säästmata oma jõudu töötasid Tallinna töölised vabrikutes ja tehastes, täites rinde tellimusi. Paljud töötajad astusid Tallinna töölispolku ja rahvaväe pataljonidesse, kes koos Puna- armee väeosadega kaitsesid 1941. aasta suvel kangelasli- kult pealinna lähiseid hitlerlike hordide vastu. Raskete lahingute päevil Tallinna all langes oma võitluspostil eesti töörahva ustav poeg, Eesti NSV Rahvakomissaride Nõu- kogu esimees Johannes Lauristin. Tallinna töölisklass kandis palju raskeid ohvreid hitlerliku okupatsiooni süngel aastail, kuid ta ei alistunud vaenlasele.

Isamaasõja päevil võitles tuhandeid Tallinna töötajaid Nõukogude armee ridades, paljud võtsid osa võitlusest saksa okupantide vastu partisanisalkades. 22. septembril 1944. aastal vabastasid Leningradi rinde vaprad võitlejad ja sealhulgas Nõukogude armee Eesti Korpus Nõukogude Eesti pealinna — Tallinna. Ajaloolises Pika Hermanni tornis hakkas taas lehvima vaba töörahva punane lipp.

*

Pärast Tallinna vabastamist saksa fašistlike okupantide ikke alt algas tohutu suur töö Nõukogude Eesti pealinna taastamisel ja uue, sotsialistliku Tallinna ülesehitamisel. See oli raske ja vastutav ülesanne, mis nõudis linna parteiorganisatsioonilt ja kõigilt Tallinna töötajatelt suurt energiat, ennastsalgavust, patriootilist kohusetun- net, arvestades sügavaid sõjahaavu ja ränki kaotusi, mida tekitasid fašistlikud vallutajad Nõukogude Eestile ja ta pealinnale. Hitlerlike anastajate kallaletungi tulemusena oli purustatud suurem osa Tallinna tööstusest. Ligi 50%

ulatuses oli hävinenud linna elamispiinda. Meresadam oli muudetud kõrbenud kivirusude hunnikuks. Sama saatust valmistasid põgenevad fašistid kogu Tallinnale, asetades suured lõhkeainete kogused tähtsamate hoonete ja kultuurimälestusmärkide alla. Ainult Nõukogude armee kiire edasitung ja kohaliku elanikkonna aktiivne vastupanu fašistidele päästisid Tallinna saksa okupantide poolt ettevalmistatud täielikust hävingust.

Suuri kaotusi kandis Tallinna töölisklass paljude tuhandete nõukogude inimeste hukkumise tõttu fašistlikes koonduslaagrites, vanglates, sunnitöödel. Tallinna elanike arv, mis ulatus enne sõda 180 tuhande inimeseni, vähenes saksa okupatsiooni päevil ligi poole võrra.

Kommunistliku parteiga eesotsas asus Tallinna töötav rahvas oma paljukannatanud kodulinna taastamisele, linna tööstuse, energeetika ja kommunaalmajanduse, kultuuri-, haridus- ja tervishoiuasutuste võrgu kiirele ülesehitamisele.

Tuginedes töölisklassi kõrgele poliitilisele ja tööalasele aktiivsusele, arendas partei- ja ametiühinguorganisatsioon töötajate laialdast sotsialistlikku võistlust, organiseeris eesrindlike töömeetodite kasutamist ja levitamist, arendas võitlust tööviljakuse pideva tõusu eest. Juba 1947. aasta lõpuks kasvas tootmise eesrindlaste ja lööktöölise arv Tallinnas üle 9 tuhande, neist tuhat töölist olid täitnud viis ja rohkem aastanormi. Augustis 1947 jõudis Tallinna tööstuse kogutoodang sõjaeelsele, 1940. a. tasemele.

1949. aastal tõusis tootmise eesrindlaste ja lööktöölise arv Tallinna tööstusettevõtetes 17 tuhandeni, kusjuures vabrikutes ja tehastes töötas sel ajal üle 1200 kõrge kvaliteedi brigaadi. 1949. aastal ületas Tallinna tööstuse kogutoodang sõjaeelse taseme peaaegu kolm, aga 1954. aastal juba ligi viis ja pool korda.

Pingelises võitluses fašistide vastu, sõjahaavade kiire parandamise ja uue elu loomise eest kasvas paljude lihtsate tööliste ja teenistujate hulgast sotsialistliku majanduse ja kultuuri ülesehitajate karastatud kaader. 1951. a. lõpuks edutas Tallinna parteiorganisatsioon üle 2300 eesrindliku tööliste, Nõukogude armeest ja partisanisalkadest vabanenud seltsimehe juhtivale tööle mitmesugustel rahvamajanduse ja kultuuri aladel.

Lähtudes NLKP XX kongressi otsustest, kus rõhuta-

takse pideva tehnilise progressi tähtsust tootmise edasisel arendamisel, pöörasid EKP Keskkomitee ja Tallinna parteiorganisatsioon erilist tähelepanu teaduse ja tehnika uusimate saavutuste laialdasele juurutamisele, töö- ning tootmisprotsessi paremale organiseerimisele. Vennasvabariikide abi Tallinnale vilunud spetsialistide näol, tööstusettevõtete varustamisel uute tehniliste seadmetega ja vastavate kogemuste edasiandmisel etendas tähtsat osa pealinna tööstuse põhjalikul rekonstrueerimisel, kaas-aegse tootmistehnoloogia rakendamisel ja uute tööstus- harude loomisel. Sõjajärgsel perioodil kasvas tööpinkide, masinate ja muude seadmete arv Tallinna tööstusettevõtte- tes ligi 5,5-kordseks. 60% tööstusettevõtete seadmeist on valmistatud sõjajärgseil aastail, kusjuures neid pidevalt moderniseeritakse.

Tallinna töölisklassi suurest loomingulisest aktiivsusest annab tunnistust ratsionaliseerijate ja tootmisnovaatorite elav tegevus.

Vabariigi majanduselus etendab Tallinn tähtsat osa, andes ligi poole kogu Nõukogude Eesti tööstustoodangust. Mitmeid Tallinna tööstuse saadusi tuntakse nii teistes vennasvabariikides kui ka kaugel väljaspool Nõukogude Liidu piire.

Tallinna töötajad võtavad aktiivselt osa Nõukogude Eesti põllumajanduse ülesehitamisest sotsialismi alustel. Mitmed pealinna tehased täidavad tellimusi põllumajandusliku tehnika tootmisel. Tallinna töötajad on loonud tihedad šeflussidemed vabariigi kolhoosidega, osutades neile tõhusat abi poliitilises ja majanduslikus töös. Ainu- üksi 1953.—1954. aastal saatis Tallinna parteiorganisat- sioon üle 150 kommunisti alalisele tööle maale kolhooside ja masina-traktorijaamade töö tugevdamise huvides. Linna komsomoliorganisatsioon suunas samal ajal maale üle 1000 töölisnoore. Sadu Tallinna noori on sõitnud kodu- maa kutsel uudismaadele. Uhtlasi on paljud noored asu- nud Donetsi söekaevandustesse, Uraali metallurgiaette- võtetesse, hüdrojaamade ehitustele jne.

Suure ja raske ülesandega tulid toime Tallinna töötajad oma kodulinna ülesehitamisel ja heakorrastamisel. Varsti pärast Tallinna vabastamist saksa okupantidest asus küm- neid tuhandeid pealinna patrioote laialdastele taastamis- töödele, likvideerides mõne aasta jooksul linna tänavapil- dilt rusuhunnikute ja ahervaremete sünge rivi. Taastati

„Estonia“ teatrihoone, Balti vaksal ja paljud muud hooned, samuti fašistlike vallutajate poolt rüüstatud Tallinn—Nõmme elektrirongiliin jne. Üksnes 1948. a. suve jooksul tegid Tallinna töötajad taastamistööl ligi 2 miljonit töötundi, kusjuures paljud taastamistöö eesrindlased töötasid üle 150 tunni, ületades kolmekordselt enda peale võetud kohustuse oma kodulinna korrastamiseks. Kommunistid ja kommunistlikud noored, töötades taastajate esiridades, organiseerisid peale selle 25 kommunistlikku laupäevakut ja pühapäevakut.

Kodulinna korrastamisele pühendasid Tallinna töötajad üle 14 miljoni töötunni. Koristatud rusude maht ulatus üle 215 tuhande kuupmeetri. Tallinna töötajad rajasid rea uusi puiesteid, parke, spordistaadione. Tallinna Keskturg viidi üle Tartu maantee rajooni, mis võimaldas luua „Estonia“ teatri ümber kauni haljasalade vööndi. Vast-rajatud puiesteele „Estonia“ teatri vastas on Tallinna töötajad püstitanud mälestussamba töörahva geniaalsele juhile — V. I. Leninile. Mälestussammas eesti tööliklassi kangelaslikule pojale — Viktor Kingissepale on püstitatud Harjumäele.

Nõukogude võim hoolitseb pidevalt rahva elatustaseme tõusu eest. Järjest kerkib uusi elamute kvartaleid Koplis, Pelgurannas, Lasnamäel, Nõmmel ja mujal. NLKP Keskkomitee 1956. a. detsembripleenumi otsuste põhjal hoo- gustub elamute ehitamise tempo Tallinnas veelgi enam. Tunduvalt on arenenud linna transport. Veebruaris 1953 hakkas Kohtla-Järve andma Tallinnale odavat ja mugavat põlevkivigaasi nii elanikkonna kui rea ettevõtete vajaduste rahuldamiseks. Järk-järgult viiakse tööstuses ja raudteetranspordis läbi abinõusid linna täielikuks vabastamiseks põlevkivisuitsust. On alustatud tööd linna termofitseerimise alal. 1955. aastal anti Tallinnas ekspluatatsiooni uus kahe saaliga kinoteater „Sõprus“, Kalini rajooni haigla, moodne lennujaam, Komsomolinimeline staadion 12 tuhandele pealtvaatajale, kaas- aegne televisioonikeskus, rida koolimaju, lasteaedu ja lastesõimi, uus trammiliin Lasnamäele jne.

Märksa on laienenud linna kaubandusvõrk.

Tallinn on samuti teinud suuri edusamme kultuuri, teaduse ja kunsti arendamisel. Lühikese ajaga on taastatud jaunduvalt laiendatud linna koolivõrku. Pealinna kesk- koolides ja tehnikumides õpib üle 2 korra ja kõrgemais

õppeasutustes (Polütehniline Instituut, Pedagoogiline Instituut, Konservatoorium, Kunstiinstituut) — 4 korda rohkem noori kui kodanlikul perioodil.

Teadusliku töö tähtsaks keskuseks on kujunenud nõukogude võimu perioodil loodud Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslike asutuste laialdase võrguga. Tallinnas toimuvad perioodiliselt Eesti NSV teadlaste, inseneride, leiutajate kohtumised ja konverentsid teiste vennasvabariikide teaduse ja tootmise esindajatega.

Tallinna teatrite, Riikliku Filharmoonia, Pioneeride Palee, Jaan Tombi nimelise Kultuurihoone ja teiste kultuuriasutuste kunstiline looming on leidnud suure tunnustuse mitte ainult pealinna ja vabariigi töötajate silmis, vaid ka väljaspool Eesti NSV piire, nagu seda näitasid 1956. a. detsembrikuul Moskvast toimunud Eesti kunsti ja kirjanduse dekaadi tulemused.

Enneolematult on arenenud Tallinna töötajate huvi kirjanduse vastu. Kirjandusteosed, mis on ilmunud Nõukogude Eesti, teiste vennasvabariikide autorite ja Eesti ning maailma kirjanduse klassikute sulest, levivad suurtes mitmekümne tuhandelises tiraažides, millest kodanlikus Eestis ei võidud isegi unistada. Alles nõukogude võimu tingimustes pääsesid laiad töörahvahulgad kultuuri- ja kunstivarade juurde.

Tallinna töörahvast, saanud oma saatuse, oma elu tõeliseks peremeheks, annab kogu oma energia ja jõu Nõukogude Eesti pealinna ja oma sotsialistliku kodumaa ülesehitamiseks. Seda määratu suurt pingelist tööd juhivad revolutsioonilistes lahingutes karastatud, marksismi-leninismi ideedega relvastatud kommunistlik partei.

Tööraha ja tema kommunistliku väesalga väsimatu töö tulemusena tõuseb ja kasvab uus sotsialistlik Tallinn uhkema ja kaunimana kui kunagi varem. Ta seisab kindlalt Nõukogude kodumaa loodepiiril, andes oma panuse meie sotsialistliku maa hüvanguks ja kaitseks.

TALLINNA MAJANDUSGEOGRAAFILINE ULEVAADE

1. Asend ja looduslikud tingimused

Tallinn asub Soome lahe lõunakalda hästi liigestatud läänepoolses osas — Tallinna lahe ääres laiulaval avaral rannikumadalikul. Linna kaguosa paikneb paelaval, mis piirab poolsõõrjalt rannikumadalikku. Tallinna piirides tõuseb paekallas kohati järsu seinana, ulatudes kuni 46 m üle merepinna. Peeaegu rannikumadaliku keskel kõrgub hiiglaslik paepank Toompea, kus asub vanim linnaosa.

Toompea on peaaegu ümberringi piiratud paekaldast. Ainult lõunast ühendab teda muu paelavaga lamedam kaelataoline künnis — Tõnismägi. Suurem osa linnast paikneb Toompeast idas asetseval rannikumadalikul. Lõuna suunas kaarduv paekallas jõuabki pidevalt merele lähenedes nn. Suhkrumäe kohal kaldani välja, moodustades siin astangulise nuki. Paekalda alumisel astangul kulgeb piki mere äärt tee Piritale. Suhkrumäest ida pool laieneb rannikumadalik uuesti, moodustades suure Viimsi neeme.

Viimsi neem koos Tallinnast mitte kaugel asuva Aegna saarega kaitseb Tallinna lahte ida- ja kirdetuulte eest. Läänest aga varjab Tallinna lahte Kopli poolsaare jätkuna merest kerkiv Naissaar. Seega moodustab Tallinna laht tuulte eest hästi varjatud ankrupaiga.

Soome laht külmub ajavahemikul detsembrist kuni aprillini tavaliselt mitte kauemaks kui 4—7 nädalaks, sageli aga ainult 2—3 nädalaks. Tihti aga on Tallinna laht talve läbi jäävaba.

Mainitud looduslikud tingimused on kahtlemata olulise tegurina kaasa aidanud linna tekkimisele ja arengule.

Tallinn pole mitte üksnes iseseisev peasadam, vaid on talvekuudel veel eelsadamaks Leningradile, kus navigatsioon on sageli takistatud raskete jääolude tõttu.

Tallinna tähtsust suurendab ühtlasi asjaolu, et sealt võib vahetult toimuda tunduv osa talvistest vedudest Moskvasse, kuna ta asub viimasest umbes niisama kaugel kui Riiagi.

Tallinna majanduse arengut on soodustanud ka tema territooriumil või selle vahetus läheduses asuvate maa- varade rohkus. Linnas, kaugele merre ulatuval kitsal

Kopli poolsaarel, leidub mitmekümnemeetrise paksusega kambriumi sinisavi lademeid. Sinisavi kasutatakse toorainena telliste ja keraamiliste ehitusdetailide tootmiseks.

Lasnamäel on suured varud paekivi, mida kasutatakse massiliselt ehitusmaterjalina. Paemurrud Lasnamäel võtavad enda alla mitme ruutkilomeetri suuruse maa-ala, kus paekivikiht on üle 10 meetri paks.

Ehitusmaterjalide tööstusele on suure väärtusega ka Tallinna edelaosas, Tondi-Pääsküla vahel laiuv suur delta-liivade ala, mis piirab Ülemiste järve läänest. Liivakiht on siin üle 5 meetri, kohati aga üle 10 meetri paks. Liivavarusid kasutavad peamiselt silikaattellisetehased.

Linna piirides (Ülemistel ja Pääskülas) ning linna läheduses (Harkus) leidub kütteturbavarusid, mida ka kasutatakse.

Tallinna vahetu ümbrus (Iru, Maardu) on rikas fosforiidivarude poolest, mille baasil on käiku lastud üks suuremaid tehaseid Eestis — Maardu keemiakombinaadi granuleeritud superfosfaaditehas.

Tallinnale on omane kuuekümnenda paralleeli kliima. Mere lähedusest tingituna on meil lühike, jahe suvi ning suhteliselt pikk ja pehme talv. Kolmest talvekuust (detsember, jaanuar, veebruar) valitseb sulailm kuni 36 päeval. Aasta keskmine temperatuur Tallinnas on $+4,6^{\circ}$; kõige külmema, veebruarikuu keskmiseks temperatuuriks on $-5,8^{\circ}$, kõige soojema, juulikuu keskmiseks temperatuuriks aga $+16,4^{\circ}$. Siin valdavaks olevad lääne- ja edelatuuled toovad palju sademeid. Aastane sademete hulk on kuni 600 mm.

Hoolimata suhteliselt rohketest sademetest puudub Tallinnas ja tema lähemas ümbruskonnas arenenud vetevõrk. Kui paljudest Balti mere sadamalinnadest — Riiast, Pärnust, Leningradist ja teistest — voolavad läbi suured, veerikkad jõed, siis Tallinn on selles suhtes erandiks. Tallinna idaserva läbib vaid väike Pirita jõgi, mis suubub kagust Tallinna lahte. Jõe suudmes on avar puhta liivaga plaaz. Linna edelaosast (Pääskülast) voolab läbi Pääsküla pisijöeke.

Linna kaguosas, 36 meetrit üle merepinna kõrguval paelaval, asub Ülemiste järv, mis on tekkinud paisjärvena paekaldal asetseva kõrge luiteaheliku taha. Järve pindala on kõigest $9,3 \text{ km}^2$. Et järv on Tallinna all-linnast tunduvalt kõrgemal, kasutatakse seda juba keskajast alates

linna loodusliku veereservuaarina. Järve kasutamine muuks otstarbeks on keelatud.

Ulemiste järvele on iseloomustavaks veel see, et temas leidub määratu hulk järvemuda — umbes 15 miljonit kuupmeetrit. Järvemuda kuivaine sisaldab eneses proteiine, valke, rasvaineid, tselluloosi, kaltsiumi jm. Seega on ta oma koosseisult heaks tooraineks peamiselt keemiatööstusele.

2. Elanikkond

Tallinn on elanikkonna arvult liiduvabariikide pealinnade hulgas kümnendal kohal. 1956. aasta alguseks oli Tallinnas 257 000 elanikku. Balti liiduvabariikide pealinnade hulgas on Tallinn elanikkonna arvult Riia järel teisel kohal¹.

Tallinna elanikkonna kasvust annab ülevaate järgmine tabel:

Tallinna elanikkonna arv 1819.—1956. a.

1819/25. a.	—	12 872	elanikku	
1881. a.	—	45 880	"	
1897. a.	—	58 810	"	
1916. a.	—	159 193	"	(ilma Nõmmeta)
1922. a.	—	122 419	"	(ilma Nõmmeta)
1934. a.	—	137 792	"	(ilma Nõmmeta)
1934. a.	—	152 897	"	(ühes Nõmmega)
1938. a.	—	165 000	"	(ühes Nõmmega)
1941. a. aprillis	—	184 918	"	(ühes Nõmmega)
1956. a. algul	—	257 000	"	(ühes Nõmmega)

Tallinna elanikkond, nagu tabelist nähtub, on suurenenud vägagi ebaühtlaselt. Kiire elanikkonna arvu suurenemine oli Tallinnas ajavahemikul 1897.—1917. a., mil seoses tööstuse arenemisega tõusis elanikkonna arv 20 aasta jooksul 100 383 inimese võrra.

Ajavahemikul 1917—1922 vähenes linna elanikkond suuresti — 36 774 inimese võrra, mis on põhjustatud tsaari-Venemaalt päritud suurtööstuse laostumisest kodanlikus Eestis. Hiljem, seoses kergetööstuse mõninga arenemisega, toimub linna elanikkonna arvus jälle kasv, nii et 1938. aastal ulatub Tallinna elanikkond ühes Nõmmega 165 000 inimeseni. Suure juurdekasvu saavutas Tallinn esimestel nõukogude aastatel, mil seoses Tallinna

¹ Elanike arv oli 1956. a. algul Riias 565 000 ja Vilniuses 200 000.

majanduselu tormilise kasvuga suureneb pealinna elanikkond 1941. aastal 1938. aastaga võrreldes 19 918 inimese võrra.

Fašistliku okupatsiooni ajal Tallinna elanikkond tunduvalt vähenes, kuid hakkas pealinna taastamise ja ülesehitamise käigus kiiresti tõusma, ületades 1956. aastal 1941. aasta aprilli taseme 73 000 inimese võrra.

Tallinna elanikkonna nii kiire kasv on toimunud peamiselt maaelanikkonna ja teiste linnade töötajate arvel.

Tallinn seisab oma elanikkonna osatähtsusest (23,3% vabariigi rahvastikust) Riia järel (28,2%) teisel kohal liiduvabariikide pealinnade hulgas.

Võrreldes teiste NSV Liidu liiduvabariikidega nähtub, et 15-st liiduvabariigist kümnes ei moodusta pealinna elanikkond 11 protsentigi vastava liiduvabariigi rahvastikust. Kuni 18 protsendini küünib elanike arv ainult Bakuus ja üle 20 protsendi kolmes pealinnas: Riias, Tallinnas ja Erevanis.

Elanikkonna, võiks ütelda, suhteliselt liiga suur arv Tallinnas põhjustab ajutiselt rea puudusi. Seoses suure osa elamufondi purustamisega sõja ajal ja elamuehituse mahajäämusega tekitab see praegu ja veel tulevikuski elanike elamispinnaga varustamisel raskusi.

3. Majandus

Tallinna tööstus hakkas arenema juba 19. sajandi teisel poolel, pärast Tallinn—Peterburi raudtee eksploatatsiooni andmist 1870. aastal. Esialgu kujunes Tallinn siiski Eesti kaubanduskeskuseks. Kui 1869. aastal Tallinna sadama kaubakäive oli 1,6 milj. rubla, siis 1871. aastaks kasvas see järsku 22,1 ja 1879. aastaks koguni 140,5 milj. rublani. 80-ndate aastate esimesel poolel oli Tallinna sadam Vene riigis kaupade kogukäibelt Peterburi ja Odessa järel kolmandal kohal, sisseveo osas aga ajuti koguni esimesel kohal.

Tallinna tähtsus sadamalinnana ja kaubanduskeskusena oli üheks põhjuseks, et seoses talurahva kihistumisega (osa talupoegade proletariseerumisega) hakkas linnas kiiresti arenema tööstus. Tallinn kujunes nüüd tähtsaimaks tööstuslinnaks Eestis. Narva jäi Tallinna järel teisele kohale.

Suurtööstuse arengu tulemusena XIX sajandi lõpul tõusis vabrikutöölise põhikaader Eestis 14 300-lt 1895. aastal umbkaudu 26 000-ni 1901. aastal.

Üle poole sellest juurdekasvust langes kiiresti kasvava Tallinna suurtööstuse arvele. Uute suurtehasena asutati vagunitehas „Dvigatel“ (1897), elektrimootorite tehas „Volta“ (1899), a/s „Krulli“ masinaehitustehas. Tallinna koondus põhiosa Eesti metalli- ja masinaehitustööstusest, hõlmates sajandi vahetusel linnas $\frac{2}{3}$ vabrikutöölise põhikaadrist.

Suure tähtsusega olid ka linna tekstiili-, puidu ja paberitööstus (Lutheri mehaanilises puutööstusettevõttes hakati esimesena Venemaal tootma vineeri), samuti keemia- ja toiduainetetööstus. Tööstus, mis oli loodud nii vene ettevõtjate rahade kui ka väliskapitaliga, põhines peamiselt mereteel sisseveetaval välismaa toorainel ja kütusel. Seetõttu ehitati uued ettevõtted võrdlemisi sadama lähedusse. Linna loodepoolsesse ossa Kopli poolsaarele koondusid peaaegu kõik suuremad tehased.

Esimese maailmasõja algul oli Tallinn juba suureks ülevenemaalise tähtsusega majanduskeskuseks. Siin oli üle 60 suure vabriku ja tehase, kus töötas 16 000 töölise ehk ligikaudu üks kolmandik kogu Eesti tööliste koguarvust.

Kodanlik-natsionalistliku diktatuuri ajal toimus linna majanduses tagasimineku Venemaa turu kaotamise tagajärjel läks linna tööstus allamäge, olles sunnitud kohanema Eesti enda siseturu piiratud ulatusega. Laevaehitus-, masinaehitus-, keemia- ja tekstiilitööstuse juhtivad ettevõtted, suutmata konkureerida kapitalistlikel turgudel, suleti või töötasid alakoormatusega; müüdi nende sisse-seadeid. Tallinna sadam kiratses: kaubakäive langes 1,2 miljonilt tonnilt 1912. aastal 0,5 miljoni tonnini 1925. aastal.

Nõukogude korra tingimustes on tööle rakendatud mitte ainult varem seisnud tehased, vaid on ehitatud ja ehitatakse pidevalt juurde uusi tööstusettevõtteid. Tekkisid terved uued tööstusharud. Pealinna tööstus on sõjajärgsetel aastatel hakanud tootma sadu uusi tooteliike. Tallinnas asuv tööstus on vabariigis kõige mitmekülgsem, moodustades omavahel seotud tööstusharude näol ulatusliku ning keerulise kompleksi. Tallinn annab üle 40 protsendi Eesti NSV tööstuse kogutoodangust. Põhilis-

teks tööstusharudeks Tallinnas on masinaehitus, laevaehitus ja -remont, peenmehaanika- ja aparaaditööstus, ehitusmaterjalide tootmine, tselluloosi- ja paberitööstus, tekstiili- ning toiduainetetööstus.

Tallinna tööstus põhines minevikus ja põhineb praegugi peamiselt juurdeveetaval toorainel. Tööstusettevõtete rajamisel lähtuti mere- ja raudtee kasutamise võimalustest.

Pealinna tööstusele on omane töötleva tööstuse suhteliselt kõrge arengutase. Mitmed tootmisharud, nagu elektrimootorite, katla-energeetikaseadmete, raadioaparaatide, mõõteriistade, kaabli tootmine, laevaremontimine ja rida kerge- ja toiduainetetööstuse harusid on üleliidulise tähtsusega.

Tallinnas on ka rida niisuguseid kerge- ja toiduainetetööstuse harusid (vineeri-, kummijalatsite-, tubaka-, margariini-, kompvekitööstus jm.), mida mujal vabariigis ei esine.

Linna juhtivaks tööstusharuks on kvalifitseeritud masinaehitus.

Kõik vabariigi suuremad ja tähtsamad masinaehitus-, aparaadi- ja täppisriistade tehased paiknevad Tallinnas. Vabariigi pealinnas asetseb arvuliselt 7 sellist tehist. Võrdluseks tuleb märkida, et Tartus töötab kolm masinaehitus-, aparaadi- ja täppisriistade tehist, Pärnus 2 ja Paides 1 tehas. Tallinnas asetsevad tehased aga ületavad oma toodangu mahult mitmekordselt vabariigi teiste sellelaadsete tehaste toodangu. Tallinn on vabariigi masinaehitustööstuse keskuseks ning ühtlasi üheks tähtsamaks linnaks masinaehituse alal Balti liiduvabariikides.

Võttes aga arvestuse aluseks peale masinaehituse ka teised metallitööstuse ettevõtted, moodustab Tallinna metallitööstuse toodangu osatähtsus kogu vabariigi metallitööstuse toodangust 73 protsenti.

Tallinna metallitööstus omab kogutoodangu mahu järgi järgmise struktuuri:

1. Raske- ja üldine masinaehitus	—	17%
2. Elektrimasinaehitus ja raadiotehniline tööstus	—	38%
3. Aparaadi- ja automaatikatööstus	—	12%
4. Metallist laiatarbekaupade tootmine	—	17%
5. Remonditööstus	—	16%

Ulaltoodust nähtub, et masinaehitus ühes raadiotehnilise tööstusega annab 55 protsenti Tallinna metallitööstuse kogutoodangust. Teiseks tähtsaks rasketööstuse haruks on Tallinnas kujunenud *ehitusmaterjalide*, peamiselt mineraalsete ehitusmaterjalide tööstus. Tallinn paistab silma eeskätt seinamaterjali tootmise poolest. Ta annab 52,1 protsenti vabariigi telliste toodangust, kusjuures linna osatähtsus edaspidi, seoses uute tehaste käikulaskmisega, veelgi suureneb. Tallinn on ainukeseks silikaattelliste tootmise kohaks vabariigis.

Ka monteeritavate ehitusdetailide ja -konstruktsioonide tootmise poolest on Tallinn tähtsal kohal, andes 50 protsenti kogu nimetatud toodangust. Eriti silmapaistvaid tulemusi on Tallinna mineraalse ehitusmaterjali tootjad saavutanud uue, odava ja otstarbeka ehitusmaterjali — silikaltsiidi tootmisel. Eesti NSV vabariigi pealinn on kujunenud silikaltsiidist plokkide ja teiste ehitusdetailide tootmise tehnoloogia ja uurimis- ning katsetamistöö keskuseks kogu NSV Liidus. Ainukeseks keskuseks vabariigis kui ka NSV Liidus on Tallinn põlevkivituhast sideaine — kukermiidi tootmisel. Kukermiidist valmistatakse ka mitmesuguseid ehitusdetalle.

Puidu-, tselluloosi- ja paberitööstus on Tallinna vanemaid tööstusharusid. Tallinn on ainukeseks kohaks vabariigis, kus toodetakse vineeri. Pealinn annab vabariigi paberitoodangust 51,3 protsenti ning valdava osa Eesti NSV-s toodetavast mööblist. Uue käikulastud suusavabrikuga ja mitme ehitusel oleva mööblivabriku tööle hakkamisega suureneb Tallinna puidutöötlemise tööstuse osatähtsus veelgi.

Vabariigi pealinnas Tallinnas on arenenud ka *tekstiilitööstus*. Selle tööstusharu tekkimine Tallinna oli põhjustatud eeskätt linna soodsast mereäärsest asendist, mis võimaldas toorainena kasutada imporditavat puuvilla ja tehaste kütusena samuti imporditavat kivisütt.

Tallinna tekstiilitööstuses on esikohal puuvillatööstus, mis oma toodangu mahult on Kreenholmi Manufaktuuri järel teisel kohal vabariigis. Puuvillase riide toodangust vabariigis annab Tallinn 27 protsenti. Villase riide tootmises on Tallinna osatähtsus mõnevõrra suurem — 35,4 protsenti. Kunstsiidriide toodangult seisab pealinn vabariigis esikohal — 97,6 protsenti Eesti NSV tööstuse kogutoodangust.

Trikotaazi, sukkade ja sokkide tootmine arenes Tallinnas eeskätt kui suures tarbimiskeskuses. Nimetatud tööstusharud on peaaegu eranditult koondunud pealinna. Viimane annab vabariigis toodetavast pealistrikoost 79,3, trikoopesust 95,1 ja sukkadest-sokkidest 98,2 protsenti.

Nõukogude võimu tingimustes on uue tööstusharuna loodud Tallinnas õmblustööstus. Kodanlikus Eestis tegutsesid õmblustööga ainult pisikesed töökojad, kus töö toimus põhiliselt käsitsi. Nüüd on pealinna rajatud rida suur-ettevõtteid.

Tarbimiskeskusena põhjustas Tallinn ka *naha- ja jalatsitööstuse* tekkimise. See tööstusharu, nagu kõik teisedki tööstusharud, sai õige arenemishoo nõukogude korra ajal. Tallinn annab üle 52 protsenti nahkjalatsite toodangust vabariigis ning kogu kummijalatsite toodangu.

Toidukaupade tööstus on Tallinnas, seoses linna elanikkonna hooga kasvu ja põllumajanduse edusammudega, kiiresti laienenud. Seejuures rida toidukaupadetööstuse harusid rahuldab oma toodetega mitte üksnes pealinna ja vabariigi elanikkonna vajadusi, vaid turustab neid ka vennasvabariikides. Sellisteks üleliidulist tähtsust omavateks tööstusharudeks on Tallinnas näiteks kondiitri-, liha-, kala- ja margariinitööstus.

Tallinna toiduainetetööstus annab peaaegu 90 protsenti vabariigis valmistatavaist kondiitritoodetest ja 60 protsenti lihakonservidest. Vorstitoodete ja kalakonservide toodangust vabariigis annab pealinn vastavalt 34,1 ja 29,9 protsenti.

Peaaegu uue tööstusharuna on Tallinnas loodud leiva-tööstus. Välja arvatud mõned üksikud erandid, toimus leiva ja saia küpsetamine kodanliku korra ajal väikestes pagaritöötubades. Nende asemele on nüüd rajatud mehhaniseeritud, osalt ka automatiseeritud leivatehased, mis varustavad tarbijaid kvaliteetse leiva, saia ja mitmesuguste kondiitritoodetega.

Tallinna *oma* energeetiline baas tööstuse arendamiseks on üsna piiratud. Pealinn toodab kõigest 15,7 protsenti vabariigis toodetavast elektrienergiast. Suure osa vajalikust elektrienergiast saab Tallinn teistest vabariigi osadest, peamiselt põlevkivibasseinist, kuid ka Ellamaalt. See on ka kõigiti põhjendatud, kuna pealinna läheduses ei ole soodsaid looduslikke ressursse elektriijaamade varustamiseks kütusega. Puuduvad ka nimetamisväärased hüdro-

energeetilised varud. Ehitatava Balti soojuselektri jaama käikulaskmisega Narva lähistel avanevad Tallinna tööstuse arendamiseks uued avarad võimalused. Ühtlasi on edaspidi võimalik likvideerida Tallinna elektri jaam, mis töötab kaugelt (põlevkivibasseinist) juurdeveetaval kütusel ning rikub linna õhku erakordselt rohke suitsuga.

*

Pealinna tööstuse paiknemisel on oma iseärasused, mis kujunesid põhiliselt välja juba kaesoleva sajandi esimestel kümnitel. Tingituna sellest, et Tallinna põhilised tööstusharud, metallitöötlemine ning tekstiilitööstus, tekisid ja arenesid juurdeveetava tooraine ja kütuse baasil, paiknesid nad võimalikult lähemal sadamale.

Selline ajalooliselt kujunenud metalli- ja tekstiilitööstuse paiknemine ei ole tänapäeval, hoolimata vahepeal toimunud põhilistest muudatustest majanduslikes seostes, nende tööstusharude arengule takistuseks.

Juurdeveetaval toorainel töötav tselluloosi-paberi tööstus asub peamiselt veega varustamisest kui ka transporditingimustest lähtudes Ülemiste järve ja raudtee läheduses.

Mineraalsete ehitusmaterjalide tööstuse ettevõtte, seotud eeskätt kohalike looduslike varudega, paiknevad ka vastavalt: silikaattellisetehased, mis tarbivad suurel hulgal liiva, — kõik linna edelaosas, tellisetööstus, mis kasutab savi, seevastu Kopli poolsaarel. Raudbetoonkonstruktsioonide ja -detailide tootmine paikneb rõhuvas osas Lasnamäel, kus on soodsad võimalused paekivi kasutamiseks täitematerjalina. Lasnamägi on linnas ka tähtsaimaks ehituspae ja -killustiku tootmise kohaks. Lähedus raud- ja maanteedele ning põhilisele tarbijale — Tallinna linnale, kõik see soodustab paemurdude ekspluateerimist.

Toompea ja vanalinna piirides peaaegu puuduvad nimetamisväärset tööstusettevõtteid. Vanalinnas on tegevust peamiselt ainult polügraafiatööstusega, mille ettevõtte asuvad otse Toompea külje all ja selle vahetus läheduses. Tööstusettevõtete täielik puudumine Toompeal ja nende väike arv vanalinnas on põhjustatud sellest, et Toompea ja vanalinn rajati ning ehitati välja veel siis, kui Tallinn eksisteeris kaubanduslinnana. Tööstuse arenemine sai linnas alguse alles 19. saj. teisel poolel.

Tööstusettevõtted rajati tol ajal linna selleaegsetesse ääreosadesse, kus nad aga seoses linna kasvamisega on tänapäevaks jäänud linna tihedasti asustatud osade keskele. Linna edasise plaanipärase väljaehitamisega peab kaasnema ka osa vabrikute ja tehaste väljaviimine elamurajoonidest. Selle tööga ongi juba alustatud.

Vaadeldes kõikide tööstusharude paiknemist koos, võib linna jaotada tööstusettevõtete rohkuselt mitmesse erinevasse ossa. Kõige suurem on tööstuse osatähtsus Kopli poolsaarel ja Lasnamäel, mistõttu neid linnaosi võib nimetada Tallinna peamisteks tööstusrajoonideks. Kopli poolsaar ühes sadama ja selle ümbruskonnaga on vana, ajalooline, Lasnamägi aga uus ja kiiresti kasvav tööstusrajoon. Oma kasvutempolt ületab Lasnamägi suu- resti vana tööstusrajooni, mille laiendamiseks pole nime- tamisväärsed perspektiive sobiva territooriumi puu- dumise tõttu. Lasnamäe tööstusrajoonil, hoolimata teatud takistustest, on laienemisvõimalused territoriaalselt siiski küllaltki avarad.

Nende kahe tööstusrajooni kõrval on linnas rida n. ö. puht elamurajoone. Pealinna nii territooriumist kui ka elanikkonna arvult suurimaks elamurajooniks on Nõmme, mis on suhteliselt üsna noor, kuid kiiresti kasvav linnaosa. 1922. aastal, kui Nõmme eksisteeris juba iseseisva linna- nana, elas seal 5150 inimest, 1934. aastal aga juba 15 105 inimest. Praegu on aga Nõmme elanikond sõjajärgsega võrreldes tunduvalt kasvanud. Oma pindalalt moodustab Nõmme umbes $\frac{1}{4}$ Tallinna kogu territooriumist. Nõmme- kujunemist pealinna tähtsaimaks elamurajooniks on soo- dustanud tema head looduslikud tingimused ja sobiv asend. Nõmme paikneb noore männimetsaga kaetud kui- vadel liivaküngastel, asetsedes suhteliselt merepinnast kõrgemal kui muud linnaosad. Puhas, suitsuvaba õhk ja väiksem õhuniiskus teevad siin elamistingimused tundu- valt paremaks kui Tallinna kesklinnas ja seda ümbritse- vates osades. Hinnatavaks tuleb lugeda ka seda, et Nõmme on välja ehitatud n. ö. aedlinna põhimõttel, kus enamikus ühekorruselised individuaalmajad asetsevad varjulise männimetsa all üksteisest eemal, aiakestega pii- ratud kruntidel. Nõmme laialdase elamurajooni puudu- seks on aga see, et ta asetseb eemal merest, supelranda- dest, mistõttu basseini rajamine on Nõmmel üheks olu- liseks ülesandeks.

Uuteks, kiiresti arenevateks elamurajoonideks on Tallinnas Pirita, Kose ja Merivälja. Ehitustööd kulgevad siin sellises tempos, et lähemate aastate jooksul kasvavad Pirita ja Merivälja kokku terviklikuks mereäärseks elamurajooniks. Kuigi kliima on siin tunduvalt n. ö. mere-
lisem, tuulisem ja jahedamgi kui Nõmmel, kompenseerivad seda võimalused kasutada suveperioodil kõiki supluse ja veespordi hüvesid Pirita plaazil ja jõel ning Tallinna lähel.

Silmapaistvaks elamurajooniks on sõjajärgsetel aastatel kujunenud ka Tondi, eriti endine Kristiine heinamaa ja Lilleküla jaama ning Tondi vaheline territoorium.

Need pealinna tähtsamad elamurajoonid eralduvad linna geograafias üsna teravalt selle poolest, et seal ei ole nimetamisväärseid tööstusettevõtteid. Eriti paistavad selles suhtes silma Pirita, Kose ja Merivälja ning Nõmme, välja arvatud Männiku.

Tööstus- ja elamurajoonide kõrval esineb linnas ka terve rida n. ö. segarajoone, kuhu ajaloolise arengu toimele on ehitatud kõrvuti nii tööstusettevõtteid kui ka elamukvartaleid. Sellisesse vööndisse kuulub Toompea ja vanalinna kaugem ümbrus. Kahjuks on sõjajärgsetel aastatel põhjendamatult elamukvartaleid rajatud ka linna põhilistesse tööstusrajoonidesse Kopli poolsaarel ja Lasnamäel.

4. Transport

Linna küllaltki suure ja laialivalguva territooriumi üksikute osade üheks tervikuks liitmisel on suur tähtsus linnasisesel transpordil.

Kõneldes transpordist laiemas mõttes tuleb Tallinnat eelkõige iseloomustada kui vabariigi tähtsaimat transpordikeskust. Ta on eeskätt suur raudteesõlm. Siin liituvad idast, lõunast ja läänest tulevad laiarööpmelised raudteed, ühendades Tallinna Moskva, Leningradi, Riia ja teiste linnadega.

Vabariigi linnade ja asulatega on Tallinn peale laiarööpmelise raudtee ühendatud ka kitsarööpmelise raudteega. Kahe raudteesüsteemi kooseksisteerimine on vabariigi ja tema pealinna raudteevõrgu oluliseks puuduseks. See tingib kaupade ümberlaadimise ühelt rööpme-
paarilt teisele, mis aga märksa suurendab transpordikulusid, ühtlasi pidurdades kitsarööpmelise raudtee poolt

teenindavate vabariigi siserajoonide arengut ja nende omavahelist vahetut suhtlemist. Kitsarööpmelise raudtee muutmine laiarööpmeliseks on vabariigi ja pealinna üheks lähimaks ülesandeks.

Tallinnas on kaks reisijatejaama: laiarööpmelisel raudteel Tallinn-Balti ja kitsarööpmelisel raudteel Tallinn-Väike, kusjuures viimane on ühtlasi ka kaubajaamaks. Laiarööpmelisel raudteel on kaubajaamadeks Tallinn-Kopli, Ülemiste ja Hiiu. Nõukogude ajal toimunud rongiliikluse tunduv tihenemine tingib linna mõnedele peatänavatele viaduktide ehitamise (näiteks Pärnu maanteele), kuna suuremad jaamad Tallinn-Balti ja Kopli kaubajaam linna kasvu tulemusena on jäänud liigselt linna keskele. Pealinna edasise kiire arenemise tõttu osutub raudteede senine paiknemine kohati ebaotstarbekaks ning vajab linna tuleviku geograafiat arvestades ümberkorraldamist. Oluline on seejuures veel see, et surutuna juba hoonestatud alade vahele ei ole jaamadel enam võimalusi enda laiendamiseks.

Arenenud transpordiliigiks on Tallinnas ka meretransport. Eesti NSV pealinnal on Nõukogude Liidu väliskaubanduses oluline koht. Sõja ajal kaubasadam purustati; nüüd on ta uuesti taastatud. Keeruline sadamamajandus on korda seatud. Peale- ja mahalaadimistööd, mis kodanlikus Eestis toimusid enamasti käsitsi, on peaaegu täiesti mehhaniseeritud; sadamas kasutatakse portaal-, ujuv-, raudtee-, roomik- ja elektrikraanasid, mitmesuguseid mehhanisme tööks laeva lastiruumis ja ladudes.

Tallinna sadamast väljuvad kaubalaevad paljudesse välismaa sadamalinnadesse, siia saabuvad laevad kaupadega paljudest maadest. Elav kaubavahetus toimub Balti liiduvabariikidega. Tallinna sadama kaudu varustatakse kõige vajalikuga ka vabariigi saarte ja mandri rannikurajoone.

Kiiresti on arenenud Tallinna kalasadama tegevus. Kalasadam on ühtlasi vabariigi heeringalaevastiku baasiks. Siin varustatakse heeringapüügi laevu kõige vajalikuga ja siit sõidavad nad kalarikastesse Põhja-Atlandi püügivetesse.

Tallinn on ühtlasi tähtsaks autotranspordi sõlmpunktiks. Tallinnast lähtub paljudesse vabariigi osadesse kümneid autobussi-maaliine. Pealinnal on autobussi-otseühendus ka Leningradi ja Riiaga.

Tallinna sisetranspordi tähtsaimaks lüliks on praegu tramm, mis teenindab umbkaudu kahte kolmandikku linna tänavatransporti kasutajate üldarvust.

Sõjajärgsetel aastatel teostatud ümberkorralduste ja uute trammiliinide rajamisega suudab linna trammiliinide võrk kaugelt paremini rahuldada linnaelanike vajadusi kui enne sõda.

Autobussid on linna sisetranspordis trammi järel oma osatähtsusest teisel kohal. Autobussiliinidega on nüüd hõlmatud paljud linnaosad, mis enne sõda olid eemal trammi- ja autobussiliinidest.

Suure tähtsusega liiklusvahendiks Tallinna kesklinna ja linna edelapoolse osa vahel on Tallinn-Pääsküla elektriraudtee, mis pärast sõda on täielikult taastatud ja rekonstrueeritud.

Võrreldes sõjaeelsete aastatega on mitmekordistunud Tallinna taksoautopark. Linna elanikkonnal ja asutustel on nüüd kasutada ka veotaksod, milliseid kodanliku võimu tingimustes ei olnud Tallinnas üldse olemas.

Tallinna sisetransporditeede võrk tervikuna on sõjajärgsetel aastatel muutunud tunduvalt tihedamaks ja racionaalsemaks, võimaldades linna elanikkonnal hõlpsasti liigelda kesk- ja äärelinnaosade, tööstus- ja elamurajoonide vahel.

Vaatamata nendele saavutustele on linna transpordivõrgus veel rida puudusi. Ebarahuldavalt on kesklinnaga ühendatud linna suvitus- ja puhkerajoonid Pirita, Kose, Merivälja; real bussiliinidel on liiklemine ikka veel liiga aeglane ja üle koormatud.

5. Majanduslikud sidemed

Tallinna kui vabariigi suurima tööstuskeskuse majanduslikud sidemed on vägagi laialdased. Parema ülevaate saamiseks tuleks nad liigitada oma ulatuselt kolme ossa:

1. *Majanduslikud sidemed vabariigi piires.* Pealinna arenenud tööstus saab suurtes kogustes mitmesuguseid tooraineid ja pooltooteid eeskätt vabariigi rajoonidest. Kohapealsetel toorainetel töötab rõhuv osa Tallinna toiduainetetööstuse ettevõttest. Ainult vabariigi rajoonidest saadavaid tooraineid kasutab liha-, piima- ja kalatööstus. Osaliselt rahuldab kohapealsete toorainetega oma vajadusi leiva-, kondiitri- ja makaronitööstus.

Täielikult töötavad veel kohalikel tooraineil mineraalsete ehitusmaterjalide tööstuse ettevõtted. Kohalikel kütusevarudel (põlevkivi) toimub linnas ka elektrienergia tootmine.

Siin nimetamata tootmisharud saavad vajaliku tooraine kas täielikult või osaliselt väljastpoolt vabariiki.

Vabariigi rajoonide varustajana on Tallinna tähtsus aga palju suurem kui rajoonide toorainete tarbijana. Pealinn saadab vabariigi rajoonidesse peaaegu kõiki oma tööstusharude tooteid, välja arvatud need, millede järele puudub vabariigis nõudmine (naftatööstusele vajalikud seadmed jne.).

Rõhuv osa majanduslikest sidemetest Tallinna ja vabariigi rajoonide vahel on välja kujunenud juba aastakümnete jooksul ning nendel on kindel, võiks ütelda, traditsiooniline iseloom. Siia kuulub pealinna varustamine põllumajandussaadustega ja muu põllumajandusliku toorainega, metsamaterjaliga jne. ning pealinnalt omakorda mitmesuguste tööstuskaupade saamine. Uute vahekordadena esineb sõjajärgsetel aastatel rajoonide varustamine pealinnast mõnede toodetega, millede valmistamine vabariigis on koondatud pärast sõda ainuüksi Tallinna, nagu kompvekid, biskviit, peenviinad, kosmeetika- ja farmatseutilised ained, tubakatooted jne.

2. *Majanduslikud sidemed NSV Liidu piires.* Eesti NSV pealinnas on rida tööstusharusid, millede jaoks puuduvad vabariigis vastavad toorained. Sellisteks tööstusharudeks on masinaehitus, puuvillatööstus, trikotaažitööstus, margariinitööstus, osaliselt puidu-, naha- ja jalatsitööstus jne.

Mainitud tööstusharude jaoks saavad ettevõtted tooraine paljudest NSV Liidu vennasvabariikidest. Nii tuuakse Tallinna mitmesugust, nii musta kui ka värvilist metalli Uraalist, Ukrainast, Kasahstanist, samuti Moskvast ja Leningradist; naftat veetakse Kaukaasiast ja Volgamaalt; puuvilla ja siidi saadakse Taga-Kaukaasia ning Kesk-Aasia vennasvabariikidest; taimeõlised margariinitööstusele Ukrainast, Põhja-Kaukaasiast ja mujaltki; lisaks kohapealsele veetakse puitu tselluloosi- ja paberitööstuse jaoks ning ehitusmaterjaliks Karjala-Soomest, Arhangeliski oblastist ja teistest VNFSV põhjarajoonidest.

Teistest vennasvabariikidest saavad vajalikku toorainet ka kummijalatsitööstus, klaveritööstus, kompvekitööstus ning veel mõned tööstusharud.

Tallinna tööstusettevõtted omakorda turustavad vennasvabariikides tunduva osa oma toodangust. Eriti käib see masinaehitustööstuse ettevõtete kohta, milledest mõned on spetsialiseerunud eeskätt üleliiduliste vajaduste rahuldamisele. Elektrimootorite tehase „Volta“ toodangut näiteks võib kohata kõikides vennasvabariikides; „Ilmarises“ valmistatud katla-automaatikaseadmed töötavad paljudes Uraali, Ukraina, Siberi, Valgevene ja teistes elektrijaamades; Tallinna Masinaehitustehase poolt toodetud mehhanismid töötavad Bakuus, Groznõis, Kuibõševis ja teistes kohtades, kus on tegemist naftatööstusega. Tallinna Mõõduriistade Tehas realiseerib enamiku tehases valmistatud veemõõtjaid samuti vennasvabariikides.

Peale rasketööstuse turustavad oma toodangut vennasvabariikides ka peaaegu kõik pealinna laiatarbe- ja toidukaupade tööstusharud. Silmapaistval kohal on nendest tekstiili- ja trikootaazitööstus. Hea kuulsuse on vennasvabariikides võitnud ka kalatööstus. Tallinna kilud ja sprotid on tuntud ja hinnatud üle kogu Nõukogudemaa. Oma kvaliteedilt ning nägusalt kujunduselt on otsitud Tallinna mööbli- ja klaveritööstuse tooted.

Tallinna ja vennasvabariikide vahelises suhtlemises on oluline veel see, et peale tooraine saavad pealinna tööstusettevõtted, välja arvatud mõned üksikud erandid, ka oma sisseseaded, masinad, tööriistad ning instrumendid Moskva, Leningradi, Uraali, Ukraina ja teiste NSV Liidu masinaehitustööstuse ettevõtetelt. Sõjajärgsetel aastatel on palju Tallinna tööstusettevõtteid, nagu „Volta“, „Ilmarine“ jt., peaaegu täielikult varustatud kaasaja nõuetele vastavate kodumaiste tööpinkide ja seadmetega.

3. *Majanduslikud sidemed välismaadega.* Viimastel aastatel, seoses NSV Liidu väliskaubanduslike suhete kiire ja laiaulatusliku arenemisega, on tunduvalt suurenenud ka vabariigi, eriti tema pealinna osatähtsus NSV Liidu väliskaubanduses. Eriti silmapaistev on Tallinna majanduslike sidemete tugevnemine rahvademokraatiamaadega.

Pealinna rasketööstuse ettevõtetest turustab üsna rohkearvuliselt oma toodangut välismaadesse eeskätt elektrimootorite tehase „Volta“. Peale rahvademokraatiamaade saadab „Volta“ elektrimootoreid veel Indiasse. Sinna saadetavad elektrimootorid on kohandatud töötamiseks troopikatingimustes. Peale selle saadetakse „Volta“ too-

teid kümnetesse maadesse Aasias, Euroopas ja isegi Lõuna-Ameerikas. Märgime siinkohal kas või selliseid maid, nagu Süüria, Birma, Uruguai jne. 1956. aastal „Volta“ esines rahvusvahelisel näitusel Itaalias.

Tehas „Ilmarine“ saadab katla-automaatikaseadmeid ka rahvademokraatiamaadesse, nagu Bulgaariasse, Albaaniasse ja mujale. Tehase toodangu tarbijaks on ka Hiina Rahvavabariik, kes on tellinud mainitud seadmeid mitme ehitamisel oleva soojuselektriijaama jaoks. Poola Rahvavabariiki on tehas saatnud tahmapuhureid.

Mitmesuguseid mõõteriistu saadab välismaale tehas „Punane Ret“. Sihtkohtadena esinevad sellised linnad, nagu Peking, Phönjan, Ranguun, Sofia, Rooma jt. Tehase tooteid — radioaparaate „Estonia-55“ tutvustatakse mitme välismaa rahvusvahelisel näitusel, nagu Hiina Rahvavabariigis, Jugoslaavias ja Itaalias.

Välismaade tellimusi täidab samuti tehas „Eesti Kaabel“. Kuulojuhet saadetakse Hiina Rahvavabariiki, Mongoolia ja Korea Rahvavabariiki, Albaaniasse jne.

Tallinna Klaverivabriku kaunikõlalisi klavereid turustatakse Hiina Rahvavabariiki, Vietnami ja teistesse maadesse. Argentiinas ja Hollandis peetud näitustel esindasid vabriku tooted Eesti NSV pealinna tööstust.

Senini on näitustel esindatud peamiselt tehase „Marat“ toodangut. Tehase kampsunid, džemperid, siidpesu komplektid ja trikootooted on olnud näitustel ja messidel Kalkutas (Indias), Birmas, Hankous, Leipzigis ja teistes maades.

Et majanduslikud sidemed välismaadega on kahepoolsed, seda näitavad välismaadelt Tallinna saadetud seadmete, masinate ja kaupade üha suurenev kogus. Pealinna tänavatel võib tihti kohata nägusakujulisi Ungari autobusse ja Saksa Demokraatlikust Vabariigist toodud tram-mivaguneid. Raudteedel on näha liiklemas Saksa Demokraatlikus Vabariigis toodetud täismetalseid vaguneid. Mitmetes tehastes on rakendatud tööle rahvademokraatiamaades toodetud tööpinke ja seadmeid. Tallinna sadamas võib sageli näha Saksa Demokraatlikus Vabariigis, samuti Poolas ja Soomes ehitatud kala- ja kaubalaevu, refrižeraatoreid, tanklaevu jne. Kalatööstuse ettevõtetal on kasutada mitmed Austriast saadud autod-külmutushooned. Peale nimetatut kasutavad Tallinna tööstus- ja kommunaalettevõtted üsna palju Poolast saadavat kivisütt.

Pealinna kauplustes on võimalik osta mitmesuguseid välismaise päritoluga laiatarbe- ja toidukaupu, nagu tekstiiltooteid, tehnilist ja ilukirjandust, veine, maitseaineid, kohvi jne.

Tallinna majanduslikes sidemetes on veel mitmesuguseid puudusi. Esineb veel lubamatult palju vastastikuseid vedusid. Vastastikuste ebaratsionaalsete vedude vähendamine on suure riikliku tähtsusega ülesanne, sest nendega kaasnevad suured mittetootlikud kulud.

Vabariigi ja tema pealinna tööstuse kiiretempolise arenemisega kuuendal viisaastakul tihenevad veelgi Tallinna majanduslikud sidemed nii vabariigi rajoonidega, teiste liiduvabariikidega kui ka välismaadega.

Vabariigi rahvamajanduse kui terviku huvidest lähtudes on loomulik, et need sidemed oleksid võimalikult otsustarbekad ja ratsionaalsed ning põhineksid maksimaalselt objektiivsetel vajadustel. Õigesti väljaarendatud majanduslikud sidemed on omakorda tähtsaks teguriks ühe või teise territooriumi looduslike tingimuste spetsiifika, olemasoleva tehnilise tootmisbaasi iseärasuste, rahvastiku ja tema tootmisalaste harjumuste ning oskuste paremal ära kasutamisel, aidates kaasa ka geograafilise tööjaotuse süvenemisele.

Õigesti organiseeritud majanduslikel sidemetel on täita oluline osa vabariigi ja pealinna majanduse edasisel arendamisel ning elanikkonna materiaalse heaolu tõstmisel.

Tallinna rajoonid

Tallinn on jaotatud administratiivselt kolmeks: Kesk-, Mere- ja Kalinini rajooniks, mis erinevad üksteisest nii majanduse kui ka plaanistuse, hoonestuse ja üldise välisilme poolest.

Keskrajoon — hõlmab südalinna ühes Toompeaga ning linna edelapoolsed osad ühes Nõmmega. Ta on peamagistraalide kaudu ühendatud kõigi teiste linnaosadega, raudteejaamade, suurimate tööstuskvartalite ja elamurajoonidega. Keskrajoon on linna administratiivseks ja kultuuriliseks keskuseks.

Siin asub enamik vabariigi valitsusasutusi: Eesti NSV Ministrite Nõukogu, peaaegu kõik ministriumid, kohtuasutused jne. Siin asub ka Eestimaa Kommunistliku Par-

tei Keskkomitee, Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu, ELKNU Keskkomitee jt.

Keskrajoon on Tallinna linna TSN Täitevkomitee ja teiste linna administratiivasutuste, samuti linna partei-
komitee, Poliitharidusmaja, Marksismi-leninismi Õhtu-
ülikooli asukohaks.

Keskrajooni on koondunud enamik pealinna teaduse ja kultuuriasutusi: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Konservatoorium, kõik loomingulised liidud, Eesti Riiklik Kirjastus, kõik Tallinna teatrid, suuremad kinod jne.

Linna administratiivse ja kultuurilise keskusena on keskrajoon tööstuslikult kõige vähem arenenud linna rajoon. Ta annab umbkaudu ainult ühe kuuendiku linna tööstustoodangust (rahalisel väljenduses).

Suurematest ettevõtetest asuvad keskrajoonis Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik, Tallinna Ekskavaatoritehas, Tallinna Tuletikuvabrik, Tallinna Õmblusvabrik, valutehas „Pioneer“ jt.

Kesklinnas ja selle lähemas ümbruses asub nimetamisväärsimatest tööstusettevõtetest trükikoda „Kommunist“. Nõmmel asuvad linna suurematest ettevõtetest mõned ehitusmaterjalide tööstuse ettevõtted, nagu silikaattellisetehased „Silikaat“ ja „Kvarts“ ning „Katsetehas“. Samuti toimub Nõmmel raudbetoonkonstruktsioonide ja -detailide tootmine, Järvel töötab katusepapitehas. Ehitamisel on Nõmmele (Männikule) veel kolmas suur silikaattellisetehas, mis hakkab tootma ka lupja.

Tööstuse suhteliselt vähese osatähtsuse juures on Keskrajoon linna kaubanduse keskuseks. Raekojaplats ja selle lähikonnas asetsevad vanalinna tänavad on pealinna kaubanduselu tuiksooneks. Siin asuvad Tallinna suurimad kauplused, nende hulgas palju spetsialiseeritud kauplusi. Kesklinnas on arvukalt ka ühiskondliku toitlustamise ettevõtteid: sööklaid, kohvikuid, restorane, samuti hotelle.

Keskrajoonis asuvad ühtlasi kõik tähtsamad pangad ning paljud muud asutused.

Mererajooni kuulub — Merepuiestee, Narva ja Tartu maantee äärsed kvartalid, Tallinna kaubasadam ühes oma ümbruskonnaga, Lasnamägi, Kadriorg, Pirita, Kose ja Merivälja. Mererajoon on nõukogude võimu tingimustes kujunenud linna tähtsaimaks tööstusrajooniks, andes umbkaudu poole Tallinna tööstustoodangust (rahalisel väljen-

duses). Pealinnas asuvast 165 tööstusettevõttest paikneb 60 ettevõtet ehk 41 protsenti Mererajoonis.

Sõjajärgsetel aastatel on Mererajooni tähtsaimaks tööstuskeskuseks kujunenud uus linnaosa — Lasnamägi. Leningradi maanteest vasakul ja paremal pool on kerkinud arvukalt suuri tehasekorpusi ja uusi elamukvartaleid. Lasnamäel paiknevatest tehastest on tähtsamad: V. Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberikombinaat, ETKVL-i Kaubandusliku Inventari Tehas, Raudbetoon-detailide ja -konstruktsioonide tehas, tehas „Tep“, tehas „Metallist“, Tallinna Lihakombinaat, Leivatehas nr. 2, Tallinna Külmutushoone jt. Uuel viisaastakul täieneb Lasnamägi veel mitme tehasega, mis on kas uued, ehitatavad tehased või tuuakse siia üle linna elamurajoonidest. Tartu maantee ääres või selle läheduses asetsevad sellised suured tööstusettevõtted, nagu trikootažitööstus „Marat“, Tallinna Paberivabrik, Tallinna Naha- ja Jalatsikombinaat „Kommunaar“, tubakatehas „Säde“, graafikatööstus „Oktoober“, Tallinna Piimakombinaat jt.

Narva maantee ja Merepuiestee vahelises linnaosas paiknevad raadiotehas „Punane Ret“, kaablitehas „Eesti Kaabel“, V. Kingissepa nimeline Teraviljakombinaat jt. Mererajoonis asuvatest tehastest tuleks veel mainida trükikodasid „Punane Täht“ ja „Uhiselu“, mis asuvad vanalinna piires, ja Pirital asuvat Sportlaevade Eksperimentaaltehas.

Tööstusharudest on Mererajoonile iseloomustavaks eeskätt toiduainetetööstus, mis moodustab rajooni tööstuse kogutoodangust ligi 30 protsenti. Teisel kohal on tekstiili-trikootaži- ja õmblustööstus, andes üle 18 protsendi rajooni tööstuse kogutoodangust. Kolmandal kohal 11,2 protsendiga on tselluloosi- ja paberitööstus.

Kuuendal viisaastakul täieneb rajooni tööstus mitme uue ettevõttega, nagu autoremonditehas nr. 2, ehitusdetailide tehas jt. Rekonstrueeritakse ja laiendatakse mitmeid tehaseid.

Suureks ettevõtteks on rajoonis kaubasadam, mis pidevalt täieneb uute laadimisseadmetega ning mille läbikäik aasta-aastalt suureneb.

Transpordiettevõtetest asub Mererajoonis veel Tallinna Lennujaam (Lasnamäel), mille tegevus viimastel aastatel on samuti tunduvalt laienenud.

Linna tähtsamatest kultuuriasutustest paikneb Merera-

joonis Ed. Vilde nimeline Pedagoogiline Instituut, Riiklik Kunstiinstituut, raadio- ja televisioonikeskus, kaks kino ning mitu klubi.

Mererajooni piires asuvad pealinna töötajate armastatud puhkepaigad Kadriorg ühes Lauluväljaku ja staadioniga, Pirita, Kose ning Merivälja.

Ülemiste järv, tallinlaste looduslik veereservuaar, kuulub samuti Mererajooni.

Kuuendal viisaastakul on Mererajoonis peale mitme uue ja rekonstrueeritud tööstusettevõtte ning kaupluse töölerakendamise ette nähtud hoolitseda ka töötajate puhke- ja spordivõimaluste edasise parandamise eest. Lasnamägi rikastub suure spordihoone ja kahe kultuurimajaga. Merepuiesteele rajatakse kinnine ujula. Kloostri- metsa hakatakse ehitama velodroomi. Saare peatuse ümbrust Pirital ei tunne aga varsti enam äragi, kuna siia on ette nähtud rajada uus park.

Kalinini rajoon algab Tallinna Kaubasadama ja Balti jaama juurest, hõlmates kogu Kopli poolsaare ning enamiku Kopli lahe lõunakaldal asetsevatest kvartalitest.

Kalinini rajoon on tähtsuselt teiseks tööstusrajooniks pealinnas, andes (rahalisel väljendusel) ühe kolmandiku Tallinna tööstustoodangust. Samal ajal on Kalinini rajoon pealinna ja, võiks ütelda, isegi terve vabariigi metallitööstuse, eeskätt masinaehitustööstuse südameks. Rajoonis asuvad sellised üleliidulise tähtsusega tehased, nagu elektrimootorite tehas „Volta“, Tallinna Masinaehitustehas, masinaehitustehas „Ilmarine“, Kalinini-nimeline Veduriremonditehas, Tallinna Laevatehas jt.

Linna üheks suuremaks mineraalsete ehitusmaterjalide tootmise tehaseks on Tallinna Ehituskeraamikatehas.

Silmapaistev on ka puuvillase riide ja sukkade-sokkide tootmine, mis toimub suurtehases „Balti Manufaktuur“ ja tehases „Punane Koit“. Kergetööstuse ettevõtetest on veel tähtsamad klaasnõude tehas „Tarbeklaas“, kummijalatsite tehas „Põhjala“, Tallinna Lakivabrik, Kunstsarve Tehased, Tallinna Klaverivabrik, mõned mööblivabrikud jt.

Toiduainetetööstuse ettevõtetest asub Kalinini rajoonis Tallinna Margariinitehas, Tallinna Kalakombinaat jt.

Kalinini rajoonis asub Tallinna Kalasadam, mille tegevus seoses kalapüügi laienemisega on tunduvalt suurenenud.

Kultuuriasutustest on Kalinini rajoonis tähtsaimaks Tallinna Polütehniline Instituut. Rajooni koolides ja tehnikumides, kaasa arvatud ka Tallinna Polütehniline Instituut, õpib üle 12 tuhande inimese. Viimastel aastatel on rajoonis ehitatud 3 uut koolihoonet ja avatud 2 uut kutsekooli.

Rajoonis töötab veel 3 kinoteatrit ja mitu klubi.

Kodanlikus Eestis oli Kalinini rajoonis kui tüüpilises töölisrajoonis tervishoiu tase väga madal, mistõttu veel pärast sõda (1947. a.) töötas rajoonis kõigest 8 meditsiinilist asutust (ambulatooriumi, tervishoiupunkti jne.) ja 6 arsti. Nüüd on aga rajooni töötajate kasutada haigla, kaks polikliinikut ja tehastes ning vabrikutes hulgaliselt ambulatooriume, velskripunkte jne. Kokku töötab rajoonis 35 tervishoiuasutust üle saja arsti ning üle 200 keskharidust omava meditsiinitöötajaga.

Seoses Kalinini rajooni tööstuse kiire arenguga kuueandal viisaastakul ja töötajate materiaalse heaolu edasise tõusuga areneb rajoonis hoogsalt elanikkonna kultuuriline ja meditsiiniline teenindamine jne. Viisaastakul on ette nähtud ehitada rajooni kaks kooli, kuuesaja-kohaline kinoteater, polikliinik Pelgulinna, sünnitusmaja jt.

TALLINNA TÖÖSTUSE SAAVUTUSI SÕJAJÄRGSETEL VIISAASTAKUTEL JA KUUENDA VIISAASTAKU ÜLESANDED

TAHTSAMAIK PÕHINAITARVE EESTI NSV TÖÖSTUSE KASVUST SÕJAJÄRGSETEL AASTATEL, VÕRRELDES KODANLIKU EESTI AEGSETEGA

Ammendava võrdluse teostamine eeldaks vähemalt kogutoodangu, töötajate ning sealhulgas tööliste arvu ja põhifondide suurenemise võrdlemist, mida me aga ruumi piiratuse tõttu teha ei saa. Peame valima ühe neist näitajaist. Võtame selleks toodangu naturaalses väljenduses, kõrvutame vastavad andmed kodanliku perioodi „keskmiste aastatega“ (s. o. mitte kriisi-, kuid mitte ka kõrgeima konjunktuuri aastatega), võttes selleks 1930., 1935., 1939. või 1940. aasta ja nõukogude ajajärgust 1940., 1945., 1950., 1955. aasta ning 1960. a. kohta kuuendas viisaastakus rahvamajanduse arendamise direktiivides ettenähtud arvu. Kuna aga kõiki tooteliike meil loomulikult pole võimalik haarata, siis tööstuse kogutoodangu kasvudünaamika illustreerimiseks ajavahemikul 1940—1955 toome alljärgneva tabeli, milles on esitatud samasugused andmed ka vennasvabariikide kohta.¹

¹ Vt. NSV Liidu rahvamajandus. Statistiline kogumik. Tallinn, 1956, lk. 51.

Kogu tööstuse kogutoodangu füüsilise mahu kasv
(protsentides, võrreldes 1940. aastaga)

	1940. a.	1950. a.	1954. a.	1955. a.
NSV Liit	100	173	285	320
VNFSV	100	175	281	313
Ukraina NSV	100	115	196	219
Valgevene NSV	100	115	209	237
Usbeki NSV	100	183	270	294
Kasahhi NSV	100	231	360	422
Gruusia NSV	100	156	243	265
Aserbaidžani NSV	100	139	189	201
Leedu NSV	100	191	420	495
Moldaavia NSV	100	206	438	483
Läti NSV	100	303	526	588
Kirgiisi NSV	100	215	350	382
Tadžiki NSV	100	151	252	276
Armeenia NSV	100	249	429	471
Turkmeeni NSV	100	143	224	257
Eesti NSV	100	342	599	670

Võrdluseks meenutagem, et kapitalistlike maade tööstuse kogutoodang suurenes ajavahemikul 1937.—1955. a. 86 protsendi võrra, sealhulgas Ameerika Ühendriikides — 2,3-kordselt, Inglismaal — 47 protsenti, Prantsusmaal — 53, Lääne-Saksamaal — 87 protsenti. Esimene järeldus toodud arvudest on see, et NSV Liidu tööstuse arengu tempo, tööstustoodangu juurdekasv antud ajavahemikul oli üle 3,7 korra kiirem kui kogu kapitalistlikus maailmas, kusjuures me ei tohi unustada, et sõda tekitas meie rahvamajandusele tohutut kahju. Ameerika Ühendriigid aga, kellel majanduslikuks arenguks olid erakordselt soodsad tingimused, suutsid tõsta tootmist ainult veidi rohkem kui kahekordselt.

Ka meie liiduvabariikides on tööstuse kasvu tempo suuresti erinev. Kõige madalam oli see Aserbaidžanis, ulatudes 1955. aastal 201%-ni, ning kõige kõrgem uutes vennasvabariikides — Leedus, Lätis, eriti kõrge aga Eesti NSV-s. Miks tõus neis vabariikides oli nii silmatorkavalt üle keskmise? See on esiteks tingitud sellest, et need Suures Isamaasõjas tugevasti kannatada saanud noored vennasvabariigid said sõjajärgses ülesehitustöös suurt abi teistelt vennasvabariikidelt. Teiseks ei tohi unustada, et kodanluse diktatuuri ajal oli nii Lätis, Leedus kui ka Eestis suur osa tootmisvõimsusi konserveeri-

tud. Ka võrdluse aluseks võetud 1940. aastal ei töötanud need tootmisvõimsused veel täie koormusega ning on see-tõttu madaldatud.

Antud ajavahemikul oli aasta keskmine toodangu juur-dekasv Eesti NSV-s 35,6%, kodanluse diktatuuri ajal aga, näiteks ajavahemikul 1922.—1934. a., oli see 63,5% ehk 4,7% aastas („Eesti arvudes 1920—1935“, lk. 119).

Tähtsamate tööstusharude tähtsamate toodete kasvu dünaamikat iseloomustavad alljärgnevad tabelid.

1. Kütteaine ja elektrienergia toodangu kasv

	1930. a.	1935. a.	1940. a.	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1960. a. (plaan)
Põlevkivi — milj. t	0,49	0,6	1,8	0,86	3,5	7,0	7,5	10,3
Turvas — tuh. t	67,9	80,9	282,9	154,9	469,7	501,7	364	688
Gaas — milj. m ³	1,47	1,6	1,7	1,0	173	387,4	405,2	453
Turbabrikett — tuh. t	—	—	40	22	55	61	64,5	120
Elektrienergia — milj. kWt	74,88	100,6	232	123	424	874,9	1020	1900

Partei XX kongressi direktiivide kohaselt oleks põlevkivitoodang pidanud meil tõusma 1960. aastaks 12 milj. tonnini, kuid plaanide täpsustamisel ei osutunud võimalikuks teostada nii suures ulatuses ehitustöid utmiste-haste ehitamiseks, mille tõttu ka põlevkivitoodang kujuneb tabelis toodu suuruseks 1960. a. Kui aastail 1930—1940 põlevkivitoodang suurenes 3,6-kordselt, siis aastail 1945—1955 — 8,1-kordselt. Elektrienergia toodang suurenes aastail 1940—1955 3,7 korda. Loodi täiesti uus võimas põlevkivigaasitööstus, mis iga aastaga mitmekesistab oma toodangut. Juba nüüd suudab Kohtla-Järve gaasikombinaat varustada Maardu superfosfaaditehast vajaliku väävliga. On ehitamisel uued tsehhid fenoolide saamiseks, toodetakse hulgaliselt taimekahjurite tõrjevahendeid jne.

1956. aastal hakkas andma oma esimest 77 000-tonnilist superfosfaaditoodangut Maardu, kes selle toodangu peab tõstma 1960. aastaks 310 000 tonnini. Sellest kogusest piisab täielikult meie vabariigi vajaduste rahuldamiseks ning jätkub ka naabrite abistamiseks. 1930. aastal toodeti fosforiidijahu ainult 4851 t, 1935. aastal — 11 642 tonni, aga 1955. a. juba 143 100 tonni.

2. Ehitusmaterjalide toodangu kasv

	1930. a.	1935. a.	1940. a.	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1960. a. (plaan)
Tsement — tuh. t . . .	47,2	40,2	70,9	49	90,6	111,3	106,6	350
Lubi — tuh. t . . .	13,3	15,4	36	14	70,8	104,4	112,0	181
Katusepapp — milj m ² . . .			1,2	1,2	3,3	11,2	16,2	18,6
Lehtklaas — milj. m ² . . .	0,47	0,957	0,6	1,4	09,4	1,25	0,506	2,8
Tellised — milj. tk. . . .	4,3	11,9	57,6	18,2	109,2	196	210,5	289,9
Raudbetoonkonstruktsioonid ja -detailid — tuh. m ³	—	—	—	—	2,2	14,5	24,7	137,9
Sealhulgas: Linna ja Maaehit. Ministeerium								60

Ehitustegevus ja järelikult ka ehitusmaterjalide tööstus oli kodanliku diktatuuri perioodil täitsa varjusurmas. Tellisetehased töötasid alakoormatusega. Suur Aseri tsemenditehas suleti hoopis.

3. Metsa- ja puidutööstuse toodangu dünaamika

	1930. a.	1935. a.	1940. a.	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1960. a. (plaan)
Tikud — tuh. kastides . . .	119,4	52,5	87,4	117,6	453,7	414	430,2	495
Mööbel — milj. rbl.				3,2 ¹	57,8 ²	105,0	117,9	173,5
Vineer — tuh. m ³			17	3,5	11,3	14	14,2 ²	18
Tarbepuidu väljavedu — tuh. m ³			816	883	985	1003	1020,3	878
Paber — tuh. t	34,7	20	21,4	8,1	37,7	51,4	72,3	97,8

Tabelis toodud andmetest nähtub, kui laostavalt mõjus väliskapital paljudele kodanliku Eesti rahvamajandusharudele. Üks sellistest harudest oli tikutööstus. See tööstusharu suretati välja Rootsi-Ameerika tikustrusti, nn. Kreugeri kontserni poolt, kes kodanlusele antud väikese laenu ning ministritele antud altkäemaksu eest sai õiguse sulgeda siinseid tikuvabrikuid. Et eesti tikuvabrikud ei segaks kontserni tegevust ülemaailmsel tuletikuturul, siis

¹ 1927/28. a. püsivates hindades.

² 1951. a. ja 1. I 1952. a. hindades.

sulges nimetatud trust kuuest tikuvabrikust viis. Töötama jäi ainult Viljandi tuletikuvabrik ja sinnagi jäeti vaid 94 töolist. Suletud vabrikute töölised aeti tänavale. Tikude hind tõsteti kahekordseks.

Ka paberitoodang vähenes kodanliku diktatuuri perioodil pidevalt. 1913. aastal toodeti Eestis 35000 tonni paberit ning selles ulatuses jätkus paberi tootmine ka kodanluse võimu esimestel aastatel. 1928. aastast alates aga hakkab paberitoodang pidevalt vähenema ja 1938. aastal langeb see juba 19339 tonnini. Alles nõukogude võim pani paberitööstusele uuesti täie elu sisse.

Vineeri tootmine pole arenenud küllaldaselt, mida on põhjustanud ehitusorganisatsioonide aeglane tempo taastamistöodel.

Kiiresti areneb meil mööbli tootmine, mis möödunud viisaastakul suurenes kahekordseks, suurenedes ka käesoleval viisaastakul üle 65% võrra.

Metsa ülestöötamine ning väljavedu, järelikult ta tarbepuidu saamine käesoleval viisaastakul ei kasva, vaid plaani projekti kohaselt isegi väheneb, seoses metsa ülestöötamise piiramisega.

4. Kergetööstuse toodangu dünaamika

	1930. a.	1935. a.	1940. a.	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1960. a (plaan)
Puuvillakedrus — tuh. t	4,8	4,48	2,43	0,29	8,96	21,2	21,2	23,2
Puuvillane riie — milj. m	22,2	19,2	22,8	0,93	26,8	73,6	70,5	103,1
Villane riie — tuh. m	442	742	1014	458	1278	2489	2753,5	3500
Linane riie — milj. m	1,4	1,32	2,33	0,84	3,28	5,05	6,638	7,4
Kunstiid — milj. m .		1,434 ¹	1,47	0,127	0,974	2,62	2,67	3,296
Trikoopesu — milj. tk.				0,231	1,72	4,0	4,0	8,75
Pealistrikoo — tuh. tk.				76	416	864	909	1382
Sukad ja sokid — milj. paari			1,495	0,414	2,22	6,0	6,6	10,6
Õmblustooted — milj. rbl.						530,9	574,9	767,1
Nahkjälatsid — tuh. paari	217	215	474,5	349	1191	2179	2587	3820
Kummijalatsid — tuh. paari	20,1	182,4	137,5	85	1031	1096	863,2	1200
Kaseiin — t	235,7	767,9	739	32	1546		437	

¹ Sealhulgas 0,490 milj. m kunstiidi ja puuvilla segust.

Meie tekstiilitööstus tegi sõjajärgsetel aastatel läbi silmapaistva arengu ning vaatamata sellele, et Suures Isa-
maasõjas sai see tööstusharu väga rängalt kannatada, on
ta nüüd taastatud ja annab mitu korda rohkem toodangut
kui kodanluse diktatuuri päevil. Meie tekstiilitöölised suu-
davad nüüd oma toodetega varustada nii meie vabariigi
kui ka vennasvabariikide töötajaid. Juba 1955. a. oli meie
vabariigi tekstiilitööstus oma kogutoodangu poolest ven-
nasvabariikide tekstiilitööstuste hulgas neljandal kohal
toodangu absoluutse suuruse poolest, rääkimata toodangu
suurusest arvestatult ühe elaniku kohta. Nii toodeti meil
puuvillast riidet 1955. aastal 67 meetrit ühe elaniku kohta,
kuna keskmiselt NSV Liidus toodeti 29,5 m, Vene NFSV-s
— 46,7 m, Armeenia NSV-s — 35,7 m, Usbeki NSV-s —
29 m, Aserbaidžani NSV-s — 24,6 m, Läti NSV-s — 23,2 m,
Tadžiki NSV-s — 23 m, Turkmeeni NSV-s — 17,2 m, Leedu
NSV-s — 4,7 m jne. Selline vahekord tekstiilitoodangu
alal säilib ka kuuendal viisaastakul üldise tõusu taustal.

Kuuendal viisaastakul ehitatakse Narva uus puuvillase
riide viimistlusvabrik, kus hakatakse toorkangast ümber
töötama valmisriideks. Nüüd aga saadetakse iga aasta üle
50 miljoni meetri riidet poolfabrikaadina viimistluseks teis-
tesse vabariikidesse. Suhteliselt toodetakse meil palju roh-
kem ka linast riidet. Nii tuleb meil 1960. aastal linast riidet
ühe elaniku kohta 6,7 m üleliidulise 2,77 m vastu. Villast
riidet toodeti meil 1955. aastal ühe inimese kohta 2,26 m
üleliidulise 1,25 m vastu. Kunstsiidriidet aga toodeti meil
tunduvalt vähem — 1955. aastal näiteks toodeti meil ühe
inimese kohta 2,4 m üleliidulise 2,6 m vastu. Kuuendal
viisaastakul teeb üleliiduline siidriidetööstus suure hüppe
edasi, hakates 1960. aastal andma 5,3 m elaniku kohta,
meil aga tõuseb siidriide tootmine ühe inimese kohta vaid
2,9 meetrini.

Nahkjalatseid toodeti 1950. aastal elaniku kohta ülelii-
duliselt 1,37 paari, sealhulgas meil 2 paari, Lätis —
3 paari, Gruusias — 2 paari, Leedus ja Armeenias —
1,8 paari, Vene NFSV-s ja Valgevene NSV-s — 1,5 paari
jne. 1960. aastal toodetakse plaani kohaselt NSV Liidus
ühe inimese kohta nahkjalatseid 2,27 paari, meil — 2,45
paari.

Järgmise suurema tööstusharu — toiduainete tööstuse
toodangu dünaamikat iseloomustab alljärgnev tabel.

5. Toiduainete tööstuse toodangu dünaamika

	1930. a.	1935. a.	1940. a.	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1960. a (plaan)
Leivatooted — protsentides					100	191,7	187,9	233,0
Kondiitritooted — tuh. t			3,864	1,99	9,8	12,7	14,1	19,9
Makaronid — tuh. t			0,835	0,912	2,14	6,61	6,9	9,0
Aia- ja puuviljakonservid — milj. purki		puuduvad andmed			1,1	5,4	6,03	9,5
Või — tuh. t		13,2	13,3	3,1	9,3	9,4	11,52	14
Margariin — tuh. t			1,17 ¹	0,73	3,1	4,9	4,7	6,0
Juust — t	95	345	712	471,5	1038	1816	2115	3000
Lihakonservid — milj. tingpurki				0,456	2,1	3,2	5,3	5,0
Vorstitooted — tuh. t			3,006	1,04	4,84	8,56	9,1	11,5
Õlu — milj. Dl.	0,69	0,495	1,264	0,664	1,95	2,3	1,9	2,7
Alkoholita joogid — tuh. Dl.				336	991	1560	1350	
Paberossid — miljard. tk.	1,1	0,67	1,28	0,6	2,99	4,2	4,1	4,2
Seep — t			1013	443,9	2510	5380	5900	6490
Kalapüük — tuh. t		17,2	21,8	5,29	26,4	54,9	63,6	86,5
Kalakonservid — milj. tingpurki			1,85	1,268	3,759	25,95	28,8	52,0

Selles grupis on eriti kiire kasv leivatoodetel ja aeglane kasv või tootmisel. Või tootmise aeglane kasv aga on otseses seoses lehmade hävitamisega saksa okupantide poolt. Nii vähenes lehmade arv ajavahemikul 1940—1945 219 060 lehma võrra ehk ligi 49 protsenti. Pärast seda algas küll lehmade arvu kasv, kuid nimetatud suuri kaotusi polnud võimalik nii kiiresti taastada. Piimatoodang ühe lehma kohta on nüüd küll kõrgem (1955. a. 2101 ja 1956. a. 2340 kg) kui kodanluse diktatuuri kõige paremal aastal (1935. a.), mil see tõusis 1981 kilogrammini, ometi ei kata see tõus lehmade arvu puudujääki. Sellest puudujäägist saame viisaastaku lõpuks üle ainult siis, kui kõik lehmvasikad üles kasvatatakse.

Rahva toitlusolude parandamisel etendas tähtsat osa kala, mida sõjajärgsetel aastatel püüti üle kahe korra rohkem kui kodanluse võimu päevil. Ka kuuendal viisaastakul suureneb kalapüük tunduvalt heeringapüügi

¹ 1939. aasta andmed.

arvel. Eriti kiiresti suurenes kalakonservitööstus, mille alal meie vabariik on absoluutarvudes kuuendal kohal vennasvabariikide hulgas.

Toiduainete tööstus suudab juba praegu terve rea toodete, nagu paberosside, õlle ja mitmesuguste jookide alal rahuldada meie vabariigi töötajate tarbeid täiel määral, mille tõttu nende toodete väljalaske suurendamise asemel tuleb hakata laiendama nende sortimenti ja tõstma nende kvaliteeti.

Tunduvalt kasvab käesoleva viisaastaku jooksul vabariigis ka metallitööstuse toodang, mis annab rahvamajandusele sadu tuhandeid mootoreid, palju tuhandeid kilomeetreid elektrijuhtmeid, katelde automaatikaseadmeid, peenmehaanika tooteid, mõõteaparaate, ekskavaatoreid, tõstekraanasid ning raudbetoontehaste sisseseadeid. Lisaks sellele töötab ligi pool meie arvukast metallistide perest remondikäitistes. Ka see tööstusharu on nagu kõik teisedki pärast sõda saanud suurel hulgal uusi seadmeid, millega asendati nii füüsiliselt kui ka moraalselt kulunud tööpingid. Kuuendal viisaastakul pööratakse eriti suurt tähelepanu uue tehnika juurutamisele ning selle baasil tööviljakuse tõstmisele, mis peab andma 75—80 protsenti kogu tööstustoodangu juurdekasvust.

Erilist tähelepanu pööratakse kuuendal viisaastakul elamuehitusele, mis peab, võrreldes möödunud viisaastakuga, suurenema peaaegu kahekordseks. Kuna ehitusorganisatsioonid möödunud viisaastakul ehtasid ka endale uusi raudbetoonkonstruktsioonide tehaseid, polügoone ningunduvalt laieneb ka ehitusmaterjalide toodang, eriti tsemendi osas, siis on ehitajail võimalus tõesti rakendada ehituses industriaalseid meetodeid, mis on end õigustanud kõikjal üle maailma.

Kuues viisaastak kujuneb uueks, suureks sammuks edasi partei XX kongressi otsuste täitmisel, kommunismi ehitamisel.

**Tallinna tööstusettevõtete kogutoodangu kasv
viiel aastakul ja 1956. aastal**
(protsentides, võrreldes 1950. aastaga)

	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Tallinna tööstusettevõtete kogutoodang	100	105	114	129	149	163	184
sealhulgas:							
Tallinna Masinaehitustehas	100	104	112	115	129	140	157
Masinaehitustehas „Ilmarine“	100	104	104	141	185	227	291
Tallinna Laevatehas	100	106	110	124	123	132	137
Valutehas „Pioneer“	100	130	159	184	201	229	254
Tallinna Kontroll- ja Mõõteriistade Tehas	100	98	135	185	214	282	327
Tallinna Mõöduriistade Tehas	100	145	148	166	185	217	228
Naelatehas „Metallist“	100	107	150	127	148	163	148
Plekitoodete tehase „Norma“	100	138	189	203	372	417	434
Tallinna Elektriijaam	100	117	306	322	327	302	314
Elektrimootorite tehase „Volta“	100	130	145	153	192	221	272
Tehase „Eesti Kaabel“	100	198	310	393	485	609	755
Raadiotehase „Punane Ret“	100	104	118	159	185	229	325
Tallinna Tellisetehase	100	116	156	171	188	237	185
Silikaattellisetehase „Kvarts“	100	131	153	209	209	238	243
Silikaattellisetehase „Silikaat“	100	119	165	185	223	222	266
Tehase „Kukermiit“	100	165	182	174	246	292	397
Lasnamäe Paemurd	100	103	149	172	195	186	205
Tehase „Tep“	100	92	221	300	326	406	503
Katusepapitehase „Järve“	100	109	217	294	333	529	783
Tallinna Farmatseutiline Tehase	100	185	251	315	262	417	617
Tallinna Keemiakombinaat	100	132	143	158	198	197	244
Klaasivabrik „Tarbeklaas“	100	108	119	125	129	147	143
Kunstsarve Tehased	100	138	172	183	227	267	318
V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberikombinaat	100	104	123	132	143	171	188
Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik	100	118	132	117	155	198	224
Tallinna Klaverivabrik	100	130	173	197	227	225	232
Kombinaat „Balti Manufaktuur“	100	192	410	643	890	955	1041
Riidevabrik „Keila“	100	128	146	126	149	178	217
Tekstiilivabrik „Punane Koit“	100	150	203	261	289	325	358
Trikootööstus „Marat“	100	127	173	310	346	421	472
V. Klementi nim. Õmblusvabrik	100	145	166	196	223	251	331
Tallinna Õmbluskombinaat	100	122	129	148	170	190	264
Õmblus-Karusnahavabrik	100	319	303	385	572	743	802
Naha- ja Jalatsikombinaat „Kommunaar“	100	179	160	188	214	232	258
Jalatsivabrik „Aktiiv“	100	141	163	188	201	193	212
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	100	104	123	132	143	171	176
Tallinna Leivakombinaat	100	110	126	147	163	169	174

	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Tallinna Leivatehas nr. 2	100	129	167	209	213	232	231
Tallinna Leivatehas nr. 3	100	113	119	131	131	132	114
Tallinna Liha- ja Konservikombi- naat	100	117	128	147	185	181	212
Tallinna Piimakombinaat	100	112	126	139	129	139	200
Tallinna Margariinitehas	100	95	105	124	151	157	152
Tallinna Likööri- ja Viinatehas . .	100	131	146	164	201	227	245
Tallinna Limonaaditehas	100	117	118	140	137	167	160
Tubakavabrik „Leek“	100	122	142	153	161	126	123
Tubakavabrik „Säde“	100	118	139	143	146	155	150

**Tallinna tööstusettevõtete toodangu kasv viiendal viisaastakul
ja 1956. aastal tähtsamate toodete järgi**

	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Elektrienergia — milj. kWt	103,1	120,7	123,7	130,2	132,5	122,0*	125,8
Elektrimooto- rid kuni 100 kW — tuh. tk.	76,7	101,4	102,5	98,1	121,1	143,1	166,3
Elektrimooto- rid üle 100 kW — tk.	446	541	557	600	608	725	870
Elektrijuhtmed — tuh. km	8,5	20,0	27,0	36,2	45,7	51,1	82,3
Raadioaparaa- did — tuh. tk.	20,0	20,7	27,0	26,3	25,6	19,6	9,7**
Tellised — milj. tk.	54,2	60,9	72,1	82,2	93,6	97,8	109,6
Katusepapp — tuh. m ²	2470	3409	5249	6775	7803	11251	16202
Vineer — tuh. m ³	11,3	12,4	12,7	13,0	13,1	14,0	14,2
Paber — tuh. t	28,7	32,1	33,9	36,9	37,8	35,7	37,1
Puuvillane lõng — t	699	1297	2813	4041	5172	5419	5133
Puuvillane riie — tuh. m	3563	6681	15522	24670	32989	33147	36344
Villane riie — tuh. m	428	527	578	606	658	842	974
Kunstiidriie — tuh. m	966	1266	1672	1828	2228	2577	2613
Trikoopesu — tuh. tk.	1641	2210	2808	3088	3593	3803	3840
Pealistrikoo — tuh. tk.	324	466	565	623	637	697	721
Sukad ja sokid — tuh. paari	2155	2940	3225	3874	5133	5981	6518

* Elektrienergia toodang Tallinnas vähenes 1955. aastal seoses sellega, et Ahtmest hakati elektrienergiat rohkem saama.

** Raadioaparaatide toodang vähenes seoses sellega, et Raadio-
tehas „Punane Ret“ toodab nüüd peajasjalikult raadiotehnilisi mõõte-
riistu.

	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Nahkjalatsid — tuh. paari	753	963	938	1089	1152	1265	1349
Pagaritooted — tuh. t	40,6	44,0	49,1	52,7	53,1	56,7	52,4
Kondiitritooted — tuh. t	8,3	10,4	12,1	12,8	11,7	11,2	12,7
Liha — t	2299	2696	3035	3580	4012	2801	3202
Lihakonservid — tuh. tingtoosi	2091	2127	1916	2365	2609	2562	2956
Vorstitooted — t	1993	2215	2071	2398	2757	3146	2974
Kalakonservid — tuh. tingtoosi	2058	2472	3320	4207	4867	6555	8487
Margariin — t	3103	3137	3486	4073	4887	4923	4738
Paberossid ja sigaretid — milj. tk.	2988	3745	4302	4545	4796	4215	4112
Seep — tuh. t	2,4	2,9	3,6	4,0	4,7	4,9	5,3

Tallinna tööstusettevõtete toodangu kasv kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul tähtsamate toodete järgi
(protsentides, võrreldes 1946. aastaga)

	1946. a.	1950. a.	1955. a.
Elektrienergia	100	186	220
Tellised	100	285	515
Katusepapp	100	238	10,8 korda
Saematerjalid	100	419	375
Vineer	100	241	298
Tselluloos	100	300	450
Paber	100	376	467
Puuvillane riie	100	271	25,2 korda
Villane riie	100	224	441
Kunstiidriie	100	447	11,9 korda
Trikoopesu	100	431	998
Sukad ja sokid	100	404	11,2 korda
Nahkjalatsid	100	201	338
Kummijalatsid	100	781	831
Liha	100	200	244
Vorstitooted	100	450	710
Kondiitritooted	100	287	384
Margariin	100	717	11,37 korda
Paberossid ja sigaretid . .	100	315	444
Seep	100	402	813

**Kogutoodangu ja tööliste arvu kasv Tallinna
tööstusettevõtetes kahe sõjajärgse viisaastaku jooksul**
(protsentides, võrreldes 1945. aastaga)

	1945. a.	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Kogutoodang	100	487	514	558	630	725	794
Tööliste arv (aasta keskmine)	100	183	192	212	252	269	278

Tallinna tööstusettevõtete kogutoodangu kasv
(protsentides, võrreldes sõjaeelse 1940. aastaga)

	1940. a.	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Kogutoodangu kasv	100	353	373	405	457	526	576	651

TALLINNA TÖÖSTUS

Tallinn on ammust ajast Eesti peamiseks tööstuskeskuseks. Eriti kiiresti hakkas Tallinna tööstus arenema möödunud sajandi teisel poolel, pärast seda kui raudtee ühendas Tallinna Peterburiga.

Aastail 1916—1917, mil anti eksploatatsiooni uusi suuri laevatehaseid, suurenes Tallinna vabrikutööstuse osatähtsus Eesti tööstuses veelgi.

Kodanlik-natsionalistliku kliki valitsemise perioodil jätkus Tallinna tööstuse osatähtsuse kasv vabariigis, hoolimata kehvast seisakust metallitööstuses.

1936. aastal oli Tallinnas 135 suurt¹ tööstusettevõtet, kus töötas 16 900 töolist. Tallinna tööstuse erikaal moodustas vabariigis tööliste arvu osas 47 protsenti ja kogutoodangu osas 59 protsenti. Peale selle oli Tallinnasse koondunud 26 protsenti vabariigi keskmistes ja väikestes tööstusettevõtetes ning kodutööstuses töötajate üldarvust. 1940.

¹ Statistika klassifikatsiooni järgi peeti suurteks neid tööstusettevõtteid, kus töötas üle 20 töölise.

aastal andis Tallinna tööstus 49 protsenti kogu vabariigi riikliku ja kooperatiivtööstuse toodangust.

Suure Isamaasõja aastail sai Tallinna tööstus eriti rän- galt kannatada. Täielikult purustati sellised suured ette- võtted, nagu „Balti Manufaktuur“, Mööbli- ja Vineerivab- rik, paljud tekstiili- ja toiduainetetööstuse ettevõtted. Eesti NSV ja tema pealinna Tallinna tööstuse taastami- seks oli vaja tööliste ja insener-tehniliste töötajate en- natsalgavat tööd, samuti Nõukogude Liidu vennasvaba- riikide ulatuslikku ja omakasupüüdmatut abi. Neljandal viisaastakul, s. o. rahvamajanduse taastamise ja arenda- mise perioodil, oli Tallinna tööstustoodangul suur osa- tähtsus, kasvades 51 protsendilt 1945. aastal 53 protsen- dini 1950. aastal.

Alles viienda viisaastaku jooksul kiirenes tööstuse are- nemistempo vabariigi teistes rajoonides — põlevkivibas- seinis, Narvas ja Pärnus — ning toimus tööstuse ühtlasem paigutamine vabariigi territooriumil. Selle tulemusena vähenes Tallinna osatähtsus vabariigi tööstuses viienda viisaastaku lõpuks 45 protsendini. 1956. aastal oli pea- linna osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus 43,1 protsenti.

1955. aastal ületas Tallinna tööstuse kogutoodang sõja- eelse taseme 6,2-kordselt, tööliste arv aga suurenes umbes 2 korda. 1956. aastal suurenes Tallinna tööstuse toodang veel 13 protsendi võrra.

Tööstuslik tootmine suurenes selle tõttu, et ettevõtted töötasid täie koormusega, et neis ettevõtetes, kus varem töötati ühes vahetuses, mindi üle mitmevahetuselisele tööle, samuti kogu tööaja tootlikuma kasutamise, purusta- tud tsehhide taastamise ja vananenud seadmete uute tootlikumate seadmetega asendamise tagajärjel.

Praegu on kõigist Tallinna tööstusharudest esikohal — nii tööliste arvu kui ka kogutoodangu poolest — metalli- tööstus.

Iseseisval bilansil olevast vabariigi 56 metallitehasest asub Tallinnas 34 suurimat tehast. Neis töötab 81 prot- senti töolistest, kes annavad 83 protsenti kogu vabariigi metallitööstuse toodangust. Tallinna tööstuses moodustab metallitööstuse erikaal kogutoodangu osas 24 protsenti ja tööliste arvu osas 29 protsenti.

Tallinna metallitööstuse suurimaks ettevõtteks on elektrimootorite tehas „Volta“.

Kogu kodanliku diktatuuri perioodil tootis „Volta“ 1000—1500 elektrimootorit aastas. Alles 1946. aastal hakati tehas rekonstrueerima: taastati tehasehooned, varustati tehas uusimate, kõrge tootlikkusega seadmetega. Praegu on elektrimootorite tehas „Volta“ oma seadmete ja tootmise organiseerimise poolest vabariigi üheks eesrindlikumaks ettevõtteks. Tehases töötab juba mitu aastat automaatliin, mis tõstis tööliste tööviljakust 7,3-kordselt, ja rootorite automaat-balansseerimispink. Automaatpink sooritab mitmesuguseid operatsioone — töötleb, presib võlli rootorisse ja treib rootoreid. Töötab kolmest agregaattööpingist koosnev liin elektrimootorite kerede töötlemiseks; on kasutusele võetud mitmespindlilised tööpingid-poolautomaadid kilpide treimiseks. Rootori- ja staatorilehtede stantsimiseks kasutatakse automaatpressi, mis annab iga löögi juures üheaegselt rootori- ja staatorilehe. On organiseeritud survevalu alumiiniumist detailide valamiseks. Malmivalutsehhis töötab valamiskonveier.

Viiendal viisaastakul läbiviidud tootmise mehhaniseerimise tulemusena suurenes toodangu väljalase tehase tootmispinna ühelt ruutmeetritl 37 protsenti, tööliste tööviljakus aga tõusis 57 protsenti. Praegu toodab tehas aastas üle 150 000 väikese ja keskmise elektrimootori, rohkearvuliselt suuri elektrimootoreid ja generaatoreid, võimsusega üle 100 kilovati. Tehase „Volta“ elektrimootorid on tuntud kõigis Nõukogude Liidu tööstusettevõtetes. Suur hulk spetsiaalseid elektrimootoreid veetakse välja troopikamaadesse, kus esitatakse eriti kõrgeid nõudeid isolatsiooni kvaliteedi suhtes. Laiatarbekaupadest toodab tehas aastas üle 100 000 elektritriikraua.

Tallinna metallitehaste hulgas on tööliste arvu ja kogu toodangu poolest teisel kohal Naftatööstuse Ettevõtete Ehitamise Ministeeriumile alluv Tallinna Masinaehitustehas. Neljandal ja viiendal viisaastakul tootis tehas rohkearvuliselt seadmeid põlevkivitööstusele ja naftatöötlemistehastele. Kuuendal viisaastakul spetsialiseerub tehas Naftatööstuse Ettevõtete Ehitamise Ministeeriumi jaoks vajalike ehitismehhanismide tootmisele. Tehases on organiseeritud tornkraanade, raudbetoonist õõnespaneelide valmistamiseks vajalike seadmete seeriaviisiline ja vibrolaudade tootmine.

Suureks metallitööstuse-ettevõtteks on ka raadiotehas „Punane Ret“. 1956. aastal hakati tehases tootma esimese klassi radiolasid „Estonia“. Peale selle toodab tehase suurel arvul mitmesuguseid raadiomõõteriistu.

Tehases „Eesti Kaabel“ suurenes toodang 1955. aastal 1949. aastaga võrreldes 10-kordseks. Viiendal viisaastakul loodi tehases tehnika viimase sõna järgi varustatud emailjuhtmete tsehh, suurendati mitmekordselt kummi-isolatsiooniga kaabli tootmist.

Raskemasinatööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluv tehase „Ilmarine“, mis varem oli universaalne remonditehase ja täitis mitmesuguste ministeeriumide juhulikke individuaaltellimusi, spetsialiseerus viiendal viisaastakul katlaseadmete automaatjuhtimiseks vajalike aparaatide seeriaviisilisele tootmisele.

Selle tehase valutsehhis töötavad pneumaatilised vormimismasinad, mis tõstsid vormijate tööviljakuse 2-kordseks, on kasutusele võetud kokillvalu metallivormidesse. 1956. aastal on rakendatud täppisvalu liiva ja pulberbakeliidi segust valmistatud koorikvormidesse.

Tallinna lahe rannikul asub rida laevaehitus- ja laeva-remonditehaseid, mis kuuluvad Merelaevastiku Ministeeriumi ja teiste ministeeriumide süsteemi.

Peale ülalootletud metallitööstuse-ettevõtete, mis alluvad otseselt üleliidulistele ministeeriumidele, asuvad Tallinnas mitmed vabariikliku alluvusega metallitehased. Eesti NSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluvad järgmised tehased: emailnõude tootmisele spetsialiseerunud valutehas „Pioneer“, naela- ja traaditehas „Metallist“, Mõöduriistade Tehas, plekitööstus „Norma“. Viiendal viisaastakul laiendati tunduvalt tehases „Pioneer“ vormimispinda ja anti eksploatatsiooni konveier-tunnelahi emailtoodete põletamiseks.

Eesti NSV Autotranspordi ja Maanteede Ministeeriumi süsteemis töötab väike autoremonditehas, ETKVL-i süsteemi kuulub viiendal viisaastakul valmis ehitatud kaubandusliku inventari tehase.

Tallinnas teostatakse umbes üks neljandik vabariigi riiklikust kapitaalehitusest, sealhulgas kuni 35—40 protsenti kogu elamu- ning kultuuriliste ja elutarbeliste asutuste ehitusest. Seepärast on endastmõistetav, et Tallin-

nas asub ka suur hulk ehitusmaterjalide tootmise ettevõtteid.

Tallinna kaks silikaattellisetehast „Kvarts“ ja „Silikaat“ ning üks punase tellise tehas andsid 1955. aastal 50 protsenti kogu vabariigis toodetud ehitustellistest.

„Kvartsi“ juures töötab silikaatehitusdetailide tootmise katsetehas, mis hakkas 1956. aastal tootma monteeritavaid maju vahtsilikaattoodetest. Äärelinnas, Lasnamäe ümbruses, asuvad paemurrud. 1955. aastal tootsid siin mitmesugused organisatsioonid 122 000 kuupmeetrit ehituspaasi ja 155 000 kuupmeetrit ehituskillustikku, samuti suure hulga kivist astmeid ja arhitektuuridetaile. Tallinnas asuvad ehitustrustid on ehitanud kolm suurt raudbetootoodete tehasi.

Tallinnas asuvad ka katusepapitehas ja isoleerplaatide tehas „Tep“. Neljandal viisaastakul anti eksploatatsiooni põlevkivituha jahvatamise tehas „Kukermiit“, mis töötab Tallinna soojuselektrijaamast saadava põlevkivituha baasil. 1956. aastal hakati tehases tootma kukermiidist vaheseinaplaate ja vahtkukermiidist seinablokke.

Tallinnas asuvad ka mõned puidu- ja paberitööstuse ettevõtted. Neist kõige suuremad on V. Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat, Vineeri- ja Mööblivabrik, Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumile alluv Paberivabrik ning Tuletikuvabrik. Ainuüksi neis 4 ettevõttes töötab üle 3200 töölise, mis annavad aastas rohkem kui 225 miljoni rubla eest toodangut.

V. Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat on Tallinna ja kogu vabariigi vanim tööstusettevõtte. See ehitati peaaegu 300 aastat tagasi kaugel väljaspool linnamüüre. Aja jooksul kasvas linna vajadus vee järele. See asjaolu piiras kombinaadi varustamist veega tehnoloogiliseks otstarbeks. Tunduvalt vähenesid ka vabariigi kohalikud tooraineressursid tselluloosi tootmiseks. Propsid tselluloosi tootmiseks veetakse käesoleval ajal peaaegu täielikult sisse. Seepärast nähakse praegu kombinaadi rekonstrueerimine ette sellisena, et 1930.—1940. aastaga võrreldes väheneb tselluloosi tootmine 30—40 protsendi võrra ja suureneb kahekordselt paberi tootmine. Kombinaadis toodetakse peamiselt paberi tehnilisi sorte. 1956. aastal anti kombinaadis eksploatatsiooni puitmassivabrik.

Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluv

paberivabrik kasutab teistelt ettevõtetelt saadavat tseluloosi ja toodab peamiselt samuti paberi tehnilisi sorte toiduainetetööstuse vajadusteks.

Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik on tööliste arvu ja kogutoodangu poolest vabariigis üks suuremaid ettevõtteid. Suure Isamaasõja ajal sai vabrik rängalt kannata, mille tagajärjel vabriku tootmishoonete pindala isegi 1956. aastaks moodustas ainult kaks kolmandikku sõjaeelsest pindalast. 1955. aastal toodeti vabrikus 14 000 kuupmeetrit liimitud vineeri, 50 miljoni rubla eest mööblit, rohkearvuliselt radiolakaste.

Tallinna Tuletikuvabriku võimsus suurenes viiendal viisaastakul seadmete asendamise tõttu kahekordselt.

1956. aastal viidi Tallinnas lõpule spordiühingu „Dünamo“ uue suusavabriku ehitamine, mis toodab aastas 175 000 paari suuski. Vabrikus kavatsetakse tootma hakata peamiselt kõrgekvaliteedilisi liimitud spordisuuski, samuti tennisereketeid ja muud spordiinventari. Tallinnas töötab ka 3 puidu- ja taaratehast ning 2 laevaehitustehast, millest üks valmistab spordijahte ja teine kalapüügilaevu.

Tallinnas asub rida suuri kergetööstuse-ettevõtteid. Tööliste arvu poolest on kergetööstus Tallinnas metallitööstuse järel teisel kohal. Kergetööstuses töötab üks neljandik Tallinna tööstustööliste üldarvust ja ta annab 22 protsenti linna tööstuse kogutoodangust. Tallinna kergetööstuse-ettevõtetes suurenes viiendal viisaastakul vil-lase riide tootmine 2-kordseks, siidriide, sukkade ja sokkide tootmine 2,5-kordseks, trikoopesu tootmine 2,8-kordseks, nahkjalatsite tootmine 2-kordseks. Praegu rahuldavad need ettevõtted elanikkonna vajadusi põhi-liste laiatarbekaupade järele.

Kergetööstuse-ettevõtete hulgas on tööliste arvu ja kogutoodangu poolest esikohal „Balti Manufaktuur“. See vabrik hävis täielikult Suure Isamaasõja aastail, taastati neljandal viisaastakul ja anti uuesti eksploatatsiooni 1951. aastal. Taastamisel seati vabrikus üles peaaegu 1500 uut automaatkudumismasinat. Praegu toodab „Balti Manufaktuur“ aastas 8 korda rohkem puuvillast riiet kui aastail 1939—1940. 1955. aastal toodeti „Balti Manufaktuuris“ kedrust 5418,6 tonni ja viimistlemata puuvillast riiet 33 146 tuhat meetrit, 1956. aastal olid vastavad näitajad 5133,3 tonni ja 36 344 tuhat meetrit. 1960. aastaks suure-

neb toodang 1955. aastaga võrreldes kedruse osas 7411 tonnini, s. o. 36% rohkem, ja viimistlemata puuvillase riide osas 49 570 tuhande meetrini, s. o. 50% rohkem. Vabriku puuduseks on see, et tal ei ole viimistlustsehhi. Selle tõttu saadetakse valmistatud riie lõplikuks viimistlemiseks Sindi Tekstiilivabrikusse või Leningradi ettevõttesse.

Tallinnas asuvad ka suur trikootööstus „Marat“, tekstiilivabrik „Punane Koit“, riidevabrik „Keila“, Tekstiili-Galanteriivabrik. Elanikkonna vajadusi jalatsite järele rahuldavad naha- ja jalatsite kombinaat „Kommunaar“ ning jalatsivabrik „Aktiiv“, samuti kooperatiivtööstuse väikesed töökojad.

1955. aastal oli Tallinnas 3 õmblusvabrikut, kus töötas 1300 tööliset. 1956. aastal organiseeriti Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi tööstuskombinaatide väikeste õmblustöökodade baasil neljas õmblusvabrik, kus töötab 440 tööliset.

Tallinnas on olemas üks klaasivabrik, nimelt „Tarbeklaas“, mis valmistab pudeleid ning valgest ja värvilisest klaasist laiatarbeesemeid, samuti kristalltooteid.

Kummivabrik „Põhjala“ toodab kummist jalatseid ning tehnilisi tooteid. Kummitooteid valmistab ka tehas „Tegur“, mis on spetsialiseerunud kummist mänguasjade tootmisele.

Tallinn, kus elab 257 000 inimest, tarbib hulgaliselt toiduaineid. Tunduv osa Tallinna ettevõtetes toodetavatest toiduainetest suunatakse vabariigi teistesse rajoonidesse, osalt ka vennasvabariikidesse.

Toiduainetetööstuse-ettevõtted annavad 23 protsenti tööstuse kogutoodangust ja neis töötab 8 protsenti Tallinna tööstustöölise üldarvust.

Tallinna kõige suuremate toiduainetetööstuse-ettevõtete hulka kuuluvad kaks kondiitrivabrikut: „Karamell“ ja „Kalev“. Need vabrikud on hästi mehhaniseeritud, neis töötavad karamelli- ja biskviidiautomaatliinid. Mõlemad vabrikud valmistavad aastas ligi 12 000 tonni mitmesuguseid kondiitritooteid.

Leivatööstust esindavad 3 suurt leivatehast, millest üks on ehitatud neljandal viisaastakul. Tallinnas asuvad ka vabariigi suurim Lihakombinaat ja Piimakombinaat, samuti Kalakombinaat, Seebi- ja Parfümeeriateshas, Margariinateshas, Likööri- ja Viinateshas ning 2 tubakavabrikut. Tubakavabrikutes toodetakse aastas üle 4,5 miljardi

tüki paberosse ning sigarette, millest suur osa veetakse vabariigist välja.

Tallinnas asub põhiline osa vabariigi kõigist tööndusartellidest ja arvukalt riikliku tööstuse koosseisu kuuluvaid väikesi käsitöökodasid.

1955. aastal töötas Tallinna töönduskooperatsiooni artellides 6300 töolist, Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi tööstuskombinaatides 1700 töolist ja NSV Liidu Kunstifondi Eesti Vabariikliku Osakonna Kunstitoodete Kombinaadis 500 inimest. Tallinna artellid andsid 77 protsenti kogu vabariigi töönduskooperatsiooni toodangust.

Tuleb märkida, et tööstusliku tootmise kasvutempo oli viienda viisaastaku jooksul Tallinnas, samuti nagu kogu Eesti NSV-s, mitu korda kiirem kui näiteks Rootsis, Taanis või isegi Ameerika Ühendriikides, kus tööstusliku tootmise kasv aastail 1950—1955 moodustas vastavalt 11,13 ja 24 protsenti, Eesti NSV tööstuses aga 104%.

Tallinna tööstuse edasised arenguperspektiivid

Uute suurte tööstusettevõtete ehitamist Tallinnas ei ole lähematel aastatel ette nähtud. Samal ajal antakse aga eksploatatsiooni uusi võimsusi seoses ehitus- ja taastamistööde lõpuleviimisega mitmetel objektidel, mille ehitamine algas viiendal ja osaliselt isegi neljandal viisaastakul. Paljudes ettevõtetes suurenevad tootmisvõimsused vananenud ja kulunud seadmete uutega asendamise tagajärjel. Tähtsat osa tööstuse arendamises etendab tootmise spetsialiseerimine ja automatiseerimine, kuigi tootmise suhteliselt väike üldmaht ei võimalda läbi viia tööstuse täielikku spetsialiseerimist vabariigi või linna ulatuses.

Kõik praegu ehitamisel olevad ja kuuendal viisaastakul eksploatatsiooni antavad uued tööstusettevõtted on võimsuselt tunduvalt suuremad kui Tallinnas seni olemas olnud sama tööstusharu vabrikud, tehased ja töökojad. Iga uus eksploatatsiooni antav ettevõtte asendab 3—4 vana ettevõtet (näiteks kondiitrivabrik „Kalev“), üksikutel juhtudel aga isegi kümneid vanu töökodasid (näiteks Õmblusvabrik). Seega toimub kuuendal viisaastakul edasise kontsentratsiooni protsess, mis avaldab

eriti suurt mõju väike- ja kooperatiivtööstuse-ettevõtetele.

Üheks Tallinna tööstuse edasiarendamise põhiliseks eelduseks on tsentraliseeritud varustamine odava elektrienergiaga.

Võimsa Narva hüdroelektrijaama ja põlevkivi baasil töötava Ahtme soojuselektrijaama käikulaskmine parandab tunduvalt Tallinna varustamist elektrienergiaga. Balti elektrijaama esimese järgu ja kõrgepingeliini Narva—Tallinn eksploatatsiooni andmine kuuendal viisaastakul lahendab lõplikult elektriga varustamise küsimuse, mis seniajani pidurdas Tallinna tööstuse arenemist ja mehhaniseerimist.

Tööstuse arendamiseks soodsad tingimused loob ka linna parem varustamine gaasiga. Juba viiendal viisaastakul hakkasid mitmed toiduainetetööstuse ettevõtted, nagu V. Kingissepa nimeline Teraviljakombinaat, Leivatehas nr. 2, Likööri- ja Viinatehas, Piimakombinaat ja Lihakombinaat, kasutama Kohtla-Järve põlevkivitöötlemiskombinaadilt saadavat gaasi.

Kuuendal viisaastakul suureneb gaasi kasutamine tööstuses mitmekordselt. Gaas kujuneb peamiseks kütta-aineks eksploatatsiooni antavale uuele kondiitri- ja vabrikule „Kalev“, keraamiliste ehitustoodete tehasele ja Autoremontitehasele nr. 1. Gaasikütusele läheb üle ka rida „vanu“ ettevõtteid, nimelt trikoovabrik „Marat“, Seebivabrik ja paljud teised, kus senini kasutati kütta-ainena põlevkivi.

Gaasi ulatusliku kasutamise tulemusena muutub lihtsamaks ettevõtete küttemajandus ja paranevad sanitaaringimused nii ettevõtetes kui ka kogu linnas.

Sõjajärgsel perioodil on tööstuspersonali hulgas suurenenud tehnilise eriharidusega inimeste arv, üha rohkem töölisi tõstab oma kvalifikatsiooni mitmesugustel kursustel. Kõigis tööstusharudes on organiseeritud eesrindlike tootmiskogemuste laiaulatuslik vahetamine. See kujuneb üheks tähtsaks eelduseks, mis võimaldab veelgi tõsta ühiskondliku töö viljakust linna tööstuses ja üle minna kuuendal viisaastakul seitsmetunnilisele tööpäevale.

Tallinna üksikute tööstusharude arendamine kuuendal viisaastakul toimub järgmistes suundades.

Metallitööstuse juhtiv osa tööstuses suureneb veelgi. Eksploatatsiooni antakse Autotranspordi ja Maanteede

Ministeeriumi süsteemi kuuluv Autoremonditehas nr. 1, Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis aga mõned väiksemad metallitooteid valmistavad ettevõtted. Uusi tsehhe ehitatakse ka olemasolevates tehastes, nimelt Tallinna Masinaehitustehases, tehases „Volta“, valutehases „Pioneer“ ja raadiotehases „Punane Ret“.

Metallitööstuses tehakse suurt tööd ettevõtete spetsialiseerimiseks ja koopereerimiseks ning parallelismi likvideerimiseks tootmises.

1956. aasta teisel poolel reorganiseeriti Põllumajanduse ja Sovhooside Ministeeriumile kuulunud kaks remondi- ja mehaanikatehast üheks ekskavaatoritehaseks, mis allub Ehitus- ja Teedemasinatööstuse Ministeeriumile. Uus tehas spetsialiseerub kuivenduskraavide kaevamiseks vajalike mitmekopaliste tranšee-ekskavaatorite tootmisele. Ekskavaatoreid hakatakse valmistama traktorite „DT-54“ baasil, mis saadakse NSV Liidu traktortehastest koopereerimise korras.

M. I. Kalinini nimeline Veduri- ja Vaguniremonditehas spetsialiseerub uuele tootmisalale. See tehas ehitati möödunud sajandi keskpaiku ning oli mõeldud väikese gabaariidiga vedurite ja vagunite remontimiseks. Selle tõttu, et vedurite vanu tüüpe enam ei kasutata ja et raudteel on kasutusele võetud uued võimsad vedurid, ei tööta Tallinna Veduri- ja Vaguniremonditehas praegu küllaldase koormusega. Alates 1957. aastast hakkab tehas remontima isetühjendavaid vaguneid.

Tehnika viimase sõna järgi sisustatud Autoremonditehas nr. 1 likvideerib võimsuste puudujäägi autode remondi alal ja loob tingimused kõigi vabariigi autoremonditehaste spetsialiseerimiseks remonditavate autode tüüpide järgi ja agregaatide remondiks.

Kuuendal viisaastakul on ette nähtud tsentraliseerida kinnitusdetailide ja elektroodide tootmine. Et oma tootmisalaseid vajadusi rahuldada, peavad paljud ettevõtted praegu valmistama polte ja mutreid universaalseadmetele omal jõul, mille tõttu kinnitusdetailid on muutunud 5—10 korda kallimaks. 1957. aastal ehitatakse tehases „Metallist“ spetsiaalne kinnitusdetailide tootmise tsehh, mis on varustatud spetsiaalsete automaatpinkidega. Mõõduriistade Tehases organiseeritakse elektroodide tsentraliseeritud tootmine.

Samuti on ette nähtud ettevõtete laiaulatuslik koopereerimine malmivalu alal. Senini said mitmed ettevõtted, nagu näiteks tehas „Volta“ ja Kergetööstuse Ministeeriumi ettevõtted, neile vajalikku valu kaugel asuvatest tehastest, kaasa arvatud NSV Liidu lõunarajoonid. Samal ajal aga vähenes Eesti NSV teiste ettevõtete — Tallinna Masinaehitustehase, Remondi- ja Mehaanikatehase nr. 9, tehase „Proletaar“ — valutsehhide — tootmine tellimuste puudumise tõttu. Kuuendal viisaastakul on ette nähtud laiendada ettevõtete vastastikust koopereerimist valu alal ja tagada kõigi valutsehhide koormatus, sõltumata nende alluvusest.

Kuuendal viisaastakul tuleb lahendada ka mitmeid teisi küsimusi, sealhulgas metallitööstuse spetsialiseerimise ja koopereerimise küsimus, millele ei ole seni veel leitud rahuldavat lahendust.

Nii näiteks ei ole käesoleva ajani veel organiseeritud vabariigile väga vajalikku elektrimootorite tsentraliseeritud remonti, mille tulemusena paljud ettevõtted, nii hästi metallitööstuse- kui ka kerge- ja toiduainetetööstuse ettevõtted, remondivad neid omal jõul. Sellistes tingimustes tehtav remont ei ole kvaliteetne, kestab kaua ja läheb kalliks maksma.

Lähemaks suureks ülesandeks on likvideerida paralleelism Tallinna kahe ehitusmehhanisme valmistava tehase — Naftatööstuse Ettevõtete Ehitamise Ministeeriumile alluva Tallinna Masinaehitustehase ja NSV Liidu Ehitusministeeriumi süsteemi kuuluva Remondi- ja Mehaanikatehase nr. 9 töös. Mõlema tehase nomenklatuuris on ühesuguste toodete väikeseseerialine tootmine: tornkraanad, vibrolauad, õõnespaneelide valmistamiseks vajalikud seadmed jne. Kumbki ettevõtte on suuteline täitma mõlema ministeeriumi vastavaid tellimusi. Edaspidi on vaja need kaks tehas koopereerida.

Uhtlasi tuleb spetsialiseerida üks metallitehas mitmesuguste põlevkivi kaevandamiseks ja töötlemiseks vajalike seadmete tootmisele.

Märksa kasvab kuuendal viisaastakul *ehitusmaterjalide* tööstus. Juba 1956. aastal anti eksploatatsiooni uus suur ehituskeraamika tehas, mille nomenklatuuris on peale efektiivse kargkivi veel savist katusekivide tootmine.

Linna territooriumil asuv võimas sinise savi kiht tagab

tehasele püsiva toorainebaasi. Kogu tootmisprotsess on tehases eeskujulikult mehhaniseeritud. Tunnelahi võimaldab täpselt reguleerida põletamise temperatuuri ja kindlustab toodangu kõrge kvaliteedi.

1957. aastal antakse eksploatatsiooni veel üks silikaat-tellisetehas Männikul. Tehase juurde ehitatakse tsehh, mis hakkab tootma silikaadist ehitusdetalle, peamiselt vahtsilikaadist seinaplokke. Kahe uue tellisetehase käikulaskmisega suureneb Tallinna tellisetehaste üldvõimsus peaaegu kahekordselt.

Tallinnas, Lasnamäe ümbruses on praegu 4 paemurdu, mis kuuluvad erinevatele ministereeriumidele. Kaks paemurdu annavad aastas kumbki üle 120 000 kuupmeetri ehituspaasi ja -killustikku, kuna ülejäänud kaks paemurdu annavad kumbki vähemalt 20 000 kuupmeetrit ehituspaasi ja -killustikku.

Eesti NSV Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministereeriumile kuulavas suures paemurrus on paevarud lõpukorral. Seoses sellega tuleb organiseerida Tallinnas uus võimas eeskujulikult mehhaniseeritud paemurd. Pärast uue paemuru eksploatatsiooni andmist Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministereeriumi süsteemis likvideeritakse väikesed paemurrud.

Suured kapitaal mahutused tehakse kuuendal viisaastakul *puidutööstuse* kahe suure ettevõtte — Vineeri- ja Mööblivabriku ning V. Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi — taastamiseks ja rekonstrueerimiseks. Vineeri- ja Mööblivabrikus ehitatakse uus vineeritseh, taastatakse toolitsehhi hoone, laiendatakse kuivateid ja ehitatakse puidukiuplaatide tootmise tsehh.

V. Kingissepa nimelises Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadis viiakse lõpule sõja ajal purustatud tsehhide taastamine ja ehitatakse hüdrolüüsitahas, samuti laiendatakse vastavalt soojuselektrikeskust. Tselluloosi ja paberi tootmise võimsuste suurendamist uusehituste arvel ei ole kombinaadis ette nähtud.

Kergetööstuses on kuuendal viisaastakul peale uue võimsa õmblusvabriku eksploatatsiooni andmise veel ette nähtud rekonstrueerida tekstiilivabrik „Punane Koit“ ja trikootööstus „Marat“.

Toiduainetetööstuses kujuneb peamiseks ülesandeks uue kondiitrivabriku „Kalev“ eksploatatsiooni andmine, mis on täielikult varustatud uusima tehnikaga. Kui uus

vabrik hakkab täie võimsusega töötama, siis lähevad kaks praegu olemasolevat kondiitrivabrikut üle keekside, tortide, kookide ja saiatoodete valmistamisele.

Seoses sellega, et pidevalt kasvab elanikkonna nõudmine kõrgekvaliteediliste leivasaaduste järele, mille tootmine on vormileiva tootmisega võrreldes palju keerulisem, alustati linnas veel ühe leivatehase ehitamist. Pärast tehase käikulaskmist suureneb Tallinna leivatehaste võimsus 30 protsendi võrra.

Kuuendal viisaastakul viiakse läbi väikeste käsitöökodade kontsentreerimine. Selliseid töökodasid on Tallinnas üle 500, kusjuures 200 töökojas töötab 1—4 töolist, 130 töökojas — 5—10 töolist. Tööliste arvu poolest on esikohal metallitöötlemise töökojad — 1500 inimest, järgnevad õmblustöökojad — 800 inimest, naha ja jalatsite valmistamise töökojad — 800 inimest, galanteriikaupade tootmise töökojad — 700 inimest, tekstiili- ja trikotaažitöökojad — 600 inimest.

Tootmise kontsentreerimine on tehnilise progressi vältimatuks tingimuseks. Kontsentreerimise tagajärjel on võimalik tootmises rakendada kaasaegseid masinaid, laialdaselt kasutada elektrienergiat, organiseerida laiatarbeesemete massilist tootmist, juurutada progressiivset tootmistehnoloogiat, parandada toodangu kvaliteeti, alandada toodangu omahinda ja parandada töötingimusi.

Õmblustööstuses muutub olukord põhjalikult pärast seda, kui 1958. aastal antakse Kergetööstuse Ministeeriumi süsteemis eksploatatsiooni uus suur õmblusvabrik, kus hakkab töötama 2000 töolist. Selle vabriku käikulaskmisega likvideeritakse väikesed õmblustöökojad.

Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis lõpetatakse 1957. aastal hoone ehitamine plekktoodete ja mööblifurnituuri valmistamise vabrikule „Montaaž“, kus hakkab töötama 350 töolist; 1958. aastal — mööblivabrikule „Hoog“, mis on arvestatud 200 töölisele; plastmassist esemete ja elektriarmatuuride tootmise tehasele „Presto“ — 450 töölisele; 1959. aastal — metallvoodite ja lapsevankrite valmistamise tehasele „Tehnik“, mis on arvestatud 200 töölisele.

1960. aastal viiakse lõpule artelli „Salvo“ metallitoodete töökoja ehitamine.

Töõnduskooperatsiooni süsteemis nähakse samuti ette ehitada jalatsite remonditöökodade, individuaaltelli-

muste alusel toimuva rõivaste õmblemise ja elutarbelise teenindamise töökodade ühendamiseks vajalikud tootmishooned. 1958. aastal antakse eksploatatsiooni invaliidide artelli „Lembitu“ elutarbelise teenindamise kombinaadi uued tootmishooned, kus hakkab kahes vahetuses töötama ligi 600 töolist, samuti artelli „Välk“ jalatsite mehhaniseeritud remonditöökoda.

Samal aastal tuleb Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi tööstuskombinaatide süsteemis lõpule viia kolme suure elutarbelise teenindamise töökoja ehitamine.

Peale selle peab töönduskooperatsioon 1957. aastal valmis ehitama trikootažiartelli „Mako“ uue tootmishoone.

Selle programmi elluviimise tulemusena likvideeritakse kuuenda viisaastaku lõpuks need põhjused, mis tingisid sadade väikeste käsitöökodade olemasolu Tallinnas, ja tuhanded käsitöölised hakkavad töötama hästisisustatud ettevõtetes, mis tagavad tööviljakuse kõrge taseme ja töötingimuste parandamise.

Rahvamajanduse arendamise seisukohalt on suur tähtsus sellel, et tööstuses kasutatakse *kõiki tooraine-, materjalide ja energiaressursse komplekselt.*

Üheks suurimaks ürituseks selles suunas kujuneb hüdrolüüsitehase käikulaskmine, mis hakkab V. Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi tootmisjätmetest valmistama piiritust ja söödapärmi. Mitmete aastakümnete jooksul suunati need jätmed lahtise kanali kaudu Tallinna lahte, kus nad rikkusid õhku ja vett. Hüdrolüüsitehase eksploatatsiooni andmisega muudetakse need jätmed väärtuslikuks tooraineks.

Suureks sammuks edasi küttaaine ratsionaalsel kasutamisel kujuneb linna mitme rajooni termofitseerimine Tallinna Elektriijaama baasil. Termofitseerimise tulemusena hakkab aur, mis praegu väljub turbiini kaudu õhku, soojendama tuhandeid kortereid, teatreid ja muid ühiskondlikke hooneid. Seega vabanevad kesklinna rajoonid suitsust, mille põhjustab keskkütteahjude kütmine.

Soojuse kompleksset kasutamist kavatakse rakendada Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi uues soojuselektrikeskuses, kus suur hulk väikesi aurukatlaid asendatakse suurte, kõrge rõhuga kateldega. Sealjuures suurendatakse aurukatelde koguvõimsust vastavalt hüdrolüüsitehase vajadusele.

Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus kavatsetakse organiseerida puidukiuplaatide tootmist. See võimaldab kasutada täisväärtusliku puidu asemel tuhandeid tonne puidujäätmeid nii Vineeri- ja Mööblivabrikust kui ka paljudest teistest linna puidutöötlemisettevõtetest. Praegu need jäätmed osaliselt põletatakse, osaliselt vedelevad nad ettevõtete territooriumil, tekitades võimalikke tulekahjukoldeid.

Võimatu on loetleda kõiki neid abinõusid, mille eesmärgiks on kõigi ressursside kompleksne kasutamine. Tootmise mastaabi suurendamine, tehnika täiustamine, teaduse saavutuste kasutamine, samuti tööliste kultuurilise ja tehnilise taseme pidev kasv loovad igas ettevõttes üha uusi võimalusi kõigi olemasolevate ressursside täielikumaks kompleksseks kasutamiseks.

SOTSIALISTLIK VÕISTLUS JA TOOTMISE EESRINDLASED TALLINNA LINNAS

Tallinna linna töötajate, uue ühiskonna aktiivsete ülesehitajate loominguline tegevus leiab ereda väljenduse sotsialistlikus võistluses. Kodanlikus Eestis, kus võimutes sunniviisiline töö ja kapitalistlik konkurents, suruti maha töötajate loominguline initsiatiiv. Ainult kapitalistliku konkurentsi täielik hävitamine annab esmakordselt võimaluse organiseerida võistlust „tõesti laialdaselt, tõesti massilises ulatuses,“ kirjutab V. I. Lenin oma artiklis „Kuidas organiseerida võistlust?“. Alles pärast seda, kui 1940. aastal purustati Eestis kodanlik riigimasin ja Tallinna töötav rahvas muutus oma linna peremeheks, hakkas töötama endale, ühiskonnale, mitte aga enam eksploateerijatele, kujunes avar tegevusväli sotsialistlikule võistlusele, mis hakkas väljendama rahvahulkade aktiivset loomingulist tegevust võistluses uue suhtumise eest töösse ja tootmisse, eesrindlike töömeetodite eest, iga-suguse mahajäämuse ja tardumuse vastu.

Veenvaks kinnituseks leninlike sotsialistliku võistluse kohta käivate ideede õigsusest oli linna ettevõtetes laialt arenev võistlus NLKP XX kongressi auks. Sotsialistlik võistlus partei kongressi auks ei võtnud üksnes seninägematut suurt ulatust, vaid muutus ka oma sisult palju süga-

vamaks. Võistlusest osavõtjad suunasid oma jõupingutused tootmise tehnika ja tehnoloogia täiustamisele, tehnilise progressi kiirendamisele. Sotsialistlik võistlus uue tehnika juurutamise ja moderniseerimise eest ning olemasoleva sisseseade täielik ärakasutamine tugevdas veelgi tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teadlaste koostööd.

Eriti laialdaseks kujunes võistlus uue tehnika ärakasutamise eest masinaehitustehases „Ilmarine“. Siin juurutati tootmisse detailide karastamine kõrgsagedusvooluga. Metallkiirtöötlemismeetodite laialdane rakendamine võimaldas masinaaja lühendamist ligikaudu 4—6 korda. Kõrvuti uue tehnika juurutamisega tehti suurt tööd olemasolevate vanade masinate moderniseerimise alal, mis võimaldas suurendada nende tootlikkust 20 protsendi võrra, automatiseerida väikeste tiguvõllide töötlemist.

Eesrindlike ettevõtete eeskujule järgnesid varsti linna ülejäänud ettevõtted ja edasise tehnilise progressi eest võitlejate ridadesse astusid kõigi tööstusharude kollektiivid. Selle tagajärjel moderniseeriti sisseseadeid ETKVL-i Kaubandusliku Inventari Tehases, malmivalutehases „Pioneer“, vabrikutes „Keila“, „Punane Koit“, Tallinna Masinaehitustehases ja linna paljudes teistes ettevõtetes.

XX kongressi ajaloolised otsused määrasid kindlaks tööstuse võimsa tõusu edasise konkreetse programmi ja visandasid praktilised abinõud sotsialistliku võistluse edasiseks arendamiseks.

Kohe pärast partei XX kongressi, 1956. aasta märtsis, sõlmisid Tallinna linna töötajad Riia linna töötajatega sotsialistliku võistluse lepingu kuuenda viisaastaku esimese aasta, 1956. aasta riikliku plaani ennetähtaegseks täitmiseks. Nad kohustusid täiustama tootmist ja töö organiseerimist, juurutama uut tehnikat, eesrindlikku tehnoloogiat, tootmise eesrindlaste ja novaatorite kogemusi ning selle alusel tõstma tööviljakust vähemalt 4 protsendi võrra, võrreldes plaanis ettenähtuga. 1956. aasta lõpuks otsustati energeetika- ja naftaseadmeid ning elektrimootoreid üle plaani välja lasta mitme miljoni rubla eest, 1800 kilomeetrit elektri- ja 80 tonni emailjuhtmeid; toota 3 miljoni rubla eest trikootooteid, 103 000 paari mitmesuguseid jalatseid; kokkuhoitud materjalist valmistada vähemalt 500 000 meetrit puuvillast riiet.

Tallinna linna tööstuse 1956. aasta esimese poolaasta plaan täideti 105-protsendiliselt. Võrreldes 1955. aasta vastava perioodiga moodustas toodangu juurdekasv 14 protsenti. Linna tööstuses saavutatud tootmise tase kindlustas 1956. aasta riikliku plaani täitmise enne tähtaega.

Sotsialistlikus võistluses Riia linna töötajatega täitis tubakavabriku „Säde“ kollektiiv sotsialistliku kohustuse 1956. aasta üheksa kuu toodangu väljalaske alal enne tähtaegselt. Sama perioodi vältel alandati toodangu omahinda 5,1 protsendi võrra plaanilise 1,9 protsendi asemel. Tööviljakus ületas plaanis ettenähtud taseme 3 protsendi võrra. Kollektiiv hoidis kokku üle 15 tonni tubakat, üle 13 000 ruutmeetri paberit, 6,6 tonni tingkütet ja 74 100 kilovatti elektrienergiat.

Võistluses riialastega täitis tehase „Volta“ kollektiiv nädal aega enne tähtaega kümne kuu plaani. Tehase kollektiiv tuli edukalt toime automaatliini projekteeritud võimsuse saavutamise normaalmasinate tsehhis, laskis käiku teise pressimisautomaadi elektrimootorite staatori detailide stantsimiseks; lõpetas samasuguse kolmanda pressi monteerimise ja asus valukonveieri ehitamisele.

V. Klementi nimelise Õmblusvabriku kollektiiv valmistas sotsialistliku võistluse baasil Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 39. aastapäeva auks aasta algusest alates rohkem kui 3500 toodet üle plaani. Vabrikus rakendati õmblemist voolumeetodil, mis individuaalse õmblemise meetodiga võrreldes suurendas rõivaste väljalaset 40 protsendi võrra. Kollektiiv ületas kahekordselt omahinna alandamise aastaplaani, hoidis kokku üle 1000 meetri villast, siid- ja puuvillast riidet.

Vabariigi liha- ja piimatööstusettevõtete Oktoobri-eelses sotsialistlikus võistluses täitis Tallinna Piimakombinaadi kollektiiv aastaülesande peaaegu kolm kuud enne tähtaega, s. o. 2. oktoobriks. Iga päev Tallinnas kaubastatav piimakogus tõusis 110 tonnini eelmistel aastatel kaubastatud 60—70 tonni asemel.

Linna eesrindlikele ettevõtetele, kes saavutasid eeskujulikke näitajaid sotsialistlikus võistluses kogu kvartali jooksul, määrati Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu ja vastavate ministeeriumide rändpunalipud. Vabariikliku alluvusega ettevõtetele määrati vabariigi Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu rändpunalipud.

Nende ettevõtete hulka, kes võitsid üleliidulises ja vabariiklikus sotsialistlikus võistluses, kuulusid korduvalt Tallinna Masinaehitustehas, tehas „Ilmarine“, Kunstsarve Tehased, Tallinna Keemiakombinaat, Klaverivabrik, tehas „Eesti Kaabel“ ja paljud teised. Nende ettevõtete kollektiivid täitsid riikliku plaani mitte ainult arvuliste näitajate osas, vaid saavutasid ka tööviljakuse kasvu, toodangu omahinna alandamise ja selle kvaliteedi parandamise.

Linna töötajate sotsialistliku võistluse eesotsas on suurepäraseid tootmise novaatorid, kes avastavad üha uusi reserve tööviljakuse tõstmiseks. Nende hulgas on Tallinna Ehitus- ja Remonttööde Trusti müürsepp Kristjan Kärber — NSV Liidu Ülemnõukogu saadik; sama trusti krohvija Danila Onjanov — Eesti NSV Ülemnõukogu saadik; tehase „Volta“ hõoveldaja August Kuusk — Eesti NSV Ülemnõukogu saadik; Autoremonditehase nr. 1 lukksepp Hans Hiiekivi; tekstiilivabriku „Punane Koit“ kangur Valentine Toomla; tehase „Ilmarine“ treial Paul Pajula ja palju teisi tootmise eesrindlasi, parimaid töölisi oma kutsealal vabariigis.

Sotsialistlik võistlus riikliku plaani ennetähtaegse täitmise eest avastas Tallinnas suure hulga uusi tootmise novaatoreid.

Võistlusest osavõtjate hulgast omab linnas teenitud kuulsust Tehase nr. 7 elektrikeevitaja Albert Albo, kes eeskujulikult tunneb oma kutseala, täidab igakuiseid tööülesandeid 300 protsendi ulatuses ja enam. Kolmeteistkümneaastase tootmisalase tegevuse vältel õpetas ta mitmekümnele töölisele keevitaja kutseala ja andis neile edasi oma rikkalikke töökogemusi. Vabariigi elektrikeevitajate-vahelises sotsialistlikus võistluses saavutatud kõrgete näitajate eest on A. Albo nimi kantud tehase auraamatusse ja talle on omistatud aunimetus „Vabariigi parim keevitaja“.

Hugo Tõruvere astus 1952. aastal treialiõpilasena tehasesse „Ilmarine“. Nüüd on ta täielikult omandanud oma kutseala ja talle omistati kuues kategooria. Hugo Tõruvere täidab töönorme pidevalt 250-protsendiliselt ja enam. Väljapaistvate saavutuste eest sotsialistlikus võistluses kuuenda viisaastaku esimese aasta tootmisplaani täitmise alal anti H. Tõruverele NSV Liidu raskemasinatööstuse ministri käskkirjaga rinnamärk „Sotsialistliku võistluse

eesrindlane" ja rahaline preemia. 1956. a. esimese poolaasta sotsialistliku võistluse kokkuvõtete järgi omistati talle aunimetus „Vabariigi parim treial“.

Vabriku „Punane Koit“ kangrud Kivisalu, Feodorova ja Sobakina läksid Oktoobri-eelses individuaalses sotsialistlikus võistluses üle neljalt teljelt kuue telje teenindamisele. Nüüd toodavad nad iga päev riiet 45—50 meetrit rohkem, kui norm ette näeb. Nende arvel on juba üle 8500 meetri üleplaanilist esimese sordi toodangut.

Köievabriku ketraja Marta Midelbritt täidab oma päevaülesandeid pidevalt 117—120-protsendiliselt. Olles saavutanud kõrged töönäitajad, annab ta oma kogemusi edasi töökaaslastele. Ta on õpetanud juba 27 inimesele ketraja kutseala, kelledest mitmed on nüüd samuti tööeesrindlased. Kangrute vabariikliku võistluse kokkuvõtete järgi anti Marta Midelbritile nimetus „Vabariigi parim ketraja“.

Tallinna Autobussipargi autobussijuht Viktor Tomingas on vabariigi parimaid autojuhte. V. Tomingas oli üks esimesi vabariigis, kes võttis endale sotsialistliku kohustuse sõita autobussiga 500 000 kilomeetrit ilma kapitaalremondita. Oma kohustuse täitis ta eeskujulikult, sõites 522 500 kilomeetrit ilma remondita; remondivahendite kokkuhoid ületab tal 127 000 rubla.

Sotsialistliku võistluse laialdane avalikkus linna ettevõtetes on lahutamatult seotud omavahel võistlevate ettevõtete töötulemuste võrdlemisega. Vabrikutes „Punane Koit“, „Kommunaar“, „Marat“ ja paljudes teistes on välja pandud spetsiaalsed stendid, mis kajastavad nende ettevõtetega võistlevate Riia sugulusettevõtete töötulemusi. Nende ettevõtete tootmise eesrindlased ja insener-tehnilised töötajad organiseerivad vastastikusi külaskäike sugulusettevõtetesse, et võrrelda oma töötulemusi võistlevate ettevõtete tööga, valides viimaste tööst parima ja rakendades seda oma töös paremate töönäitajate saavutamiseks.

Tänu ettevõtete vastastikustele külaskäikudele juurutati tekstiilivabrikus „Punane Koit“ 1956. aastal edukalt riialaste kogemusi poolimismasina ŠK-145 töökorda seadmisel, poolimismasinat TKM-8 kreppvärtnate individuaalsel reguleerimisel, kreppkedruse ettevalmistamise meetodid ja väga palju täiustusi vabriku trükitsehhis.

Määratu suurt tähelepanu pühendatakse praegu sotsia-

listliku võistluse eesrindlike kogemuste vahetamisele, nende laialdasele levitamisele, keskmiste ja mahajäänud tööliste eesrindlike tasemele järeleaitamisele — sellele, mida V. I. Lenin nimetas kogemuste praktiliseks kordamiseks.

Selle näitlikuks kinnituseks on eesrindlike töömeetodite koolide ja tootmisnovaatorite koolide laialdane võrk. Linna tööstusettevõtetes õpib igal aastal tootmisnovaatorite koolides 7—8 tuhat töolist. Sellised tootmisnovaatorid, nagu mürsepp Kärber, treial Pajula, gaasikeevitaja Jõgis, elektri keevitaja Albo, freesija Kuusk ja paljud teised, on vahetult töökohal uustulnukate šeffideks tootmises, annavad neile edasi oma rikkalikke töökogemusi.

Oma töömeetodeid ei hoia saladuses väsimatu novaator Kristjan Kärber, kelle õpilased töötavad edukalt Tallinna ehitustel. 1956. aasta suvel õpetas K. Kärber eesrindlike töömeetodeid 29 noortöölisele, vabriku- ja tehasekooli lõpetanule. Praegu täidavad K. Kärberi õpilased mürsepad Kreintal, Holnberg, Pära, Põld, Pitka jt. oma töönorme pidevalt 145—155-protsendiliselt.

Linna töötajate loomingulise aktiivsuse edasisele tõusule aitab kaasa võistluse võitjate ergutamine. Kombinaadis „Kommunaar“, vabrikus „Aktiiv“, tehases „Ilmarine“ jt. autasustatakse individuaalvõistluse võitjaid aukirjadega, nende fotod paigutatakse autahvlile ja ettevõtte auraamatusse.

Sotsialistliku võistluse organiseerimisel esineb aga veel ka puudusi. Tallinna Tuletikuvabrikus, Vineeri- ja Mööblivabrikus, tööstuskombinaatides ja linna mõnedes teistes ettevõtetes ei looda võistlusest osavõtjaile alati vajalike tingimusi viljakaks tööks tööliste mitteõigeaegse varustamise tõttu toorainete ja materjalidega, tootmise organiseerimisel esinevate puuduste tõttu, mille tulemusena sotsialistlikud kohustused jäävad täitmata.

Ehitusorganisatsioonides asendavad sageli majandusjuhid ja ametiühingukomiteed võistluse organiseerimise töö igasuguste koosolekute, miitingute ja nõupidamisega.

Puuduste kõrvaldamine sotsialistliku võistluse organiseerimisel tagab kuuendal viisaastakul linna tööstuse ees seisvate ülesannete veel parema täitmise.

RATSIONALISEERIMISLIIKUMINE JA TALLINNA TUNTUD RATSIONALISEERIJAD

NLKP XX kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaks 1956—1960 on ette nähtud kõigi rahvamajandus harude edasine tehniline progress kui tööstustoodangu edasise kasvu otsustav tingimus.

Kuues viie aasta plaan määrab kindlaks uue tehnika juurutamise teed ja visandab uute, täiuslikumate tootmismeetodite ning uute tehnoloogiliste protsesside äraõppimise.

Suurt osa etendavad uue tehnika loomisel ja äraõppimisel linna ettevõtetes leiutajad ja ratsionaliseerijad. Oma loova tööga annavad ratsionaliseerijad väerika panuse riiklike plaanide täitmiseks, tööviljakuse tõstmiseks ja selle alusel — rahva heaolu edasiseks parandamiseks.

Kodanliku Eesti tingimustes ei esinenud linna ettevõtetes tööliste hulgas massilist leiundustegevust, sest leiutajate õigused tallati julmalt jalge alla. Leiundustegevusalased seadused aga viisid tollal töölistest ja teenistujatest leiutajate täiesti varjamatule ekspluateerimisele ettevõtjate kasuks. Töölepingute järgi kuulusid kõik tööliste ja teenistujate poolt antud käitises töö ajal tehtud leiutised ettevõtjale, kes nende kohta vormistas patendid. Juba leiundustegevuse süsteem ise kodanlikus Eestis ei kaitsnud tööliste autoriõigusi leiutisele. Palgates töolist või teenistujat oli ettevõtjal alati võimalus ette dikteerida töölepingu tingimused, millede kohaselt tootmisprotsessi ajal tehtud leiutised kuulusid tööandjale. Leiutaja õigused, mida kodanlus kärarikkalt reklaamis, oli paljas pettus. Tallinna tuntud leiutaja, ENSV Autotranspordi ja Maanteede Ministeriumi töötaja sm. Volberg, kelle nimel on sellised originaalsed leiutised, nagu autogreiderid V-1, V-8, V-6, autogudronaator AV-1, kraavikaevamismasin VK-1, segamismasin VS-1, kivipurustusmasinad V-10 ja V-12 ning terve rida teisi suurepäraseid teedemasinaid, ütleb selle kohta: „Töötades kodanlikul ajal tehastes valajana, lukksepana ja treialina, masinistina veduril, instriktorina põllutöömasinate alal, ei suutnud ma tollal kujutledagi, et mul õnnestub näha omaenda jooniste järgi seeriaviisiliselt valmistatud masinaid, nagu see toimub praegu nõukogude võimu ajal.“

Nõukogude korra tingimustes muutus leiundustegevus ja ratsionaliseerimine linna ettevõtetes massiliseks, tõeliselt üldrahvalikuks ürituseks, mis laieneb ja areneb iga päevaga. Tootmise ratsionaliseerijad, leiutajad ja novatorid on rahva poolt lugupidetud inimesed.

Allpool toome andmed ratsionaliseerimise kohta vabariigis aastate lõikes.

Aasta	Esitatud ettepanekuid	Juurutatud ettepanekuid	Tinglik aastasääst tuh. rbl.
1945	1 165	830	andmed puuduvad
1946	1 048	486	7 400
1947	1 215	448	5 470
1950	6 647	4 312	31 650
1951	10 788	7 245	37 620
1953	12 090	10 900	33 140
1954	14 780	8 779	29 051
1955	17 129	11 465	36 300
1956 (esimesel poolel)	13 073	9 186	18 300

Ainult 1956. a. jooksul tehti Tallinna ettevõtetes ligi 13 tuhat leiutist, tehnilist täiustust ja ratsionaliseerimisetpanekut. Juurutatud ettepanekute arvel saavutati säästu üle 22 miljoni rubla.

Viimase kolme-nelja aasta jooksul on suurenenud leiutajate ja ratsionaliseerijate arv vabariigi tööstus-, transpordi- ja ehitusettevõtetes peaaegu kaks korda ning moodustab praegu üle 6000 inimese.

Tallinna vabrikutes ja tehastes on ligikaudu iga kümnes inimene aktiivne tootmise ratsionaliseerija, aitab leida ja kasutusele võtta varjatud reserve ning kiirendada toodangu väljalaske tempot. Meie ettevõtetes ei leidu sellist ala, kus tööliste, insener-tehniliste töötajate mõte ei töötaks selle kallal, kuidas paremini kasutada seadmeid, tõsta töötootlikkust, säästa defitsiitseid materjale, alandada omahinda ja tõsta toodangu kvaliteeti.

Selles suhtes on iseloomulikud Tallinna elektriijaama ratsionaliseerijate ja leiutajate edusammud. Sõjajärgseil aastail esitasid elektriijaama töölised ja insener-tehnilised töötajad 308 ettepanekut, millest 208 on juurutatud tootmisse. Suuremat tähtsust omavad nende hulgas järgmi-

sed ettepanekud: A. Toome ja P. Kossõrenko ettepanek — „Tuhavee mehhaniseerimine“; H. Varriku ettepanek — „Turbiini nr. 4 rootori kuumutamine induktsioonimeetodil“; H. Kochbergi ettepanek — „Katelde läbipuuevee kasutamine keskkütteks“ ja R. Mälgu ettepanek — „Kütuse automaatne proovivõtja“.

Sõjajärgseil aastail elektrijaamas juurutatud ratsionaliseerimisetepanekuist saadud majanduslik efekt moodustab 3 640 000 rubla.

Edu leiundustegevuses ja ratsionaliseerimises saavutati elektrijaama administratsiooni, partei- ja ametiühingorganisatsiooni ühiste jõupingutustega. Leiundustegevuse planeerimise vormiks Tallinna elektrijaamas on temaatilised plaanid ja konkursid. Need tutvustavad inimesi kõige aktuaalsemate küsimustega, millele tuleb koondata kollektiivi loominguks pingutused. Temaatiline plaan tõmbab leiutajate tähelepanu neile tootmisaladele, kus on kasutamata reserve, kus tekib suuri kadusid jms. Temaatilised plaanid tehakse teatavaks kõigile töolistele ja insener-tehnilistele töötajatele, kes edukalt töötavad nende lahendamisel.

Ratsionaliseerimis- ja leiundustööd juhib elektrijaamas tööliste massilise ratsionaliseerimise ja leiundustegevuse komisjon. Komisjon vaatab läbi kõik ettepanekud, määrab kindlaks ratsionaliseerimisetepanekute ja leiutiste kasulikkuse, kontrollib ettepanekute realiseerimist, autoritasu arvestuse õigsust ja väljamaksmise õigeaegsust.

Tallinna elektrijaamas korraldatakse ratsionaliseerimistöö ülevaatusi, tööliste koosolekuid, tagatakse ratsionaliseerimistöö avalikkus. See kõik aitas kaasa selleks, et elektrijaamas kerkis esile suurepäraseid ratsionaliseerijaid, nagu mehaanikatsehhi lukksepp Robert Roots — 24 ratsionaliseerimisetepaneku autor. Tema poolt esitatud ettepanekud on lihtsustanud ja kiirendanud torustikuarmatuuri remonti. Samuti on R. Roots loonud ka palju originaalseid vahendeid ja seadeldisi, millede kasutamine on tõstnud remondi kvaliteeti. Väljapaistvam nendest on abinõu neljakandiliste kollektoriluukide freesimiseks kohapeal.

Mehaanikatsehhi lukksepp Nikolai Kossin on esitanud 18 ratsionaliseerimisetepanekut. Need on peamiselt ettepanekud hüdrotuha eemaldamiseadise töökindluse tõst-

miseks. Tähtsam nendest on HTE difusooride tööea pikendamise keevitatud hülsside kasutamise teel.

Elektriijaama eesrindlike ratsionaliseerijate hulka kuuluvad veel elektritsehhi elektrimontöör J. Reidak, kes on esitanud 8 ratsionaliseerimisetepanekut, mehaanikatsehhi lukksepp J. Türk, elektrimontöör L. Vesko, lukksepp J. Kello ja paljud teised.

Ratsionaliseerimistööst paljudes linna ettevõtetes 1956. aasta esimesel poolel annab ülevaate alljärgnev tabel.

Jrk. nr.	Ettevõtte nimetus	Ratsionaliseerijate arv	Uldse esitati ettepanekuid	Juurutati ettepanekuid	Majanduslik efekt ettepanekute juurutamisest (tuh. rbl.)	Kulutused ratsionaliseerimistöö finantseerimisele (tuh. rbl.)
1.	Tallinna Masinaehitustehas .	78	156	112	552,0	27
2.	Tehas „Volta“	153	406	107	441,5	49,8
3.	Tehas „Eesti Kaabel“	44	127	64	245,0	24,8
4.	Tehas „Punane Ret“	92	214	65	432,0	33,0
5.	Tehas „Ilmarine“	87	238	94	371,0	55,1
6.	V. Kingissepa nim. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat	57	112	38	245,0	12,7
7.	Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik	63	171	48	584,0	89,0
8.	M. I. Kalinini nim. Tallinna Veduri- ja Vaguniremonditehas	48	108	38	195,0	16,0
9.	Tehas „Kvarts“	29	86	48	152,0	46,5
10.	Tehas „Silikaat“	26	86	51	19,4	5,1
11.	Vabrik „Marat“	82	209	79	255,0	61,0
12.	Kombinaat „Kommunaar“ . . .	67	164	96	445,0	40,1
13.	Vabrik „Punane Koit“	83	227	142	147,0	78,9
14.	Kombinaat „Balti Manufaktuur“	24	70	35	55,0	7,9
15.	Vabrik „Keila“	32	98	65	77,8	38,0
16.	V. Kingissepa nim. Tera- viljakombinaat	40	164	69	30,9	21,7
17.	Tallinna Leivatehas nr. 2 . . .	11	49	23	7,0	3,4
18.	Tallinna Liha- ja Konservikombinaat	13	16	6	87,5	0,99
19.	Tallinna Kalakombinaat . . .	13	31	16	111,9	4,2
20.	Kunstsarve Tehased	45	89	59	459,0	42,7

Paljud ettevõtete töölised, meistrid, insenerid näitasid end eesrindliku tehnika ja tehnoloogia tõeliste loojatena.

Tekstiilivabriku „Punane Koit“ ratsionaliseerija sm. Delski arvel on sõjajärgseil aastail 58 ratsionaliseerimissetpanekut. Väärtuslikumad neist on: üheprotsessiliste kottonsukakudumismasinat ümbertegemine ümar-kanna kudumiseks, vanade kottonpöiakudumismasinat ümbertegemine sokkide kudumiseks jt. Sm. Delski 58 ettepaneku tootmisse juurutamine andis majanduslikku efekti 606 000 rubla ulatuses. Sm. Delskile on tema poolt välja-töötatud ettepanekute juurutamisest saadud majandusliku efekti eest välja makstud autoritasuna 29 023 rubla. Sama vabriku ratsionaliseerija sm. Tiits töötas välja 65 ettepanekut. Nende hulgas on terve rida ettepanekuid, mis konstruktiivselt täiendavad iseäristavaid automaat-ringsukakudumismasinaid KAS-22, näiteks harja auto-maatne väljalülitamine, täiendus automaat-ringsukakudu-mise mehhanismi juurde, mis võimaldab kvaliteetsete püramiidkannaga kaproonsukkadetootmist, ja terve rida teisi väärtuslikke ettepanekuid. Sm. Tiitsu ettepanekute juurutamisest saadud majanduslik efekt moodustab 302 000 rubla. Sm. Tiitsule on sama aja vältel makstud 19 556 rubla autoritasu.

Tallinna Teede ja Sildade Trusti elektrik sm. Unine konstrueeris originaalse masina linna tänavate puhasta-miseks jääst. Praegu töötab sm. Unine masina proovi-mudeli valmistamisel. Liikudes mööda tänavaid kahe ja poole kilomeetrise tunnikiirusega, asendab see masin kuuekümne inimese töö.

Kondiitrivabriku „Karamell“ ratsionaliseerija sm. Vo-roškov töötas 1953. aastal välja universaalse kompvek-kide pakkimise automaadi. Praegu pakib see automaat vahetuses 1100—1200 kilogrammi kompvekke, samal ajal kui vilunud töölised pakkisid varem igaüks 60—70 kilo-grammi.

Kunstsarve Tehaste tööline sm. Seiton konstrueeris 1956. aastal uuetüübilise puurimisautomaadi nõopide val-mistamiseks automaatse etteandmisega. Kahe niisuguse poolautomaadi juurutamisel tehases saadud majanduslik kokkuvõid ulatub 70 000 rublani. Praegu töötab sm. Seiton masina loomisel nõopide õmblemiseks kartongist kaarti-dele. Senini toimub see lihtne tööoperatsioon käsitsi ja hõlmab kümneid töölisi.

Tallinna Masinaehitustehase lukksepad sm. Nellis ja sm. Sadovski valmistasid ja monteerisid kohale tehase keskkatlamaja katlaagregaadi töö parandamiseks õhusoojendaja. Ka võtsid nad kasutusele lõikava koldesse puhumise, mis vähendas miinimumini vedelkütusekulu, võimaldas üle minna põlevkiviküttele ja aitas kaasa katla auru-tekitamisevõime tunduvalt suurendamisele. Selle ettepaneku juurutamisest saadud kokkuvõid moodustas 1956. aastal 47 000 rubla.

V. Klementi nimelise Õmblusvabriku ratsionaliseerija sm. Koolmeister konstrueeris originaalse seadeldise kangaplisseeerimiseks. Seadeldis võimaldas suurendada töötö-likkust 112 korda, masinatöö asendas keerulise käsitsitöö.

V. Kingissepa nimelise Teraviljakombinaadi insenerkonstruktor sm. Talviste leidis 1956. aastal originaalse lahenduse jahu kottidest väljalaadimise mehhaniseerimiseks, mis annab aastas 20 000 rubla kokkuvõidu. Sm. Talviste leiutusel on üleliiduline tähtsus.

Tallinna Likööri- ja Viinavabriku monteerijate brigadir sm. Tšernov rekonstrueeris gaasipõletid. See ettepanek andis 1956. aastal 69 000 rubla kokkuvõidu.

Bakeliitoodete vabriku „Presto“ tööline sm. Vaks töötas välja ja juurutas 1956. aastal tootmisse 7 ettepanekut. Praegu juurutatakse tootmisse tema poolt esitatud nõõbi-valmistamise automaate, mis annavad aastas 96 000 rubla eest kokkuvõidu.

Kompvektivabriku „Karamell“ ratsionaliseerija sm. Laarmann esitas 1956. aasta algul ettepaneku seada sisse kompvekitäidise keetmiseks katel mehaanilise segajaga. See ettepanek annab vabrikule 56 900 rubla kokkuvõidu aastas.

Kombinaadi „Kommunaar“ ratsionaliseerija sm. Keldusild valmistas universaalse seadeldise jalatsite pealsete üheaegseks perforeerimiseks. Selle ettepaneku juurutamisel saadav tinglik kokkuvõid moodustab aastas 33 000 rubla.

Tallinna Õmblusvabriku ratsionaliseerija sm. Veersalu leiutas 1956. aastal mooduse meeste ja poiste palitukraede kinnitamise mehhaniseerimiseks, mis igal aastal hakkab andma vabrikule 28 300 rubla kokkuvõidu.

Tubakavabriku „Säde“ tööline sm. Ballmann mehhaniseeris 1956. aastal lehttubaka transportimise. Aastane kokkuvõid sellest ettepanekust ulatub 34 000 rublani.

Tehases „Volta“ tehti suurest transformaatorraua lehest kaks staatori rõngast. Suurt raudrõngast suure auguga keskel ei saadud enam kasutada ja see läks jäätmete hulka. Tehase ratsionaliseerija sm. Danilov muutis 1956. aastal stantsi nii, et avaus ringi keskel vähenes ja jäätmeid hakati kasutama väiksema gabariidiga elektrimootorite valmistamiseks. Stantsi originaalne konstruktsioon võimaldab tehasel igal aastal kokku hoida ligi 80 tonni defitsiitset materjali — dünamo terast.

Praegusel ajal on leiundustegevuse iseloomustavaks jooneks üha suurenev loominguiline koostöö ratsionaliseerijate tööliste ja insener-tehniliste töötajate vahel.

Tallinna Masinaehitustehases, tehastes „Punane Ret“, „Ilmarine“, „Säde“ ja paljudes teistes linna ettevõtetes esineb juhtumeid, kus üksikud töölistel leiavad küll õige tee ühe või teise probleemi lahendamiseks, kuid ei suuda asja lõpule viia tehniliste teadmiste vähesuse tõttu. Sel juhul tulevad neile appi töökaaslased ja see otsustab ürituse eduka lahendamise.

Tallinna Parfümeeria- ja Seebitehases ei lahendanud üks töötaja pesupulbri tootmisprotsessi kompleksse mehhaniseerimise probleemi, vaid see saavutati tehase töötajate, seltsimeeste Schotteri, Tamme ja Poloiko tiheda koostöö tulemusena. Selle ettepaneku juurutamisel saadav aastane kokkuhoid ületab 100 000 rubla.

Mööduriistade Tehases juurutati ratsionaliseerijate Tellingi ja Jõepõra ühiste jõupingutustega 1956. aastal tootmisse ettepanek veemõõtja konstruktsiooni muutmiseks, mis võimaldab igal aastal kokku hoida kuni 10 tonni värvilisi metalle ja 71 000 rubla ulatuses rahalisi vahendeid.

Tehase „Punane Ret“ tsehhiülema asetäita sm. Vjunov lõi 1956. aastal koostöös raadiomehaanik Vasjutšenkoga aparadi skeemide automaatseks kontrollimiseks. See aparaat asendab täielikult varem skeemide kontrollimisega hõivatud tehnilise kontrolli töötajate töövaeva.

Tööliste leiundustegevust Tallinna linna ettevõtetes juhivad pidevalt ettevõtete majandusjuhid ning partei- ja ametiühinguorganisatsioonid. Igas ettevõttes on ratsionaliseerimise populariseerimiseks korraldatud näitlik agitatsioon. Nii on näiteks Tallinna Masinaehitustehases üles pandud plakatid: „Kas sina tegeled ratsionaliseerimisega?“, Tallinna Õmbluskombinaadis aga: „Seltsimehed!

Iga juurutatud ratsionaliseerimisetepanek parandab tööd ja tõstab teie majanduslikku jõukust!" jne.

Tehases „Ilmarine“ on iga eesrindlase töökoha juurde kinnitatud plakat. Trikootööstuses „Marat“ informeeritakse kollektiivi tootmise eesrindlaste saavutustest plakattitega, mis pannakse üles vabriku tsehhidesse ja osakondadesse.

Näitlik agitatsioon linna ettevõtetes ei populariseeri ainuüksi eesrindlikke ratsionaliseerijaid, vaid ka nende ettepanekuid, demonstreerib ratsionaliseerimisetepanekute ja leiutuste juurutamisest saadud majanduslikku efekti. Tubakavabriku „Säde“ tehnikakabinetis on välja pandud ettevõtte kollektiivi ratsionaliseerimistegevuse graafikud, fotomontaažid, albumid, kus kirjeldatakse ratsionaliseerimisetepanekuid, esitatakse fotosid leiutistest ja täiendustest. Naha- ja Jalatsikombinaadis „Kommunaar“, trikootööstuses „Marat“ ja paljudes teistes on organiseeritud sotsialistlik võistlus parima tsehhi nimele ratsionaliseerimise alal. Tsehhidele, kes saavutasid ratsionaliseerimistöös parimaid tulemusi, antakse rändpunalipp või vimplid. Paljudes ettevõtetes on ratsionaliseerijate autahvlid. Ratsionaliseerimistööküsimusi valgustatakse süstemaatiliselt seinalehtedes.

Ratsionaliseerijate ja nende saavutuste populariseerimise vormid ja moodused linna ettevõtetes on väga erinevad, kuid kõik nad teenindavad üht eesmärki — võitlevad tööliste laialdase leiundustegevuse, tehnilise progressi ja tööviljakuse edasise suurendamise eest. Ent linnas leidub ka veel niisuguseid ettevõtteid, kus leiundustegevuse ja ratsionaliseerimise küsimustele ei pühendata küllaldast tähelepanu, mistõttu selles töös esineb tõsiseid puudusi. Puuvillakombinaadi „Balti Manufaktuur“ mitmetuhandelise kollektiivi hulgas on üldse ainult 29 ratsionaliseerijat, see on umbes kümme korda vähem kui ükskõik millises linna ettevõttes saja töölise kohta. Suhteliselt vähe leiutajaid on ka linna niisugustes ettevõtetes, nagu Tallinna Kalakombinaat, Vineeri- ja Mööblivabrik.

Suureks puuduseks on ka see, et ettepanekute tootmise juurutamise tempo jääb maha nende esitamise tempost. Tehases „Volta“ juurutati 1956. aasta esimesel pooltel tootmise ainult umbes 40 protsenti ettepanekuist, Vineeri- ja Mööblivabrikus — 37,2 protsenti, vabrikus „Marat“ — 51,6 protsenti jne. Tallinna Tuletikuvabrikus ja linna mõ-

nedes teistes ettevõtetes esineb ettepanekute läbivaatamisel asjatut viivitamist, samuti autoritasu väljamaksmisel. Linna paljudes ehitusorganisatsioonides on halvasti korraldatud leiutajate saavutuste propageerimine, mistõttu väärtuslikud ettepanekud jäävad kauaks teadmatuks, samal ajal kui nad võiksid tuua kasu mitte ainult ühele, vaid kõikidele linna ehitustele.

Leiutajate ja ratsionaliseerijate massilise liikumise arendamine on suure riikliku tähtsusega üritus. Linna ettevõttes on veel palju varjatud tootmisreserve, mida ratsionaliseerijad on kutsunud avastama ja tegevusse rakendama. Selle näitlikuks kinnituseks on ETKVL-i Kaubandusliku Inventari Tehase töö. 1956. aasta algul ei täitnud tehas riiklikku plaani: kord ei jätkunud vajalikke kandelaagreid, kord oli puudus taignasegamasinate põhjadest. 1956. aasta maikuul kutsus tehase juhtkond koos ametiühinguorganisatsiooniga kokku ratsionaliseerijate aktiivi ning andis neile lahendada järgmised küsimused: defitsiitsete laagrite asendamine vähemdefitsiitsetega, olemasoleva tehnilise varustuse moderniseerimine ning raskete ja palju tööjõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimine. Ratsionaliseerijad Saarits ja Fedko leidsid meetodi tugi-laagri nr. 8110 asendamiseks mittedefitsiitse laagri nr. 8209-ga. See asendamine ei halvendanud taignasegamasinate kvaliteeti, vaid ainult muutis veidi veodetaile.

Treial Gennadi Pletnov tegi ettepaneku muuta vagonetitelgede töötlemist puuri kinnitamisega lõhikuga valtsraua vahele, et tagada selle väljajätmist kindlaksmääratud ulatuses, treimist teostada aga kahe käigutõkesti tarvituselevõtmisega. See ettepanek võimaldas detailide töötlemisega lühendada 38 minutilt 16 minutini.

Ratsionaliseerijate sm-tè Väljase ja Raua ettepanek võimaldas tehasel kokku hoida 178 900 rubla ja 18 tonni malmi. Ratsionaliseerija sm. Pragi ettepanek tiguvoilli töötlemiseks kolme lõiketeraga aga andis vabaks ühe treipingi.

Remondilukksepad Luik ja Roosaar ehtasid treipingi ümber vankritelgede treimiseks, moderniseerisid freesipingi taignasegamasina sentertapi treimiseks. Tehase ratsionaliseerijatele ja leiutajatele andsid suurt tehnilist abi noored spetsialistid, Tallinna Polütehnilise Instituudi lõpetajad-insenerid Käspert, Sutrop, Torp, tsehhiülem

Selgmäe ja meister Nagel. Ratsionaliseerijate ühised jõupingutused aitasid tehasel ületada tehnilise mahajäämuse.

See kõik räägib sellest, et partei XX kongressi poolt linna tööstusele seatud ülesannete täitmine nõuab metallitööstusettevõtete ratsionaliseerijatelt oma jõupingutuste suunamist uute masinate loomisele ja nende toodangu suurendamisele, samuti suuremat tähelepanu pööramist olemasoleva sisseseade moderniseerimisele ja tootmise organiseerimise ning tehnoloogia kiiremat täiustamist.

Töötajate vajaduste kiiremaks rahuldamiseks laiatarbekaupade osas peavad laiatarbekaupade tööstuse ettevõtete ratsionaliseerijad visalt otsima vahendeid tooraine kokkuhoidlikumaks kasutamiseks, kangaste, jalatsite, õmblustoodete, mööbli, toiduainete ja elutarbeliste aparaatide kvaliteedi parandamiseks ning sortimendi suurendamiseks.

Ehitajad ja ehitusmaterjalide tööstuse töötajad peavad paremini kasutama olemasolevaid reserve ehitustöö industriaalsete meetodite kiiremaks äraõppimiseks, kokkumonteeritavate raudbetoonkonstruktsioonide ja -detailide, kergest betoonist konstruktsioonide, suurplokide ja vabrikus ehitatud konstruktsioonide laialdasemaks kasutamiseks. Ehitajate loov mõte peab ütlema oma sõna ehitustööde kvaliteedi parandamiseks ja ehitatavate objektide õigeaegseks ekspluatatsiooni andmiseks. Ehitusmaterjalide tööstuse töötajate ees on avar tegevusväli uute odavate ehitusmaterjalide loomise alal, mis kindlustavad metalli ja metsamaterjali maksimaalset kokkuhoidu ehitustegevuses.

Maksimaalselt ära kasutada tootmise kõik võimalused — niisugune on Tallinna linna tööstus-, transpordi- ja ehitustöölise ning insener-tehniliste töötajate ülesanne.

KAPITAALEHITUSTE KASV JA INDUSTRIAAELSE MEETODI JUURUTAMINE KAPITAALEHITUSTEL

12 aasta jooksul Tallinna linnas tehtud kapitaalmahutused tööstus- ja kultuur-olustikulistele hoonetele ning elamuehitusele moodustavad 30—35 protsenti kapitaalmahutustest ehitustele kogu vabariigis. Ainuüksi viienda viisaastaku jooksul on Tallinna linnas kulutatud ehitustele 1 miljard 100 miljonit rubla.

Ajavahemikul 1945—1956 teostati kapitaalmahutusi Tallinna linna ehitustele vabariiklike, liidulis-vabariiklike ja liiduliste ministeeriumide summadest. Peale selle on kulutanud ehitustele summasid tarbijate ja töönduskooperatsioonid ning Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu, spetsiaalfondidest eraldas ehitustele summasid Eesti NSV Ministrite Nõukogu.

Ehituse olukorda eri tehaste ja tööstusharude järgi iseloomustavad järgmised näited.

Tehastes „Volta“ ja „Eesti Kaabel“ on aastail 1945—1956 kulutatud ehitustele 55 miljonit rubla, sealhulgas elamuehitusele ligi 16 miljonit rubla. Selle aja jooksul on need tehased andnud eksploatatsiooni 25 000 ruutmeetrit elamispinda.

Tehases „Punane Ret“ on tehniliseks varustuseks kulutatud ligi 4 miljonit rubla. 1957/1958-ndal aastal alustab tehas tootmistsehhide rekonstrueerimist; tehasel on ette nähtud ehitada 10 000 ruutmeetrit elamispinda, maksumusega 15 miljonit rubla.

1955. aastast kuni käesoleva ajani on tehas juba kulutanud elamuehituseks 3 miljonit rubla.

Tehases „Ilmarine“ on laienenud ehitustööde maht ja töötajatele elamispinna ehitamiseks on tehas ajavahemikus 1945—1956 kulutanud 9 miljonit rubla.

Tallinna Masinaehitustehases on ainuüksi aastail 1951—1956 elamuehituseks kulutatud ligi 6 miljonit rubla ja selle aja jooksul on eksploatatsiooni antud 5500 ruutmeetrit elamispinda, on alustatud lastesõime rajamist 66 lapsele, maksumusega 400 000 rubla, ja lasteaia ehitamist, maksumusega 700 000 rubla.

Traktoriremonditehaste baasil loodud Tallinna Ekskaavaatoritehas sai aastail 1948—1956 NSV Liidu Ehitus- ja Teedemasinatööstuse Ministeeriumi eelarvest (49,6 miljonit rubla) ehitusteks 16 miljonit rubla. Kulutused kultuur-olustikuliste hoonete ja elamuehituseks moodustasid 4,1 miljonit rubla, eksploatatsiooni on antud 3116 ruutmeetrit elamispinda ja on alustatud staadioni ning spordihalli rajamist.

Nende aastate jooksul, eriti aga viiendal viisaastakul, on tunduvalt edasi arenenud ehitusmaterjalide tööstus, ligi 10 miljonit rubla on kulutatud silikaattellisetehaste „Kvarts“ ja „Silikaat“ laiendamiseks ja rekonstrueerimiseks. 1957. aastal antakse eksploatatsiooni silikaattellise-

tehas Männikul. Tehase töölistele rajatava 5000 ruutmeetri elamispinna, koolihoone ja muude olustikuliste hoonete ehitamiseks kulutatavad materjalid ja tootmiskulud kokku moodustavad 47,5 miljonit rubla.

Peale selle on Linna- ja Maaehituse Ministeerium andnud eksploatatsiooni suured võimsused kokkumonteeritavate raudbetoondetailide valmistamiseks Männiku tootmisbaasis, kulutused sellele moodustavad 8 miljonit rubla. Ehitustrust nr. 5 andis eksploatatsiooni esimese järgu raudbetoondetailide tootmise tehase, maksumusega 10,5 miljonit rubla. Ehitusorganisatsioonide kulutused tööstuslike objektide, samuti elamispinna ja lasteaedade ning sõimede ehitamiseks moodustavad 12 sõjajärgse aasta jooksul ligi 80 miljonit rubla.

1957. aastal viiakse lõpule „Balti Manufaktuuri“ rekonstrueerimine, mille maksumus kokku moodustab 84,3 miljonit rubla. Käesoleval ajal on teostatud töid juba 81,8 miljoni rubla eest. Senini on kombinaat andnud töötajatele 6300 ruutmeetrit elamispinda, 1957. aastal on plaanis anda töötajatele 1250 ruutmeetrit elamispinda, mille maksumus moodustab 12 miljonit rubla.

1954. aastal alustati suure õmblusvabriku rajamist, mille ehitamiseks on kulutatud juba 6,5 miljonit rubla, objekti üldmaksumus ulatub 38,2 miljoni rublani. Õmblusvabriku ehitustööd lõpetatakse 1960. aastaks. Vabrik hakkab tootma aastas 235 tuhat villasest riidest mantlit ja 250 tuhat villasest riidest kostüümi ja ülikonda. Vabriku töötajatele ehitatakse 14 000 ruutmeetrit elamispinda.

Nende eespool nimetatud kahe ettevõtte kõrval on Eesti NSV Kergetööstuse Ministeerium neljandal ja viiendal viisaastakul kulutanud ligi 18 miljonit rubla ministeeriumi süsteemi kuuluvate ettevõtete laiendamiseks ja rekonstrueerimiseks.

Suure Isamaasõja ajal purustati Tallinnas ligi pool olemasolevast elamufondist, samuti palju kinoteatreid, haig-laid jne. Käesoleval ajal ületab üldine elamispind mõnevõrra sõjaeelse taseme. Peale selle on suurem osa elamispinda linnas heakorrastatum kui enne sõda, sest uued ehitused on põhiliselt varustatud kõigi mugavustega. Tallinna linnas tehtud kapitaal mahutustest moodustab elamuehitus kokku 25—30 protsenti. Elamispinna keskmiseks näitajaks elaniku kohta on praegu 6,9 ruutmeetrit, kuuenda viisaastaku jooksul peab elamispinna maht

linnas tunduvalt suureneva, sest kasvanud on linna elanikkond, aga ka elanikkonna elamistingimusi tuleb tunduvalt parandada.

Elamispinna, koolide, haiglate ja kommunaalehituste rajamine lasub Tallinna Linna TSN Täitevkomiteel, tema kätte on koondatud põhilised ehituseks minevad summad. See parandab kahtlemata tööde käiku, samuti kontrolli teostamist tööde kvaliteedi üle.

Suureks eeskujuks elamispinna ehitamisel on Gorki linna elanikud, kes aitavad kollektiivselt kaasa elamute rajamisele. Iga kodanik, kes võtab osa elamute ehitamisest, omandab teatud aja möödumisel õiguse saada esimeses järjekorras elamispinda.

Samaaegselt tuleb igati ergutada individuaalelamute ehitamist, mis pidevalt suureneb, kuid mille maht ei ole veel küllaldane. Individuaalelamu ehitajat abistab suuresti riik, andes talle pikaajalist laenu, samuti ettevõtteid, kes varustavad teda vajalike ehitusmaterjalidega.

Kultuur-olustikuliste ehituste püstitamisele on Tallinnas kulutatud suuri summasid. Nii läks „Estonia“ teatrihoone taastamine maksma ligi 24 miljonit rubla, Laevastiku Ohvitseride Maja, mille saal mahutab 1200 inimest, maksis 10 miljonit rubla. 1956. aastal alustati Kalinini rajoonis kultuurimaja ehitamist, mille saal on ette nähtud 800 inimesele. Selle kultuurimaja ehitamiseks on määratud 11,5 miljonit rubla. 1955. aastal anti eksploatatsiooni kahe saaliga kinoteater „Sõprus“, mille ehitustööd läksid maksma 4,1 miljonit rubla. 1956. aastal hakati ehitama uut kinoteatrit 500 istmekohaga Tallinna Kalinini rajooni, mille maksumus moodustab 2,5 miljonit rubla.

Paljudes linna rajoonides, eriti Pirital, Nõmmel, Maakri, V. Kingissepa, Vana-Kalamaja, Herzeni, Koidu ja Roopa tänaval, on sõjajärgseil aastail antud eksploatatsiooni uusi koolimaju, millede üldmaksumus ulatub 28—30 miljoni rublani. Praegu on ehitamisel ja antakse 1957. aastal eksploatatsiooni uus koolimaja Lasnamäel ja Nõmmel. Kuuenda viisaastaku perspektiivplaanis on koolide ehitamiseks Tallinna ette nähtud 26 miljonit rubla.

Tallinna Mäetehnikumi õppekorpuse ja üliõpilaste ühiselamu ehitamiseks assigneeris NSV Liidu Söetööstuse Ministerium ligi 12 miljonit rubla, 1956. aastal anti eksploatatsiooni Tallinna Kergetööstuse Tehnikum, mak-

sumusega 5 miljonit rubla. Eesti NSV Kommunaalmajanduse Ministerium on assigneerinud Kommunaaltehnika ühiselamu ehitamiseks 5 miljonit rubla; 1957. aastal eksploatatsiooni antav Tallinna Pedagoogilise Instituudi ühiselamu läheb maksma ligi 3 miljonit rubla.

Tallinna Vabariikliku Haigla taastamiseks, Nõmme ja Kalinini rajooni haiglate ehitamiseks on aastail 1945—1955 kulutatud 4,6 miljonit rubla. 1958. aastaks lõpetatakse praegu ehitamisel oleva 100 voodikohaga uue nakkushaigla ehitustööd, maksumusega 6 miljonit rubla. Ajavahemikus 1956—1960 kavatakse Tallinnas ehitada nakkushaigla ja luutuberkuloosi sanatoorium, millede ehitamiseks kavandatud kulutused ulatuvad 13,5 miljoni rublani. 1955. aastal rajati Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu summade arvel Komsomoli-nimeline staadion, mille rajamisel aitasid palju kaasa Tallinna töötajad. 1956. aastal alustati ujumisbasseini ehitamist, maksumusega 5 miljonit rubla. 1957. aastal alustatakse velotreki ehitamist, maksumusega 2,5 miljonit rubla. Tönduskooperatsiooni süsteemi poolt assigneeritud summade arvel ehitatakse moto-klubi, mille maksumus moodustab 6,5 miljonit rubla.

Põhilisteks Tallinna linnas ehitustöid läbiviivateks organisatsioonideks olid Eesti NSV Linna- ja Maaehituse Ministeriumi Tallinna Linna Ehitustrust ja NSV Liidu Ehitusministeriumi süsteemi kuuluv Trust nr. 5.

Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusele ühendati 1957. aastal need kaks trusti, et parandada töid linna peamistel ehitusobjektidel.

Viimaste aastate jooksul on ehitusorganisatsioonid saavutanud tõsiseid tulemusi üksikute ehitustööprotsesside mehhaniseerimisel. Nii andis Tallinna Ehitustrust 1955. aastal töösse kokkumonteeritavaid vahelagesid 43 protsenti, 1956. aasta 9 kuu jooksul aga 90 protsenti üldmahust. Kokkumonteeritavate vaheseinte maht moodustas 1956. aasta 9 kuu jooksul 75 protsenti vaheseinte kogumahust 1955. aasta 65—66 protsendi asemel.

1956. aastal kasvas tunduvalt ehitus-montaažtööde põhiliste liikide mehhaniseerimise ulatus: Trustis nr. 5 mehhaniseeriti 1956. aastal mullatöid 82 protsendi, maha- ja pealelaadimis- ning teisi raskeid töid 86 protsendi ja krohvimistöid 65 protsendi võrra.

Peamiseks tingimuseks, mis kindlustab kuuendal viis-

aastakul Tallinna linnas tehtavate ehitustööde täitmise, on industriaalsete meetodite kiire rakendamine ehitustöödel, et otsustavalt lühendada ehitustööde valmimise tähtaegu ja alandada omahinda.

1955/56. aasta oli ehitustööde industrialiseerimiseks vajaliku baasi loomise aastaks. Oli vaja tootmisbaasi, kus valmistatakse ehitustel kokkumonteeritavad detailid ja konstruktsioonid. Tallinna Linna Ehitustrust ja endine Trust nr. 5 on põhiliselt lõpetanud tootmisbaasi ja raudbetootodete tehase ehitamise, kus hakatakse valmistama seinu, vahelagesid, treppe, aknaid, uksi, põrandaid ja teisi valmistooteid. Peale selle on Eesti NSV Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeriumi süsteemi kuuluvas tehases „Kukermiit“ ehitatud polügoon vahtkukermiidist kokkumonteeritavate seinte ja vaheseinte valmistamiseks. Tehases „Männiku“ hakatakse 1957. aastal suures ulatuses tootma kokkumonteeritavaid silikaltsiidist detaile. Seoses sellega suureneb 1957. aastast alates kokkumonteeritavate detailide kasutuselevõtmine ehitustel.

Kokkumonteeritavate raudbetoondetailide kasutuselevõtmise tulemusi ehitustel võib iseloomustada järgmiste näidetega.

Tallinna Ehitustrust alustas 1955. aastal kokkupandava ühiselamu nr. 1 ja 1956. aastal ühiselamu nr. 2 prooviehitamist. Ühiselamu nr. 1 kokkumonteerimise aste moodustas 82 protsenti, ühiselamu nr. 2 kokkumonteerimise aste aga, mille ehitamiseks kulus 75 päeva, 83 protsenti. Ühiselamu nr. 2 ehitamiseks kulutati 2747 inimpäeva, s. t. 482 inimpäeva vähem kui ühiselamu nr. 1 ehitamiseks.

Tööaja vähendamist üksikute konstruktsioonide töötlemisel iseloomustavad järgmised andmed.

	Ehitamine kokkumonteeritavate detailideta (inimpäevades)	Ehitamine kokkumonteeritavate detailidega (inimpäevades)	
		Ühiselamu nr. 1	Ühiselamu nr. 2
Vundamente 1 m ³	0,85	0,58	0,53
Välisseinu 1 m ²	0,36	0,24	0,11
Vaheseinu 1 m ²	0,09	0,05	0,04
Katuseid 1 m ²	1,46	1,31	1,01

TALLINNA TÖÖTAJATE MATERIAALSE HEA- OLU TÕUS SÕJAJÄRGSEIL AASTAIL JA KUUENDA VIISAASTAKU ÜLESANDED

EILSEST, TÄNASEST JA HOMSEST TALLINNAST

EILSEST TALLINNAST

Tallinna linn hakkas hoogsamalt kasvama XIX sajandil, eriti selle lõpul, seoses terve rea suurte tööstusettevõtete rajamisega.

Käesoleva sajandi alguses oli Tallinn juba kaunis suur linn. Oli kavas ka Tallinna uuslinna suurejooneline väljaehitamine. Esimene Tallinna generaalplaan saadi võistluse teel 1913. aastal, kus esimese auhinna sai soome arhitekt Saarinen. Kuid kavatsustest kaugemale ei jõutud, algas Esimene maailmasõda.

Ka kodanliku diktatuuri perioodil (1918—1939) Tallinn kasvas. Ehitati maju, peamiselt puust. Südalinna ehitati ka kivimaju — ainult alati nii, nagu oli kasulikum kapitalistile-ehitajale, mitte aga linna üldilmet ja arhitektuuri arvesse võttes.

Näiteks selle kohta võiks tuua „Estonia“ teatri ette, peaaegu põiki keset tänavat ehitatud suure neljakorruselise näotu elumaja ja ärihoone, ühelt poolt pika tulemüüri, teiselt poolt lahtise ehitusviisiga ning kõrge kitsa fassaadiga. Keset Tartu maanteed ehitati kaks 6-korruselist kivimaja üksteise vastu, tänavat aga ei laiendatud.

Kujukaks näiteks linnavõimude saamatuse ja jõuetuse kohta on ka lugu Tallinna turuga. Südalinnast, „Estonia“

teatri juurest, ei saadud ebaesteetilist turgu kuidagi ära viia, isegi mitte turu läheduses asetsevale „Kalevi“ väljakule, 100 meetrit eemale, sest linnaisadel olid kõigil „Estonia“ teatri all ja üldse turu läheduses asuvates majades kauplused, millede läbimüük turu äraviimise puhul oleks kahtlemata vähenenud. Turu „Estonia“ teatri juurest kaotas alles nõukogude võim.

Veel iseloomulikum on linna kanaliseerimise lugu: terved linnajaod elamuid, tehased ja isegi nahavabrik Maakri tänaval lasksid oma roiskveed ilma igasuguse puhastamiseta otse Härjapea jõkke, mis kippus sealjuures tihti üle kallaste voolama. Kui hirmus lehk juba tervet linna lämmatada ähvardas, alles siis hakati kanalisatsiooni ehitama.

TANASEST TALLINNAST

Juba esimene aasta nõukogude Tallinnas, 1940/1941. aasta, osutus suurejoonelise ülesehitustöö aastaks. Kerkisid uued elamute kvartalid Sitsis, Koplis ja Lasnamäel, taastati need tehased, mis kodanluse võimu päevil olid lammutatud, rajati rida tervishoiuasutusi, lasteaedu, lastesõimi jne.

Paraku ei „vedanud“ Tallinnal ka seekord. Ule Tallinna voogasid Teise maailmasõja purustavad lained.

Kui Esimene maailmasõda purustas Tallinnas vaid aknaklaase, siis Teine maailmasõda hävitas umbes pooled linna ehitustest, sealhulgas vanalinnast Niguliste kiriku, Harju ja Niguliste tänavad ja Vaekoja Raekoja platsil, uuslinnast aga „Estonia“ teatri, mitu suurt kino ja võõrastemaja, suure hulga tehaseid ja suure osa elamufondist. Terveks jäi Toompea, ka all-linnas jäi enamik muinsusobjekte alles. Terveks jäi ka vana Tallinna Raekoda ise, ära põles ainult Raekoja torn, mis praegu on taastatud ega reeda millegagi oma noorust.

Vanalinna keskaegset ilmet säilitab nõukogude kord hoolsasti ja on otsustavalt lõpetanud vanalinna igasuguse moderniseerimise, mida alustati kodanlikul ajal ja mille tulemusena rida ajaloolisi hooneid on rikutud.

Eelkõige vana linnamüür, mis mitmel pool on säilinud ühes vaatlus- ja võitlustornidega. Aga ka kiviparkett ja munakivisillutus, paeplaatidest kõnniteed, kahvatute tuledega laternad, vanad portaalid ja aknad, igivanadest kividest katused, paljud sepistest tuulelipud — kõik see meenutab „tsunftide“- ja „mustapeade“-aegset hämarat Tallinna. Ja sellel, kes esmakordselt kõnnib Tallinna vanalinna tänavail, eriti aga Toompeal, on vahel niisugune tunne, et vaat just praegu hüppab siit mõnest võlvialusest välja raudrüütel, munk või hansakaupmees — nii sugereeriv on praegugi veel Tallinna vanalinn. Ka tänapäeval kulgeb linna pealiiklus ja elu põiki läbi vanalinna — Balti vaksalist Viru tänavani. See on üheks Tallinna iseärasuseks, sest paljudes teistes Nõukogude Liidu vanades linnades — Moskvas, Kiievis ja Riias — võib vanalinna kergesti üldse mitte märgata, Tallinnas pole see aga võimalik.

Vanalinn koosneb kahest osast: Toompea kõrgendikust — maa kunagiste valitsejate — aadli asukohast ja all-linnast — kaupmeeste peamisest asukohast. Kogu vanalinn oli ümbritsetud võitlus- ja vaatlustornidega, linnamüüriga ja nende ette ehitatud vallikraaviga. Linnamüürist kõige paremini säilinud osa on näha Stalingradi (endise nimega Tornide) väljakul. Vallikraavist on tänapäeval alles maaliline „Šnelli tiik“ Balti vaksali ja Toompea järsaku vahelisel haljasalal. Linnamüüri on veel hästi näha mitmes Müürivahe tänava lõigus, kusjuures Viru tänava kohal seisavad veel praegugi „Viru värava“ eeltornid, Pika tänava kohal — Rannavärv. Teised linna välisväravad, nagu Karja, Nunne jt. on möödunud sajandil lammutatud.

Kuna Toompea ja all-linn olid tihti vaenujalal, osalt ka maalt all-linna põgenenud orjade tõttu, keda kaupmehed ja gildid varjasid, siis ehtasid all-linna kodanikud 1454. aastal enda kaitseks aadlike võimupüüdluste vastu müüri, mis senini on säilinud Toompeale sissesõidu teel, nn. Pika jala müürina. Teine igivana käik Toompeale, nn. Lühike jalg kulgeb all-linnast treppkäiguna (vanasti järsu tõusuna) läbi linnakeskse müüri, kusjuures siin on säilinud suurte sepanaeltega rautatud linnavärv. Selle kaitsekülg on pööratud agressiivse Toompea aadli vastu.

Huvitav vaade all-linnale avaneb Toompealt, Balti jaama poolt üles keerduvalt nn. Patkuli trepi platoolt. Siit näeb põhja suunas Tallinna lahte, sadamat, Kopli poolsaart, Kalamaja linnaosa ja linna kauneid rannäärseid asulaid. All-linna vanale osale — Oleviste, Niguliste ja Pühavaimu kirikule, Raekojale ja arvukatele vanadele punastest telliskividest katustega majadele võib pilgu heita Kohtu tn. 12 asuvast väikesest aiakesest Toompea lõunaveerul.

Linnamüüris on säilinud väga huvitav võitlustorn, nn. Kiek in de Kök (Harjumäel, ehitatud 1475), mis kannab võitluse jälgi sinna sissemüüritud rauast ja kivist kahurikuulide näol. Ümber Toompea linnaveeru on näha uemate kindluste müüre — bastione, mis on ehitatud uue aja lävel kaitseks tulirelvade vastu. Linna põhjapoolsel küljel on paremini säilinud suur Rannavärav oma võitlustorniga, nn. Paksu Margareetaga, kus enne revolutsiooni asus tsaariaegne poliitvangla, mis põletati maha 1917. aastal. Nüüd asub siin Linnamuuseum.

Toompea tähtsaim ehitus on Toompea loss Pika Hermannini torniga, kust on valitsetud Eestimaad kogu Tallinna ajaloo vältel. Vanast kindlusest on osa välisseinu säilinud peaaegu algkujul. Toompea lossi on hilisematel aegadel korduvalt ümber ehitatud. Toompea arvukate ajalooliste hoonete hulgas on tähtsamaks veel Toomkirik (mainitakse esmakordselt juba 1233. aastal), mille praegune kuju pärineb XV sajandist. Kirikus on paljude omal ajal tähtsate kodanike hauatahvleid, nagu: Pontus de la Gardie ja tema abikaasa sarkofaag 1589. aastast, vene admiral Samuel Greigh'i sarkofaag (1788), admiral A. I. Krusensterni — esimese vene ümber maailma purjetaja hauasammas (1846). Kogu kiriku põrand koosneb aadlike ja feodaalide hauaplaatidest. Kirikusse viib tänavalt trepp alla. Legendi järgi olevat kirik vajunud. Tegelikult on tänava pind sajandite vältel tõusnud, eriti Toompeal asetleidnud tulekahjude tõttu.

Suurem osa Tallinna vanalinna mälestusmärke ja vaatamisväärsusi asub all-linnas. Tähtsaimaks ehituseks siin on Raekoda, mida ürikuis esmakordselt mainitakse 1322. aastal ja kus sajandite vältel teostas võimu linnakodanike magistraat ehk „raad“ vastandina rüütlite orduvõimule Toompeal. Raekojas, mis oli ühtlasi kohtukoda, on säilinud ka piinakamber keskaegsete piinamisriistadega ja

Raekoja välisseinal ripub kaelarõngas häbiposti asetata-
vate jaoks. Raekojas on säilinud hulk keskaegseid maale,
mööblit, nikerdisi jms. Ka tänapäeval on Tallinna vana
Raekoda linnavõimu asukoht. Siit juhib linna elu Tallinna
Linna TSN Täitevkomitee, Toompea lossist aga juhitakse
kogu vabariigi tegevust.

All-linna vaatamisväärsustest tuleks nimetada veel
järgmisi tähtsamaid mälestusmärke: Suurgildi hoone Pikk
tn. 17 (valmimisaastana märgitud 1410), Kanuti gildi
hoone — Pikk tn. 20 ja Oleviste gildi hoone — Pikk tn. 24.
Neist esimene esmakordselt ürikuis mainitud 1326., teine
1341. aastal. Siin on ka gildidetaolise „Mustapeade“ ven-
naskoja maja — Pikk tn. 26, hilisemal ajal Mustapeade
Klubina tuntud, esmakordselt märgitud 1495. a. ürikuis.
Antud aastaarvud on esitatud Rae dateeritud protokollide
järgi mõne remondi või ümberehituse korral.

Gildide hooneid on aegade jooksul palju kordi ümber
ehitatud, kuid suures osas on nad säilitanud oma algkuju.
Eriti tuleb mainida Suurgildi (Pikk tn. 17) huvitavat saali.
Pikal ja Laial, Müürivahe ja Viru tänaval on säilinud
vanu elamuid, mis aga kahjuks on tundmatuseni ümber
ehitatud. Laial tänaval nr. 29 on nõukogude ajal restau-
reeritud vana elamu enam-vähem algkujul. Võib veel
mainida kolmikmaja — „kolme õde“ Pikk tn. 71, kus nüüd
asub turistide kodu. Tallinna vana all-linna suuremateks
ajaloolisteks ehitusteks võib pidada kirikuid, mis nii aja-
looliselt kui ka arhitektuuriliselt on kujundanud Tallinna
ilmet.

Neist tähtsaim on Oleviste kirik oma 129 meetrit kõrge
torniga, mis on nii tuntud Tallinna siluetis. Üldse on Ole-
viste kiriku ümbrus all-linna vanimaks alaks. Arvatakse,
et siin olevat olnud eestlaste asula juba ammu enne taan-
laste-sakslaste tulekut. Oleviste kirikut aga mainitakse
ürikuis juba 1267. aastal. Teda on tulekahjude tõttu viiel
korral ümber ehitatud, praegune kuju on tal möödunud
sajandi esimesest poolest alates.

Uldsusele vähem tuntud vaatamisväärsustest tuleks
mainida kloostrikirikuid ja -hooneid: Nooruse tänaval,
Vene tänaval ja endine Mihkli kirik Rataskaevu (endisel
Rüütli) tänaval. Viimane sai sõja ajal tugevasti kannatada
ja pärast sõda ehitati sinna võimla, kusjuures allesjäänud
hoone osad muutmatult säilitati.

Möödunud sajandi keskel, kui asuti likvideerima linna

kindlustusi, hakati vallikraavi kohati täitma ja haljastama. Seda tööd jätkatakse ka praegu, et vanalinn rohelisest vööndist ümbritsetuna rohkem esile kerkiks.

Tallinna mälestusmärkide hulka tuleb lugeda ka Kadrioru parki, mille tsaar Peeter I oma abikaasa Katariina auks Tallinna lähisele asutas. Siia ehitas ta ka barokkstiilis lossi, milles praegu asub Kunstmuuseum. Lossi seinas on näha 3 tellist, mis Peeter I isiklikult olevat müüri asestanud.

Kadrioru park kuulub kaunimate parkide hulka ja on segapark prantsuse ja inglise stiilis. Pargis asub ka Peetri maja, kus tsaar Tallinnas viibimise ajal elas. Peeter I olevat Tallinna külastanud 11 korral, sest Tallinn olevat talle väga meeldinud.

Tallinna lähistelev püstitati aastail 1407—1436 Pirita jõe kaldale Brigitta klooster, millel olid tihedad sidemed Tallinnaga. Klooster hävis aga 1577. aastal Tallinna piiramisel.

UUS TALLINN

Möödunud sõjas sai Tallinn tugevasti purustada, kusjuures peamine löök langes uuele Tallinnale, sest siin asetsesid tööstused, strateegilised punktid, sõjalised objektid.

Tallinna purustamisest on möödunud vaevalt tosin aastaid, kuid juba tõuseb varemeist uus, nõukogulik, pärast sõjaaegne linn.

Juba sõja ajal tagalas hakkasid eesti arhitektid (eesotsas sm. H. Armaniga) kavandama Tallinna tulevase magistraale. See töö omandas eriti suure ulatuse ja hoo Tallinna linna generaalplaani koostamise käigus pärast Tallinna vabastamist fašistlikest röövvallutajaist. Nõukogude tänapäeva ei rahuldanud enam kodanluseaegne linnaplaan — kitsad keerdtänavad, ebasanitaarsed vahekaugused hoonete vahel, moodsaks liikluseks kõlbmatud kitsad tänavad jne.

Uues generaalplaanis on kavandatud laiad ajakohased magistraalid, haljasvööndid, avarad väljakud, mis kaunistavad linna ja vastavad tänapäeva vajadustele.

Purunenud linna asus suure entusiasmiga taastama kogu linna rahvas. Sõja jäljed kadusid juba mõne aastaga.

Veel kodanliku aja viimastel aastatelgi Tallinnas laialdaselt kasutusel olnud voorimehed, troskad ja mitme

hobusega surnuvankrid on Tallinna pildist kadunud. Kaas-
aegses Tallinnas kohtad kõikjal autosid, tornkraanasid,
transpordilinte ehitustel — kaasaegset tehnikat kõigil elu-
aladel. Kui näiteks seista Pärnu maanteel raudtee-üle-
sõidukohal, siis on siin vahel pikal ajal peaaegu võimatu
maantee teisele poolele pääseda — nii tihe on siin sõidu-
krite liiklus. Kui raudtee katkestab tänavaliikluse paariks
minutikski, tekib kohe kilomeetri-pikkune veokite järje-
kord. Muide, raudteest „ülesõit“ kestab veel ainult lühe-
mat aega. Juba on koostamisel projekt ja peatselt kulge-
vad raudtee ja maantee üksteise pealt ja alt, iseseisvalt,
omaette, nagu see on kohane kaasaegsele linnale. Veel
ilmekamad on pildid jalakäijate voolust kesklinnas. Vara-
valgest hilisööni on Viru tänav täis tõttavaid töötajaid.
Viru tänaval asub hulk kauplusi.

Suur on jalakäijate vool samuti Stalingradi väljakul,
kust voolab hommikul linna ja õhtul linnast välja Tallinna
satelliitlinnakestes elunevaid töötajaid.

HOMSEST TALLINNAST

Vaadeldes Tallinna praegust liiklust on selge, et gene-
raalplaani 35—45 m laiused magistraalid ja tänavate
õgvendamised pole kavandatud asjatult.

Mida kujutab endast siis Tallinna generaalplaan?

Uuslinna tsentriks on määratud Stalini väljak, endise
Vene turu asukohal, kus lõpeb vanalinna „soon“ — Viru
tänav. Siit algavad kõik uuslinna suuremad radiaalmagist-
raalid: Narva, Tartu ja Pärnu maantee, Merepuiestee ja
ka uus rajatav suur magistraal — Lomonossovi tänav, mis
kulgeb üle kahe uue rajatava linna ringmagistraali Lasna-
mäeni.

Teiseks suuremaks väljakuks ja ringliikluse keskuseks
on kujunemas Balti jaama väljak, kus koonduvad ühte
punkti kokku kõik kolm linna ringmagistraali, kujutades
3 suurt üksteise sisse asetuvat ringi, mis on nagu ühes
punktis — Balti jaama väljakul — kokku keevitatud.

Esimeseks, sisemiseks ringiks on olemasolev, vanalinna
ümber asuv puisteede ring — Balti jaam — Merepuies-
tee, Stalini väljak, Estonia, Suvorovi ja Toompuiestee.

Teine, keskmine linna ringmagistraal kulgeks järgne-
valt: Balti jaam — Põhja puistee — Mere tn. (end. Sii-
meoni) — Jõe — Pronksi — Paberi (end. Klaasingi) —

Kaasani — Viktor Kingissepa (alates Lembitu tänavast — Mäetehnikumi väljakuni) ja edasi Komsomoli — Endla tänav lõppu ja Raudtee tänavat mööda Balti jaamani.

Kolmas, viimane linna ringmagistraal algaks jällegi Balti jaama juurest ja kulgeks mööda Põhja puiesteed ja Mere tänavat Kadrioruni ning pöörduks sealt mööda likvideeritavat kitsarööpmelist raudteetammi ringiga kuni Pärnu maantee ülesõidukohani ja sealt edasi mööda Raudtee tänavat tagasi Balti jaamani.

Peale juba nimetatud Narva, Tartu ja Pärnu maantee ning teiste Keskväljakult hargnevate radiaalmagistraalide hargnevad samalaadselt ringmagistraalist veel: Vabastajate väljakult Kaarli kiriku juurest Endla ja Luise magistraalid, Toompea jalamilt Paldiski maantee, Balti jaama juurest Kalinini tänav ja Põhja puiesteel Nikonovi tänav, mis hiljem ühineb Tööstuse tänavaga.

Uusi magistraale on tekkimas veel Kopli poolsaare ja Nõmme linnaosa vahele.

Paljud generaalplaanis ettenähtud üritustest on juba ellu viidud.

Stalini väljak on alles ilmet võtmas. Meie arhitektid asuvad peatselt Tallinna Nõukogude hoone projekteerimisele.

Juba on kerkinud väljaku lõunaveerel „Estonenergo“ 5-korruselise administratiivhoone müürid, siin on näha ka uue Lomonossovi magistraali suund. On alustatud ka Universaalmagasini ehitamist. Uute 5-korruseliste majade massiivid murravad läbi Gogoli tänav (endine Raua), tuletõrjehoonest mööda üle Pioneeride väljaku, mis on muudetud pargiks. Siia istutati hiljuti hulgaliselt 20-aastasi ja veel vanemaid puid. Siin asub Raadiomaja ühes 190 meetrit kõrge televisioonimastiga.

Lomonossovi tänav suurte moodsate elumajadega jätkub aga Kadrioru suunas. Siia on püstitatud 100 meetri pikkune Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi hoone ja terve rida 4—5-korruselisi elumaju. Magistraali osa Kadrioru staadionini ja kolmanda magistraalini on alles välja ehitamata. Samuti puuduvad veel graaniitrepid Mäekalda tänavalt üles Lasnamäe veerule.

Tartu maantee on juba praegu, veel rohkem aga tulevikus Tallinna tähtsaim kaubaveo- ja reisiliiklussoon. Ta on otseses ühenduses pärast sõda ehitatud Leningradi maanteega Lasnamäel, mis linna piires on kahesuunaline

maantee keskse haljasribaga. Trammiliini, mis ulatus Tartu maanteelt kuni Lasnamäe jalamini, on pikendatud Leningradi maanteele uute elamute rajooni.

Seega võib tänapäeval Tallinnas sõita elektritrammil Tondilt Sõjamäeni, Ulemiste jaamani ja Lõuna majakani, mis alles hiljuti asusid linna kaugemas servas. Kadriorust võib trammiga sõita Kalinini rajooni Kopli poolsaarele Tallinna Polütehnilise Instituudi ette.

Tartu maantee möödub uuest Keskturu väljakust. Keskturu ja Tartu maantee vahele on püstitatud neljakorru- seliste suurelamute kvartal, kus on valminud ka nurgama ja Tartu maantee ja siit kulgeva V. Kingissepa tänava — linna teise ringmagistraali — ristumisel.

Tartu maantee suure tähtsuse tõttu on tema kulgemine peaväljakule kavandatud üle väikese esiväljaku, nn. „Tartu platsi“ kahe liiklussoonega — Ants Laikmaa tänava ja Võidu tänavaga, millest esimene hakkab teenindama peamiselt kaubavedu, teine rohkem reisiliiklust.

Tartu plats ja Tartu maantee uus suund pole veel kujundatud, sest osa uuele suunale ettejäävaid vanu hooned on veel lammutamata.

Narva maanteest on kujunemas lai magistraal. Reimani tänav, mis veel paarikümne aasta eest oli madalate igivanade puulobudikega palistatud „Šubbe“ tänav, on muutumas suureks 4—5-korru- seliste majadega tänavaks Narva ja Tartu maantee vahel. Mõlemal pool Narva maanteed tõusevad uued hooned. Narva ja Pronksi tänava nurgal kerkivad uue 7-korru- selise nurgamaja müürid. Maja jääb paistma Stalini väljakule. Kadriorus Narva maanteelt vasakule pöörduvat Pirita—Merivälja teed on laiendatud ja õgvendatud. Praegu on siin selline elav liiklemine, et lausa imestama paneb, kuidas küll suudeti sõita kodanli- kul ajal tollaegsel kitsal teel, kuna ka siis oli siin hoo- aegadel väga elav liiklemine. Edasi tulevad Maarjamäe, Pirita ning Merivälja. Need on juba omaette individuaal- elamute linnakesed, Pirita jõe suu aga — jahtide mets. Ning kui Pirita—Kloostrimetsa ringrajal toimub kas üle- liiduline või kohalik mootorispordi võistlus, siis on kogu Kloostrimetsa „vallutatud“ kümnete tuhandete tallin- laste poolt.

Merepuiestee on järgmine Stalini väljakult hargnev magistraal, mis ühendab Stalini väljakut Kalinini rajooni peamiste osadega — Kalamaja, Pelgulinna ja Kopluga.

Siin voorivad üksteise järel autod, siia on ehitatud kahe paari rööpmetega trammiliin, mis ulatub Koplisse. Sõjas hävinud kino „Grand Marina“ on taastatud mereväelaste kultuurimajaks. Edasi mere poole tuleb lähemal ajal ehitamisele statsionaarne tsirkusehoone. On alustatud 1800 vaatekohaga suure siseujula ehitamist, mille sissekäik jääb Aia tänavale, pikk külgvaade aga Merepuiesteele ja tagakülg Paksu Margareeta haljasalale. Merepuiestee annab tulevikus otseselt Stalini väljakuni ulatuva merevaate, mis avaneb loodetavasti peatselt otsesihile ettejäeva vana koolihoone lammutamisega.

Pärnu maantee on kujunemas linna suurimaks magistraaliks. Juba tema keskne asend mööda linna pikemat telge Stalini väljakust Pääskülani määrab tema tähtsuse.

Eriti suursuguseks kujuneb Tartu ja Pärnu maantee ühendamiseks kavandatud Lenini allee, kuhu on ette nähtud paigutada linna tähtsamad kultuuriasutused. Allee on paralleelne Estonia puiesteega ja on viimasega ühendes umbes 100 m pikkuse pärnade puiesteega teatrihoone kohal.

Tallinna kultuurikeskus. Ühel pool pärnade puiesteed asetseb Eesti NSV Teaduste Akadeemia peahoone, teisele poole on kavandatud riikliku raamatukogu hoone. Siia, Lenini alleele paigutatakse ka Riiklik Muuseum. See koht on kujunemas Tallinna kultuurikeskuseks. Siin asub RAT „Estonia“ ja tema kõrval V. Kingissepa nimeline Tallinna Riiklik Akadeemiline Draamateater.

Lenini monumendi taga on varemeist kerkinud uute moodsate elamutega kvartalid. Lennuki, Lembitu ja Vambola tänav on tundmatuseni muutunud. Nende vahele on rajatud park. Juba lõplikult valminud tänavail läigib asfalt, kahisevad 20—30 aasta vanused puud. Ja üldse on linna ilme muutunud ka seal, kus asuvad veel vanad kvartalid. Kõikjale on tekkinud asfalt, nii sõidu- kui kõnniteedele. „Estonia“ lähistelt ja Lenini alleelt jõuame Võidu väljakule. Siin näeme uut suurt Kunstifondi hoonet, mis on ehitatud väikeseks jäänud Kunstihoone külge ja viimasega ühendatud.

Mööda Pärnu maanteed alla . . . Tõnismäelt alates avar- dub Pärnu maantee lähemas tulevikus 42 meetri laiuseks magistraaliks, mis on juba selgesti nähtav Mäetehnikumi kohal, sest siin on alustatud ka uute elamute püstitamist ja uued hooned asuvad mõlemal pool maanteed. Siin ei

saa kitsama maanteega kuidagi enam läbi, sest siit kulgeb Tallinn—Pärnu—Riia liiklus, peale selle Tallinn—Nõmme bussiliiklus ja tramm. Liikluse hõlbustamiseks Pärnu maanteel on kõige lähemal ajal kavas püstitada viadukt maantee ja raudtee ristumiskohale. Samuti on juba likvideeritud ohtlik kurv linna lõunapoolse osa alguses Järve rajooni lähedal. Pärnu maantee teeb siin „sirge“ üle hiljutise heinamaa ja möödub kurikuulsast „Hallivanamehe“ kurvist peaaegu sirgjooneliselt. Tänavapiirid ja õgvendused on juba selgesti nähtavad keset tööstuskorpusi, mis siia rajooni väiksemate tööstuste baasil on tekkinud.

Nõmme. Pärnu maantee läheb läbi Nõmme, Tallinna kaunima linnaosa. Kaunima selle tõttu, et linn sulab siin loodusesse — kaunisse männimetsa.

Nõmme on seni ilma suuremate tööstusteta, kuid siia on kindlalt kanda kinnitanud silikaadi- ja silikaltsiiditehased, sest Nõmme suurepärane liiv on hea toorainematerjal silikaattelliste ja silikaltsiitoodete valmistamiseks ning vastavad „liivakaevandused“ „Silikaadi“ ja „Kvartsi“ juures süvenevad ja laienevad. Neisse on lähemas tulevikus kavas ehitada mitmekorruselised garaažid, mis täidavad kaevatud augud kasulikult. Kui Nõmme ise on üldiselt juba täis ehitatud, siis praegu on ehitamisel uued rajoonid Nõmmest põhja poole.

Nõmme—Kopli poolsaar. Tähtsaks magistraaliks on kujunemas samuti *Paldiski maantee*, mis hakkab linna lõunaosa ühendama läänepoolse perifeeriaga — Rocca al Mare, Tiskre, Harku järve ja Rannamõisaga. Nõmmet Kopli poolsaarega üle Pelgulinna hakkab ühendama Sõle tänav, mis pikeneb ühelt poolt Paldiski maanteeni ja teiselt poolt jätkub *Admiral Makarovi tänavana* Koplini. Kalinini tänava kohal ongi see uus magistraal juba kujunemas. Uued suured 3—4-korruselised elamud, kauplused, asfalt, suurlinnalikud tänavalaternad, — see on praegune Admiral Makarovi tänav, kus veel 5 aastat tagasi laius heinamaa.

Sõle tänava magistraal jätkub üle Paldiski maantee Tulika tänavana ja suundub koos uue rajatava Endla puistega paralleelselt Kadaka ja Mustamäe teega Mustamäeni. Praegu toimub siin lakkamatu ehitamine. Siinne tasandik (nn. Kristiine heinamaa) on individuaal-elamute ehitamise piiikonnaks. Praegu pidurdab ehitamist küll osaliselt asjaolu, et rajooni kanaliseerimine on alles

teostamisel. Kuid juba järgmisel aastal algab linna uue kanalisatsiooni väljaehitamine, mis annab uue hoo ka ehitustöödele. Siit linnaosast viivad juba mainitud Kadaka—Mustamäe ja rajatava Endla puiestee magistraalid otse Nõmme Mustamäe kõrgendiku jalamile, kuhu kavatakse tulevikus püstitada ülikoolilinnake — Tallinna Polütehnilise Instituudi linnaosa paljude õppekorpuste ning professorite ja üliõpilaste elamutega.

Kopli tööstusrajooni otsene ühendamine Nõmmega uute magistraalide kaudu läbi parkide ja väljakute ning ülikoolilinnakese — kõik see on juba teoksil ja saab lõplikult valmis 10—15 aasta pärast.

Kõikjal Tallinnas kerkivad mitmesugused ühiskondlikud hooned — haiglad, lastesõimed ja lasteaiad, klubid, koolid jne.

Erilise ilme omandab Toompuiestee, sest siin alustatakse juba peatselt Balti jaama ümberehitamist tupikjaamaks. Elektridepoo viiakse Pääskülla, jaamahoone ja senise depoohoone korpus ühendatakse uusehitusega, sadamasse viivad rööpmed kõrvaldatakse ja Toompuiestee äärde tekib uus suur väljak kesklinna ühendamiseks Kalamaja rajooniga ja Kalinini tänavaga. Paldiski maantee nurgale aga püstitatakse suur hotell.

Kahe uue ringmagistraali vahele, vanade kalmistute rajooni äärde prügimägedele on rajatud 12 000 istekohaga Komsomoli-nimeline suurstaadion, mis perspektiivis mahutab 2—3 korda rohkem pealtvaatajaid.

Uusi koolihooneid ja õppeasutusi on Tallinnas palju. Nii asub Sakala tänaval Vabariikliku Parteikooli hoone. Pärnu maanteele, V. Kingissepa (endise Liivalaia) ja Kiire (endise Väike-Ameerika) tänavate ristumiskohale on ehitatud Mäetehnikumi hoone, mille vastas on ehitamisel Tööstuskooperatsiooni Kutsetehnika Kool.

Uttest koolihoonetest, mis viimasel ajal Tallinna on püstitatud, võib mainida järgmisi: V. Kingissepa, Kalinini, Kalamaja ja Koidu ning Pae tänavale ehitatud koolimajad, siis veel Pelgurannas, Pirital, Nõmmel — Janseni tänaval ja Pihlaka tänaval Männiku rajoonis. Peale nende ehitati valmis sõja eel pooleli jäänud koolihoone Koplis ja taastati ning suurendati Pärnu maanteel koolimaja.

Linna uuema aja monumentidest on vaja mainida järgmisi:

1905. a. revolutsiooni ohvrite mälestusmärk RAT „Estonia“ ees.

Russalka — möödunud sajandi lõpul hukkunud vene sõjalaeva mälestusmärk Kadriorus.

Nõukogude võimu aastail on püstitatud Tallinna rohkesti monumente. Neist tuleks nimetada järgmisi:

V. Lenini monument Lenini alleel;

J. Stalini monument Balti jaama esisel;

M. Kalinini monument Stalingradi väljakul;

V. Kingissepa monument Harjumäel;

J. Lauristini monument Toompea lossi aias jt.

Linna generaalplaani ülesandeks on luua kord Tallinna uuslinna plaanis, mis sajandite kestel on stiihiliselt kujunenud Tallinna viivate looklevate teede servadel ja kuhu rajati segamini elamuid, tööstusi, ladusid, aiandeid, raudteid jm.

Võimalikult kiiresti on vaja tööstused elamute kvartaleist välja viia. Kus seda aga ei ole võimalik teha, seal tuleb tööstused ümbritseda haljasaladega. Sellega loome elanikkonnale paremad elutingimused.

Tööstustest. Tallinn on tõeliselt rikas ka tööstuste poolest. Kõik tööstusrajoonidele määratud maa-alad on kas juba täis ehitatud või täis ehitamisel. Ruumipuuduse tõttu kipuvad tööstused elamute rajoonidesse. Näiteks on Sadama tööstusrajoon tunginud Narva maantee, Lasnamägi aga meenutab suurt tööstuslinna.

Märkamatul on Tallinnas varemeist tõusnud sõja ajal hävinud suurtööstused, nagu Balti Manufaktuur, V. Kingissepa nimeline Tallinna Riiklik Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat ning Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik (endine Luther). Metall suurtööstused, mis kodanluse päevil kiratsesid, on mitmekordselt ületanud oma algvõimsuse. „Volta“ tehas näiteks on kuulus üle Nõukogude Liidu.

Tallinna Masinaehitustehas (endine Krull) on samuti tunduvalt kasvanud. Rakendati tööle suur ekskavaatoritehas, mis hakkab andma ekskavaatoreid meie madalate ja märgade põllu- ja heinamaade, soode ja rabade kuivendamiseks.

Energeetikast ja suitsust. Tallinna kiire kasv vajab üha rohkem energiaallikaid.

On ehitatud Kohtla-Järve—Tallinna gaasijuhe, kümneid kilomeetreid allmaa gaasimagistraale Tallinnas. Tuhand

dete Tallinna töötajate köögid on varustatud gaasiga, samuti paljud tööstused ja elutarbelised asutused. Gaasi tarvitamine kasvab kiiresti. Gaasi hakkavad saama ka äärelinna individuaalelamud — neile hakatakse andma vedelgaasi balloonides. Laienenud on ka elektritarvitus. Elektrit on Tallinnas pärast Narva hüdroelektrijaama käikulaskmist küllaldaselt. Tallinna elektrijaam hakkab peatselt kütma kesklinna kaugkütte korras. Ka linna hügieenilisele küljele on mõeldud. Elektrijaama kolletes on täiustatud põlemisprotsesse, mida edaspidi veelgi täiustatakse ja elektrijaam saadab linnale praegu märgatavalt vähem suitsu kui varem. See on teoksil ka teistes tööstustes. Aastat paar tagasi aga suitses elektrijaama korsten nagu Vesuuv.

Luuakse juurde uusi haljasalasid, laiendatakse linna- piire lääne suunas kuni Õismäeni.

Korrastatakse ja laiendatakse olemasolevaid ning rajatakse uusi parke, spordiväljakuid ja haljasalasid (läänes — Merimetsa, idas — Pirita jt.). Luuakse uusi spordiväljakuid.

Tahaksime muidugi, et kõik see toimuks kiiresti, saaks juba varsti teoks. Aga arvesse võtta tuleb ju ka seda, et ülesandeid ja töid on teha mitmesuguseid ja mitmelt elualalt. Ja sellepärast ei toimu kõik nii kiiresti, nagu meie sooviksime.

Kuid iga aasta toob Tallinnale terve linna ulatuses ikkagi rohkesti uut — uusi elamukvartaleid, parke, ühiskondlikke hooneid, laiendatud ja õgvendatud tänavaid jne.

Ehitustööde järjest laieneva industrialiseerimisega aga mitmekordistub praegune ehitustempo Tallinnas, nii et isegi linna generaalplaani kõige kaugemadki perspektiivid nihkuvad üha kiiremini lähemale. Veel 15—20 aastat ning võimsana ja kaunina astub kuulsusrikka vanalinna kõrvale Tallinna uuslinn.

ELAMU- JA KOMMUNAALMAJANDUS

Elamu- ja kommunaalmajandus on linnamajanduse põhiharud. Nende tähtsus töötajate materiaalse heaolu kindlustamisel on väga suur.

Elamute ehitamisel, kommunaalettevõtete — veevärgi, kanalisatsiooni, saunade ja pesumajade kõrgel tehnilisel

tasemel ja häireteta töö, samuti linna sanitaarsel seisukorral ja heakorral on väga suur tähtsus töötajate kultuuriliste ja elutarbeliste tingimuste parandamiseks ning tööstuse ja teiste rahvamajandusharude häireteta töö tagamiseks. Sellepärast pööratakse meil sellele erilist tähelepanu.

Kapitalistlik linn seevastu on täis sotsiaalseid kontraste. Kapitalistlikku linna iseloomustavad kõigi muga-vustega suurelamud kesklinnas või heakorrastatud eri linnaosad kodanluse jaoks ning märksa halvemini ehitatud ja heakorrastamata üürikasarmud tööliste jaoks äärelinnas.

Samasugune oli olukord põhiliselt ka Tallinnas kodanlikul ajal. Linna edasise kasvu perspektiive arvestavale elamu- ja kommunaalmajanduse süstemaatilisele, komplekssele arendamisele pöörati äärmiselt vähe tähelepanu. Suurt kahju tekitati linnamajandusele ka sõja ajal. See põhjustas sõjajärgseil aastail palju kitsaskohti ja puudusi elanikkonna teenindamisel ning seadis suuri ülesandeid nende likvideerimise ja linna elamu- ja kommunaalmajanduse edasiarendamise alal.

Pärast sõda on aastast aastasse kiiresti kasvanud linna elamu- ja kommunaalmajandus, kusjuures linna väljaehitamise aluseks on Tallinna linna generaalplaan.

Et linna plaanipärast ehitamist veelgi parandada, tagada ehitamise komplekssus ning vältida rahaliste ja materiaalsete ressursside killustamine, on 1957. aastast alates elamu-, kommunaal- ja kultuur-olustikuliste ehituste peamine maht koondatud Tallinna Linna TSN Täitevkomiteesse. Ehitustööd peavad toimuma ranges vastavuses linna arendamise generaalplaaniga ja vastavalt ettenähtud järjekorrale.

ELAMUMAJANDUS

Kodanluse ülevõimu likvideerimisega muudeti elumajandus mahaomanike kasusaamise vahendist töötajate arvel niisuguseks linnamajanduse haruks, mille ülesandeks on töötajate vajaduste parem rahuldamine.

Seepärast iseloomustab linnade kiiret kasvu meie maal ka see, et kaovad töölikasarmud äärelinnades ning nende asemele kerkivad uued nägusad elamud, kusjuures korteriüür on tunduvalt odavam. Kodanlikul ajal moodustas

üür Tallinnas sageli kuni 30 protsenti palgast, praegu aga moodustab üür tavaliselt 6—7 protsenti keskmisest palgast.

Linnade elamumajandus koosneb kohalike nõukogude, ametkondlikust ja individuaalelamufondist.

Tallinna elamumajandus sai tugevasti kannatada sõja ajal, mil purustati ja vigastati kõigist elamutest umbes pooled.

Sõjajärgseil aastail toimunud linna tööstuse ja teiste majandusharude kiire kasvu tagajärjeks oli ka töötajate suur juurdevool linna, mistõttu kiiresti suureneva elanikkonna varustamine heakorrastatud elamutega on töötajate heaolu lakkamatu tõusu üheks tähtsamaks tingimuseks.

Seoses tootlike jõudude kiire arenemisega sõjajärgseil aastail loodi vajalikud materiaalsed eeltingimused elamuehituse forsseerimiseks. Loodi vajalike ehitusmehhanismidega varustatud ehitusorganisatsioonid ja linnas hakkas ulatuslikult arenema elamuehitus, mille maht iga aastaga suureneb.

Sõjajärgsetel aastatel on ehitatud uut elamispinda (ruutmeetrites):

	1945. aastal	Aastail 1946— 1950	Aastail 1951— 1955	1956. aastal	Kokku
Kokku	22 523*	99 594	173 855	53 299	349 271
Sealhulgas:					
kohalike nõukogude ning asutuste ja ettevõtete poolt	22 523	89 473	150 871	48 552	311 419
individuaalelamuehitus	—	10 121	22 984	4 747	37 852

Peale selle taastati ja remonditi esimestel aastatel pärast sõda ka palju vähemvigastatud maju.

Neil aastatel ehitati linnas sadu uusi elumaju ja terveid uusi elamukvartaleid Pelguranda, Majaka, Majaka—Kivimurru, Asula, Nisu—Rukki, Suurtüki tänavasse, Tartu maanteele, Tööstuse, Lembitu tänavasse jne.

* Sealhulgas suurem osa taastatud.

Niisuguse intensiivse ehitustegevuse tulemusel ületab praegune elamispind linnas ennesõjajärgse elamispinna.

Kuid töötajate korteritega varustamise alal esineb ikkagi veel raskusi, mistõttu ees seisavad linnas elamuehituse edasise intensiivistamise suured ülesanded. Võetakse tarvitusele vastavad abinõud. Praegu ehitatakse linnas asutuste ja ettevõtete poolt üle 100 elumaja umbes 120 000 ruutmeetri suuruse elamispinnaga ja peale selle ehitavad individuaalehitajad maju rohkem kui 16 000 krundile.

Seoses ülesandega kiirendada elamuehitust linnas võetakse tarvitusele abinõusid ehitusorganisatsioonide tugevdamiseks ja ühendamiseks, põhiliselt on valmis ehitatud ja tööle rakendatud kaks raudbetoonist ehituskonstruksioonide ja -detailide tehast, millede toodangu kasutamine ehitatavates elumajades märksa suureneb, moodustades praegu umbes 28 protsenti.

Linna elamuehituse odavamaks muutmiseks kasutatakse ulatuslikult tüüpprojekte ja -seksioone. 110 asutuste ja ettevõtete poolt ehitatavast elumajast näiteks ehitatakse 36 maja tüüpprojektide järgi, 56 maja tüüpseksioonide kasutamise ja 18 kokkupandavatena.

Kuid elamuehituse tempo ei ole veel küllaldane ja ees seisab selle edasise kiirendamise ning ehitamise kiirmetoditele ülemineku suur ülesanne.

Suurt tähtsust omavad ka elamute säilitamise ja õige ekspluatatsiooni küsimused.

Elamufondi kulumine suurenes sõja aastail, kus paljudel elumajadel vigastati põhikonstruktsioonid ja maju ei remonditud õigeaegselt. Selle tagajärgede likvideerimiseks tuli pöörata suurt tähelepanu elamufondi kapitaal- ja jooksvale remondile ning luua selleks vastav materiaalne ja tehniline baas.

Selleks, et kindlustada kohalike nõukogude elamufondi säilitamise ja õige ekspluateerimise ülesannete täitmine, on organiseeritud 79 majavalitsust ning loodud linna Ehitus- ja Remonttööde Trust ning ehitus- ja remondikontorid Kalinini rajoonis, Mererajoonis ja Nõmmel. Nende ülesandeks on teostada elamute, samuti koolide, haiglate ja lasteasutuste kapitaalremonti.

Kokku on sõjajärgsetel aastatel tehtud töid elamute kapitaalremondi osas 109 miljoni rubla ja jooksva remondi osas 35 miljoni rubla suuruses summas. Elamute seis-

kord linnas on tunduvalt paranenud, kuid siiski seisab siin ees elamufondi seisukorra edasise parandamise, kapitaalremondi mahu suurendamise, remondi kiirendamise ja selle kvaliteedi parandamise suur töö. Samuti on vaja suurendada elumajade jooksva ja ennetava remondi mahtu, et tagada puuduste õigeaegne kõrvaldamine ja kaitsta maju enneaege kulumise eest.

KOMMUNAALMAJANDUS

Mitmesuguseid majandusharusid ja ettevõtteid hõlmav linna kommunaalmajandus sotsialismi tingimustes kujutab endast niisuguste abinõude ühtset, vastastikku seotud kompleksi, mis on suunatud linna elanikkonna paremale kommunaalteenindamisele.

Kodanliku korra ajal valitses Tallinnas olukord, kus kommunaalmajanduse eesmärgiks ei olnud töötajate parem teenindamine, vaid peamiselt kesklinna heakorrastamine ja kommunaalteenustest suurimate tulude saamine, mis põhjustas linna kommunaalmajanduses palju kitsaskohti ja puudusi.

Seni on tehtud ja tehakse pidevalt ulatuslikku tööd nende puuduste likvideerimiseks ja elanikkonna paremaks teenindamiseks.

Kommunaalteenuste töö maht, assigneeringud kommunaalhituseks ja linna üldine heakorrastus on iga aastaga suurenenud. Seda kommunaalteenuste töö üldmahu suurenemist iseloomustab kujukalt kommunaalteenuste realiseerimise kasv — 1946. aastal moodustas see 24,7 miljonit rubla, 1950. aastal 49 miljonit ja 1956. aastal juba 71 miljonit rubla.

LINNA TRAMM

Linna tramm, samuti nagu kogu linnamajandus, oli kodanlikul ajal väga maha jäänud. Tolleaegse trammimajanduse eesmärgiks ei olnud linna elanikkonna vajaduste rahuldamine, vaid see oli peamiselt tulude saamise vahendiks.

Sõjajärgsetel aastatel on linna trammimajandus märksa suurenenud. Kalinini rajooni trammiliin elektrifitseeriti ja ühendati linna teiste trammiliinidega, Tartu maantee trammiliin pikendati Lasnamäel kuni Leningradi maan-

teeni. Trammivagunite park on suurenenud peaaegu kahekordseks.

Trammipargi materiaalosa on uuendatud, vanad väikesed vagunid on asendatud uute vagunitega, on parandatud trammiteede seisukorda.

Linna trammimajanduse arengut ja kasutamist iseloomustavad järgmised põhinäitajad:

	Mõõt- ühik	1939. aastal	1945. aastal	1950. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Trammiliinide pikkus	km	20,5	22,2	27,2	35,6	36,5
Trammivagunite arv	vagunid	54	29	51	106	108
Trammivagunite läbisõit	tuhat vagun- kilomeetrit		1657	3100	5797	6504
Veetud reisijate arv	milj. inimest	12	26	33,6	51,7	55,1

Kodanlikul ajal oli trammiga sõitmine kallis, kusjuures pikematel marsruutidel tuli osta koguni kaks piletit. Praegu on trammisõit tunduvalt odavam ja tramm teenindab kõige laiemaid tööraha hulki. Reisijate arv suureneb iga aastaga ja 1939. aastaga võrreldes on trammikasutajate arv kasvanud rohkem kui neljakordseks.

Elanikkonna paremaks teenindamiseks on sõjajärgsetel aastatel trammiliinidel sisse seatud uued marsruudid. Nüüd võib ümberistumiseta sõita Koplast Kadriorgu, Pärnu maanteelt Lasnamäele jne. Seepärast on ka reisijate vedu neil liinidel märksa suurenenud — Pärnu maanteel näiteks 1946. aastaga võrreldes 1,7-kordseks ja Kopli liinil 8,6-kordseks.

Trammimajanduse ja selle ekspluateerimise parandamiseks tehtud tööde tulemusena ületab trammivagunite remontidevaheline läbisõit rohkem kui kahekordselt normatiive, vagunkilomeetrite omahind on aga sõjajärgsetel aastatel alanenud 37 protsenti.

On käimas tööd trammimajanduse edasiseks parandamiseks. Mäekalda tänavas ehitatakse trammivedude jaoks võimsat alajaama suurenenud elektrienergiavajaduse rahuldamiseks, Pärnu maantee liini lõpp-peatus on

rekonstrueeritud ringliikumiseks vagunite ringluse kiirendamiseks, suurendatakse vaguniparki, laiendatakse trammidepood.

Selleks et elanikkonna teenindamist linna kommunaaltranspordiga edaspidi parandada, on ette nähtud trollibussiliini ehitamine. Trollibussiliini esimene, 15,6 kilomeetri pikkune osa kulgeb marsruudil: Kadaka tee — Paldiski maantee — Toompuiestee — Suvorovi puiestee — Võidu väljak — Estonia puiestee — Stalini väljak — Merepuiestee — Rannavärava puiestee — Balti jaam — Tehnika tänav — Telliskivi tänav — Ristiku tänav ja tagasi.

AUTOBUSSIPARK

Seisuga 1. jaanuaril 1939 oli Tallinnas 82 autobussi, neist enamik 25—35-kohalised ja sealjuures küllaltki vanad. Nii oli 40,5 protsenti autobussidest ehitatud 6—20 aastat tagasi. Autobussid olid välismaa päritoluga ja väga mitmesugustest firmadest (28 eri marki).

1939. aastal oli reisiliikluse intensiivsus Eestis suhteliselt kõrge, nii näiteks tuli bussisõitu ühe elaniku kohta 70,5 km, sealhulgas Tallinnas 160—180 km.

Tallinnas tegutses 10 linnaliini ja üle 30 maa- ja linnadevahelise liini, mis kokku rahuldasi tolleaegseid vajadusi. Sealjuures peab märkima, et suurem osa autobussiliinidest kuulus kahele põhilisele ettevõtjale — üks osa liinidest oli soodustatud tingimustel linna omavalitsuse käes.

Sõjakeerises suurem osa autobussidest hävis ja pärast Tallinna vabastamist fašistlikust okupatsioonist tuli tegelikult alustada kogu linna autobussiliikluse korraldamist algusest peale. Esimestel päevadel liikus vabastatud Tallinnas ainult 8 autobussi. Algul kuulusid ka autobussid Tallinna Trammitrusti valdusesse, kuid juba 1947. aastal organiseeriti iseseisev Autobussipark, mis kiiresti kasvas muutus Eesti NSV suurimaks transpordiettevõtteks, kuhu kuulub üle 1000 töötaja. Juba 1950. aastal ületas busside arv Tallinnas sõjaeelse taseme. 1950. aastal veeti 13,7 miljonit reisijat ja tehti 70,8 miljonit reisija/km.

Algul ei olnud Autobussipargi kollektiivil ei õigeid garaaže ega remondirume. Suur-Sõjamäe tänaval asuvad vanad hooned olid sellele kollektiivile esimeseks ulaluseks. Andis tunda ka autobussipargi mitmepalgelisus,

raskusi oli varustamise korraldamisega — varuosade, kummide ja kütteainetega.

Autobussipark kasvas kiiresti. 1956. aastal vedas Tallinna Autobussipark juba 30,1 miljonit reisijat ja sooritas 211,9 miljonit reisija/km ehk ligikaudu 3 korda rohkem kui 1950. aastal. Iga tallinlane ja Tallinna külastaja kasutas bussi 113 korda ja sõitis maha ligi 800 km!

Alates 1. oktoobrist 1954 alandati autobussidel tariife linnaliinidel 33% ja maaliinidel 50%. Seetõttu suurenes järsult elanikkonna poolt autobusside kasutamine. Praegu töötab Eesti NSV-s 435 autobussi sõjaseelse 281 bussi vastu, nendest Tallinnas 265. Uldse töötab 234 bussiliini, kogupikkusega 15 028 kilomeetrit. Tallinnast väljub 34 maaliini, millede kogupikkus on 3969 kilomeetrit. 1938/39. aastal oli liinide arv 132, liinide kogupikkus aga 6648 kilomeetrit. On ehitatud Tallinna Autobussipargi garaaž ning asfalteeritud laialdane territoorium.

Iga aasta täieneb Tallinna Autobussipark uute võimsate bussidega. Töötajate poolehoidu on võitnud mugavad 32-istmelised kiirbussid ZIL-127, mis sõidavad kaugliinidel. Juba mitmendat aastat töötavad edukalt liinid Tallinn—Pärnu—Riia, Tallinn—Kohtla-Järve—Leningrad, Tallinn—Tartu jt. Lisaks autobussidele ZIL-154 ja ZIL-155 on viimasel ajal meie vabariigis kasutusel ka ungari kiirbussid „Ikarus“.

Ka Tartu autoremonditehases nr. 3 toodetud vaguntüüpi 24 istekohaga autobusse on liikumas üha rohkem, eriti lühematel maaliinidel.

Kuni 1956. aastani puudus Tallinnas autobussijaam. 1956. a. suvel avati Lenini puiesteel uus ajakohane bussijaam, mis kindlustab reisijate kiire ja eeskujuliku teenindamise.

Lähemate aastate jooksul on kavas reisiliiklust Tallinnas hoogustada. Kui viimastel aastatel bussipargi töötajate tähelepanu oli suunatud kõigepealt maaliinide teenindamisele, siis nüüd on päevakorras linnaliinide regulaarse ja häireteta töö tagamine. 1956. aastal töötas Tallinnas 23 siseliini, kusjuures autobusside liiklemise intervall oli 5 minutist kuni 40 minutini. Kahtlemata tuleb linnas bussiliiklust tunduvalt intensiivistada.

Viimaste aastate vilka ehitustegevuse tulemusena on kerkinud uued individuaalelamute rajoonid Pelgulinnas, Lillekülas, Maarjamäel, Meriväljal, Kosel ja Nõmmel.

Kõigi nende rajoonide teenindamine nõuab bussiliikluse intensiivistamist. Seda kindlustab kuuenda viisaastaku plaan, mille järgi Tallinna Autobussipargi töö kasvab vähemalt 1,5-kordseks.

TAKSOPARK

1. jaanuaril 1939 oli Eestis üüriautosid 758 ehk 23,0 protsenti sõiduautode üldarvust. Nendest oli Tallinnas 242 autot ehk Tallinnas olevatest sõiduautodest 16,4 protsenti. Enamik taksodest olid vanad ja vananenud sõiduautod, mis nende omanikele pidid kindlustama sissetuleku. Takso keskmine päevane läbisõit moodustas 80—100 kilomeetrit.

Sõjajärgsetel aastatel ei olnud riigil kohe võimalusi sõiduautode laialdasele tootmisele asuda ja alles 1950. aastal saabusid esimesed hallikirjalised autod Tallinna töötajate teenindamiseks. Juba esimestest tööpäevadest alates kasutati taksosid elavalt. Iga takso sõitis päevas keskmiselt 185 kilomeetrit. Kuid kokku tuli iga tallinlase kohta ikkagi ainult 2 kilomeetri eest sõitu aastas. Siis oli käigus ainult 22 taksot.

Viimase kuue aasta jooksul on toimunud tõsised muudatused ka taksopargi töös. Autode arv küünib juba 275-ni, kaasa arvatud ka mugavad sõiduautod „ZIM“. Kõik autod on varustatud taksomeetritega, mida toodab viimase viisaastaku uusehitus „AGE“ tehas Tartus.

1956. aastal sõitis iga tallinlane taksoga juba 37 kilomeetrit, kusjuures iga takso ööpäevane läbisõit ulatub nüüd 191 kilomeetrini. Huvitav on märkida, et Tallinna Taksopargi kollektiiv sõidab rooli taga ära maa, mille pikkus on võrdne 360 korda ümber ekvaatori sõiduga. Iga päev üks kord ümber maakera! See on juba töömaht, mida annab täita. Selles kollektiivis on hulk tublisid autojuhte nagu A. Põdra, Anna Kangur (kes on autot juhtinud üle 28 aasta ja sõitnud üle 300 000 kilomeetri ilma avariideta), Harald Annus ja Voldemar Tirusk (kes töötavad taksopargis peaaegu selle organiseerimisest saadik) ning paljud teised.

Praegu asub Tallinna Taksopark ajutiselt Tallinna Trammi ja Trollibussi Trusti kitsal territooriumil. Kuid on juba alustatud taksopargi hoonete ehitamist Endla tänavale nr. 57. Uus taksopark tuleb moodne, ajanõuetel

vastav — kolmekordse garaažiga ja kõigi vajalike kõrvalhoonetega. Lähemate aastate jooksul kasvab Tallinna Taksopargi töö veelgi, kusjuures autode arv ulatub 350—400-ni. Elanikkonna paremaks teenindamiseks on loodud Balti jaamas dispetšeripunkt, kus võib tellida autosid. Edaspidi on tarvis kõik taksopeatused varustada dispetšeritefonidega, mis tunduvalt kiirendab sõitasaovijate teenindamist. Juba käesoleva viisaastaku lõpuks peab igal Tallinna elanikul olema võimalik vajaduse korral taksot kasutada. See ongi selle transpordiliigi põhiline ülesanne nõukogude ühiskonnas, mitte aga kasumi taotlemine. 1954. a. oktoobrikuul alandati taksode sõiduhindu — kilomeetri hinnaks endise 2 rubla asemel on nüüd 1 rubla 50 kopikat, ja kahtlemata toimuvad hinnaalandused elanikkonna paremaks teenindamiseks ka edaspidi.

GASIFITSEERIMINE

Viimastel aastatel käimasolevaist töödest on üks tähtsamaid töid linna gasifitseerimine.

Linna gasifitseerimisel on väga suur tähtsus. See parandab elanikkonna elutarbelisi tingimusi ja kergendab kodust tööd, vähendab linna suitsumist ja parandab linna sanitaarset seisukorda, vabastab transpordi paljude tuhandete tonnide küttaaine vedamisest, säilitades seda teistele rahvamajandusharudele.

Linna töötajate elutarbeliste tingimuste parandamiseks alustati 1952. aastal töid gaasijuhtme ehitamiseks Kohtla-Järve põlevkivigaasitehasest Tallinna. Gaasijuhtme ehitamine ja ettevalmistustööd gaasi vastuvõtmiseks viidi 14. veebruaril 1953 lõpule ja linna töötajad said odavat majapidamisgaasi, mis on varem vanast gaasivabrikust saadud gaasist viis korda odavam.

Hoogu on läinud linna gasifitseerimise tööd. Viimastel aastatel on ehitatud palju uusi keskmise ja madala survega tänava-gaasimagistraale, on rekonstrueeritud ja asendatud vanu kõlbmatuks muutunud gaasijuhtmeid, on gasifitseeritud elamuid.

Linna gaasiga varustamise arengut iseloomustavad järgmised andmed:

	Mõõtühik	1939. a.	1955. a.	1956. a.
Gaasivõrgu pikkus . . .	km	85,9	103,6	112,2
Gasifitseeritud korterite arv	korterid	314	6247	8162
Gaasi tarbimine	tuhanded kuupmeetrid	1465	15 374	40 921
Sealhulgas elanikkonna poolt	"	144	4615	6243

Kodanlikul ajal varustas Tallinna gaasiga vana gaasivabrik, mille maksimaalne toodang oli umbes 1 600 000 m³ gaasi aastas. Seda gaasi kasutasid tema kalliduse tõttu ainult vähesed jõukad linnaelanikud, põhiliselt aga läks gaas kesklinna tänavate valgustamiseks.

1956. aastal oli gasifitseeritud korterite arv 26 korda suurem ja töötajad tarbisid odavat majapidamisgaasi 36 korda rohkem kui kodanlikul ajal. Gaasile on üle viidud ja üleviimisel paljud tööstus-, kaubandus- ja kommunaal-ettevõtted, koolid ja haiglad.

1956. aastal paigaldati ja rekonstrueeriti 12,6 kilomeetrit gaasimagistraale, gasifitseeriti ligemale 2000 korterit ja gaasi tarbimine suurenes 41 miljoni kuupmeetriini.

Lähemal aastail laiendatakse gasifitseerimistöid veelgi. Linna gasifitseerimise projekti kohaselt on ette nähtud gasifitseerida kogu elamufond, kusjuures linna hõredamini hoonestatud kaugemaid rajooni, nagu Nõmme, Piritajne., on ette nähtud varustada gaasiga vedelgaasiballoonidest, milleks kavatakse ehitada vedelgaasijaam.

TERMOFITSEERIMINE

Linna termofitseerimise esimese osa projektile vastavalt on Tallinnas ette nähtud termofitseerida Tallinna elektri-jaama termofitseerimisturbiinide baasil elumaju, ühiskondlikke, administratiiv- ja kommunaal-elutabelisi hooned, osalt ka kesklinnas asuvaid ettevõtteid.

Põhilise termomagistraali mahapanemise tööd algasid 1956. aastal ja neid jätkatakse eelolevatel aastatel märksa ulatuslikumalt. Alustatakse ka kvartalitevaheliste ja kvartalisestest haruvõrkude mahapanemist ja hoonete termofitseerimise töid.

Termofitseerimise rentaablus on väga suur. Elektriiaamade termofitseerimisturbiinide soojuse ärakasutamine hoiab aastas kokku umbes 40 000 tonni kütteainet, vähenevad transpordiveod ja linna suitsumine.

VESIVARUSTUS

Veevärki arendati Tallinnas kodanlikul ajal äärmiselt süsteemitult. Veevõtuseadmete võimsus, eriti äärelinnas, ei vastanud elanike arvu suurenemisele ja tarbimisnõuete kasvule, väga vähe tähelepanu pöörati ka veevõrgu arendamisele. Selle tulemusel oli veevõrgus palju väikese läbimõõduga torustikke, mis alandasid paljudes kohtades, eriti äärelinnas, vee survet ja vesi ei tõusnud seal ülemiste majakordadeni.

Sõjajärgsetel aastatel on tehtud ulatuslikke töid Tallinna paremaks veega varustamiseks. Rekonstrueeriti linna filtri jaam ja ehitati 45 uut puurkaevu, mille tulemusena on vee andmine võrku märksa suurenenud. Igal aastal tehakse ka veevõrgu rekonstrueerimise töid — väikese võimsusega torustikud asendatakse võimsamatega ja parandatakse nende tehnilist seisukorda.

Veevõtuseadmete võimsuse ja võrgu läbilaskevõime suurendamiseks tarvituselevõetud abinõude tulemusena on linna veega varustamine sõjajärgsetel aastatel märksa suurenenud, mis nähtub järgmistest andmetest (protsentides 1945. aastaga võrreldes):

	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.
Vee andmine võrku . . .	100	146	195	205

Seega on vee andmine võrku 1945. aastaga võrreldes suurenenud peaaegu kahekordseks.

Kodanliku aja süsteemitu majandamise tagajärjed ei ole veel täielikult likvideeritud. On olemas mõned rajoonid äärelinnas, kus veega varustamine on veel puudulik. See pärast võetakse tarvitusele abinõusid veevõtuseadmete võimsuste ja veevõrgu läbilaskevõime suurendamiseks. Linna filtri jaamas ehitatakse kontaktfiltreid ja äärelinnas — puurkaevusid. Ehitamisel on uued võimsad vee magistraalid filtri jaamast Kolhoosi tänavani ning Tombi ja Uus-Sadama tänavatel, et suurendada vee survet võrgus.

Selleks et paremini rahuldada linna kiiresti kasvava elanikkonna ja tööstuse vajadusi, on ette nähtud ehitada Ülemiste järve äärde kaptaaziliine merre filtreeruva vee kogumiseks; kaptaaziliinid koosnevad reast puuraukudest pumbajaamaga, mis pumpab selle vee linna veevõrku.

Lähematel aastatel ehitatakse ka Lagedi juures Pirita jõele tamm, mis on vajalik veebasseini loomiseks, kust vesi isevoolu teel läheb kanali kaudu Ülemiste järve, mille veedeebet suvekuudel ei taga linna filtriijaama võimsuse ettenähtud edasist ulatuslikku laiendamist.

KANALISATSIOON

Linna kanalisatsioonivõrk on vana, ehitatud süsteemilt ja vajab rekonstrueerimist. Praegu juhitakse roiskveed peamiselt puhastamatult Kadrioru, sadama ja Pelgulinna rajoonis Tallinna ja Kopli lahte. Linna kaugemates, vähe hoonestatud rajoonides — Nõmmel, Meriväljal, Kosel, Pirital — on olemas imbkaevud.

Linna kanalisatsiooni rekonstrueerimise projektis on ette nähtud koguda kõik roiskveed, välja arvatud Nõmmel ja äärelinnades, ning juhtida need survetorustiku kaudu Paljassaare poolsaarelt avamerre umbes kilomeetri kaugusele rannast.

On käimas linna kanalisatsiooni rekonstrueerimise, väikese võimsusega torustike võimsamatega asendamise, äärelinnas kanalisatsioonimagistraalide ehitamise tööd. On alustatud Kalinini rajoonis peakollektori ehitamist, linna lääne- ja lõunaosa roiskvee kogumiseks ja Paljassaare poolsaarelt merre juhtimiseks.

Lähemal aastail on ette nähtud ka tööd Kadrioru rajooni roiskvee kogumiseks ja selle ülepumpamiseks peakollektorisse elektriijaama juures, kust see vesi edaspidi juhitakse samuti Paljassaare poolsaare peakollektorisse.

SAUNAD JA PESUMAJAD

Linnas on 11 sauna ja kaks mehaanilist kommunaalpesumaja. Peale selle on olemas keskasutuste pesumajad — haiglale, raudtee jne. juures.

Kommunaalsaunade ja -pesumajade töö laieneb iga aastaga, mida iseloomustavad järgmised andmed:

	Mõõtühik	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1956. a.
Pesupesemine	tonni kuiva pesu	335	913	1728	1733
Sealhulgas elanikkonnale	"	*	136	266	287
Saunakasutajate arv	tuhat inimest	1573	2711	3366	3342

Seega on kahe viisaastaku jooksul suurenenud pesumajade töö 5-kordseks ja saunakasutajate hulk rohkem kui 2-kordseks.

Linna sauna- ja pesupesemismajandus ei ole veel küllaldane ja seepärast on ette nähtud seda märksa laiendada. 1956. aastal alustati Kivimäel uue, 150 kohaga sauna ehitamist ja lõpetamisel on projektidokumentatsioon veel kahe kommunaalsauna ehitamiseks.

TEEDEMAJANDUS

Tallinnal on sajanditepikkune ajalugu, mis on vajutanud oma pitseri olemasolevale tänavavõrgule ja raskendab mõningal määral tänavavõrgu otstarbekat planeerimist praegugi. Enne nõukogude võimu kehtestamist oli Tallinna tänavavõrgu ehitamine, samuti ka hoonete püstitamine süsteemitu ja kaootiline.

Seoses linna sotsialistliku tööstuse ja elanikkonna kiire kasvuga ja sellest tingitud autotranspordivedude suurenemisega on kerkinud uued ülesanded tänavate ja väljakute süsteemi põhjalikuks parandamiseks, nende katte tugevdamiseks, parimate tingimuste loomiseks liiklemisele ja tänavate ristumiskohtade rohkuse likvideerimiseks, eriti linna peamagistraalidel.

Sõjajärgsetel aastatel on tehtud ulatuslikke töid tänavakatte tugevdamiseks linna magistraalidel, kus toimuvad

* Ei ole eraldi arvestatud.

peamised autotranspordiveod, samuti ka uute tänavate ehitamiseks.

Tänavavõrgu seisukorra paranemist iseloomustavad järgmised andmed:

	Mõõtühik	1941. a.	1950. a.	1955. a.
Tallinna tänavate üldpinnast on kunstkattega	1000 m ²	1650	1920	1959
neist musta kattega . . .	"	625	817	1175

Seega on musta kattega (asfalt, asfaltbetoon, asfaltpin-damine jne.) tänavate pind linnas 1941. aastaga võrreldes suurenenud peaaegu kahekordseks.

Sõjajärgsetel aastatel on rekonstrueeritud ja uuesti ehi-tatud rida linnamagistraale, nagu näiteks Kalinini tänav, mis ühendab Kopli tööstusrajooni kesklinnaga, Kadaka tee, Majaka tänav, Lasnamäe tänav, on laiendatud ja asfalteeritud Narva maanteed ja teisi tänavaid, on ehi-tatud Raudtee tänav, mida mööda toimuvad nüüd veod Kopli kaubajaama (varem toimusid need veod läbi kesk-linna), on ehitatud Lenini-nimeline puiestee, on alustatud Pärnu maantee rekonstrueerimise ja õgvendamise töid, tänavate ehitamist Lilleküla rajoonis jne.

Linna teedemajanduse parandamiseks on tehtud ulatus-likke töid, kuid sellele vaatamata ei vasta tänavakatte ja kõnniteede seisukord mõnes kohas, eriti äärelinnas, veel nõuetele ja siin seisavad ees nende edasise parandamise ja ehitamise ülesanded.

HEAKORRASTUS

Pärast fašistlikest okupantidest vabastamist pakkus purustatud Tallinn masendavat pilti. Nõukogude ja partei-organite üleskutsel võttis kogu Tallinna elanikkond laial-daselt osa sõja tagajärgede likvideerimisest — linna tänavate puhastamisest varemeist, uute väljakute ja täna-vate ehitamisest, uute parkide ja haljasalade rajamisest linnas.

Elanikkonna poolt tehtud töö tulemusena puhastati linn varemeist peaaegu täielikult juba 1952. aastaks ja vare-mete asemele kerkisid uued hooned, pargid ja haljasalad, väljakud ja puiesteed.

Sõjajärgsetel aastatel elanikkonna osavõtul tehtud linna heakorrastamise tööde suur maht nähtub järgmistest andmetest:

Näitajad	Mõõtühik	Tehtud tööde maht
Elanikkonna poolt ühiskondlikus korras tehtud tööd	tuhat tundi	13 168
Lammutatud ja koristatud varemeid ja rusu	m ³	213 009
Planeeritud väljakuid	m ²	855 465
Rajatud ja taastatud parke ja haljasalasiid	m ²	353 720

Rahvaliku ehitamise meetodil tehtud tööd võimaldasid väga lühikese ajaga koristada varemed, taastada Harju tänava, ehitada Lenini-nimelise puiestee, rajada haljasala „Russalka“ mälestussamba juurde ja Tõnismäele, asuda kultuuri- ja puhkepargi rajamisele Pelguranda, ehitada „Estonia“ teatrihoone juurde vana turu asemel ilusa pargi ja kõigest kahe kuuga valmis ehitada uue keskturu, ehitada VSÜ „Kalevi“ Komsomoli-nimelise staadioni jne.

Erilist tähelepanu on sõjajärgsetel aastatel pööratud linna haljastamise küsimustele. Meie linna kaunistab palju haljasalasiid, parke ja puiesteid, millel on ka suur sanitaar-hügieeniline tähtsus.

Kui varem oli haljasalasiid peamiselt vanalinna ümber niinimetatud „rohelistel vööndil“ ja Kadrioru rajoonis, siis viimasel ajal on rajatud rida haljasalasiid ja parke ka äärelinna.

Sõjajärgsetel aastatel on linna parkidesse, haljasaladele ja tänavatele istutatud kokku üle 29 000 puu ja 189 000 dekoratiivpõõsa, iga aasta istutatakse üle 400 000 lille.

Selle tõttu on parkide ja haljasalade üldpind linnas sõjajärgsetel aastatel suurenenud 164 hektarilt 191 hektarini.

On tehtud tööd tänavavalgustuse parandamiseks linnas. Vana gaasilaternatega tänavate valgustamise võrk kesklinnas on asendatud elektrivalgustuse võrguga, tänavatele on ehitatud uusi elektrivalgustuse liine. Kokku on elektrivalgustuspunktide arv linna tänavatel 1945. aastaga

võrreldes suurenenud peaaegu neljakordseks. Kuid sellele vaatamata on mõnede tänavate valgustamine veel puudulik, eriti äärelinnas, ja vajab edasist parandamist.

Seega näeme, et sõjajärgsetel aastatel on ära tehtud suur töö kommunaalmajanduse kõigi peamiste harude edasiarendamisel ja olukord sel alal iga aastaga paraneb. Kuid ees seisavad ka tõsised ülesanded, eriti vesivarustuse, teedemajanduse ja linna üldise heakorra parandamise alal. Suur osa neist ülesandeist lahendatakse kuueandal viisaastakul.

TALLINNA ELANIKE KAUBANDUSLIK TEENINDAMINE

Elanikkonna hulgas on veel palju ja sageli õigustatud nurinat kaubandusliku teenindamise üle. Kuid siiski peame tunnustama seda suurt tööd, mida meie kaubandustöötajad olukorra parandamiseks sel alal on teinud ja teevad. Vaatame kõigepealt, kuidas on arenenud meie kaubandusvõrk viimastel aastatel.

KAUBANDUSVÕRK TALLINNAS

Kodanlikul ajal olid toidukaupade kauplused enamikus väikesed, niinimetatud „vürtspoed“. Enam-vähem moodsaid, ajanõuetele vastavaid kauplusi oli üksikuid. Palju parem ei olnud olukord ka tööstuskaupade kaupluste ruumide osas. Pealegi oli rõhuv enamik tööstuskaupade kauplustest koondatud südalinna. Me ei ole suutnud senini kõiki neid „kodanliku korra igandeid“ likvideerida, sest see on seotud uute ehitustega ja suurte kulutustega. Uutes majades on meil aga juba terve hulk moodsaid toiduainete ja tööstuskaupade kauplusi. Vanades majades asuvaid kauplusi on mitmel pool laiendatud, remonditud ja nad on varustatud moodsa sisseseadega, nii et 50% meie kaubandusvõrgust vastab juba enam-vähem tänapäeva nõuetele.

Kodanlikul ajal puudusid Tallinna käitistes tööliste ja teenistujate teenindamiseks sööklad. Praegu töötab Tallinnas 31 töölissööklad 1819 kohaga. Nende 31 söökla rahaline käive aastas ulatub 16,2 miljoni rublani. Kodan-

liku Tallinna koolidest valmistati ainult mõnes üksikus õpilastele sooja toitu — nüüd aga on Tallinnas veel paar-kolm kooli, kus ruumid ei võimalda sooja toidu valmistamist. Tallinnas töötab praegu 31 koolisööklad ja 29 -puhvetit, mida kasutab üle 29 000 õpilase.

Linna kaubandusvõrgu arenemist iseloomustab alljärgnev tabel.

Aastad	Tööstus- kaupade kauplused	Segakaupade kauplused	Toidukaupade kauplused	Kauplusi kokku	Kioskid	Kokku	Ühiskondliku toitlustamise ettevõtted
1948	188	28	337	553	195	748	179
1955	225	11	246	482	357	839	228
1956	235	12	248	495	322	817	243

Vähe on veel kauplusi ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtteid mitmes linna rajoonis — Lasnamäel, Lenigradi maanteel, Pelgurannas, Pirital, Nõmmel, Männikul jne. Jaekaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrgu laiendamine ja spetsialiseerimine ning kaubandusliku teenindamise uute vormide (iseteenindavad sööklad, müüjateta kauplused jne.) juurutamine jätkub.

Aastail 1953—1954 moodustati Tallinnas 3 spetsialiseeritud kaubastut: Tallinna Leivakaubastu, Kangaste, Rõivaste ja Jalatsite Kaubastu (Tekstilšveibuvtorg) ning Tallinna Kooperatiivkaubastu.

Kuni käesoleva ajani on nimetatud kaubandusorganisatsioonidel spetsialiseeritud kauplusi alljärgnevalt:

Leivakaubastul on spetsialiseeritud leiva- ja saiatoodete ning kondiitritoodete kauplusi	34
Tekstilšveibuvtorgil spetsialiseeritud valmisriiete, kangaskaupade ja jalatsite kauplusi	28
Tallinna Kooperatiivkaubastul põllumajandussaaduste komisjonikauplusi	23

Viimastel aastatel on suurt rõhku pandud toidu- ja tööstuskaupade kaupluste otstarbekale spetsialiseerimisele. Nii on ainuüksi 1956. a. 3 kvartali jooksul Tallinnas ava-

tud 6 leiva- ja saiatoodete kauplust, 6 piimakauplust ja 4 piimaosakonda, meeste valmisriiete, naiste valmisriiete, mantlite ja vihmamantlite, naiste pesu, siidkangaste, meeste peakatete, naiste peakatete, tööriivaste, päevasärkide, nahkgalanterii ja niitide-nööpide spetsialiseeritud kauplused, kauplus „Kõik kooliõpilasele“ jne.

Uute kaubanduslike vormide osas on seni avatud 2 toidukaupade ja 2 leiva- ja saiatoodete kauplust ilma müüjateta, tükitoodete kaupadega (fasseeritud) kauplevate toidukaupade kauplusi 4 ja leiva- ja saiatoodete kauplusi 2. Tööstuskaupade osas on avatud kauplus majapidamistarvete müügiga näidiste järgi ja iseteenindamisega V. Karja tn. 1, parfümeeriakaupade müük näidiste järgi Viru tn. 3 ja Harju tn. 25, päevasärkide müük lahtiste väljapanekutega Viru tn. 5 ja S. Karja tn. 15, nahkgalanteriikaupade müük ja niitide-nööpide müük lahtiste väljapanekutega S. Karja tn. 2.

1956. aastal avati 1 toidukaupade kauplus ilma müüjateta ja 1 leiva- ja saiatoodete kauplus ilma müüjateta, lähemal ajal avatakse tööstuskaupade osas lahtiste väljapanekutega sukkade-sokkide kauplus Viru tn. 23, petrooleumi müük iseteenindamisega Pärnu mnt. 484 jt.

Sööklate ja kohvikute osas on iseteenindamisele üle viidud 71 töölis- ja koolisööklad, üks üldkasutatav söökla Estonia pst. nr. 3/5 ja 4 kohvik-piimasaali (viimased laudade ettekatmisega). Iseteenindavate sööklate omatoodangu käive on tõusnud 25 protsendilt 40 protsendile, kusjuures söömisele kulutatav aeg on lühenenud peaaegu poole võrra.

Kalinini tn. 40 on avatud kulinaar- ja piimatoodete kauplus, mis on leidnud ostjaskonna poolehoiu. Samasugused kauplused on kas juba avatud või avamisel Telliskivi tn. 44, Nõmmel Raudtee tn. 57 ja Paldiski mnt. 45. Peale nende on avatud kulinaartoodete müük Vaksali tn. 5 ja Viru tn. 24. Avati veel uus söökla Tartu mnt. 38.

Järjekindlalt paraneb toitude kvaliteet ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes.

Toitlustustrustis ning Restoranide ja Kohvikute Trustis töötab 11 kokka, kelledele on omistatud kõrge kvalifikatsiooni eest meisterkoka nimetus.

Tallinna kaubandusvõrgu väljaarendamise perspektiivplaan
aastateks 1957—1960

Kaubandusettevõtte tüüp	Avatakse				Kokku
	1957. aastal	1958. aastal	1959. aastal	1960. aastal	
Toidukaupade kauplusi	6	6	8	8	28
Tööstuskaupade kauplusi	1	5	4	4	14
Sööklaid, toidubaare	6	4	3	3	16
Restorane	1	—	1	1	3
Kohvikuid, piimasaale	3	1	1	1	6

Uued kaubandusettevõtted on varustatud külmutusseadmetega, mehaaniliste töötlemisvahendite jm. tööprotsessi kergendavate abinõudega, kusjuures suurt tähelepanu on pööratud ka olemasoleva kaubandusvõrgu varustamisele moodsa kaubandusliku tehnikaga. Nii on käesoleval ajal 39 Tallinna Toitlustrusti sööklad varustatud külmutuskambritega, samuti töötab trusti ettevõtetes 87 külmutuskappi ja 27 külmvitriinletti. Tallinna Toidukaubastu kaupluste võrgus on tööle rakendatud 28 külmutuskambrit, 74 külmutuskappi, 28 külmvitriinletti jne. Peale nende on Tallinna Toidukaubastul 100 tonni mahutavusega külmoone kergeltriknevate toidukaupade hoidmiseks.

1956. a. suveperioodil oli elanikkonna varustamiseks karastavate jookidega tööle rakendatud Tallinnas 24 saturaatorkärü gaseeritud vee müügiks ja 6 tsisterni (à 1000 liitrit) leivakalja müügiks. Kuna nõudmine gaseeritud vee ja kalja järele kuumal ajal on suur, suurendatakse eelseisvatel aastatel saturaatorite ja kaljatsisternide arvu järjekindlalt.

KAUBAKÄIVE

Pidevalt kasvab kaubakäive, ulatudes 1956. aastal 1 677 000 tuhande rublani. Tähtsamate elanikkonnale müüdud kaupade koguste suurenemisest viimastel aastatel annavad pildi järgnevad tabelid.

Toidukaupade osas ei suutnud me senini rahuldada ostjaskonna nõudeid suhkru alal. Praegu on olukord ses suhtes mõnevõrra paranenud. Piima- ja piimasaaduste ning liha kaubastamisel, kus samuti veel mõni aeg tagasi olid suured lüngad elanikkonna varustamisel, on viimasel ajal olukord tunduvalt paranenud.

Tähtsamate toidukaupade realiseerimine riiklikus kaubandusvõrgus

Kauba nimetus	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
a) Toidukaubad (tonnides)						
Leivasaadused (arvestatud jahus)	22 519	23 647	26 901	26 905	30 175	29 500
Tangained	1 360	1 521	2 060	2 188	2 786	2 385
Kala	2 371	2 761	2 448	3 017	3 183	3 176
Heeringas	550	643	911	1 029	911	970
Kalakonservid*	685	904	12 16	1 389	1 428	1 114
Liha	1 073	902	2 025	2 296	1 974	3 595
Vorst	1 846	2 084	2 679	2 918	2 884	3 021
Lihakonservid*	261	89	606	553	368	313
Või	684	850	1 370	1 566	1 888	2 916
Taimeõli	192	264	216	257	382	375
Margariin	687	881	1 300	1 413	1 715	1 471
Suhkur	4 505	6 507	7 283	7 370	6 631	7 711
Kondiitritooted	3 352	2 996	2 959	3 430	3 919	3 899
Juust	407	311	446	565	593	551
Piim	5 210	8 397	9 653	10 933	12 676	26 197
Munad (tuhat tükki)	6 490	6 559	6 617	8 369	10 047	12 640

Pidevat kasvu näitab ka tööstuskaupade realiseerimine, olgugi et ka siin kaubastatavad kogused mitme kaubaliigi osas ei ole veel küllaldased, nagu näiteks villase riide, nahkjalatsite ja mõne muu kaubaartikli osas.

Tähtsamate tööstuskaupade realiseerimine
 (1951. a. hindades tuhandetes rublades)

	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
b) Tööstuskaubad						
Puuvillriie	54 133	49 680	53 310	55 979	53 619	44 866
Villane riie	36 426	37 293	38 105	49 583	31 400	49 360
Siidriie	20 345	26 990	39 545	51 186	52 845	64 700
Linane riie	4 638	3 143	3 489	4 133	4 862	5 807
Õmblustooted	44 895	54 649	74 505	119 502	145 835	158 588
Trikotaaž	18 015	20 144	23 216	27 988	33 183	43 472
Sukad-sokid	15 080	19 578	22 713	24 180	25 560	30 596
Nahkjalatsid	32 263	42 419	36 341	48 720	47 825	60 577
Kummijalatsid	12 090	12 195	11 156	13 306	18 637	19 215

* On mõeldud tingtoosides.

Tunduvalt on kasvanud pikemaks tarvitamiseks ostatevate esemete müük, nagu jalg- ja mootorrattad, kellad, raadioaparaadid jne., mis annab tunnistust meie elanikkonna ostujõu kasvust. Selle iseloomustamiseks toome andmed nende kaupade müügi kohta viimastel aastatel Tallinna tööstuskaubastu kauplustes.

Tööstuskaubastu poolt elanikkonnale müüdnud kaubad aastail 1952—1956

Kauba nimetus	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Jalgrattad	1 805	1 780	1 300	3 200	3 141
Mootorrattad	47	55	73	415	316
Õmblusmasinad	72	96	51	2 665	3 087
Käekellad	1 096	1 810	1 760	11 306	10 279
Taskukellad	425	495	395	810	465
Äratuskellad	810	735	735	5 950	6 894
Seinakellad	40	150	106	489	1 256
Lauakellad	120	220	150	1 025	989
Raadioaparaadid	3 870	2 459	5 245	13 300	11 141
Pesupesemismasinad	—	120	121	600	320
Külmutuskapid	—	—	15	290	183
Televiisorid	—	—	—	706	2 179
Autod	—	—	—	490	392

Peale tööstuskaubastu kauplevad nende kaupadega veel mitmed teised kaubanduslikud organisatsioonid. Nii näiteks müüdi Juveliirkaubastu poolt 1956. aastal 22 325 käekella, 745 taskukella, 6 650 äratuskella jne.

TURUD JA KOMISJONIKAUBANDUS

Peale riikliku kaubandusvõrgu varustavad elanikkonda toiduainetega ka turud ja komisjonikaubanduse tarbijate kooperatiivide kauplused.

Tallinna toidukaupade turg „Estonia“ taga likvideeriti 1947. aastal ja viidi üle Tartu maanteele — praeguse Turu

tänavaga piirkonda. Ta kannab Kolhoosi Keskturu nime. Müügipunktid asuvad kergelt tüüpi ehitustes — paviljonides, müük toimub aga ka lahtistelt laudadelt. 1948. aastal alustas tegevust Kalinini rajooni Kolhoositurg Telliskivi tänaval ja 1949. aastal tema osakond Koplis — Kalinini tänaval. Nõmme kolhoositurg töötab praeguses kohas juba paarkümmend aastat ja on oma väljaehituselt, võrreldes teiste turgudega, paremini korraldatud, tal on liha- ja piimasaaduste müügiks kapitaalsed ehitused. Tööstuskaupade (vanakraami-) turg Tartu mnt. — Lubja tn. piirkonnas töötab seal alates 1946. aastast. Kõik kolhoositurud töötavad seitse päeva nädalas. 1956. a. 1. oktoobrist alates töötab Tööstuskaupade turg kaks korda nädalas — pühapäeval ja neljapäeval.

Turgude töö laiendamiseks on neile eraldatud uued maa-alad: Nõmmel — Pääsküla piirkonnas, Koplis — endise surnuaia taga, keskturule ja Kalinini rajooni turule — praeguste maa-alade juurde. On kavatsusel püstitada keskturu maa-alale kinnine kauplemishoone 500 töökohaga, maksumusega umbes 6 miljonit rubla.

Allpool on toodud tabel Tallinna turgudel põllumajandussaadustega kauplemise kohta aastail 1946—1956.

Mõnede toiduainete müügi vähenemine on seletatav sellega, et nende toiduainete müügi osatähtsus riiklikus kaubandusvõrgus on suurenenud.

Põllumajandussaaduste müük aastail 1946—1956
(koos komisjonikaubandusega)

	1946. a.	1947. a.	1948. a.	1949. a.	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.
Liha (t) . .	1056	969	975	1715	3620	3886	3759	3041	3516	3906	3917
Piim (tuh. l)	1272	1237	2792	3851	598	6293	6506	6797	8091	10913	10438
Või (t) . . .	54	59	42	192	718	718	601	362	169	179	62
Kartul (t) . .	913	1071	2963	4068	8195	8365	9107	8205	7395	8221	8198
Juurvili (t) .	723	1321	1897	1974	4256	5528	6063	7527	7795	8255	5927
Kanamunad (tuhat tükki)	678	650	653	1203	4227	5472	7283	9055	8691	9243	10072

RAHVA TERVISHOID JA PUHKUS

Tervishoiu-alase töö organiseerimine NSV Liidus erineb põhjalikult sellest tööst kapitalistlikes riikides. Olukord tervishoiu alal ja töötajate tervislik seisund olenevad eeskätt ühiskondlikust korrast, tootmissuhetest. F. Engels ütles, et kapitalistlik tootmine on „töölise teadlik mõrvamine“. Andmed kodanliku Eesti tervishoiu-alasest statistikast tõendavad neid Engelsi sõnu täielikult.

Kodanliku Eesti valitsus ei pööranud tähelepanu töötajate tervise kaitsele. Kodanlikus Tallinnas oli kogu elanikkonna arstliku teenindamise süsteem rajatud erakapitalistlikule äritsemise põhimõttele. Riigi erikaal meditsiiniliste ürituste finantseerimisel oli õige tühine. Linnavalitsuse kulutused tervishoiule olid väikesed ja moodustasid tähtsusetu osa linna eelarvest.

	1925. aastal	1930. aastal	1935. aastal	1939. aastal
Tervishoiu-alaste kulude erikaal Tallinna linna eelarves	6,6%	6,6%	6,3%	5,8%

Võrdluseks võib märkida, et peaaegu niisama palju kulutati linnavalitsuse bürokraatliku aparadi ülalpidamiseks.

Hoopis teistsugune on olukord nõukogude Tallinnas. Riik kannab meil elanikkonna tervise kaitsmisel kõik kulud. Tervishoiule osutatakse suurt tähelepanu. Kulutused tervishoiule suurenevad pidevalt, kasvab tervishoiukulude erikaal Tallinna linna eelarves.

	1947. aastal	1950. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Tervishoiu-alaste kulude erikaal Tallinna linna eelarves	16,3%	25,1%	32,3%	35%

Toodud tabelis on esitatud üksnes linna kohaliku eelarve kulutused tervishoiule. Kui siia juurde arvestada veel kulutused Tallinnas asuvaile vabariikliku alluvusega raviasutustele, siis moodustas Tallinna tervishoiu-alane eelarve 1956. aastal 68 miljonit rubla.

Nõukogude Tallinnas kasvab pidevalt meditsiini alal töötajate arv.

	1946. aastal	1948. aastal	1950. aastal	1952. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Arstide arv	361	475	566	711	883	979
Keskastme ravipersonali arv	703	1088	1363	1666	2187	2434

Kodanlikus Tallinnas oli kodanluse võimutsemise lõpu-aastail arste 2,6 korda vähem ja keskastme ravipersonali 2,7 korda vähem kui praegu.

	1930. aastal	1932. aastal	1935. aastal	1937. aastal	1939. aastal
Arstide arv	277	300	291	314	335
Keskastme ravipersonali arv	555	554	661	738	811

Arstiabi andmine elanikkonnale oli kodanlikul ajal rajatud erapraksise põhimõttele. Üldreeglina oli arstiabi tasuline. Eraarstid võtsid näiteks visiidi eest haige juurde koju vähemalt 2 krooni, mis moodustas keskmise kvalifikatsiooniga töötaja päevase sissetuleku. Pühapäeviti ja öötundidel suurenes see tasu kuni 5 kroonini. Kaks kolmandikku haiglaid kodanlikus Tallinnas olid erahaiglad, mille omanikeks olid arstide-ärimeeste osauhingud. Need haiglad olid tasulised ja töötasid klasside süsteemil: eksisteerisid esimese, teise ja kolmanda klassi palatid. Vastavalt sellele oli ka tasu haiglas viibimise eest erisugune. Kuid isegi kõige odavamates kolmanda klassi palatites oli tasu väga kõrge (vähemasti 3 krooni päevas). Selle summa moodustasid ainuüksi tasu haiglavoodi kasutamise, toitlustamise ja põetamise eest. Ravimite ja arsti erakorralise väljakutsumise eest pidi haige tasuma veel eraldi, samuti oli ette nähtud lisatasu (sealjuures veel kõrge) operatsioonide eest. Osaliselt tasulised olid ka riigi ülalpidamisel tegutsenud haiglad. 1935. aastal need haiglad, mis allusid tollaegsele tervishoiuosakonnale, said 86% oma sissetulekust haigete käest võetavast tasust ja ainult 14% linna eelarvest. Neis tingimustes oli arstiabi saamine üle jõu käiv elanikkonna varaliselt kindlustamata kihtidele, mistõttu töötajad ei saanud õigeaegselt kvalifitseeritud

arstiabi ja surid hooletusse ja ravimata jäetud haiguste kätte. Haiglaravi võlad nõuti sisse sundkorras, kas või võlgniku vara mahamüümisega oksjoni teel.

Paremas olukorras olid need töölised ja teenistujad, kes kuulusid haigekassade alla, mis olid loodud proletaariaadi visa võitluse tulemusena. Haigekassade liikmed kasutasid tasuta arstiabi. Kuid see tasuta abi oli vaid näiline, kuna tööliste palgast tehti iga kuu mahaarvamised haigekassade fondi, samuti olid haigekassade liikmeteks peamiselt suuremate ja keskmiste ettevõtete töölised. Nii näiteks oli 1939. a. lõpul Tallinnas 143 000 elanikku, haigekassade liikmeid oli sel ajal 35 000 inimest. Linna teenistuses kodanlikus Tallinnas olid niinimetatud „vaestearstid“, arvult 3, kes osutasid tasuta arstiabi ambulatooriumides, kus kogu ambulatooriumi koosseis koosnes 1 arstist, 1 õest ja 1 sanitarist. „Vaeste“ hulka, kes seda tasuta ravi kasutada said, kuulusid majanduslikult laostunud ja töövõimetud inimesed, kellel läks korda hankida linna hoolekandeosakonnalt „vaesusetunnistus“. Kodanlik seadus piiras „vaeste“ õigusi. Neil näiteks ei olnud õigust osa võtta linna omavalitsuse valimistest.

Arstkonna progressiivse osa katsed teha arstiabi kättesaadavamaks üksikute mõõdukahinnaliste ambulatooriumide avamise teel ei suutnud tõsiselt parandada elanikkonna arstlikku teenindamist. Suurem osa raviasutustest kodanlikus Tallinnas oli koondatud kesklinna. Paaegu kõik apteegid olid eraomanike käes, ravimite hinnad olid kõrged.

Täiesti teistsugune on olukord praeguses Tallinnas.

Kvalifitseeritud arstiabi, nii ambulatoorne kui ka stationaarne, on kindlustatud kõigile Tallinna elanikele tasuta. Arstiabi on lähendatud töölisrajoonide elanikele. Kui näiteks 1945. aastal oli Kopli polikliinikus vaid 5 arstikohta, siis 1956. aastal oli seal juba üle 50 arstikoha kõigil põhilistel erialadel. Elanikkonna parema ravi-profülaktilise teenindamise huvides on linn jaotatud arstijaoskondadesse.

	1945. aastal	1950. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Arstijaoskondade arv Tallinnas	20	34	53	61

Linna ettevõtetes on loodud 21 arsti- ja 39 velskripunkti. Sõja ajal tunduvalt purustatud haiglate voodifond on mitte ainult taastatud, vaid ka kasvanud. Viimaste aastate jooksul on ehitatud rida haiglaid: Nõmme haigla, Kalinini rajooni haigla, Tallinna Vabariikliku Haigla sünnitus- ja naistehaiguste hoone. Endisi haiglaid on laiendatud juurdeehituste või haiglale lisahoonete eraldamise teel. On loodud 5 spetsialiseeritud dispanserit (dispanserid tuberkuloosi, vähktõve jt. haiguste tõrjeks). Linnas töötab 7 polikliinikut täiskasvanute jaoks, 5 lastepoliikliinikut, 4 naiste nõuandlat, 2 sünnitusmaja. Töötab kiirabi jaam, on loodud vältimatu abi punktid. Kodanlikus Tallinnas kiirabi jaama ei olnud. Mõningaid tema funktsioone (peamiselt haigete transpordi osas) täitis Punase Risti Selts. Vanas Tallinnas puudusid ka niisugused praegu olemasolevad asutused, nagu vereülekande jaam ja sanitaarlennujaam. Kaasaegses Tallinnas tegutseb Sanitaarharidusmaja, kelle ülesandeks on juhtida tervishoiualaste teadmiste levitamist elanikkonna hulgas. Töötab 2 teadusliku uurimise instituuti (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituut, Eesti NSV Tervishoiuministeriumi Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituut).

Kodanliku Eesti tervishoiule oli võõras profülaktika. Teisiti see ei saanudki olla, sest mida rohkem oli arstil haigeid, seda jõukamalt arst elas, ja sellepärast arstid ei olnud huvitatudki haigestumise vähendamisest. Puudus sihikindel võitlus nakkushaiguste vastu, ehkki selles suhtes mõndagi tehti, sest nakkushaigused on hädaohtlikud mitte üksnes töötajatele, vaid ka kodanlusele. Just sel põhjusel oli töötajaile kindlustatud tasuta ravi tolleaegses nakkushaiglas. Kuid mida kujutas enesest see haigla? 1937. aastal suri kõikidest seal ravil viibivatest haigetest 16,5%, 1930. aastal koguni 23,5%. Kõrge oli surevus niisugustesse haigustesse, nagu difteeria ja kõhutüüfus: 1930—1937. aastal ulatus see 10 protsendini.

Ebasoodsate sotsiaalsete tingimuste ja ränga kapitalistliku ekspluateerimise, samuti profülaktilise töö nõrkuse ja ravivõimaluste vähese kättesaadavuse tõttu oli kodanlikus Tallinnas laialt levinud tuberkuloos. 1937. aastal registreeriti Tallinnas 307 tuberkuloosi haigestumise juhtu. On iseloomulik, et 55% tuberkuloosi haigestunuist olid

töölised ja käsitöölised. Ajavahemikul 1931—1935 suri Tallinnas iga aasta tuberkuloosi tagajärjel keskmiselt 282 inimest. Järgnenud viie aasta jooksul ei näidanud suremine sellesse haigusesse tõsist kahanemise tendentsi. Teisiti see ei saanudki olla, sest võitlust tuberkuloosi vastu peeti põhiliselt ühiskondliku organisatsiooni „Tuberkuloosi vastu Võitlemise Selts“ nõrkade jõududega.

Suur levik oli Tallinnas suguhaigustel. Isegi tolleaegse statistika ilmselt ebatäpsete andmete järgi haigestus 1937. aastal tripperisse 1294 ja süüfilisse 138 Tallinna elanikku. 1937. aasta ei olnud selles osas sugugi erandiks ja kaugeltki mitte kõige halvemaks aastaks kodanliku Tallinna ajaloos. Selle põhjuseks oli kodanluse elukommete ebamoraalsus ja prostitutsiooni levimine. Mõnede eraarstide omakasupüüdlik talitusviis ja süüfilise nakkavate vormide sundusliku haiglaravi tegelik puudumine aitasid samuti kaasa selle haiguse levikule.

Hulk inimesi suri pahaloomulistesse kasvajatesse (1939. aastal — 286 inimest), palju inimesi hukkus õnnetusjuhtumite (1939. aastal — 99 inimest) ja enesetapmiste (1939. aastal — 43 inimest) tagajärjel.

Kodanlikul ajal oli Tallinnas halvasti korraldatud laste tervise kaitse. Neid funktsioone täitis peamiselt „Eesti Lastekaitse Ühing“, kes oma nõrkade jõududega polnud suuteline oma ülesandeid rahuldavalt täitma. Kuni 1 aasta vanuste laste surevus oli kõrge: 1925. aastast 1937. aastani moodustas see keskmiselt 6,6%, 1927. ja 1929. aastal aga suri igast 100 sündinud lapsest 9. Tallinnas puudus lastehaigla. Polnud lastesõimi.

Nende asjaolude ja samuti väikese sündivuse tõttu oli Tallinnas 1925. aastast alates kuni kodanluse võimu lõpuni surevus kogu aeg sündivusest kõrgem. Arenes depopulatsiooniprotsess, s. o. rahvastiku aeglase, kuid pideva väljasuremise protsess.

Nõukogude tervishoiutööd iseloomustab tema profülaktiline suund, s. o. püüe mitte ainult ravida haigusi, vaid eeskätt vältida nende tekkimist. Profülaktiline töö, sealhulgas võitlus nakkushaiguste vastu, on kõigi tervishoiutöötajate aukohustuseks. Võitlust ebasanitaarsete elutingimuste vastu ja nakkushaiguste ärahoidmise eest juhib meil sanitaar-epidemioloogiline jaam, mille koosseisus on ligemale 200 töötajat. Elanikkonna materiaalse heaolu ja kultuuri kasvu, samuti profülaktilise töö plaani-

kindla läbiviimise ja uusimate ravimeetodite juurutamise tagajärjel on nõukogude Tallinnas saavutatud elanikkonna haigestumise ja surevuse tunduv vähenemine. Linna tööstusettevõtete tervishoiupunktide andmeil vähenes ainuüksi 1955. a. jooksul tööliste üldhaigestumine nendes ettevõtetes haigestumisjuhtumite osas 12 protsendi ja töövõimetuse päevade osas 16 protsendi võrra. Samal ajal haigestumised tööõnnetuste tagajärjel vähenesid arvuliselt 26 protsendi ja töövõimetuse päevade suhtes 20 protsendi võrra. Viimase 10 aasta jooksul on tuberkuloosi haigestumine vähenenud meil kahekordselt ja surevus sellesse haigusse 12 korda. On likvideeritud surevus niisugustesse haigustesse, nagu difteeria ja kõhutüüfus, haigestumine nendesse haigustesse väheneb pidevalt. Nakkushaigete üldine surevus haiglas on meil praegu 10 korda madalam kui kodanliku võimu ajal 1937. aastal. Parema diagnoosimise ja ravi tulemusena on vähenenud surevus vähktõppe. Linnas on likvideeritud haigestumine süüfilisse, pidevalt väheneb tripperisse haigestumiste arv. Suurt tähelepanu omistatakse laste tervise kaitsele. Linnas töötab 2 lastehaiglat, 2 lastesanatoomiumi, laste piimaköök. Laste jaoskonnaarstide arv on viimase 10 aasta jooksul kasvanud kolmekordseks. Ainuüksi 1956. a. jooksul on Tallinnas suurenenud lastejaoskondade arstide arv 15 võrra. Vastsündinud, imikud ja väikelapsed (kuni 2 aastat) on võetud arstide poolt süstemaatilise dispanseerse järelevalve alla. Pidevalt kasvab nii lastesõimede üldarv kui ka kohtade arv sõimedes.

	1944. aastal	1950. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Lastesõimede arv	4	16	21	25
Kohtade arv lastesõimedes	150	630	1155	1400

Sõjajärgseil aastail on laste surevus Tallinnas vähenenud peaaegu 3 korda. Sündivuse suurenemine ja surevuse vähenemine kindlustavad elanikkonna loomuliku progressiivse juurdekasvu.

Kodanlikus Eestis ei saanud töötajad puhkust, sanatooriumide ja puhkekodude tuusikuid. Olemasolevad üksikud sanatooriumid (Pärnu, Haapsalu) ja puhkekodud eksisteerisid tasuliste erapansionide näol. Sanatooriumide ja tao-

liste puhkekodude kasutamise tasu oli niivõrd kõrge, et eesti tööline ei võinud unistadagi seal viibimisest. Sanatooriumid ja puhkekodud olid kodanluse kasutuses, kes viibis neis mitte niivõrd ravi- ja tervendava puhkuse otsarbel kuivõrd lõbutsemise eesmärgil. Seetõttu ei võinud ka kodanliku Eesti sanatooriume nimetada raviasutusteks selle sõna tõsisel mõttes. Sanatooriumidel ei olnud vajalikku meditsiinilist sisseseadet ega vajaliku ettevalmistusega arste.

Peale nõukogude võimu taastamist avanesid Nõukogude Eesti töötajale avarad võimalused kasutada mitte üksnes kohalikke, vaid kogu Nõukogude Liidu sanatooriume ja puhkekodusid. Eesti NSV sanatooriumide ja puhkekodude võrku on laiendatud, sanatooriumidel on korralikult sisustatud ravikabinetid, nad on komplekteeritud kvalifitseeritud arstide kaadriga.

Kuid suurte saavutuste peale vaatamata on meil ka veel küllalt puudusi. Meil tuleb palju tööd teha selleks, et laiendada ja edasi arendada raviasutuste, lasteasutuste, puhkekodude ja sanatooriumide võrku. Käesoleval ajal on Tallinnas ehitamisel rida uusi tervishoiuasutusi: luutuberkuloosi sanatoorium, nakkushaiguste haigla lastele, sanitaar-epidemioloogilisi jaamu. Lähemate aastate jooksul kavatakse linnas ehitada veel rida ravi- ja lasteasutusi: 2 haiglat, 1 sünnitusmaja, psühhoneuroloogiline dispanser, rida uusi lastesõimi. Võetakse tarvitusele abinõud polikliinilise töö edasiseks parandamiseks: arstijaoskondade arvu suurendatakse juba 1957. aastal 66-ni, tunduvalt kasvab mitmesuguste erialaarstide arv (hamba-, laste-, naistehaiguste arstid jt.).

Parandades profülaktilist tööd ja juurutades praktikasse uusi efektiivseid ravimeetodeid, saavutavad tervishoiutöötajad haigestumiste ja suremuse edasist vähenemist, töötajate tervise edasist tugevnemist ja eluea pikenemist.

TOOTAJATE SOTSIAALKINDLUSTUS

Kodanlikus Eestis ei kehtinud üldist riiklikku haiguskindlustust. Osa töötajaid olid kindlustatud haigekassades, kuhu nad olid kohustatud maksma iga kuu keskmiselt 2% oma töötasust. 1934. aastal oli Eestis 42 300 haigekassa liiget, kuid tööliste ja teenistujate üldarv oli 235 500.

Majanduskonjunktuuri paranedes kasvas tööliste arv ja koos sellega haigekassa liikmete arv Nii ulatus 1938. aastal haigekassa liikmete arv 70 000-ni. Riigi- ja omavalitsuse ametnikud ning töölised, keda oli ca 30 000, said haigustoetust erikorras. Eespool öeldust nähtub, et rohkem kui pool tööliste ja teenistujate üldarvust ei saanud haiguse puhul mingit toetust. Veelgi enam, haigestunud tööline haiguse ajal töötasu ei saanud ja pidi tasuma ravimisega seosesolevad kulud.

Praegu hõlmab haiguskindlustus kõiki töotajaid. Töölise palgast ei tehta haiguskindlustuseks mingeid mahaarvamisi, sest need kulud katavad ettevõtte, makstes sotsiaalkindlustuse eelarvesse teatud protsendi töötajate kuutöötasu fondist. Haiguspäevade eest makstakse töötajaile haigusabiraha, olenevalt tööstaažist, 50—90% ulatuses palgast. Raseduse ja sünnituse puhul saavad naistöötajad 16 nädalat palgalist puhkust. Madalapalgalised töötajad saavad toetusraha imikuvarustuse muretsemiseks. Sotsiaalkindlustussummade arvel antakse töötajaile alandatud hindadega või hoopis tasuta tuusikuid sanatooriumidesse ja puhkekodudesse.

Samuti puudus kodanlikus Eestis tööliste ja teenistujate kindlustamine vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul. Pensioniõiguslikud olid vaid riigi- ja omavalitsuse asutuste ametnikud ja üksikute riiklike ettevõtete töötajad kokku umbes 15,3% tööliste ja teenistujate üldarvust.

Suurem osa töölisi ei omanud pensioniõigust. Töövõime kaotuse korral ja seaduslike ülalpidajate puudumisel sattusid nad nn. „vaeste“ nimekirja. Väike osa sissetulekuid mitteomavaist vanadest pääses vanadekodusse. Kuna vanadekodudesse soovijate arv kaugelt ületas kohtade arvu, siis olid organiseeritud veel nn. „vaestemajad“, kus anti ainult prii korter, küte ja valgustus. Kuna vanadekodud ja vaestemajad ei suutnud vastu võtta kõiki abivajajaid, abistati puudustkannatavaid äärmise vajaduse puhul ajutise toetusega hoolekande korras.

Sotsiaalkindlustusse Eestis tõi pöörde kodanliku võimu kukutamine 1940. aastal.

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus on kodanikel õigus ainelisele kindlustatusele nii vanaduse kui ka töövõime kaotuse ja toitja kaotuse korral. Pensionilist kindlustamist teostatakse Nõukogude Liidus täielikult riiklike ja ühiskondlike summade arvel. Iga aastaga suu-

renevad sotsiaalkindlustussummad, mis kulutatakse pensionideks, haigusabirahadeks, ühekordsete toetuste andmiseks, proteestoodetega varustamiseks, sanatooriumi- ja pioneerilaagri tuusikutele, sünni- ja matusetootuste maksimiseks jne. Suuri summasid makstakse paljulapselistele ja üksikutele emadele.

Õiguse riiklikule pensionile omavad töölised ja teenistujad, sõjaväelased, kõrgemate õppeasutuste, kesk-eriõppeasutuste ning kaadri ettevalmistamise koolide ja kursuste õpilased, samuti teised kodanikud, kui nad on muutunud invaliidideks riiklike või ühiskondlike kohustuste täitmisel ning eespool märgitud kodanike perekonnaliikmed toitja kaotuse puhul.

Pensione makstakse vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse korral. Samuti makstakse pensione väljateenitud aastate eest. Erilisi teeneid omavaile kodanikele makstakse personaalpensione.

Õigus vanaduspensionile on töolistel ja teenistujatel — meestel 60-aastaseks saamisel 25-aastase tööstaaži olemasolu puhul ja naistel 55-aastaseks saamisel 20-aastase tööstaaži olemasolu puhul. Töölistele ja teenistujatele, kes töötavad allmaa- ja tervist kahjustavatel töödel, kuuma-des tsehhides ja raskete töötingimustega töödel, määratakse pensionid soodustatud tingimustel, s. o. kas nooremast east või lühema tööstaaži omamisel. Samuti on vanaduspensionile soodustatud tingimustel õigus naistel, kes on sünnitanud vähemalt 5 last ja kasvatanud neid 8-aastaseks saamiseni.

Invaliidsuspensionile saamise õigus on töolistel ja teenistujatel, kes invaliidistunud seoses töövigastuse või õnnetusjuhtumiga, sõltumata tööstaaži kestusest. Kõrgemate õppeasutuste, kesk-eriõppeasutuste, kaadri ettevalmistamise koolide ja kursuste õpilased, aspirandid ja kliinilised ordinaatorid, kellele invaliidsus on seoses tootmispraktikal saadud vigastusega või kutsehaigusega, omavad õiguse invaliidsuspensionile sõltumata tööstaažist, õppeasutuses, kursustel, aspirantuuris või ordinatuuris õppimise kestusest. Uldhaigestumise puhul on invaliidsuspensionile õigus neil invaliididel, kes omavad vastavalt vanusele tööstaaži või on õppinud õppeasutustes, kursustel, aspirantuuris ja ordinatuuris nii mitu aastat, nagu oleks vaja tööstaaži samavanusel töölisel või teenistujal.

Invaliididelt alla 20 aasta tööstaaži ei nõuta, piisab töötamise faktist.

Toitja kaotuse pensioni makstakse surnud toitja või teadmata äraolijaks tunnistatud toitja töövõimetele perekonnaliikmeile, kes olid tema ülalpidamisel.

Pensione makstakse välja sotsiaalkindlustuse osakondade poolt või töökoha järgi. Mittetöötavatele pensionäridele maksavad pensione sotsiaalkindlustusosakonnad, töötavatele pensionäridele töökohad.

Tallinna linna rajoonide sotsiaalkindlustusosakondade poolt on pensione välja makstud järgmiselt:

1944. aastal	2,9 miljonit rubla		
1945. "	10,8	"	"
1946. "	18,5	"	"
1947. "	23,9	"	"
1948. "	24,0	"	"
1949. "	27,0	"	"
1950. "	26,3	"	"
1951. "	27,6	"	"
1952. "	27,5	"	"
1953. "	27,7	"	"
1954. "	26,4	"	"
1955. "	30,7	"	"
1956. a. 9 kuu jooksul . .	24,5	"	"
1956. a. oktoobri-, novembri- ja detsembrikuu jooksul	17,8	"	"

Pensionäride arv Tallinnas on pidevalt kasvanud. Eriti tunduv on pensionäride arvu kasv 1. oktoobrist 1956.

1944. aastal oli Tallinnas arvel	4 997 pensionäri
1945. " " " "	12 736 "
1946. " " " "	13 199 "
1947. " " " "	14 751 "
1948. " " " "	16 759 "
1949. " " " "	19 460 "
1950. " " " "	19 142 "
1951. " " " "	19 547 "
1952. " " " "	19 730 "
1953. " " " "	20 421 "
1954. " " " "	21 362 "
1955. " " " "	22 599 "
1956. a. 1. oktoobril " "	24 358 "
1957. a. 1. jaanuaril " "	27 483 "

Edusammud sotsialistliku majanduse arendamisel võimaldasid parandada olukorda pensionilise kindlustamise

alal. Nii võeti 14. juulil 1956 vastu uus riiklike pensionide seadus, mis kehtestati alates 1. oktoobrist 1956. Uue riiklike pensionide seaduse alusel suurenesid mitte üksnes pensionide määrad, vaid laienes ka pensioniõiguslike isikute ring. Nii näiteks omavad uue seaduse järgi toitja kaotuse pensioni õiguse ka vanavanemad ja lapselapsed ning võõrasvanemad ja võõraslapsed.

Kui Tallinna linna sotsiaalkindlustusosakonnad 1955. a. oktoobrikuu jooksul maksid mittetöötavatele pensionäridele välja ligikaudu 2,5 milj. rubla ulatuses pensione, siis 1956. a. oktoobris oli see summa 5,0 milj. rubla, s. o. 2 korda suurem. Kui määratud kuupensioni summa 1956. a. septembris moodustas Tallinnas umbes 2,5 milj. rubla, siis 1956. a. oktoobris (uue riiklike pensionide seaduse põhjal) moodustas see summa umbes 8,3 miljonit rubla. Selgituseks olgu öeldud, et määratud pensioni summa hulgas on nii mittetöötavatele kui ka töötavatele pensionäridele määratud pensioni summad. Kui hariliku vanaduspensioni ülemmäär kuni 1. oktoobrini 1956 oli 210 rubla, siis 1. oktoobrist alates on pensioni ülemmäär 1200 rbl. Keskmise vanaduspensioni summa on praegu 429 rubla.

Sotsiaalkindlustusosakonnad maksavad riiklikke toetusi ka paljulapselistele ja üksikutele emadele. Seisuga 1. jaanuaril 1957 oli Tallinnas arvel 4 000 paljulapselist ja üksikut ema. Neile maksti 1956. a. jooksul toetustena välja 2,2 miljonit rubla.

Peale pensionide ning riiklike toetuste paljulapselistele ja üksikutele emadele maksavad sotsiaalkindlustusosakonnad veel pensionäridele suuri summasisid ühekordsete toetuste näol. Näiteks maksti 1956. a. jooksul Tallinnas elunevatele pensionäridele ühekordset toetust 778 751 rubla.

Mittetöötavate pensionäride ravi korraldamiseks annavad sotsiaalkindlustusosakonnad tasuta sanatooriumi-tuusikuid. Lapsi-pensionäre varustatakse pioneerilaagri tuusikutega.

Eriti suurt tähelepanu pööravad sotsiaalkindlustusosakonnad invaliidide töölesuunamisele ja uute kutsealade õpetamisele nendele invaliididele, kes tervisliku seisukorra tõttu ei saa töötada endistel kutsealadel. Kui ühekordne toetus on ühekordse ajutise iseloomuga abi, mis aitab välja ajutisest majanduslikust raskusest, siis tööle-

suunamine, ümberkvalifitseerimine ja paremini tasutavale tööle paigutamine on pidevaks abiks elu korraldamisel. Kodanikud, kes seoses invaliidistumisega ei saa enam töötada oma endisel kutsealal, saavad õppida uut eriala kas tööstuses, tehases, vabrikus jne. või Tallinnas asuvas Isamaasõja Invaliidide Õppekool-Internaadis. Isamaasõja Invaliidide Õppekool-Internaat organiseeriti 1945. aastal. 11 aasta jooksul on õppekool välja õpetanud umbes 400 invaliidi, kes tänu omandatud uuele erialale on saanud tööle asuda kas fotograafina, kellassepana, kingsepana, rätsepana, raadiotehnikuna, raamatupidajana või sotsiaalkindlustuse alal töötajana. 1956. aastal õppis selles koolis 67 õpilast, kusjuures ettevalmistus toimub neljal erialal — rätsepa, kingsepa, raamatupidamise ja raadiotehnika erialal. Nimetatud õppekooli õpilased (invaliidid) on õppeaja vältel täielikult riiklikult ülalpidamisel.

I ja II grupi invaliide ning raugaealisi kodanikke, kel puuduvad sissetulekud ja seaduslikud ülalpidajad, on võimalik paigutada invaliidide kodudesse täielikule riiklikule ülalpidamisele. Invaliidide kodudesse paigutamine toimub ainult kodaniku enese vastava avalduse põhjal. Tallinnas on 330 voodikohaga üldtüüpi invaliidide kodu, nn. Iru Invaliidide Kodu, 220 voodikohaga eritüüpi invaliidide kodu, nn. Tallinna Krooniliste Haigete Haigla ja 30 voodikohaga Kõrgendatud Tüüpi Invaliidide Kodu. Iga invaliidi ülalpidamine Iru Invaliidide Kodus maksab 392 rbl. kuus. 1939. aastal oli kodu hoolealuse päevase toidunormi kalorite sisaldus 2484, praegu 3268 kalorit.

Arvates 1. oktoobrist 1956 saavad invaliidide kodudes elavad pensionärid kätte ka osa määratud pensionist, kuid mitte alla 50 rubla kuus. 1958. aastal alustatakse Iru Invaliidide Kodule uue peahoone ehitamist (200 voodikohaga).

Töövõimetuid ja ilma seaduslike ülalpidajateta kodanikke, kes tööstaaži puudumise tõttu ei oma pensioni õigust, abistatakse sotsiaalkindlustusosakondade poolt igakuulise toetusraha maksmisega. Tallinnas on igakuulise toetuse saajaid arvel ligikaudu 1000 inimest.

TÖÖTAJATE KULTUURITASEME TÕUS SÕJAJÄRGSETEL VIISAASTAKUTEL JA KUUENDA VIISAASTAKU ÜLESANDED

TÖÖTAJATE KULTUURITASEME TÕUS SÕJAJÄRGSEIL AASTAIL

Nõukogude korra viljastavates tingimustes on õitsele puhkenud eesti rahva sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur. Heites pilgu kodanliku Eesti kultuuri- ja rahvaharidusoludele ja nõukogude võimu ajal saavutatud edusammudele, võiks tuua mõningaid võrdlevaid arve ja fakte.

Ametlike andmete järgi ei lõpetanud kodanlikus Eestis ligikaudu pooled õpilased kuueklassilist algkooli, ja seda peamiselt majanduslike raskuste tõttu.

Tänu nõukogude korrale on Eesti muutumas vabariigiks, kus peaaegu kogu noorsugu omandab üldise keskhariduse. 1956/57. õppeaasta algul asus üle 80 protsendi 7-klassilise kooli lõpetajaist edasi õppima keskkooli ja tehnikumidesse. Sõjajärgseil aastail on pidevalt kasvanud üldhariduslike koolide ja neis õppivate õpilaste arv. Kui 1940/41. õppeaastal õppis üldhariduslikes koolides 119 571 õpilast ja töötas 5154 õpetajat, siis 1955/56. õppeaastal õppis 149 294 õpilast ja töötas 9448 õpetajat. 1956/57. õppeaastal õpib üldhariduslikes koolides üle 153 000 õpilase, samuti on suurenenud õpetajate arv. 1960. aastaks on ette nähtud õpilaste arvu kasv 175 000 õpilaseni.

1940/41. õppeaastal töötas Eestis 40 keskkooli, 1956/57. õppeaastal 120. Keskkoolide vanemates klassides on õpilaste arv kodanliku ajaga võrreldes kasvanud rohkem kui kahekordseks. 1940/41. õppeaastal õppis 8—11-ndates klassides 10 557 õpilast, 1955/56. õppeaastal 20 634 õpilast, 1956/57. õppeaastal õpib aga ligikaudu 23 000 õpilast. Neile lisandub veel ligi 7000 õpilast töölis- ja maa-noorte koolide 8—11-ndates klassides.

1940/41. õppeaastal õppis kesk-eriõppeasutustes 2100 õpilast, 1955/56. õppeaastal aga 16 100. Vabariigi kõrgemates õppeasutustes õpib praegu üle kahe korra rohkem üliõpilasi kui 1939. aastal. 1940/41. õppeaastaga võrreldes kasvas üliõpilaste arv 4800-lt 11 900-le 1955/56. õppeaastal. Kolm korda suurem on iga-aastane kõrgemate koolide lõpetajate arv. 1939. aastal oli kõrgemate koolide lõpetajaid 390 inimest, 1956. aastal oli ainuüksi kõrgemate õppeasutuste statsionaarselt lõpetajaid 1044 inimest. Kokku oli Nõukogude Eestis 1940/41. õppeaastal 127 900, 1950/51. õppeaastal 175 700 ja 1955/56. õppeaastal 188 800 õpilast ja üliõpilast.

Kui eeltoodule lisada, et kodanlikus Eestis oli õppe-maks aastas keskkoolides 50—80 krooni, kõrgemates õppeasutustes 120 krooni, Nõukogude Eestis on aga õppemaks kõigis koolides kaotatud, siis on igapähele selge, kuid võrd põhjalikud muutused on toimunud nõukogude korra ajal hariduse alal.

1940. aastal töötas Eesti NSV rahvamajanduses 9800 kesk-eriharidusega ja 4800 kõrgema haridusega spetsialisti, 1956. aastal aga töötas ligi 20 000 kesk-eriharidusega ja ligi 15 000 kõrgema haridusega spetsialisti. Teaduslike töötajate arv kasvas 544-lt 1940. aastal 1618-le 1955. aastal.

Suured muudatused on toimunud vabariigi teatrielus.

1939. aastal andsid 7 kutselist ja 3 poolkutselist teatrit kokku 1923 etendust 622 700 teatrikülastajale, 1956. aastal andsid teatrid aga kokku 3230 etendust 921 700-le teatrikülastajale. Filharmoonia kontsertide arv on kasvanud 787-lt 1945. aastal 1414-le 1956. aastal. Kontsertide külastajate arv on kasvanud vastavalt 244 900-lt 520 900-le. Tähtis on siinjuures veel see, et teatrid ja filharmoonia kontsertbrigaadid ei esine mitte ainult suuremates linnades, vaid ka maa rahvamajades ja kolhoosiklubides, teemindades vabariigi elanikkonna kõige laiemaid hulki.

Kinokülastajate arv ainuüksi riiklikus kinovõrgus on kasvanud 4 392 000-lt 1945. aastal 15 635 900-le 1956. aastal. 1940. aastal töötas Eestis 56 kinoseadet, neist 2 rändkino, 1956. aastal aga oli riiklikus kinovõrgus 299 kino-seadet, neist 164 rändkino. Rändkinode arvu suur kasv võimaldab kinoga edukalt teenindada maaelanikkonda.

1940. aastal oli Eestis 900 raamatukogu, 1955. aastal aga 1400. Lugejate arv raamatukogudes on kasvanud 106 500-lt 1939. aastal 318 600-le 1955. aastal. Mitmekordistunud on laenutuste arv ja mitmekordselt suurenenud raamatufond.

Hoogsalt areneb kunstiline isetegevus. Mitmesuguste isetegevusringide tööst võtab osa ligi 90 000 inimest. Nõukogude korra aastail on tõelisteks üldrahvalikeks pidu-päevadeks muutunud laulupeod. Viimasest, 1955. aasta üldlaulupeost võttis osa üle 33 000 laulja, tantsija ja mängija.

Kodanliku korra kõige laiaulatuslikumast laulupeost 1938. aastal võttis osa ainult ligi 19 000 inimest.

Iga aasta viiakse läbi linnade ja rajoonide laulupäevad ja rahvakunstiõhtud ning kunstilise isetegevuse ülevaatused.

Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse hoolit-susest töötajate kultuuritaseme tõusu eest kõnelevad ilmekalt andmed ja faktid Tallinna kultuurielust.

Tallinn on vabariigi kultuurielu keskus. Tallinnas asub Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 4 kõrgemat õppeasutust (Tallinna Polütehniline Instituut, Tallinna Pedagoogiline Instituut, Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut ja Tallinna Riiklik Konservatoorium), 34 üldhariduslikku kooli, rida tehnikume ja teisi õppeasutusi. Tallinnas töötab neli teatrit (Riiklik Tööpunalipu ordenit omav Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater „Estonia“, Viktor Kingissepa nimeline Tallinna Riiklik Akadeemiline Draamateater, Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater ja Vabariiklik Nukuteater), Eesti NSV Riiklik Filharmoonia, Eesti Radio, Tallinna Televisioonistuudio. Siin ilmuvad vabariiklikud ajalehed ja ajakirjad, töötab Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinnas on arvukalt kultuurhariduslikke asutusi ja kinoteatreid. Suurem osa Eesti NSV kirjanikke, kunstnikke ja heliloojaid elab ja töötab samuti Tallinnas.

Tallinna koolid

Tallinna üldhariduslike koolide arvu suurenemist ja õpilaste arvu kasvu iseloomustavad järgmised andmed:

Õppeaasta	Üldse koole	neist			Kokku õpilasi	neist		
		alg-koole	7-aastasi koole	kesk-koole		alg-koolis	7-aastases koolis	kesk-koolis
1945/1946	32	1	17	14	15 995	7 934	4401	3660
1950/1951	34	2	16	16	22 526	273	7415	14838
1951/1952	32	2	14	16	20 586	71	6129	15167
1952/1953	33	1	16	16	22 927	74	6670	16183
1953/1954	32	2	14	16	22 458	80	5559	19819
1954/1955						79	6506	20635
1955/1956	33	2	12	19	28 366	100	6515	21751
1956/1957	34	2	10	22	30 100	153	5920	24027

Õpilaste arvu kasv, eriti keskkoolide osas, tõi endaga kaasa õpetajate arvu pideva suurenemise. 1945/46. õppeaastal töötas Tallinna üldhariduslikes koolides 619 õpetajat, 1950/51. — 990, 1951/52. — 1039, 1952/53. — 1059, 1953/54. — 1076, 1954/55 — 1270, 1955/56 — 1313 ja 1956/57. õppeaastal töötab 1367 õpetajat.

Selleks et võimaldada noortel töö kõrval oma haridust täiendada ning omandada üldine keskharidus, on loodud töölisnoorte koolide võrk. Kui 1945. aastal töötas ainult üks töölisnoorte kool 168 õpilasega, siis 1956/57. õppeaastal töötab 10 töölisnoorte kooli 2900 õpilasega ja kaks abikooli rohkem kui 500 õpilasega.

1953. aastal asutati Tallinnas kaks raudteekooli, kus praegu õpib ligi 1000 õpilast.

Linna eelarvest eraldatakse iga aasta suuri summasid rahvaharidusele.

Assigneeringud haridusele eelarve järgi (tuhandetes rublades)

1946	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
15 030,9	23 390,0	23 485,0	24 012,0	24 012,0	26 347,0	27 793,0	31 250,0

Fašistliku okupatsiooni ajal hävis Tallinnas hulk koolimaju kas täielikult või osaliselt. Seepärast tuli

pärast sõda taastada ja ehitada palju uusi koolihooned. Kokku on sõjajärgseil aastail taastatud 4 ja ehitatud 7 uut koolimaja.

Seoses üleminekuga üldisele keskkoolidusele ja laste arvu pideva suurenemisega jääb ka edaspidi aktuaalseks probleemiks uute koolimajade ehitamine, et luua lastele soodsad õppimistingimused. Kuuendal viisaastakul on ette nähtud ehitada Tallinnas 7 uut koolimaja.

Selleks et luua tingimused keskkooliduse täielikuks teostamiseks, kaotati 1. septembrist 1956 õppemaks keskkoolides.

Kuuendal viisaastakul on ette nähtud luua Tallinnas ka esimene kool-internaat.

Kutseharidus

Tallinna linna ja kogu meie vabariigi arenev tööstus ja transport nõuavad kvalifitseeritud oskustöölisi. Tööliskaadri ettevalmistamist teostavad tööjõureservide koolid. Üldse on Tallinnas asuvates tööjõureservide koolides sõjajärgseil aastail ette valmistatud 10 397 oskustöölisi, neist tööstuskoolides — 3972, raudteekoolides — 1607, eritööstuskoolides — 389, ehitus-(vabriku-)koolides — 3960 ja merekoolis — 469.

Praegu töötab Tallinnas 7 tööjõureservide kooli 1718 õpilasega, neist 2 tööstuskooli 470 õpilasega, raudteekool 731 õpilasega, eritööstuskool 172 õpilasega ja 3 ehitus-(vabriku-)kooli 245 õpilasega.

Seoses keskkoolide lõpetajate arvu suurenemisega alustatakse tööjõureservide süsteemis kvalifitseeritud oskustöölise ettevalmistamist nendest keskkoolide lõpetajaist, kes ei jätka oma õpinguid kõrgemates koolides.

TEADUSLIKU UURIMISE ASUTUSED JA KÕRGEMAD KOOLID EESTI NSV-s

Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Teaduste Akadeemia

Eesti NSV Teaduste Akadeemia on Eesti NSV kõrgem teaduslik asutus, kuhu on koondunud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi kõige silmapaistvamad teadlased, samuti väljaspool vabariigi piire töötavad teadlased, kes oma teadusliku tööga aitavad kaasa teaduse arendamisele Eestis.

Teaduste Akadeemia allub vahetult Eesti NSV Ministrite Nõukogule.

Vastavalt põhikirjale on Eesti NSV Teaduste Akadeemia kõrgemaks organiks Üldkogu, mis koosneb kõigist Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemikutest ja auliikmetest. Teaduste Akadeemia tegevuse operatiivseks juhtimiseks valib Üldkogu Presiidiumi, kes viib Üldkogu otsuseid ellu ja on Üldkogu istungjärkude vahelisel ajal Teaduste Akadeemia kõrgemaks juhtivaks organiks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi koosseisu kuuluvad: president, kaks asepresidenti, akadeemia akadeemiksekretär ja osakondade akadeemiksekretärid, kes valitakse Üldkogu poolt kolmeks aastaks Eesti NSV akadeemikute hulgast.

Teaduste Akadeemia põhiliseks ülesandeks on saavutada teoreetiliste ja rakendusteaduste üldine tõus Eesti NSV-s, edasi arendada Nõukogude Liidu ja maailma teaduslikku mõtet. Teaduste Akadeemia tegevuse aluseks on teaduse saavutuste plaanipärane kasutamine uue kommunistliku ühiskonna ülesehitamiseks.

Selle ülesande täitmiseks tegeleb Teaduste Akadeemia tähtsamate probleemide uurimisega teaduse kõigis harudes, uurib Nõukogude Liidu rahvaste ja kogu inimkonna kultuurilisi ja majanduslikke saavutusi ning aitab kaasa nende kasutuselevõtmisele Eesti NSV-s; uurib Eesti NSV loodusvarasid, eesti rahva ajalugu, kirjandust ja kultuuri ning vabariigi majanduslikke saavutusi. Teaduste Akadeemia valmistab ette kvalifitseeritud teaduslikku kaadrit ja aitab kaasa teaduslike töötajate kvalifikatsiooni tõstmisele kogu vabariigis; teenindab Eesti NSV valitsusasutusi

ja rahvamajandusorganeid teadusliku konsultatsiooni ja teadusliku ekspertiisi organiseerimisel.

Teaduste Akadeemial on praegu 60 aspiranti.

Teaduslike töötajate arvu kasvu Teaduste Akadeemias näitavad järgmised andmed:

	1. jaan. 1951	1. jaan. 1956	1. jaan. 1957
Teaduslike töötajate arv	278	306	338

Teaduste Akadeemias kasvab pidevalt teadusliku kraadiga töötajate (teaduste kandidaadid ja doktorid) arv:

	1. jaan. 1951	1. jaan. 1956	1. jaan. 1957
Teaduste kandidaatide ja doktorite arv kokku	86	139	155

Teaduste Akadeemia organiseerib teaduslikke kongresse, nõupidamisi, teaduslikke ekspeditsioone ning peab pidevalt teaduslikku sidet NSV Liidu, liiduvabariikide, samuti ka välismaade akadeemiatega, teaduslike asutuste ja ühingutega.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia avaldab teaduslikke ja populaarteaduslikke töid Teaduste Akadeemia asutuste teaduslikelt töötajatelt, samuti töid teistelt teadlastelt, kes esitavad oma uurimusi Eesti NSV küsimuste kohta. Eesti NSV Teaduste Akadeemia annab välja teaduslikku ajakirja — „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised“ — kolmes seerias: tehniliste ja füüsikalis-matemaatiliste teaduste alal, bioloogia- ja meditsiiniteaduste alal ning ühiskonnateaduste alal.

Akadeemia poolt on kirjastatud:

Aasta	Nimetused	Trükipoognad
1947	6	63
1948	15	140
1952	19	153
1953	31	329
1955	40	464
1956	55	644

Eesti NSV Teaduste Akadeemia koosneb kolmest osakonnast:

1) tehniliste ja füüsikalise-matemaatiliste teaduste osakond,

2) bioloogia- ja meditsiiniteaduste osakond,

3) ühiskonnateaduste osakond.

Tehniliste ja füüsikalise-matemaatiliste teaduste osakonda kuuluvad:

1) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Energeetika Instituut (TAEI)*. Selle instituudi ülesandeks on Eesti NSV territooriumil leiduvate tahkekütuste ja muude energiaallikate igakülgne uurimine; energiaressursside ratsionaalse ärakasutamise meetodite väljatöötamine rahvamajanduses; tööstuse ja põllumajanduse elektrifitseerimise küsimuste ning tööstuslike protsesside automaatiseerimise ja telemehhaniseerimise probleemide lahendamine.

2) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keemia Instituut (TAKI)*. Selle instituudi ülesandeks on oma uurimuste põhjal välja töötada teaduslikud alused meie vabariigi ühe tähtsama loodusliku maavara — põlevkivi — kompleksseks ärakasutamiseks rahvamajanduses.

3) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ehituse ja Ehitusmaterjalide Instituut (TAEEI)*. See instituut uurib ehitusmaterjalide tootmiseks vajalikke tooraineallikaid, samuti ka kasutuselolevate ja uute ehitusmaterjalide füüsikalise-keemilise ja tehnoloogilise omadusi; töötab välja ehituskonstruksioonide projekteerimise teaduslikke aluseid kohalike ehitusmaterjalide otstarbeka ärakasutamise eesmärgil, arvestades kliimatilise ja muid erinevusi vabariigis. Instituudi ülesandeks on kaasa aidata uute industriaalmeetodite laialdasele juurutamisele vabariigi ehitusmaterjalide tööstuses ja ehitustööstuses. Instituut uurib ka eesti arhitektuuri omapärasusi ja nende kasutamise võimalusi vabariigi ehituspraktikas.

4) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Geoloogia Instituut (TAGI)* teostab ulatuslikke geomorfoloogilise, litoloogilise, stratigraafilise ja teisi uurimusi Eesti NSV territooriumi maapinna ja maapõue alal; uurib maapõuevarade ja põhjavete moodustumise seaduspärasusi; avastab ja registreerib oma uurimuste ja välisekspeditsioonide töötulemuste põhjal kasulike maapõuevarade leiukohti ning koostab geoloogilise kaarte maavarade igakülgseks ärakasutamiseks ja nende kasutuselevõtmise kergendamiseks rahvamajanduses. Instituudi juures (asukohaga Tartus)

asub Geoloogia Muuseum mineraalide ja teiste maapõuevarade eksponaatide rikkaliku koguga.

5) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Füüsika ja Astroonoomia Instituut (TAFAI)* (asukohaga Tartus). Instituut teostab laialdasi uurimusi tähesüsteemide dünaamika alal; uurib päikesesüsteemi väiketaevakehade omadusi; võtab osa uurimustest, mis viiakse läbi seoses rahvusvahelise geofüüsika aastaga. Ulatuslikud teaduslikud uurimused toimuvad instituudis tahkete kehade luminesentsomaduste ja nende rakendusvõimaluste väljaselgitamiseks. Instituudi juures asub üks vanimatest tähetornidest Nõukogude Liidus — Tartu tähetorn (astronoomiline observatoorium) ja aktinomeetria laboratoorium Tartu lähedal.

Olgu märgitud, et juba järgmisel aastal algavad tööd uue observatooriumi ehitamiseks Elva lähedale. Uus observatoorium saab uue moodsa sisseseade ja alustab tööd käesoleval viisaastakul.

6) *Tehniliste ja füüsikalisis-matemaatiliste teaduste osakonna eksperimentaal-tehniline baas* (asukohaga Männikul). Selles praegu ehitamisel olevas uues katsebaasis saavad neli akadeemia instituuti laialdased võimalused mitmesuguste pooltööstuslike katsete teostamiseks — Ehituse ja Ehitusmaterjalide Instituut proovib siin uusi ehitusmaterjale, Energeetika Instituut teostab katseid mineraalsete toorainete rikastamise alal, proovib katsekoldeid, Keemia Instituut saab võimaluse arendada laialdasemalt põlevkivitöötlemise katseid, Geoloogia Instituut aga saab ruume laboratoorsete uurimiste jaoks.

Bioloogia- ja meditsiiniteaduste osakonda kuuluvad:

1) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituut* (asukohaga Tartus). Selle instituudi ülesandeks on teostada teaduslikke uurimusi Eesti NSV flora ja fauna alal. Üksikasjaliselt uuritakse produktiivse taimestiku arendamise võimalusi vabariigi mullastiku- ja kliimatilistes tingimustes; samuti uuritakse ka ihtüoloogilisi ja ornitoloogilisi probleeme. Instituudi juures asub Zooloogia muuseum, eksponaatide arvu poolest üks rikkamatest Nõukogude Liidus.

2) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituut (TAEKMI)*. Selle instituudi teaduslikud uurimused hõlmavad peamiselt regio-

naal-patoloogia valdkonda. Instituudi tähtsamaks ülesandeks on abistada tervishoiu- ja kliinilisi asutusi vabariigis esinevate haiguste — tuberkuloosi ja reuma — ravi-
mise teaduslike aluste väljatöötamisel. Laialdasi uurimusi teostatakse instituudis ka tööhügieeni alal põlevkivitöös-
tuses. Samuti on alustatud töid tervismuda raviomaduste uurimise alal.

3) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Bioloogia Eksperim-
entaalbaas*, kus teostatakse uurimusi dekoratiivtaimede, ilupuude ja -põõsaste valiku ning uute sortide aretamise alal. Eksperimentaalbaasi ülesandeks on ka Tallinna linna haljasvööndi väljaarendamine ja looduskaitse küsimuste lahendamine. Viiakse läbi üldbioloogilisi uurimusi, peamiselt taimede vegetatiivse hübriidiseerimise ja uute kultuuride kohandamise alal. Eksperimentaalbaasi on koon-
datud meie maa üks rikkalikumaid dekoratiivtaimede kollektsioone.

Ühiskonnateaduste osakonda kuulu-
vad:

1) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut (TAAI)*. Selle instituudi ülesandeks on uurida eesti rahva ajaloolist arenemiskäiku alates ürgajast kuni meie päe-
vini, tema ajaloolisi, kultuurilisi, poliitilisi ja majandus-
likke sidemeid naaberrahvastega; igakülgset uurida eesti rahva materiaalse kultuuri arenemist arheoloogiliste, etno-
graafiliste ja muude ajalooliste mälestusmärkide alu-
sel; koostada ja välja anda põhilisi monograafilisi töid eesti rahva ajaloo, arheoloogia ja etnograafia alal. Insti-
tuudi juures asub arheoloogia muuseum, kuhu on koon-
datud suur hulk kõige mitmekesisemaid eksponaate, mis pakuvad suurt huvi vaatlejaile ja on abiks ajaloolastele nende uurimistöös.

2) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjan-
duse Instituut (TAKKI)*. See instituut uurib eesti keele arenemise ajalugu, töötab eesti keele teadusliku gramma-
tika ja sõnaraamatute koostamise ja väljaandmise alal. Instituut uurib eesti kirjanduse ajalugu, eesti rahva folk-
loori, eesti klassikuid ja nende progressiivset mõju eesti rahva kultuuri arenemisele, samuti ka Nõukogude Eesti ilukirjanduse probleeme.

3) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Insti-
tuut (TAMI)*. Selle instituudi ülesandeks on vabariigi

rahvamajanduse põhiprobleemide lahendamise teaduslike aluste väljatöötamine tööstuse ja põllumajanduse alal; ühtlasi uurib instituut vabariigi tootlike jõudude otstarbekohase paigutamise ja edasiarendamise küsimusi, abistab kolhoose, sovhoose, tööstusettevõtteid ja -asutusi jooksvate majanduslike küsimuste lahendamisel.

4) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Muuseum*. Sellesse muuseumi on kogutud hulgaliselt eksponaate eesti rahva materiaalse kultuuri ja kujutava kunsti alalt ning majanduse arenemise käiku kajastavaid eksponaate. Muuseumi ülesandeks on näidata rahva aastasadu kestnud ränka võitlust oma iseseisvuse ja vabaduse eest, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise tulemusi Eesti NSV-s.

5) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kirjandusmuuseum* (asukohaga Tartus). Sellesse muuseumi on koondatud eesti rahva vaimuvara käsikirjade, folkloorikogude, ajakirjade aastakäikude, trükis ilmunud eestikeelsete raamatute ja muude dokumentide kujul. Kirjandusmuuseumi põhifondidel on hindamatu kultuuriline väärtus ja nad on põhimaterjaliks eesti filoloogidele nende teaduslikus uurimistöös.

6) *Eesti NSV Teaduste Akadeemia Etnograafia Muuseum* (asukohaga Tartus). Sellesse muuseumi on kogutud eesti rahva tarbekunsti väärtuslikumad ajaloolised mälestused — rahvariideid, elumaja sisustus, kunstipäraseid käsitöötooteid ja ehteid. Muuseumi ülesandeks on tutvustada laiemaid rahvahulki, sealhulgas ka teisi nõukogude rahvaid eesti rahva materiaalse kultuuri ajaloolise arenemise käiguga ning kaasaegse sotsialistliku kultuuri edusammudega.

Tartu Riiklik Ülikool (TRÜ)

Tartu Riiklik Ülikool on üks vanematest ülikoolidest Nõukogude Liidus ja suurim kõrgem õppeasutus vabariigis. Tema põhiülesandeks on ette valmistada kvalifitseeritud kaadrit vastavalt vabariigi vajadustele. TRÜ juures on järgmised teaduskonnad: Õigusteaduskond, Arstiteaduskond, Ajaloo-keeleteaduskond, Matemaatika-loodusteaduskond ja Majandusteaduskond.

Peale õppetöö toimub ülikoolis ka ulatuslik teaduslik uurimistöö, millest võtavad osa nii õppejõud kui ka üliõpilased. Teadusliku uurimistöö eesmärgiks on anda üliõpilastele iseseisva teadusliku töö kogemusi.

Tartu Riiklikus Ülikoolis õpib ligi 3000 üliõpilast.

Tallinna Polütehniline Instituut (TPI)

Tallinna Polütehniline Instituut on vabariigi kõrgeim tehniline õppeasutus. Tema ülesandeks on ette valmistada vabariigi rahvamajandusele vajalikku kaadrit mitmel erialal. Tallinna Polütehnilises Instituudis on viis teaduskonda: Mehaanikateaduskond, Ehitusteaduskond, Keemiamäeteaduskond, Laevaremonditeaduskond ja Insenermajandusteaduskond. Enamikus teaduskondades on võrdlemisi hästi organiseeritud teaduslik uurimistöö, eriti põlevkivikeemia, ehitusmaterjalide, masinaehituse ja energeetika alal. Märkimisväärselt tihe on instituudi side tööstusega, mis tagab ka õppejõudude kvalifikatsiooni tõstmist ja üliõpilaste paremat ettevalmistust.

Tallinna Polütehnilise Instituudi üliõpilaste ja õppejõudude ning lõpetajate arv

Õppeaastad	Üliõpilaste arv			Õppejõudude arv	Lõpetajate arv
	Päevaste osakondade üliõpilased	Õhtuste osakondade üliõpilased	Kaugõppe teel õppivad üliõpilased		
1945/46	1295	—	—	—	1
1946/47	1287	—	116	170	49
1947/48	1417	67	117	168	41
1948/49	1425	145	210	166	123
1949/50	1405	221	235	152	133
1950/51	1646	201	241	159	191
1951/52	1890	251	261	161	265
1952/53	1914	271	236	166	298
1953/54	1970	233	261	180	261
1954/55	2007	218	240	189	311
1955/56	2083	185	283	188	305
1956/57	2136	200	456	202	

Tallinna Pedagoogiline Instituut

1952. aastal asutatud Tallinna Pedagoogiline Instituut valmistab ette keskkoolide vanemate klasside õppejõude vastavatel erialadel. Instituudis on Ajaloo-keeleteaduskond, Matemaatika-loodusteaduskond, Vene keele ja kirjanduse ning kehakultuuri ja muusika teaduskond. Peale õppetöö teostatakse instituudis, ehkki veel mitteküllaldasel määral, ka teaduslikku uurimistööd, peamiselt ajaloo, eesti keele teadusliku grammatika ja pedagoogikaprobleemide alal. 1956/57. õppeaastal õpib instituudis 1873 üliõpilast, neist 830 kaugõppe teel.

Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut

Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut on vabariigi kõrgeim kujutava kunsti ja tarbekunsti õppeasutus. Tema koosseisu kuuluvad: kunstifakulteet, arhitektuuri fakulteet ja tarbekunsti fakulteet. Nimetatud aladel valmistab instituut ette kaadrit kujutava kunsti, tarbekunsti ja arhitektuuri alal. Teaduslikku uurimistööd on mõningal määral organiseeritud kujutava kunsti ja tarbekunsti valdkonnas. Instituudis õpib praegu 164 üliõpilast ja töötab 60 professorit ja õppejõudu. Sõjajärgseil aastail on lõpetanud instituudi 375 inimest (koos endise Tartu Riikliku Kunstiinstituudi lõpetajatega).

Tallinna Riiklik Konservatoorium

Tallinna Riiklik Konservatoorium on vabariigi kõrgem muusikakool, kus saab ettevalmistuse paljudel muusika erialadel töötav kaader. Konservatooriumi juures on organiseeritud järgmised kateedrid: laulukateeder, klaverikateeder, keelpillide kateeder, puhkpillide kateeder, koorijuhtide kateeder, kompositsioonikateeder, muusikateaduse kateeder, muusikateooria kateeder ja marksismileninismi kateeder. Konservatooriumil on olemas kõik vajalikud eeldused laialdase teadusliku uurimistöö organiseerimiseks eesti rahva muusikakunsti edasiarendamise eesmärgil. Konservatooriumis õpib praegu 147 üliõpilast ja töötab 40 õppejõudu. Sõjajärgseil aastail on konservatooriumi lõpetanud 140 inimest.

Eesti Põllumajanduse Akadeemia (EPA)

Eesti Põllumajanduse Akadeemia on vabariigi kõrgem põllumajanduslik õppeasutus. Tema koosseisu kuuluvad järgmised kuus teaduskonda: Agronoomiateaduskond, Veterinaar- ja zootehnika teaduskond, Maakorralduse ja hüdro-melioratsiooni teaduskond, Põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskond ja Metsandusteaduskond. Põllumajanduse Akadeemia põhiülesandeks on ette valmistada kvalifitseeritud kaadrit vastavalt teaduskondade erialadele. Akadeemias on organiseeritud ka ulatuslikku teaduslikku uurimistööd. Kodanlikus Eestis lõpetas Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna 21 aasta jooksul (1919—1939) 313 inimest. Eesti NSV-s on viimase viie aasta jooksul saanud kõrgema põllumajandusliku hariduse 844 inimest. 1956. aastal lõpetas Eesti Põllumajanduse Akadeemia 318 inimest.

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituut

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituut kuulub rakendusteaduslike uurimisasutuste hulka. Tema peamiseks ülesandeks on kaasa aidata vabariigi põllumajanduse viljakuse ja agrokultuuri püsivale tõusule Nõukogude Liidu teaduslike uurimistööde tulemuste loominguulise juurutamise kaudu. Instituudis teostatakse laialdasi uurimusi vabariigi mullastiku, maaviljeluse, sordiaretuse, põllumajanduse mehhaniseerimise ja hüdro-melioratsiooni alal. Instituudi eesmärgiks on välja töötada agrotehniliste abinõude kompleksid vastavalt vabariigi tingimustele. Instituut abistab vabariigi kolhoose, sovhoose ja põllumajanduslikke asutusi uue agrotehnika juurutamise küsimustes.

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituut

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi põhiülesandeks on kaasa aidata meie vabariigi loomakasva-

tuse produktiivsuse tõstmisele. Instituudi sektorites ja eksperimentaalbaasides tehakse ulatuslikku tööd paremate loomatõugude väljaarendamiseks, noorkarja kasvatamise uute ja ratsionaalsete meetodite uurimise, loomade söötmisnormide ja söödabaaside väljakujundamise küsimustes. Samuti uuritakse sagedamini esinevate haiguste ravimise meetodeid. Instituut osutab suurt abi vabariigi kolhoosidele ja sovhoosidele loomakasvatuse produktiivsuse tõstmisel.

Eesti NSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi Projekteerimise ja Teadusliku Uurimise Instituut (PTUI)

Eesti NSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi Projekteerimise ja Teadusliku Uurimise Instituudi ülesandeks on koostada uute tööstuslike ettevõtete projekte, töötada välja uusi progressiivseid tehnoloogilisi menetlusi ja rakendada neid tööstusesse. Samuti on instituudi ülesandeks juurutada tööstusesse vabariigi ja Nõukogude Liidu teaduslike asutuste poolt tehtud uurimuste positiivseid tulemusi ja aidata igakülgset kaasa uue progressiivse tehnika kiiremale kasutuselevõtmisele Eesti NSV-s.

Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituut

Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituut on Eesti NSV Tervishoiuministeeriumi teaduslik asutus, kus teostatakse kõik vajalikud kiireiseloomulised uurimused haiguste puhul, mis on epidemioloogilise või mikrobioloogilise iseloomuga. Samuti on instituudi ülesandeks tööstustesse ja konnaalasete asutustesse puutuvate hügieeniküsimuste lahendamise ja vastava järelevalve teostamine.

Eesti Vabariiklik Teaduslik-Tehniliste Ühingute Nõukogu

Eesti Vabariiklik Teaduslik-Tehniliste Ühingute Nõukogu asub Eesti Vabariikliku Ametiühingute Kesknõukogu juures ning koosneb kaheteistkümnest erineval tehnika-alal töötavast ühingust. ETTÜN-i ülesandeks on kaasa aidata uue progressiivse tehnika juurutamisele vabariigi tööstuses. Sel eesmärgil korraldab ühing vastavaid loenguid, ekskursioone ja tehnilisi nõupidamisi; abistab leiutajaid ja ratsionaliseerijaid nende ettepanekute realiseerimises; organiseerib vajaduse korral teaduslikke uurimistöid tööstusettevõtetes, et abistada tööstusettevõtteid ja tõsta insener-tehnilise personali kvalifikatsiooni.

Vabariiklik Teadusliku Uurimistöö Koordineerimise Nõukogu

Kogu teadusliku töö üldise suunamise ja kõigi ressurside parema ärakasutamise kindlustamiseks vabariigis on Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega Eesti NSV Teaduste Akadeemia juurde asutatud Vabariiklik Teadusliku Uurimistöö Koordineerimise Nõukogu. Nõukogu ülesandeks on iga-aastase ülevabariigilise teaduslike uurimistööde plaani koostamine, selle igakülgne läbiarutamine ja koordineerimine vabariigi teaduslike uurimis-asutuste, kõrgemate õppeasutuste ja ministeeriumide vahel, samuti selle plaani esitamine Eesti NSV Ministrite Nõukogule läbivaatamiseks ja kinnitamiseks. Praktilise töö läbiviimiseks on selle nõukogu juures organiseeritud 16 alalist sektsiooni. Sektsioonide liikmeteks on vabariigi territooriumil paiknevate teaduslike uurimis-asutuste ja kõrgemate õppeasutuste teadlased.

KIRJASTUSTEGEVUS

Raamat on nõukogude ühiskonnas võimsaks kultuuri-relvaks. Ta relvastab nõukogude lugejaid kommunistliku partei poliitika tundmaõppimisega, rikastab neid sotsialismi ülesehitamise kogemuste ja teaduse saavutustega,

laiendab nende silmaringi, mobiliseerib neid kommunismi ülesehitamise suurte ülesannete täitmisele.

1955. aastal moodustas Nõukogude Liidus kirjastatud raamatute kogutiraaž üle miljardi eksemplari (1004,1 miljonit), ületades 1940. a. taseme enam kui kahekordselt (217,2%) ja ligemale kaheteistkümnekordselt raamatute kirjastamise revolutsiooniaelses Venemaal 1913. aastal. Nõukogude võimu aastatel (1955. a. kaasa arvatud) on NSV Liidus ilmunud raamatuid rohkem kui 18 miljardit eksemplari (18 190,9 miljonit).

Leninlik rahvuspoliitika avaldub selgesti ka raamatu-kirjastamise arendamises. Nõukogude Liidus ei ole niisugust rahvast, kes ei kirjastaks raamatuid oma emakeeles. Ilukirjandust kirjastatakse meie paljurahvuselisel kodumaal seitsmekümnes keeles, sealhulgas üheksateistkümne niisuguse rahva keeles, kellel enne Oktoobrirevolutsiooni kirjavara ei olnud.

Nõukogude korra tingimustes on Nõukogude Eestis ajavahemikul 1940—1956 kirjastatud kokku (siia on kaasa arvatud ka Suure Isamaasõja ajal Nõukogude Liidu tagalas välja antud eestikeelne kirjandus) 11 781* raamatut, kogutiraažiga 76,1 miljonit eksemplari, sellest taasvabastatud Nõukogude Eestis aastail 1944—1956 10 938 raamatut, tiraažiga 69,2 miljonit eksemplari.

Kunagi varem ei ole Eestis olnud kirjandusel nii laialdast lugejate ringi, nagu on praegu meie nõukogude kirjandusel.

Sellest räägivad arvukad faktid.

Nõukogude Eesti raamatute üldiseks keskmiseks tiraažiks on 6400 eksemplari, mis ületab kodanliku Eesti raamatu keskmise tiraaži vähemalt 4,5 korda. Kui aga analüüsida raamatute tiraaže liikide järgi, siis selgub, et Nõukogude Eestis ületab näiteks ilukirjanduslike teoste tiraaž kodanlikus Eestis kirjastatud ilukirjanduslike teoste tiraaži vähemalt 8—10 korda.

Nõukogude Eesti raamat on muutunud seninägematult massiliseks. Seda tõendab asjaolu, et viimase viie aasta jooksul on Nõukogude Eestis kirjastatud iga aasta

* Nii siin kui ka edaspidi esitatud andmed kogutoodangu kohta on mõnevõrra väiksemad tegelikest, sest 1956. a. toodangu hulka on arvestatud ainult Eesti Riikliku Kirjastuse toodangu koguselised näitajad. Kokkuvõttes väljaspool kirjastust väljaantud toodangu kohta esialgu puuduvad.

keskmiselt 5,6 raamatut inimese kohta, keskmise lehekülgede arvuga 107 — seega kokku 600 lehekülge inimese kohta aastas. Keskmiste näitajate järgi arvestades (raamatute tiraažid olid kodanlikus Eestis saladuseks) oli kodanliku Eesti kõigi kirjastuste toodang 1934. aastal kokku 140 lehekülge inimese kohta.

Kuigi kodanliku diktatuuri kahekümne kahe aasta jooksul (1918.—1940. a. juunikuu) kirjastati trükiteoseid suhteliselt rohkearvuliselt (25 000 nimetuse ümber, keskmise tiraažiga 1400 eksemplari), siis nende teoste lähem sisuline analüüs näitab mõndagi märkimisväärset.

Suure protsendi tol perioodil kirjastatud raamatutest moodustab kergesisuline ajaviite- ja seikluskirjandus, mille väljaandmine kodanluse viimastel aastatel näitas järsku tõusu (nii kirjastati 1936. aastal — 71, 1937. aastal — 75, 1938. aastal — 97, 1939. aastal — 136 nimetust kriminaalromaane ja muud „kollast kirjandust“). Massiliselt kirjastati igasuguseid separaate ja vihikute kaupa ilmuvat sopakirjandust (1939. aastal 186 nimetust), samuti igasuguseid hinnakirju, äride katalooge, mitmesuguste seltside ja ühingute põhikirju ja aastaaruandeid (1939. aastal 369 nimetust), mitmesugust usulist lugemisvara nii lastele kui ka täiskasvanutele (1939. aastal 91 nimetust), igal aastal väljaantavaid äride ja ühingute kalendreid (1939. aastal 138 kalendrit), protestitud vekslite nimekirju jne., mis kõik kokku raamatuturu üle ujutasid.

Oleks vale väita, et kodanlikus Eestis ei kirjastatud ka häid teoseid. Ilmusid sarjad „Nobeli laureaadid“, „Põhja-maade romaanid“ ning Eesti Kirjanduse Seltsi „Maailmakirjanduse“ sari, mis sisaldasid maailmakirjanduse klassika ja kaasaegse kirjanduse väliapaistvaid teoseid, ent nad jäid laialdastele töötajate hulkadele kättesaamatuks oma kõrge hinna pärast. Kodanlikus Eestis oli ilukirjandusliku teose keskmiseks hinnaks 3—5 krooni, sageli oli raamatu hind kõrgem. Nii näiteks maksis Stendhali romaan „Punane ja must“ 9 krooni (köites), 1952. aastal kirjastati see teos hinnaga 8 rubla 10 kop., Oskar Lutsu „Kogutud Teoste“ sarjas ilmunud „Kevaded“ maksid 7 krooni 95 senti. 1954. aastal ilmunud „Kevade“ I ja II hind oli 9 rubla 75 kopikat.

Need faktid räägivad sellest, et head raamatud (ja neid ei olnud eriti palju) jäid kättesaamatuks tööliste kodanlikus Eestis ja nende levik ei olnud suur. „Nobeli lau-

reaatide" viimast sarja trükiti ainult 500 eksemplari. Praegu ilmuva sarja „Suuri sõnameistreid“ tiraaž on 30 000 eksemplari ja sellest ei piisa kõigi tellijate rahuldamiseks.

Raamat on muutunud hinnalt kättesaadavaks ja huvi kirjanduse vastu tohutult tõusnud.

Nõukogude korra üheks suurimaks saavutuseks kirjanduse väljaandmise alal on töötava rahva geniaalsete juhtide, teadusliku kommunismi rajajate K. Marxi, F. Engelsi ja V. I. Lenini teoste kättesaadavaks tegemine eesti töötajatele emakeeles. Tähtsaks sündmuseks vabariigi elus oli V. I. Lenini teoste kogu (35 köidet) eestikeelse väljaande ilmumise lõpuleviimine Eesti NSV viieteistkümnendaks aastapäevaks. Ajavahemikus 1940—1954 on Eesti NSV-s välja antud 106 marksismi-leninismi klassiku teost, kogutiraažiga 1 103 280 eksemplari.

Teaduslikku kirjandust on Nõukogude Eestis ajavahemikus 1940—1956 kirjastatud 935 teost, kogutiraažiga ligi 4 miljonit eksemplari, sellest populaarteaduslikku kirjandust 378 teost, kogutiraažiga peaaegu 3 miljonit eksemplari.

Teaduslik kirjandus moodustab kirjastatud raamatute üldarvust 8,4%.

Õppekirjandus moodustab 17,1% raamatute üldarvust ja 23,1% kogutiraažist. Õpikute keskmine tiraaž on 8600 eksemplari, üldhariduslike koolide õpikutel aga isegi 10 600 eksemplari.

Viimastel aastatel on tunduvalt suurenenud ka põllumajandusliku kirjanduse kirjastamine.

Aastail 1940—1956 on Eesti NSV-s kirjastatud põllumajanduse alalt kokku 1386 raamatut, kogutiraažiga 5,7 miljonit eksemplari, sellest kolme viimase aasta vältel (1954—1956) peaaegu 300 nimetust, kogutiraažiga üle poolteise miljoni eksemplari (1,6 miljonit).

Põllumajanduslik kirjandus moodustab raamatute üldarvust 12%, kogutiraažist 7,5%.

1940.—1956. a. on Eesti NSV-s välja antud 1667 ilukirjanduslikku teost, kogutiraažiga 20,6 miljonit eksemplari, sellest täiskasvanutele 1053 teost, kogutiraažiga 10,7 miljonit eksemplari, ja lastele 614 teost, kogutiraažiga 9,9 miljonit eksemplari.

Ilukirjandus moodustas 1956. aastal 24,4% raamatute üldarvust ja 52,7% nende kogutiraažist.

Vaatamata ilukirjanduslike teoste tiraažide hiiglaslikule kasvule (35 000—40 000 eksemplari) müüakse raamatud läbi sõna tõsises mõttes paari tunni vältel.

Niisugustest tiraažidest ja niisugusest raamatute levikust ei võinud kodanlikus Eestis unistadagi, kus juba paarituhandelist tiraaži peeti kõrgeks ja raamatud seisid poeletil kauemat aega.

Võrdluseks olgu märgitud, et kodanlikus Eestis oli ilukirjanduslike proosateoste tavaliseks tiraažiks 1000 kuni 2000 eksemplari, luuletuskogudel aga maksimaalselt 500 eksemplari.

Suure populaarsuse nii meil kui ka väljaspool Eesti NSV piire on võitnud August Jakobson oma dramaatiliste jutustustega, nagu „Elu tsitadellis“, „Võitlus rindejooneta“ jt., Hans Leberecht oma jutustusega „Valgus Koordis“, Juhan Smuul oma poemide ja jutustustega. Tõsiseks saavutuseks tuleb lugeda niisuguste romaanide ilmumist, nagu Aadu Hindi „Tuuline rand“, Erni Krusteni „Noorte südamed“, Johannes Semperi „Punased nelgid“, Rudolf Sirge „Maa ja rahvas“ ja teised.

Eriti suure tähelepanu osaliseks Nõukogude Eestis on saanud eesti kirjanduse klassika kirjastamine. Kui kodanlikus Eestis kirjastati kahekümne kahe aasta vältel eesti kriitilise realismi rajaja Eduard Vilde teoseid kokku 36 nimetust, siis Eesti NSV-s on seisuga 1. jaanuariks 1957 kirjastatud Vildet 50 korral, kogutiraažiga 792 200 eksemplari.

Ka eesti kirjanduse rajaja ja eesti rahvaepose „Kalevipoeg“ looja Fr. R. Kreutzwaldi looming on saanud laialdastele lugejate ringkondadele kättesaadavaks just nõukogude korra tingimustes. Tema suurteost „Kalevipoeg“ kirjastati kodanlikus Eestis küll neli korda, kokku 17 000 eksemplaris, kuid kolm väljaannet nendest olid lühendatud kooliväljaanded ja 1935. aastal kirjastatud „Kalevipoja“ tekstis on tehtud rida kärpeid ja moonutusi. Nõukogude Eestis on kirjastatud „Kalevipoega“ (kärpimata ja moonutamata) 3 korda, kokku 70 200 eksemplaris. On alustatud Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetuse (kuues köites) kirjastamist, millest kaks köidet on ilmunud. Ilmunud on ka tema kogutud teosed viies köites.

Nõukogude Eestis on kas juba välja antud või väljaandmisel kogutud ja valitud teostena järgmiste kirjanike teoste kogud: August Alle, Johannes Vares-Barbarus,

Eduard Bornhöhe, Anna Haava, August Jakobson, August Kitzberg, Lydia Koidula, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Juhan Liiv, Oskar Luts, Johannes Madarik-Lauristin, Jakob Mändmets, Ernst Peterson-Särgava, Juhan Sütiste, Anton Hansen-Tammsaare ja Eduard Vilde. Praegu on ettevalmistamisel Jaan Anveldi (Eessaare Aadu) ja Hans Pöögelmanni teoste, samuti ka Mait Metsanurga, Gustav Suitsu, Friedebert Tuglase ja Marie Underi teoste kirjastamine.

Suure vene rahva kirjandus oli kodanlikus Eestis töötavale rahvale vähe kättesaadav. Kogu kodanliku diktatuuri kahekümne kahe aasta vältel kirjastati vene keelest ainult 123 ilukirjanduslikku teost, neist klassikat 54 nimetust. Sageli olid vene klassikud tõlgitud halvasti, kärbitult ja moonutatult. Sõjajärgsel perioodil on pandud erilist rõhku vene ilukirjanduse tõlkimisele ja kirjastamisele. Ajavahe- mikus 1944—1956 on kirjastatud vene klassikute teoseid 114 nimetust, see on peaaegu niisama palju kui kodanlikus Eestis üldse vene kirjandust kirjastati.

Nõukogude rahvaste ilukirjandusest on tõlgitud eesti keelde 85 teost 20 rahva keelest, kogutiraažiga ligemale miljon eksemplari.

Nõukogude Eestis on 1940. aastast kuni 1956. aastani tõlkeid välismaa autorite teostest ilmunud 19 keelest, kokku 131 nimetust. Esmakordselt on eesti lugejatele tehtud kättesaadavaks Charles Dickensi „Pickwick klubi“, Honoré de Balzac'i „Teosed“, Viktor Hugo „Hüljatud“, Giovanni Boccaccio „Decamerone“, Henry Fieldingi „Tom Jones“ ja terve rida teisi maailmakirjanduse suurmeisterid.

Eesti ilukirjandus, mis kodanliku võimu ajal levis ainult kodanliku Eesti kitsastes piirides ja leidis harva teed üle raja, on nõukoegade perioodil levinud üle kogu maailma.

Nõukogude Eesti ilukirjanduslike teoste paremikuuga on võimalus olnud tutvuda väga paljude maade lugejail. Ainuüksi teistes liiduvabariikides on eesti ilukirjandust kirjastatud 97 teost 16 eri keeles, kogutiraažiga 2,9 miljonit eksemplari. Välismaal on välja antud eesti ilukirjandust 40 teost 13 eri keeles.

Väljaspool Eesti NSV-d on 1945. aastast 1955. aastani ilmunud eesti kirjanike töid 137 nimetust 29 keeles.

Peale raamatute ilmub Eesti NSV-s igal aastal suurtes tiraažides ajakirju ja ajalehti. 1956. aastal anti vabariigis

välja 12 nimetust ajakirju, 58 nimetust ajalehti ja rida bülletääne ning perioodiliselt ilmuvaid kogumikke.

Kõik need faktid räägivad sellest, et raamatuid on nüüd võrratult rohkem kui kodanlikus Eestis, et raamatud on võitnud lugejate poolehoidu, räägivad nõukogude korra viljastavast mõjust, meie maa rahvaste kultuuritaseme kasvust ja kirjanduse ennenägematust õitsengust, mis on NLKP rahvuspoliitika üheks ilmekamaks näitajaks ja eelduseks meie maa vääramatus edasilikumises kommunismile.

TALLINNA TEATRID SÕJAJÄRGSSEL PERIOODIL

Sõda ja fašistlik okupatsioon Eesti NSV territooriumil jätsid rasked jäljed ka eesti teatriellu. Ometi alustasid Tallinna teatrid kohe pärast linna vabastamist okupantidest pingsat tööd. Eriti rasketes tingimustes töötas „Estonia“ teater, kel puudus teatrihoone. Kuid juba 1944. a. sügisel avas teater oma ukсед endise kino „Gloria Palace'i“ ruumides, tuues uuslavastusena välja A. Kitzbergi „Enne kukke ja koitu“ (10 etendust 3672 külastajale), I. Kálmáni „Silva“ (10 etendust 6766 külastajale), K. Simonovi „Vene inimesed“ (4 etendust 1424 külastajale) ja P. Tšaikovski „Jevgeni Onegin“ (15 etendust 9143 külastajale). Riiklik Draamateater andis 1944. a. sügisel 5 lavastust — Ibseni „Nora“, Anto „Merepojad“, Kitzbergi „Kauka jumal“ ja „Libahunt“ ning Shaw „Pygmalion“.

1945. aasta jooksul suundus pealinna teatrielu juba enam-vähem rahuaegsetesse roobastesse. RT „Estonia“ andis 1945. a. jooksul 14 uuslavastust, milledest eriti õnnestunud olid A. Ostrovski „Pärast tarku palju“ (34 etendust 10 951 külastajale), G. Puccini „M-me Butterfly“ (20 etendust 10 188 külastajale), I. Kálmáni „Montmartre'i kannike“ (33 etendust 18 749 külastajale), W. Shakespeare'i „Hamlet“, E. Kapi „Tasuleegid“, B. Assafjevi „Bahtšissarai purskkaev“ jt.

Riiklik Draamateater andis 1945. aastal 9 uuslavastust, milledest tähelepanuväärsemad olid Goldoni „Mirandolina“ (41 etendust 10 416 külastajale), Shakespeare'i „Kuningas Lear“, Leonovi „Vallutusretk“ jt.

1946. ja 1947. aastal jätkub Tallinna teatrielu elavne mine. Nii andis Tallinna Draamateater 1946. a. jooksul

254 etendust 47 300 külastajale, RT „Estonia“ aga 383 etendust 153 700 külastajale.

1948. ja 1949. aasta toovad kaasa suure elavnemise nõukogude kaasaegse repertuaari osas. Teatrid reageerivad aktiivselt partei ja valitsuse ajaloolistele otsustele ideoloogilise töö küsimustes.

TR Draamateatri repertuaaris oli nõukogude autorite näidenditest K. Simonovi „Vene küsimus“ ja „Päevad ja ööd“, A. Jakobsoni „Võitlus rindejooneta“, „Rooste“ ja „Kaks leeri“, A. Kroni „Sügavuurimine“, N. Pogodini „Kremlis kellad“, V. Katajevi „Valendab üksik puri“, I. Ehrenburgi „Lõvi linnaväljakul“, A. Hindi „Kuhu lähed, seltsimees direktor?“, J. Semperi „Murrang“, N. Virta „Hukkamõistetute vandenõu“, A. Korneitšuki „Ukraina steppides“ jt. RT „Estonia“ repertuaaris oli algupärastest muusikateostest E. Kapi „Tasuleegid“ ja „Kalevipoeg“. Eriti suure poolehoidu osaliseks sai viimane lavastus, mis ainuüksi 1948. a. jooksul läks 41 korda, kokku 24 240 külastajale. Klassikalavastustest äratas suurt tähelepanu Shakespeare'i „Othello“ RT „Estonias“ ja Tammsaare „Põrgupõhja uus vanapagan“ TR Draamateatris.

1948. aastal alustas tööd ka Tallinna Riiklik Vene Draamateater. Juba 1949. aastal annab ta 2 eelmise aasta lavastust ja 10 uuslavastust, kokku 106 100 külastajale.

1950. aastal toimuvad suure eduga RT „Estonia“ külalisetendused Moskvast. Esitatakse E. Kapi „Tasuleegid“ ja „Kalevipoeg“, G. Verdi „Traviata“ ja G. Ernesaksa „Tormide rand“. Peale õnnestunud külalisetendusi antakse teatrile akadeemilise teatri austav nimetus. TR Draamateater annab 1950. aasta jooksul 547 etendust 133 200 külastajale. TR Vene Draamateater annab 1950. aastal 387 etendust 146 100 külastajale, sealhulgas sellised tähelepanuväärsed lavastused, nagu Afinogenovi „Mašake“ (42 etendust 14 078 külastajale), A. Korneitšuki „Lodjapuusalu“ (18 etendust 10 963 külastajale) jt.

Teatrielu areneb lakkamatus tõusujoones ka järgnevatel aastatel. 1950. aastast alates on RAT „Estonia“ ainult muusikateater, kuuludes parimate hulka NSV Liidus. Samal ajal rikastus TR Draamateatri kollektiiv terve rea lavameistritega, mis võimaldas teatril veelgi tõsta lavastuste taset ja paremini teenindada teatrikülustajaid. Nii näiteks andsid Tallinna teatrid 1952. a. jooksul kokku 1746 etendust 523 800 külustajale.

1953. aastal täienes V. Kingissepa nimelise Tallinna Riikliku Draamateatri kollektiiv Moskva Lunatšarski-nimelise Teatriinstituudi lõpetanud Eesti studio noorte näitlejatega. Teatri repertuaar rikastus studio diplomilavastustega: Gorki „Barbarid“, Beaumarchais' „Figaro pulm“, Jakobsoni „Võitlus rindejooneta“, Kaverini „Kaks kaptenit“ ja Simonovi „Noormees meie linnast“. Seega andis teater 14 uuslavastust. Üldse andis Draamateater 1953. aastal 414 etendust 128 000 külastajale.

RAT „Estonia“ repertuaaris oli 1953. aastal terve rida huvitavaid lavastusi, nagu Meituse ooper „Noor Kaardivägi“, Prokofjevi ballett „Romeo ja Julia“, klassikast Mozarti ooper „Don Juan“ ja Mussorgski ooper „Boris Godunov“, operetidest Dolidze „Keto ja Kote“, Straussi „Nahkhiir“ jt. Üldse andis RAT „Estonia“ 1953. aastal 446 etendust 197 100 külastajale.

Tallinna Riiklik Vene Draamateater andis 1953. aastal 11 uuslavastust, nende hulgas sellised, nagu Arbuzovi „Tanja“, A. Ostrovski „Mitte alati pole kassil vastlad“ jt. Samuti tutvustab teater vene publikule eesti näitekirjandust: lavastatakse E. Vilde „Pisuhänd“ (mis juba sama aasta jooksul etendus 69 korda ja jäi teatri repertuaari raudvara hulka) ja A. Jakobsoni „Šaakalid“.

1954. ja 1955. aasta jooksul jätkavad teatrid oma põhilist repertuaarijoont. RAT „Estonia“ tutvustab järjekindlalt teatripublikule vene ooperiklassika suurteoseid, nagu Borodini „Vürst Igor“, Glinka „Ruslan ja Ludmilla“, Mussorgski „Boris Godunov“. Jätkub töö ka nõukogude autoritega, mille tulemusena lavastatakse Ernesaksa koomiline ooper „Käsikäes“, Arro-Normeti operett „Rummu Jüri“ ning L. Austeri ballett „Tiina“. V. Kingissepa nimelise TR Draamateatri repertuaaris on sellised suuremõõdulised lavateosed, nagu Korneitšuki „Eskaadri hukk“, Vilde „Mahtra sõda“, Shakespeare'i „Antonius ja Kleopatra“, Tolstoi „Elav laip“ jt.

TR Vene Draamateater oma repertuaaripoliitikas jätkab nõukogude näidendite tutvustamist teatripublikule. Teatri repertuaaris on Pavlenko „Õnn“, Arbuzovi „Rännuaastad“, Sofronovi „Süda ei andesta“, Simonovi „Uhe armastuse lugu“, Rahmanovi „Professor Poležajev“, Steini „Personaalküsimus“, Skulski „Peeter Sepa katsumus“, Rozovi „Elu lehekülg“ ja „Õnn kaasa“.

1955. a. jooksul andsid pealinna teatrid kokku 1778 etendust 595 000 külastajale.

1956. a. möödus peamiselt aasta lõpul Moskvast toimunud eesti kunsti ja kirjanduse dekaadi tähe all. Dekaadist võtsid osa kaks Tallinna teatrit — RAT „Estonia“ ja V. Kingissepa nimeline Tallinna Riiklik Draamateater, ning Tartust RT „Vanemuine“. Üldse anti dekaadi vältel 36 teatrietendust, mida külastas 38 000 teatrihuvilist. RAT „Estonia“ näitas dekaadil 5 paremat lavastust: E. Kapi „Tasuleegid“, M. Mussorgski „Boris Godunov“, G. Ernesaksa „Käsikäes“, L. Austeri „Tiina“ ja E. Kapi „Kullaketrajad“.

V. Kingissepa nimeline TR Draamateater esitas dekaadil W. Shakespeare'i „Antonius ja Kleopatra“, M. Lermontovi „Maskeraadi“, E. Ranneti „Südamevalu“, A. Jakobsoni „Kaotatud paradiisi“ ja O. Lutsu „Kevade“.

Pärast edukalt möödunud dekaadi anti V. Kingissepa nimelisele Tallinna Riiklikule Draamateatrile akadeemilise teatri austav nimetus. Kaks eesti vanemat teatrit — RAT „Estonia“ ja RT „Vanemuine“ said Tööpunalipu ordeni.

Praegu jätkub Tallinna teatrite töö uue hooga. 1957. aastal tähistab kogu nõukogude rahvas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva. Ka teatrid valmistavad ette uuslavastusi suure tähtpäeva väärikaks tähistamiseks. Nii näiteks on V. Kingissepa nimelisel Tallinna Riiklikul Akadeemilisel Draamateatril kavas aastapäevaks lavale tuua V. Višnevski „Optimistlik tragöödia“.

Sel kevadel toimub ka järjekordne Balti liiduvabariikide teatrikevad, mille vabariiklik etapp viiakse läbi aprillikuu kestel Tallinnas.

Lähemal ajal lavale tulevatest uuslavastustest võib nimetada Shaw „Südamemurdumise maja“ V. Kingissepa nimelises TRA Draamateatris, Kálmáni „Bajadeeri“ ja Puccini „Toscat“ RAT „Estonias“ ning Volodini „Vabrikuplikat“ Riiklikus Vene Draamateatris.

EESTI RAADIO

Regulaarseid ringhäälingusaateid hakati Eestis levitama 1926. a. detsembris. Kodanlikus Eestis oli ringhääling era-kapitali, hiljem aga riiklik äriettevõte. 1935. a. andmete järgi olid tähtsamateks saateliikideks:

1. Heliplaadimuusika	24,3%
2. Religioossed saated ja ülekanded kirikuist	8,6%
3. Päevauudised	7,1%
4. Reklaam	5,9%
5. Tantsumuusika	5,5%

1940. aastaks oli Eesti ringhäälingul 3 saatejaama, 5 stuudiot ja 1 kunstiline kollektiiv (orkester). Saatekava keskmine pikkus päevas oli 7,5 tundi. Võrdluseks olgu märgitud, et 1957. aastal moodustab ainuüksi Eesti Raadio vabariikliku saatekava pikkus 13 tundi.

Alates 1940. aastast hakkas raadio teenima eesti töörahva huve. Raadiosse kutsuti esinema lihtsaid tööinimesi, raadio muutus sotsialistliku ülesehitustöö kogemuste levitamise tähtsaks vahendiks. Kiiremini hakkas kasvama raadiokuulajate arv, paranes ringhäälingu majanduslik ja tehniline baas.

Suure Isamaasõja päevil jätkas Nõukogude Eesti ringhääling oma tegevust Leningradis, Moskvas ja Kuibõševis, andes kogu sõjaperioodi kestel iga päev 8—12 eestikeelset saadet. Pidevalt esinesid nendes saadetes vabariigi valitsuse juhtivad töötajad, kirjanikud, kunstnikud ja eesti rahvusväeosade esindajad.

Kuna sõjatules hävisid kõik Eesti raadiojaamad ja stuudiod, tuli pärast Eesti vabastamist fašistlikust okupatsioonist rajada täiesti uus saatejaamade ja kuuldepunktide võrk. Tänu vennasvabariikide abile edenes see töö kiiretempoliselt. Kui 1945. aastal oli registreeritud ainult 6500 raadiokuulajat, siis 1947. aastal tõusis registreeritud raadiokuulajate arv juba 42 000-ni. Olgu märgitud, et kodanliku Eesti ringhäälingu abonentide arv tõusis esimese kümne aasta jooksul (1926—1936) ainult 33 000-ni.

Praegu on Nõukogude Eesti ringhäälingu käsutuses 6 raadiosaatejaama ja 10 stuudiot. Kui enne sõda oli ringhäälingu käsutuses ainult 2 magnetofoni, siis praegu on neid üle poolesaja.

Raadiokuulajate arv on sõjaeelsega võrreldes kahekor-

distunud. 170 000 raadiokuulajast on üle 60% individuaalvastuvõtjate omanikud ja umbes üks kolmandik translatsioonivõrgu abonendid.

Viimastel aastatel on laienenud raadiosõlmede ehitamine kolhoosides, kuid kolhooside radiofitseerimisel seisab suurem töö veel ees.

Eesti Raadio saatekava mitmekesistamisel täidavad tähtsat osa kirjasaatjad käitistes, asutustes ja kolhoosides, kellede arv ületab 300. Aktiivselt võtavad saatekava koostamisest osa raadiokuulajad oma ettepanekute ja soovidega. Möödunud aasta jooksul saabus Eesti Raadiolle üle 24 000 raadiokuulaja kirja. Raadio kunstilised kollektiivid — sümfooniaorkester, estraadiorkester ja segakoor esinevad edukalt ka väljaspool raadiostuudioid.

KULTUURHARIDUSLIKE ASUTUSTE TÖÖST TALLINNAS

Nõukogude Eesti pealinna töötajate kultuurilise teenindamise üldist tõusu iseloomustab kultuurhariduslike asutuste võrgu kasv ning nende tegevuse tunduv laienemine, eriti viiendal viisaastakul.

Seisuga 1. jaanuaril 1957 töötas Tallinnas 519 kultuurhariduslikku asutust 307 vastu 1951. aastal.

Tallinnas töötab praegu 15 paikkino ja 1 rändkino, 16 kultuurimaja ja klubi, 245 punanurka, 234 raamatukogu, 6 muuseumi, kultuuri- ja puhkepark ning Zoopark.

Raamatukogud

Tallinna linna elanikkonna kultuuriliste vajaduste rahuldamisel on suur tähtsus raamatukogudel. Aasta-aastalt laieneb raamatukogude võrk ning kasvab raamatute fond.

Seisuga 1. jaanuaril 1957 oli Tallinnas 234 raamatukogu. Raamatuid laenutati 1956. aastal 97 579 lugejale, kes laenutasid 2 077 499 raamatut. Aasta jooksul tuli iga laenu-taja kohta keskmiselt 21 raamatut. Raamatufondi ringlus raamatukogudes oli 3,2.

Üksikute ametkondade raamatukogude tegevust 1956. aastal iseloomustavad järgmised andmed:

Raamatukogu liik ametkondliku kuuluvuse järgi	Arv	Fond	Lugejate arv	Laenu- tuste arv	Loetud keskmiselt ühe lugeja poolt	Fondi ringlus
Riiklikud raamatukogud	14	398 605	52 645	1 320 365	25	3,3
Ametiühingute raamatukogud	161*	153 298	40 633	718 017	17	1,5
Muude süsteemide raamatukogud	59	96 397	4 301	39 117	9	0,4

M ä r k u s: Tabelis toodud andmete hulka ei ole arvatud Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Eesti NSV Riikliku Raamatukogu, Eesti NSV Teaduste Akadeemia raamatukogu ning tehniliste ja muude kinniste raamatukogude andmeid.

Kui vaadelda linnas asuvate raamatukogude tegevust viienda viisaastaku jooksul, siis saame järgmise pildi:

Aastad	Raamatukogude arv	Raamatufond	Lugejate arv	Laenu- tuste arv	Loetud keskmiselt ühe lugeja poolt	Fondi ringlus
Seisuga 1. I 1951	155	423 135	88 900	1 134 713	13	2,6
Seisuga 1. I 1957	234	894 407	96 674	2 048 590	21	2,4

Viienda viisaastaku jooksul kasvas raamatukogude arv umbes 80 võrra, raamatukogude raamatufond kasvas rohkem kui kahekordseks ning peaaegu kahekordseks suurenes ka laenutuste arv.

Kirjanduse propageerimise ja raamatute laenutamiseks aitavad Tallinna raamatukogud aktiivselt kaasa töötajate kommunistlikule kasvatamisele.

Muuseumid

Tallinnas töötab 6 muuseumi: Tallinna Linnamuuseum, Ed. Vilde Memoriaalmuuseum, Riiklik Kunstimuuseum, Eesti NSV Riiklik Loodusteaduste Muuseum, Eesti NSV

* Neist raamatufondiga üle 1000 köite — 53.

Teaduste Akadeemia Ajaloomuuseum ning Teatri- ja Muusikamuuseum.

Tallinna Linnamuuseumi filiaaliks on Peeter I Maja- muuseum, ekspositsioonid Raekojas „Vana Tallinna“ osas ning ekspositsioonid Pirita kloostri varemeis.

Muuseumide fonde seisuga 1. jaanuaril 1957 iseloomus- tavad järgmised andmed:

1. Tallinna Linnamuuseumis	21 058	eksponaati
2. Eduard Vilde Memoriaalmuuseumis	2 748	„
3. Riiklikus Kunstimuuseumis	15 647	„
4. Eesti NSV Riiklikus Loodusteaduste Muuseumis	82 658	„
5. Eesti NSV TA Ajaloomuuseumis	205 038	„
6. Teatri- ja Muusikamuuseumis	52 226	„

Viimastel aastatel on seoses muuseumide töö elavnemi- sega tunduvalt suurenenud ka muuseumide külastajate arv. Seda näeme järgmisest tabelist:

Muuseumi nimetus	Külastatavus aasta jooksul	
	seisuga 1. jaanuaril 1951	seisuga 1. jaanuaril 1957
1. Tallinna Linnamuuseum	44 750	70 969
2. Ed. Vilde Memoriaalmuuseum	5 350	7 124
3. Riiklik Kunstimuuseum	51 500	231 689
4. Eesti NSV Riiklik Loodusteaduste Muuseum	13 600	19 083
5. Eesti NSV TA Ajaloomuuseum	—	36 740
6. Teatri- ja Muusikamuuseum	18 700	131 228

Kino

Tallinnas töötab praegu 15 paikkino ja 17 kinoseadet koolide ja asutuste juures dokumentaal- ja tehniliste fil- mide demonstreerimiseks ning loengute illustreerimiseks.

Eelmise viisaastaku jooksul ehitati Tallinnas kinoteater „Pirita“ ning kahe saaliga kinoteater „Sõprus“. Riiklikku võrku seisuga 1. jaanuaril 1957 kuulus 9 paikkino ning 1 rändkino.

Ainuüksi riiklik kinovõrk teenindas 1956. aastal 3,5 korda rohkem külastajaid kui 1946. aastal. Riikliku kinovõrgu tööd iseloomustavad järgmised andmed:

	1946. aastal	1950. aastal	1955. aastal	1956. aastal
Tallinnas teenin- dati	1,8 mil- jonit külastajat	2,8 mil- jonit külastajat	5,3 mil- jonit külastajat	6,1 mil- jonit külastajat

Seega külastas 1956. aastal iga Tallinna elanik kino keskmiselt 24 korda.

Vaatamata selles töös saavutatud edusammudele ei ole olukord tallinlaste kinoalase teenindamise suhtes ikkagi veel hea. Olemasolevad kinoseadmed ei rahulda kaugetki linna elanike kasvavaid kultuurilisi vajadusi.

Kuuendal viisaastakul on ette nähtud kahe uue kino-teatri käikulaskmine.

Klubilised asutused

Käesoleva aasta algul töötas Tallinnas 261 klubilist asutust, neist 16 kultuurimaja ja klubi ning 245 punanurka, peale selle veel Pelguranna kultuuri- ja puhkepark ning Zoopark.

Klubilised asutused viivad läbi väga mitmesuguseid üritusi, nende tööst võtab iga aastaga osa üha rohkem inimesi. Kujukalt näitavad seda ka tabelis toodud andmed.

Klubilise asutuse nimetus	Külastatavus	
	1951. aastal	1956. aastal
1. J. Tombi nimeline Kulturihoone . . .	92 200	168 279
2. Raudteelaste klubi	52 900	44 407
3. Mereklubi	38 500	41 189
4. Tselluloosikombinaadi klubi	21 100	82 577
5. Kalinini rajooni Kultuurimaja . . .	19 800	112 083
6. Töõnduskooperatsiooni Kultuuribaas .	21 600	70 925
7. Nõmme Kultuurimaja	25 850	57 655
8. Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku Kultuuriklubi	49 500	51 805
9. ETKVL-i klubi	24 850	31 082
10. Kaubandustöölise klubi	16 200	14 840

Klubilise asutuse nimetus	Külastatavus	
	1951. aastal	1956. aastal
11. TPI klubi	—	28 875
12. Trükikoja „Kommunist“ klubi	5 950	5 869
13. Balti Manufaktuuri klubi	7 400	32 506
14. Pedagoogilise Instituudi klubi	—	8 900
15. Ehitustrusti klubi	4 650	7 800

Tallinna klubilised asutused on ära teinud suure töö kunstilise isetegevuse arendamisel. Seisuga 1. jaanuaril 1956 töötas Tallinnas 656 isetegevusringi 10 823 osavõtjaga (neist 56 lasteringi 1178 osavõtjaga). Koos muude ringidega (tehnika-, käsitööring) töötas 766 ringi 13 510 osavõtjaga. 1952. aastal töötas Tallinnas ainult 441 kunstilise isetegevuse ringi 7660 osavõtjaga.

1952. aastal töötas Tallinnas 66 koori 2944 osavõtjaga, 1955. aastal olid vastavad arvud 70 ja 3044. Peale selle lisandus veel 128 ansamblit 1392 osavõtjaga, mis oli tõsiseks panuseks laulukultuuri viljelemisel Tallinnas. Draamaringid kasvasid veelgi enam. 1956. aasta algul töötas Tallinnas 137 draamaringi 1765 osavõtjaga, 1952. aastal aga 87 ringi 1047 osavõtjaga. Orkestrite arv on mitmekordistunud (1952. aastal 43 orkestrit 633 osavõtjaga, 1955. aastal 93 orkestrit 1289 osavõtjaga). Tantsuringide arv oli 1952. aastal 76 — 1 098 osavõtjaga ja 1955. aastal 94 — 1 248 osavõtjaga.

Kunstilise isetegevuse ringide repertuaar on muutunud mitmekesisemaks ja aktuaalsemaks, on kasvanud esinemise meisterlikkus.

Tähtsaks vahendiks linnaelanike kultuuriliste vajaduste rahuldamisel suveperioodil on vabaõhu-estraad, massüritused, ekskursioonid jne.

1953. aastast alates korraldab seda tööd Pelguranna kultuuri- ja puhkepark, mis teenindas 1955. aastal 79 017 inimest, korraldades 255 üritust, 1951. aastal aga märgatavalt vähem — 142 üritust 30 000 inimesele.

Kunstilise isetegevuse arendamisel etendavad suurt osa laulupeod ja laulupäevad.

Ulevaate saame järgmisest tabelist:

Aastad	1951		1952		1953		1954		1955	
Kollektiivid	arv	osavõtjate arv	arv	osavõtjate arv	arv	osavõtjate arv	arv	osavõtjate arv	arv	osavõtjate arv
	Segakoorid .	21	910	27	1007	24	1047	25	1059	28
Naiskoorid .	17	545	27	915	25	1238	37	1302	38	1606
Meeskoorid .	3	130	4	198	8	558	8	417	8	543
Lastekoorid .	27	720	32	944	22	1281	19	886	20	1254
Rahvatantsijad	24	192	30	372	39	512	43	660	58	704
Puhkpilli- orkestrid .	5	149	10	302	12	254	8	269	12	328
Rahvapilli- orkestrid .	8	137	6	107	8	134	5	115	7	115
K o k k u:	105	2785	136	3845	138	5024	145	4708	171	5821

Tallinnas töötab ka Zoopark, kusjuures elanikkonna huvi Tallinna Zoopargi vastu on suur ja kasvab aastast aastasse. Seda iseloomustab kujukalt ka alljärgnev tabel:

Külastajate liik	1951	1952	1953	1954	1955	Kokku
Täiskasvanuid . .	39 685	39 131	45 428	37 720	48 896	210 858
Õpilasi ja sõjaväelasi	33 860	38 073	41 769	31 464	43 343	188 509
Ekskursioonide arv	261	205	174	199	616	1 455
Osavõtjaid	6 378	7 529	7 859	3 763	17 714	43 273
Kokku	79 923	84 733	95 056	72 947	109 985	442 690

Tallinna elanike poliitilise ja üldharidusliku taseme tõstmisel on nimetamisväärne töö tehtud loengute korraldamise alal. Loengulist tööd iseloomustavad järgmised andmed:

Loenguid pidava organisatsiooni nimetus	Loengute arv		Osavõtjate arv	
	1955	1956	1955	1956
1. Eesti NSV Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühing	2509	2995	178 785	226 574
2. Loengute Keskbüroo	276	258*	21 885	13 182
3. Tallinna Linna Sanitaarharidusmaja	498	326	20 485	19 069
4. Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu Kabinet	206	331	9 858	13 151
5. Eesti Vabariiklik Teaduslik-Tehniliste Ühingute Nõukogu	281	1715	6 770	45 221
Kokku:	3770	5625	236 783	317 197

Nende organisatsioonide poolt peeti viienda viisaastaku aastail loenguid järgnevalt:

Aasta	Loengute arv	Kuulajate arv
1952	2 443	170 530
1953	2 897	231 810
1954	3 612	327 789
1955	3 770	236 783

1955. aastal töötas Tallinnas 47 lektooriumi.

KEHAKULTUUR JA SPORT

Nõukogude korra tingimustes on kehakultuuri ja spordi hoogsale arenemisele loodud avarad tingimused ka meie vabariigi pealinnas Tallinnas. Tallinna käitistes, asutustes ja koolides kokku tegutseb praegu 242 kehakultuurikollektiivi, kuhu on koondunud ligi 28 000 kehakultuurlast.

Kehakultuuri- ja sporditöö organiseerimisega tegelevad Tallinnas vabatahtlikud spordiühingud „Kalev“, „Spartak“, „Dünamo“, „Tööjõureservid“, „Lokomotiiv“ ja „Jõud“. Need spordiühingud arendavad oma liikmes-

* Loengute ja osavõtjate arvu vähenemine on tingitud maaelanikkonna teenindamise intensiivistumisest.

konna hulgas 28 spordiala. Eriti populaarseteks on tallinlastele saanud maadlus, korvpall, kergejõustik, jalgrattasport, ujumine, mootorisport, purjesport, tennis ja rida teisi spordialasid. Tallinnas tegutsevatesse ALMAVU organisatsioonidesse on aga koondunud linna laske-, lennu- ja ratsasportlased.

Suurt tähelepanu omistatakse meie linnas nõukogude kehakultuuriliikumise aluse „Valmis tööks ja NSV Liidu kaitseks“ kompleksi normatiivide sooritamisele. Ainuüksi 1955. ja 1956. aasta jooksul sooritasid kõik VTK kompleksi nõuded 8460 tallinlast. Sama aja vältel said järgusportlasteks Tallinnas 6570 kehakultuurlast. Nõukogude Liidu teenelise meistersportlase austavat nimetust kannavad A. Engels, J. Kotkas, E. Puusepp, P. Keres, J. Lössov ja B. Junk. NSV Liidu meistersportlase nimetust kannab aga 170 Tallinna sportlast.

Kehakultuuri ja spordi harrastamiseks on Tallinna noortele loodud kõik tingimused. Linnas tegutseb praegu 9 laste ja noorsoo spordikooli. Spordikoolides õpib kõigil tähtsamatel spordialadel vilunud treenerite-pedagoogide juhtimisel 3290 noort.

Pidevalt kasvavale kehakultuurlaste ja sportlaste perele rajatakse meie linnas järjest uusi spordibaase. Viimaste aastate jooksul on meie sportlased saanud endi käsutusse niisugused suurepärased spordibaasid, nagu Komsomoli-nimeline 12 000 istekohaga staadion, Pirita jahtklubid, tennisstaadionid, raskejõustikuhoone ja palju teisi spordibaase. Tallinnas avati uus moodne spordiinventari äri. Lõpetamise järgus on Harku sõude-jääpurjetamise baasi, suusavabriku ja linna rajoonide kompleksspordiväljakute ehitustööd. Edukalt areneb „Spartaki“ mootorisporti klubi ehitamine. Tallinna Masinaehitustehas ehitas oma töötajatele staadioni, jalatsivabrik „Kommunaar“ võimla, V. Kingissepa nimeline Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaat tenniseväljaku ja lasketiiru, ETKVL staadioni jne. Kuuendal viisaastakul täieneb Tallinna spordibaaside võrk „Kalevi“ ja „Spartaki“ kehakultuurihoonetega, suure siseujulaga, velodrekiga, suusahüppemäe ja rea teiste spordiehitustega.

Rida Tallinna sportlasi on mitmel korral kaitsnud Nõukogude Liidu spordiau mitmesugustel rahvusvahelistel spordivõistlustel. 1954. aastal saavutas A. Englas Tokios toimunud maailmameistri võistlustel maailmameistri tiitli

vabamaadluses. Sama tiitli saavutas A. Englas 1955. aastal ka klassikalises maadluses. J. Kotka sportlikku võiduteed iseloomustavad olümpiavõitja tiitel Helsingis ja mitmekordsed esikohad Euroopa meistrivõistlustel maadluses.

XII ülemaailmsetel üliõpilasmängudel tuli võitjaks odaviskes V. Roolaid. Tallinlane, rahvusvaheline malesuurmeister P. Keres kuulub maailmameistri — NSV Liidu malevõistkonna koosseisu, olles üheks maailma paremaks maletajaks. Ka rida teisi Tallinna sportlasi, nagu kergejõustiklased B. Junk, H. Heinaste ja C. Vallmann, maadlejad H. Puur, E. Runge ja V. Trisberg, ujuvad E. Press ja U. Voog on võistlustel esinenud edukalt.

Nõukogude Liidu esindusvõistkonna koosseisus, kes võttis osa 1956. aasta lõpul toimunud XVI olümpiamängudest Austraalias Melbourne'is, võistles ka 2 tallinlast — kergejõustiklased B. Junk ja U. Palu. Suure panuse andsid Tallinna sportlased Eesti NSV 500-liikmelise spordi-delegatsiooni eduka esinemise kindlustamisel 1956. aasta suvel Moskvas toimunud Nõukogude Liidu rahvaste spartakiaadil. Nõukogude Liidu tšempioni tiitli saavutasid maadlejad J. Kotkas ja H. Puur ning ujuja U. Voog.

Kehakultuuri ja spordi massiline arendamine sõltub käitiste, asutuste ja koolide kehakultuurikollektiivide tööst. Hea sportliku tegevuse organiseerimisega on eriti silma paistnud Tallinna Leivakombinaadi, „Kommunaari“, „Ilmarise“, „Lessoprodukti“, V. Kingissepa nimelise Tseluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi, Punase Reti, Masinaehitustehase, „Karamelli“, Tallinna 22. Keskkooli ja rea teiste ettevõtete ja õppeasutuste kehakultuurikollektiivid.

Nagu eeltoodust nähtub, areneb Tallinnas pidevalt massiline kehakultuuritöö ja paranevad tallinlaste sportlikud saavutused.

Kuid kahtlemata oleksid võinud need saavutused olla suuremad, kui meie ettevõtetes, asutustes ja koolides oleks kõik tehtud selleks, et luua kehakultuurile ja spordile soodsad arengutingimused.

Uute töötajate ja noorsoo hulkade hõlmamiseks kehakultuuri- ja spordiliikumisse käesoleval ajal ongi meie linnas kavandatud rida häid üritusi, milles pearõhk on asetatud spordibaaside võrgu laiendamisele, s. o. nende tingimuste loomisele, mis tagavad eduka sporditöö.

SISUKORD

Lähendada poliitilist agitatsiooni ja propagandat kommunismi ülesehitustöö praktikale — <i>A. Vader</i>	3
---	---

Lühiülevaade Tallinna ajaloost, revolutsioonilisest võitlusest ja majandusgeograafiast

Tallinna tekkest ja ajaloolisest arengust — <i>A. Ristkok</i>	7
Tallinna töölisklassi revolutsioonilise võitluse ajaloost — <i>A. Päss</i>	14
Tallinna majandusgeograafiline ülevaade — <i>V. Tarmisto</i>	47

Tallinna tööstuse saavutusi sõjajärgsetel viisaastakutel ja kuuenda viisaastaku ülesanded

Tähtsamaid põhinäitarve Eesti NSV tööstuse kasvust sõjajärgsetel aastatel, võrreldes kodanliku Eesti aegsetega — <i>A. Veimer</i>	68
Tallinna tööstus — <i>K. Kristin</i>	79
Sotsialistlik võistlus ja tootmise eesrindlased Tallinna linnas — <i>N. Naidenkov</i>	93
Ratsionaliseerimisliikumine ja Tallinna tuntud ratsionaliseerijad — <i>N. Naidenkov</i>	99
Kapitaalehituste kasv ja industriaalse meetodi juurutamine kapitaalehitustel — <i>A. Davidenko</i>	108

Tallinna töötajate materiaalse heaolu tõus sõjajärgseil aastail ja kuuenda viisaastaku ülesanded

Eilsest, tänasest ja homsest Tallinnast — <i>O. Keppe</i>	114
Elamu- ja kommunaalmajandus — <i>V. Paul</i> ja <i>I. Rebane</i>	127
Tallinna elanike kaubanduslik teenindamine — <i>A. Mets</i>	143
Rahva tervishoid ja puhkus — <i>B. Pšenišnikov</i>	150
Töötajate sotsiaalkindlustus — <i>M. Laidre</i>	156

**Töötajate kultuuritaseme tõus sõjajärgsetel viisaastakutel
ja kuuenda viisaastaku ülesanded**

Töötajate kultuuritaseme tõus sõjajärgseil aastail — <i>E. Jaanimägi</i>	162
Teadusliku uurimise asutused ja kõrgemad koolid Eesti NSV-s — <i>J. Heil</i>	167
Kirjastustegevus — <i>F. Kauba</i>	177
Tallinna teatrid sõjajärgsel perioodil — <i>L. Kallas</i>	183
Eesti Raadio — <i>L. Kaik</i>	187
Kultuurhariduslike asutuste tööst Tallinnas — <i>I. Helm</i>	188
Kehakultuur ja sport — <i>A. Kaldma</i>	194

ТАЛЛИН. СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантээ, 10.

*

Toimetajad S. Härma, E. Männik,
E. Sõrmus,

Tehniline toimetaja A. Sepp

Korrektor S. Kõiv.

Ladumisele antud 9. II 1957. Trükkimisele
antud 27. II 1957. Paber 54×84, $\frac{1}{16}$.
Trükipoognaid 12,5. Formaadile 60×92
kohaldatud trükipoognaid 10,25. Arvutus-
poognaid 11,05. Trükiarv 5000. MB-00679.
Tellimise nr. 305.

Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk
täht. 54/58.

Hind rbl. 3.55

Trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
32	16. rida ülalt	aktiivsuset	aktiivsusest
53	2. rida alt	tööstuse kogutoodangust	siiditööstuse kogutoodangust
195	14. rida ülalt	A. Engels	A. Englas
198	viimane rida alt	A. Kaldma	E. Kaldma

A-20808

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00358939 9